

Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

ΙΟΥΛ.-ΑΥΓ. 2011

Επιθεώρηση

Μεγάλες Γυναίκες - Μεγάλα Θαύματα

**Αντίσταση με Τραγούδι και
Αντίσταση με Αθλητισμό**

**Το Αποφασιστικό Σημείο
στο Τακτικό Επίπεδο**

**Το Υγρό Πυρ και
το Βυζαντινόν Πλώϊμον**

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ/5

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ Επιθεώρηση

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1883 • ΤΕΥΧΟΣ 4/2011 (ΙΟΥΛ.-ΑΥΓ.)

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ (ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ)	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ (ΕΚΤΟΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ)
Αξιωματικοί Στρατού Ξηράς ε.α. 2,94€	Απλό (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 26,57€	Απλό (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 30,77€
Ιδιώτες, Σύλλογοι κ.λπ. 5,87€	Συστημένο (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 41,57€	Συστημένο (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 45,77€

ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

Όλοι οι συνδρομητές να στέλνουν το παρακάτω απόκομμα στη διεύθυνση της Στρατιωτικής Επιθεώρησης και:

→ Οι μεν συνδρομητές εσωτερικού, αφού καταθέσουν τη συνδρομή τους στον λογαριασμό **72-08-0000007** της Γενικής Τράπεζας και σε οποιοδήποτε κατάστημά της, να στέλνουν και την απόδειξη καταθέσεως. Δεν επιτρέπεται η αποστολή ταχυδρομικών επιταγών.

→ Οι δε συνδρομητές εξωτερικού να στέλνουν και την τραπεζική επιταγή.

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
1020 ΣΤΓ

Διευθυντής Εκδόσεως: τηλ. & fax 2106553978 (Εσωτ. 3978)
Διαχείριση Συνδρομητών: τηλ. 2106553166 (Εσωτ. 3166)
Διαχείριση Μελετών: τηλ. 2106553979 (Εσωτ. 3979)
Καλλιτεχνική Επιμέλεια: τηλ. 2106553167 (Εσωτ. 3167)

Επώνυμο:.....

Όνομα:.....

Ιδιότητα:.....

Νέα Συνδρομή Ανανέωση Συνδρομής

Οδός:.....

Αριθμός:..... Τ.Κ.:.....

Πόλη:.....

Τηλ:.....

Προτάσεις για τη βελτίωση της εφαρμοστικής των όσα αυτά που αναφέρονται είναι απαραίτητα για τις κυβερνήσεις η τις ιδιωτικές εταιρείες να ενεργήσουν τους να αναγνωρίσουν σαν ρυθμιστές αλλά και των έσοτων πελάτες του.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

Επιθεώρηση

Τα προηγούμενα
τεύχη
υπάρχουν και
σε PDF
στη σελίδα
www.army.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΕΣ/ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Διευθυντής

Διεύθυνσης Ενημερώσεως και Δημοσίων Σχέσεων
Ταχχος Παναγιώτης Ψύχας

Τμηματάρχης 5^{ου} Τμήματος
Στρατιωτικής Επιθεώρησης
Λγος (ΠΖ) Γεώργιος Λαγουμίδης

Καταχώριση Συνδρομητών
Multimedia
Ανθλος (ΠΒ) Δημήτριος Λαμπρόπουλος

Καταχώριση Μελετών
Ανθστης (ΠΖ) Κωνσταντίνα Μοσχάτα

Επεξεργασία Φωτογραφίας
Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση
Καλλιτεχνική Επιμέλεια
Μ.Υ. Βασιλική Κιρτζαλίδου
Μ.Υ. Ιωάννα Νικολαΐδη
Μ.Υ. Μαρία Ρέκκα

Υποστήριξη Δικτυακού Τόπου (INTERNET)
ΓΕΣ/ΚΕΠΥΕΣ

Εκτύπωση
ΤΥΕΣ

<http://www.army.gr>
email: ekdosis@army.gr

Τα κείμενα που δημοσιεύονται στη Στρατιωτική Επιθεώρηση εκφράζουν τη γνώμη και τις σκέψεις των συγγραφέων και όχι αναγκαία τις αντιλήψεις ή το δόγμα του Γενικού Επιτελείου Στρατού.

Οι εργασίες πρέπει:

- Να τηρούνται μέσα σε ευπρεπές και τεκμηριωμένο επιστημονικά και τεχνικά πλαίσιο, χωρίς αιχμές ή οξύτητες, χωρίς προκλήσεις.
- Να μην περιέχουν διαβαθμισμένες πληροφορίες.
- Να μην είναι αντίθετες προς την επίσημη εθνική πολιτική της χώρας.
- Να φέρουν υποχρεωτικά παραπομπές και βιβλιογραφία.

Η Στρατιωτική Επιθεώρηση δέχεται για δημοσίευση μελέτες, πρωτότυπες ή από μετάφραση, τα αντικείμενα των οποίων περιλαμβάνονται στη θεματογραφία του Παραρτήματος Α' της Πάγιας Διαταγής του ΓΕΣ με αριθμό 0-17/2001, δηλαδή:

Στρατιωτικά Θέματα: Εθνική Άμυνα, Τακτική και Στρατηγική, Οργάνωση ΕΔ, Πολεμικά Μέσα και Υλικά, Ηγεσία - Ηθικές Δυνάμεις, Στρατιωτική Γεωγραφία, Στρατιωτική Ιστορία, Διοικητική Μέρμινα, Τεχνολογικές Εξελίξεις.

Γενικότερα Θέματα: Στρατιωτικής - Πολιτικής Φύσης (Παγκόσμιο Περιβάλλον, Συνασπισμοί, Συμμαχίες, Διεθνείς Οργανισμοί, Διεθνείς Τάσεις - Εξελίξεις, Γεωπολιτική, Γεωφυσική, Διάστημα, Εθνικά Θέματα).

Εγκυκλοπαιδικά Θέματα: Οικονομικά και Πολιτικά, Κοινωνικά, Θρησκευτικά, Φιλοσοφικά, Τέχνες - Επιστήμες, Ιστορικά, Λειτουργία του Δημοκρατικού Πολιτεύματος και των Δημοκρατικών Θεσμών.

Για τη διευκόλυνση της σύνταξης του περιοδικού, οι εργασίες θα πρέπει να υποβάλλονται σε δύο αντίτυπα χωρίς διορθώσεις επάνω στο πρωτότυπο κείμενο, σε ηλεκτρονική μορφή (Microsoft Word) και να συνοδεύονται, από αντίστοιχο φωτογραφικό υλικό σε οπτικό δίσκο (CD).

Οι εργασίες θα πρέπει να μην είναι μεγαλύτερες από 20 σελίδες (με γραμματοσειρά Arial 12pt), να έχουν την υπογραφή και ένα σύντομο βιογραφικό του συντάκτη και να αναφέρουν απαραίτητα τη βιβλιογραφία (συγγραφέας, τίτλος, χρονολογία έκδοσης, εκδοτικός οίκος κ.λπ.) και τέλος, εφόσον αυτό είναι δυνατό, να συνοδεύονται από ανάλογο φωτογραφικό υλικό, κατάλληλο για αναπαραγωγή (πρωτότυπες φωτογραφίες ή σκαναρισμένες σε ανάλυση 300 dpi). Για περισσότερες πληροφορίες στα τηλέφωνα 2106553167. Προκειμένου για εργασίες επετειακού χαρακτήρα (28^η Οκτωβρίου - 25^η Μαρτίου κ.λπ.), θα πρέπει να υποβάλλονται τουλάχιστον προ τετραμήνου, έτσι ώστε να δημοσιεύονται ως επίκαιρες από το περιοδικό μας.

Στην περίπτωση που οι εργασίες προέρχονται από μετάφραση, πρέπει να αναφέρεται ευκρινώς ο τίτλος, ο μήνας και ο αριθμός του ξένου εντύπου, καθώς και το ονοματεπώνυμο του συγγραφέα.

Ο συντάκτης είναι υπεύθυνος για το περιεχόμενο της εργασίας του και για την εξασφάλιση άδειας για τη χρησιμοποίηση των πηγών.

Η γλώσσα που χρησιμοποιείται θα πρέπει να είναι η δημοτική, χωρίς υπερβολές και ακρότητες. Σε ό,τι αφορά στον τονισμό, να εφαρμόζεται το μονοτονικό σύστημα.

Εφόσον δημοσιευθεί η εργασία, οι συντάκτες δικαιούνται για κάθε τυπογραφική σελίδα του περιοδικού αμοιβή 12,33€, για πρωτότυπη μελέτη και 6,16€, για εργασία που προέρχεται από μετάφραση ξενόγλωσσου κειμένου.

Η απόφαση για δημοσίευση ή μη μιας μελέτης παίρνεται από την Επιτροπή Σύνταξης· ανεξάρτητα δε, από τη δημοσίευση ή μη των εργασιών, η επιστροφή τους στον συγγραφέα δεν προβλέπεται.

Οι δικαιούχοι συγγραφικών αμοιβών, μετά την έκδοση και διανομή του αντιστοίχου τεύχους του περιοδικού, μπορούν να επικοινωνούν με την Δνση Χρηματικού του ΤΥΕΣ στο 210 6552659.

ΕΛΒΙΤΕΞ ΑΕΒΕ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΕΝΔΥΜΑΤΩΝ

ΧΙΤΩΝΙΟ ΣΤΟΛΗΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ Μ71
-Από ύφασμα RIB-STOP 80% Βαμβ.-20% Πολυεστερ
-Βάρος 225gr/m²
-Βαφή και τύπωμα ανεξίτηλα
-Με ανακλαστικότητα στην Υπέρυθρη Ακτινοβολία(INFRA-RED)
(ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΗ ΠΓΕΣ-ΣΑΕ-841Ε / 02-2001)

Μεγέθη: Μ-Λ-ΧΛ-ΧΧΛ

ΕΠΕΝΔΥΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ (ΤΖΑΚΕΤ) ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ
-Με προσθαιρούμενη εσωτερική επένδυση καπιτονέ(Body Warmer)
-Εσωτερική και εξωτερική κουκούλα
-Από ύφασμα Σατέν 80% Βαμβ.-20% Πολυέστερ
-Αδιαβροχοποιημένο
-Βάρος 315gr/m²
-Βαφή και τύπωμα ανεξίτηλα
-Με ανακλαστικότητα στην Υπέρυθρη Ακτινοβολία(INFRA-RED)
(ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΗ ΠΓΕΣ-ΕΠ-1265Γ/03-2001)

Μεγέθη: Μ-Λ-ΧΛ-ΧΧΛ

ΜΠΟΥΦΑΝ ΑΔΙΑΒΡΟΧΟ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ ΜΕ ΚΟΥΚΟΥΛΑ ΚΑΙ ΜΙΑ ΤΣΕΠΗ / ΣΑΚΚΙΔΙΟ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΜΕ 2 ΘΗΛΑΚΙΑ ΚΑΙ ΙΜΑΝΤΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ
-Απο ύφασμα ναύλον επικαλυμμένο με ΡU
-Αδιαβροχοποιημένο
-Στεγανοποίηση ραφών με ειδική ταινία(seam sealing)
-Στήλη ύδατος >800cm
Μεγέθη: S-Μ-Λ-ΧΛ-ΧΧΛ

Δημιουργήσαμε για εσάς τον διαδικτυακό τόπο της ΕΛΒΙΤΕΞ, όπου μπορείτε εύκολα και γρήγορα να παραγγείλετε κάποιο από τα είδη μας στα διαθέσιμα μεγέθη, με άριστη ποιότητα υλικών και κατασκευής (σε προνομιακές τιμές μόνο για Αξ/κόους - Υπαζ/κόους - ΕΠΟΠ -οπλίτες).

Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα μας www.elvitex.gr, ενημερωθείτε για τα διαθέσιμα προϊόντα μας και δώστε online τις παραγγελίες σας. Θα συνεχίσουμε να εμπλουτίζουμε τη γκάμα των διαθέσιμων προϊόντων μας στους επόμενους μήνες.

ΥΠΝΟΣΑΚΚΟΣ ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ ΙΣΧΥΡΟΥ ΨΥΧΟΥΣ ΜΕ ΚΟΥΚΟΥΛΑ, ΜΟΝΟΧΡΩΜΟΣ Ή ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ

- Απο ύφασμα ναύλον επικαλυμμένο με PU
 - Αδιαβροχοποιημένο
 - Στεγανοποίηση ραφών με ειδική ταινία(seam sealing)
 - Στήλη ύδατος >800cm
 - Με διπλή στρώση βάτας για δημιουργία κενού αέρα
 - Με προσβαφαιρούμενη εσωτερική φόδρα
 - Προφυλάσσει από θερμοκρασίες έως -20 °C
- (ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΗ ΠΓΕΣ-ΥΧ-1125B/ 7-2000)
Μεγέθη: 2-3

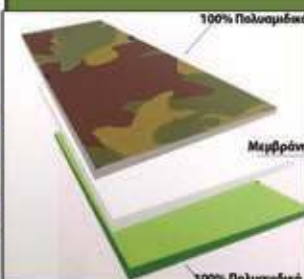
ΠΗΛΙΚΙΟ
ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΟΥ

ΠΗΛΙΚΙΟ
ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ

ΤΖΑΚΕΤ ΑΔΙΑΒΡΟΧΟ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ
ΑΠΟ ΥΦΑΣΜΑ ΠΟΛΛΑΠΛΩΝ (3) ΣΤΡΩΣΕΩΝ

Εξωτερικό ύφασμα πολλαπλών (3) στρώσεων. Παρέχει αδιαβροχία 10.000mm, αναπνευστικότητα, αντανεμική προστασία, προστασία από ακτινοβολία Infra-Red

ΕΓΓΥΗΣΗ
ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ
ELVITEX®
æe

ΕΛΒΙΤΕΞ ΑΕΒΕ ΕΞΠΟΡΤ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΕΝΔΥΜΑΤΩΝ
ΕΔΡΑ: ΕΛ.ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ 30-32
142 31 Ν. ΙΩΝΙΑ
ΤΗΛ: 210- 2770421
FAX: 210- 2770403
Website: www.elvitex.gr
E-mail: elvitex@elvitex.gr

GAT AIOLOS TEAM

ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΕΣ - ΜΕΤΑΚΟΜΙΣΕΙΣ - ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΕΙΣ

**Αποθηκεύσεις και Διανομές
Ανυψωτικά Μηχανήματα
Μεταφορές Ξηράς**

Σε όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό

Κ. Κηφισιά

Τηλ.: 210 8001500 - 2, Fax: 210 8001503, Κιν.: 6932 206970

<http://www.gataiolosteam.gr>

GAT AIOLOS TEAM

ΜΕΓΑΛΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΜΕΓΑΛΑ ΘΑΥΜΑΤΑ

ένα αφιέρωμα σε γυναίκες -
διάσημες προσωπικότητες
που το όνομά τους
έχει γραφτεί στην ιστορία

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:
Ανθσσης (ΠΖ) Κωνσταντίνα Μοσχέτα

«Σήμερα οι γυναίκες είναι σχεδόν έτοιμες να γκρεμίσουν το μύθο του θηλυκού. Άρχισαν κιόλας να επιβεβαιώνουν την ανεξαρτησία τους με σταθερούς και θετικούς τρόπους. Ωστόσο δυσκολεύονται ακόμα να ζήσουν ολοκληρωμένα τη ζωή μιας ανθρώπινης ύπαρξης...Πρέπει λοιπόν να μελετήσουμε προσεκτικά το παρελθόν της γυναίκας, να τη δούμε από βιολογική, κοινωνική και ψυχολογική άποψη να δούμε το δικό της σύμπαν μέσα στο οποίο είναι περιορισμένη. Μόνο τότε θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τα προβλήματα της γυναίκας, κληρονομημένα από ένα βαρύ παρελθόν και τον αγώνα της να χτίσει ένα καινούριο μέλλον».

Σιμόν Ντε Μπωβουάρ

Υπατία, Ελένη Σκούρα, Καλλιρόη Παρέν, Γαλάτεια Σαράντη, Σαπφώ, Λάουρα Μπάσι, Φλόρενς Νάτινγκεϊλ, Μαρί Κιουρί, Ελένη Αλταμούρα, Σόνια Στεφανίδου, Σιρίμαβο Μπανταρανάικε, Βαλεντίνα Τερέκοβα, Ελίζαμπεθ Μπλάκγουελ, Ελίζαμπεθ Γκάρετ Άντερσον, Αμέλια Ερχαρτ, Κλεοπάτρα, Ιωάννα της Λωρραίνης, Ελίζαμπεθ Φράυ... Τα αποσιωπητικά αναφέρονται σε πολλές ακόμα γυναίκες που έβαλαν το λιθαράκι τους στο οικοδόμημα για τη δημιουργία γνώσης και την εξέλιξη της ανθρωπότητας, τις οποίες η ιστορία τις αγνόησε ή τις προσπέρασε έχοντας άλλες προτεραιότητες. Διάσημες ή λιγότερο γνωστές, η ζωή τους μας δείχνει τη δυναμική δράση των γυναικών στην επιστήμη, την τέχνη, την πολιτική μέσα σε έναν ανδροκρατούμενο κόσμο. Στη συνέχεια, θα γίνει μια αναφορά, επιλεκτικά, σε ορισμένες από τις εξέχουσες προσωπικότητες Ελληνίδων γυναικών στο πρώτο μέρος και στο δεύτερο μέρος σε αυτές που διακρίθηκαν στην παγκόσμια σκηνή.

Ας ξεκινήσουμε με ένα μικρό οδοιπορικό στην ιστορία της χώρας μας για να δούμε πότε και πώς οι γυναίκες κατάφεραν να φτάσουν στις κάλπες.

Για πρώτη φορά ακούγεται το σύνθημα ψήφος στις γυναίκες το 1887 μέσα από το περιοδικό «*Εφημερίς των Κυρίων*» που άρχισε να κυκλοφορεί τη χρονιά εκείνη και για 30 ακόμα χρόνια. Η Καλλιρόη Παρέν, η εκδότρια του περιοδικού, ήταν η πρώτη Ελληνίδα που ασχολήθηκε με τα πολιτικά δικαιώματα των γυναικών στην Ελλάδα.

Το Σύνταγμα του 1927 περιλαμβάνει τις πρώτες διατάξεις που αναφέρονται στη γυναίκα. Το άρθρο 6, που αφορούσε το Δημόσιο Δικαίωμα των Ελλήνων, περιλάμβανε την ερμηνευτική δήλωση για τον όρο πολίτης, την έννοια δηλαδή του

Έλληνα υπηκόου αδιακρίτως φύλου.

Το 1930, με την κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου, αναγνωρίστηκε το δικαίωμα ψήφου μόνο στις γυναίκες που ήταν πάνω από 30 χρόνων και διέθεταν τουλάχιστον απολυτήριο Δημοτικού. Είχαν δικαίωμα να ψηφίζουν μόνο στις δημοτικές εκλογές· δικαίωμα να εκλέγουν, όχι να εκλέγονται. Έτσι, για πρώτη φορά, οι Ελληνίδες ψήφισαν στις δημοτικές εκλογές της 11^{ης} Φεβρουαρίου 1934. Στους εκλογικούς καταλόγους της Αθήνας γράφτηκαν μόλις 2.655 κυρίες, από τις οποίες ψήφισαν τελικά μόνο 439. Χαρακτηριστική για το κλίμα της εποχής ήταν η άρνηση της ηθοποιού Μαρίκας Κοτοπούλη να ψηφίσει, λέγοντας μάλιστα πως ψήφο θέλουν μόνο όσες είναι άσχημες και όσες αποφεύγουν να κάνουν παιδιά!

Η διαφοροποίηση και η ουσιαστική χειραφέτηση της γυναίκας μέσα στην ελληνική κοινωνία αρχίζει μετά το 1950, όταν η χώρα ξεκινάει μέσα από τα ερείπια του Β΄ Παγκοσμίου και του Εμφυλίου Πολέμου μία καινούρια πορεία, με τις

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΣ
ΡΟΥΣΣΟΙ
ΑΡ. 76 ΑΔ 9
35.721 30.523
ΣΦΑΚΙΑΙ 1.000

ΤΑ ΝΕΑ

Η Θεσσαλονίκη εξέλεξε χθές την κ. Σκούρα πρώτην Έλληνίδα βουλευτίνα
Έλαβε 46.560 ψήφους έναντι 23.808 της κ. Ζάννα και 42.727 του Πασσαλιδη
«Ως μοναδική γυναίκα εις την Βουλήν, είπε, αναλαμβάνω μεγάλας ευθύνας»

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΩ ΠΡΟΚΑΤΑΡΑΧΕΙ
ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ
ΠΡΩΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ΤΗΣ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΔΡΟΠΙΣΤΙΚΗΝ ΕΚΛΟΓΗΝ ΕΣΗΜΕΡΩΘΗ ΑΠΟΚΗ Η ΟΠΟΙΑ ΑΝΗΛΘΗΝ ΕΙΣ 32,4%

Ελένη Σκούρα

γυναίκες, που αποτελούσαν τον μισό πληθυσμό της Ελλάδας, να μπαίνουν στη μάχη για ένα καλύτερο μέλλον.

Έτσι, μόλις πριν από 60 χρόνια περίπου, το 1952 με τον Ν.2159 οι γυναίκες απέκτησαν «το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι εις τα βουλευτικά εκλογάς».

Το 1954, με το Ν 3075 «περί εκλογής γυναικών ως ενόρκων», με τον Ν 3082 «περί διορισμού γυναικών ως συμβολαιογράφων και με τον Ν 3192/1955 «περί των ασκούμενων παρά των γυναικών δημοσίων λειτουργημάτων και του διορισμού των εις δημοσίας θέσεις επί ίσοις όροις» με τους άνδρας» οι γυναίκες γίνονται δεκτές σε

δημόσιες θέσεις και μπορούν να ασκούν δημόσια λειτουργήματα.

Το Σύνταγμα του 1975 κατοχυρώνει την ισότητα ανδρών και γυναικών. Το άρθρο 4 παρ. 2 περιλαμβάνει τη θεμελιώδη διάταξη ότι «Έλληνες και Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις», με το άρθρο 22 παρ.1 «Πάντες οι εργαζόμενοι, ανεξαρτήτων φύλου ή άλλης διακρίσεως δικαιούνται ίσης αμοιβής δι' ίσης αξίας παρεχόμενη εργασία».

Με την αναθεώρηση του Συντάγματος, το 2001, και το Νόμο 2910/2001 θεσπίσθηκε η συμμετοχή των γυναικών στις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές σε ποσοστό τουλάχιστον 1/3 επί του συνόλου των υποψηφίων.

Μέρος Α'

Οι πρώτες γυναίκες που διακρίθηκαν στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας

Η πρώτη Ελληνίδα δήμαρχος

Στον Δήμο Αμαλιάδας, αμέσως μετά την απελευθέρωση της πόλης από

τους Γερμανούς, αναδείχθηκε η πρώτη γυναίκα δήμαρχος, η Μαρίκα Μπότση - Τσαπαλίρα.

Η Μαρίκα Μπότση-Τσαπαλίρα γεννήθηκε το 1904. Σπούδασε στη Φαρμακευτική Σχολή Αθηνών και έπειτα στο Μικροβιολογικό Εργαστήριο και δραστηριοποιήθηκε στον Σοσιαλιστικό Όμιλο Γυναικών. Το 1927, παρακολούθησε μαθήματα Αστρονομίας στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. Στις 5 Σεπτεμβρίου 1944, μετά την απελευθέρωση της Αμαλιάδας από τους ναζί, ο λαός εξέλεξε δια βοής 15μελή Επιτροπή Λαϊκής Αυτοδιοίκησης. Μεταξύ των εκλεγέντων ήταν και η Μαρίκα Μπότση - Τσαπαλίρα. Έξι μέρες αργότερα, η Επιτροπή Λαϊκής Αυτοδιοίκησης την υπέδειξε δήμαρχο. Παιρήθηκε μετά από 101 ημέρες.

Η Μαρία Δεσύλλα - Καποδίστρια, όμως, ήταν η πρώτη γυναίκα που εκλέχθηκε δήμαρχος με όλες τις διαδικασίες. Αυτό έγινε στην Κέρκυρα το 1956. Ήταν δισεγγονή του Γεωργίου Καποδίστρια, αδελφού του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια.

Γεννήθηκε το 1881 στην Κέρκυρα. Παντρεύτηκε με τον Σταμάτη Δεσύλλα, δήμαρχο της Κέρκυρας. Τον αντικατέστησε το 1956, μετά τον θάνατό του. Παρέμεινε στη Δημαρχία μέχρι το 1959.

Η πρώτη Ελληνίδα Βουλευτής

Το 1953, εξελέγη η πρώτη γυναίκα βουλευτής. Ήταν η Ελένη Σκούρα που μαζί με τη Βιργινία Ζάννα υπήρξαν οι δυο πρώτες γυναίκες υποψήφιας για το βουλευτικό αξίωμα.

Η Ελένη Σκούρα γεννήθηκε το 1896 στο Βόλο όπου και ολοκλήρωσε τις γυμνασιακές της σπουδές. Στη συνέχεια,

εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη και εκεί έλαβε το πτυχίο της Νομικής και δικηγόρουσε στην ίδια πόλη με τον σύζυγό της δικηγόρο Δημήτριο Σκούρα.

Η Ελένη Σκούρα είχε αναπτύξει πλούσια κοινωνική και πατριωτική δράση ιδιαίτερα κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο και στη γερμανική κατοχή διετέλεσε Πρόεδρος των φιλανθρωπικών οργανώσεων «*Η Στέγη της Φαλαγγίτισσας*» και «*Η Φανέλα του Στρατιώτη*».

Το καλοκαίρι του 1942, συνελήφθη από τους Γερμανούς και φυλακίσθηκε μαζί με τον σύζυγό της και τον αδερφό της Απόστολο Παπαχρήστου.

Η Ελένη Σκούρα τιμήθηκε από τον Βασιλέα Παύλο με το στρατιωτικό μετάλλιο Εξαιρετων Πράξεων καθώς και με τον Ταξιάρχη του Βασιλικού Τάγματος Ευποίας.

Στις 18 Ιανουαρίου 1953, εξελέγη βουλευτής στο Νομό Θεσσαλονίκης με το κόμμα του «Ελληνικού Συναγερμού» και στις 20 Ιανουαρίου 1953 διαβαίνει το κατώφλι της Βουλής.

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος χαιρετίζει την είσοδο της πρώτης γυναίκας βουλευτή στη βουλή με τα παρακάτω λόγια: «*Με την είσοδο στο Ελληνικό Κοινοβούλιο της πρώτης γυναίκας βουλευτού ολοκληρώθηκε η Δημοκρατία στην Ελλάδα. Μόνο τώρα δικαιούμεθα να ισχυρισθούμε με απόλυτο τρόπο ότι η Ελλάδα είναι Δημοκρατία που θεωρεί ισοτιμία όλους τους Έλληνες ανεξάρτητα από το φύλο τους*».

Το 1956, η Λίνα Τσαλδάρη έγινε η πρώτη γυναίκα υπουργός, καθώς ανέλαβε το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας επί κυβερνήσεως Καραμανλή, ενώ αρκετά χρόνια αργότερα άλλη μία πρωτιά εμφανίζεται στην πολιτική σκηνή της

Λίνα Τσαλδάρη

χώρας, αυτή της Άννας Ψαρούδα-Μπενάκη, το 2004, ως πρώτη γυναίκα Πρόεδρος της Ελληνικής Βουλής.

Θα φύγουμε όμως από το χώρο της πολιτικής για να δούμε εξίσου δυναμικές προσωπικότητες γυναικών-πρωτοπόρων στο χώρο της επιστήμης, της τέχνης και σε άλλους τομείς όπου το ισχυρό φύλο μονοπωλούσε έως τότε.

Σαπφώ (628 - 563 π.Χ.) η πρώτη γυναίκα ποιήτρια

Η Σαπφώ έζησε και άκμασε στην προκλασική περίοδο, στις αρχές του 6^{ου} αιώνα π.Χ. Μία από τις σημαντικότερες μορφές της Αρχαίας Λυρικής ποίησης, μαζί με τον Αλκαίο κι ίσως κι ένα - δύο άλλους, όπως τον Αρχίλοχο, τον Ανακρέοντα. Σίγουρα, η διασημότερη ποιήτρια του αρχαίου ελληνικού κόσμου υπήρξε συνάμα πολυγραφότατη και γι' αυτό ο Πλάτωνας την είχε επονομάσει «Δεκάτη μούσα». Στη Μυτιλήνη, μεταξύ άλλων, είχε ιδρύσει και μια ονομαστή για τότε

Σαπφώ

γυναικεία ποιητική Σχολή.

Ο σοφός Πιπτακός, σαν κυβερνήτης της κοινής νησιώτικης πατρίδας τους, της Λέσβου, την είχε εξορίσει από αυτήν για πολιτικούς λόγους. Από τα έργα της τίποτε σχεδόν δεν σώθηκε, εκτός από την περίφημη «Ωδήν» της προς την Αφροδίτη, τη θεά του έρωτα.

Σαν αιτία του θανάτου της αναφέρεται η αυτοκτονία. Λέγεται ότι κρεμάστηκε εξαιτίας μιας σφοδρότατης ερωτικής απογοήτευσης. Τα λυρικά ποιήματα της Σαπφώς αποτελούσαν κατ' άλλους μεν 7, κατ' άλλους δε 9 βιβλία, από τα οποία όμως, καθώς προαναφέραμε, ελάχιστα μόνο μικρά αποσπάσματά τους έχουν διασωθεί.

Μετά το θάνατο της Σαπφώς, η πατρίδα της Μυτιλήνη χάραξε την προσωπογραφία της επάνω σε νομίσματά της, ενώ οι πόλεις της Περγάμου και των Συρακουσών έστησαν αγάλματά της, για να τη δοξάσουν. Εξάλλου, περισσότεροι από εκατό αρχαίοι ποιητές και συγγραφείς έγραψαν και ύμνησαν, σε υπέρτατο βαθμό, το όλο έργο της και την προσωπικότητά της.

Καλλιρρόη Σιγανού Παρρέν

“Χαίρε γυναίκα της Αθήνας, Μαρία, Είλένη, Ξύα. Να η ώρα σου. Τα βραία σου φτερά δοκίμασε και ανέβα και καθώς είσαι ανάλαφρη και πια δεν είσαι σκελιάβα προς τη μελιλούμενη άγια η πρωύτερα εσύ τράβα και ετοίμασε τη νέα ζωή, μιας νέας καράς υφάντρα και ύστερα αγκάλιασε, ύψωσε και φέρε εκεί τον άντρα”.

Το ποίημα αφιέρωσε ο Κωστής Παλαμάς στην Καλλιρρόη Παρρέν, όταν διάβασε το περιοδικό «Εφημερίς των Κυριών»

Η Καλλιρρόη Σιγανού Παρρέν γεννήθηκε στο Ρέθυμνο αλλά εγκαταστάθηκε στην Αθήνα από το 1867. Το 1878 πήρε το πτυχίο της δασκάλας από το Αρσάκειο και λίγο αργότερα παντρεύτηκε τον Κωνσταντινοπολίτη Ιωάννη Παρρέν, ο οποίος ήταν ο ιδρυτής του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων.

Έχοντας την υποστήριξη του συζύγου της, ο οποίος την ενθάρρυνε στους αγώνες της, αποφάσισε να ακολουθήσει το επάγγελμα της δημοσιογραφίας. Έτσι, η πρώτη Ελληνίδα φεμινίστρια διεκδικεί και τον τίτλο της πρώτης Ελληνίδας δημοσιογράφου και εκδότριας όταν το 1888 άρχισε να εκδίδει την εβδομαδιαία εφημερίδα «*Εφημερίς των Κυριών*», που συντασσόταν αποκλειστικά από γυναίκες και απευθυνόταν σε γυναίκες κυρίως της Αθήνας και του Πειραιά.

Το 1893, αντιπροσώπευσε τις Ελληνίδες στο Διεθνές Συνέδριο του Σικάγου και το ίδιο έτος μετά την επιστροφή της στην Ελλάδα, ίδρυσε την «*Ένωση υπέρ της Χειραφετήσεως των Γυναικών*», ενώ δεν έπαψε να αγωνίζεται για την παροχή ίσων ευκαιριών συμμετοχής των γυναικών στην εκπαίδευση και την πολιτική ζωή της χώρας. Μετά από συνεχή διαβήματα στην Κυβέρνηση Δεληγιάννη, το 1897, η Καλλιρρόη Παρέν κατάφερε να γίνονται οι γυναίκες δεκτές στο Πανεπιστήμιο και στο Πολυτεχνείο, όταν αυτό ήδη είχε γενικευθεί στην Ευρώπη.

Η Καλλιρρόη Παρέν πρωτοστάτησε ακόμα στη δημιουργία ευαγών κι εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Το 1890, ίδρυσε το πρώτο Κυριακό Σχολείο («Σχολή της Κυριακής των άπορων γυναικών και κορασίων του Λαού»). Το 1895, ίδρυσε το «*Άσυλο της Αγίας Αικατερίνης*» για ανύπαντρες μητέρες και για την «*ηθική και φυσική*» προστασία εργατριών, υπη-

ρετριών και άλλων κοριτσιών. Το 1896, ίδρυσε το Άσυλο Ανιάτων και τη Μεγάλη Ένωση των Ελληνίδων. Το 1911, η Καλλιρόη Παρέν ίδρυσε το Λύκειο των Ελληνίδων, σκεπτόμενη πως ο καλύτερος τρόπος για να διατηρήσουμε την ταυτότητά μας είναι να κρατήσουμε ζωντανή την παράδοση, τα ήθη και έθιμά μας. Το 1912, μετείχε στον «Πατριωτικό σύνδεσμο» που ίδρυσε η τότε πριγκίπισσα Σοφία, (μετέπειτα «Πατριωτικό Ίδρυμα») και ανέλαβε τη γραμματεία του. Πρόκειται για το γνωστό μας ΠΙΚΠΑ.

Η Καλλιρόη Παρέν πέθανε στις 16 Ιανουαρίου του 1940. Σχεδόν 52 χρόνια μετά, στις 6 Ιουνίου 1992, τιμήθηκε από την Ελληνική Δημοκρατία με τα αποκαλυπτήρια της προτομής της στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών.

Ελένη Μπούκουρα - Αλταμούρα, η πρώτη γυναίκα ζωγράφος

Κόρη Σπετσιώτη καπετάνιου η Ελένη δέχτηκε από το περιβάλλον της μια ενθάρρυνση εξαιρετική όχι μόνο για τον 19^ο αιώνα αλλά και για τη δική μας εποχή. Αν και αγράμματος, ο πατέρας της ανήκε σε εκείνο το σπάνιο είδος ανδρών που ακολούθησαν το πνεύμα του διαφωτισμού και τη λογική της Ελευθερίας και της Ισότητας.

Αφού πήρε ιδιαίτερα μαθήματα ζωγραφικής κοντά σε Ιταλούς ζωγράφους εγκατεστημένους στην Αθήνα όπως ο Τσέκκολι, η Ελένη έφυγε με την ενθάρρυνση του πατέρα της στην Ιταλία, για να τελειοποιήσει τις σπουδές της. Αλλά καθώς οι ακαδημίες καλών τεχνών ήταν κλειστές στις γυναίκες, μεταμφιέστηκε σε άνδρα και με το ψευδώνυμο Χρυσίνης Μπούκουρας το 1848 πέρασε τις εξετάσεις και γράφτηκε στη Σχολή Καλών Τεχνών της Ρώμης.

Ελένη Μπούκουρα-Αλταμούρα

Το 1852, παντρεύτηκε τον Ιταλό ζωγράφο και δάσκαλό της, Ξαβέριο Αλταμούρα, και αποκτήσανε μαζί τρία παιδιά. Όμως, το 1857, ο σύζυγός της την εγκατέλειψε κι έφυγε παίρνοντας μαζί του τον μικρότερο γιο τους Αλέξανδρο.

Η Ελένη επέστρεψε τότε στην Ελλάδα με τα άλλα δύο παιδιά της, τον Ιωάννη και τη Σοφία. Εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα και παρά τη δύσκολη θέση της κατόρθωσε να τα βγάλει πέρα χάρις στην ενεργητικότητα και το ταλέντο της.

Μέσα σε λίγα χρόνια, κατόρθωσε να επιβληθεί στο καλλιτεχνικό περιβάλλον της πρωτεύουσας. Οικονομικά ανεξάρτητη, ασκώντας την τέχνη της ως επάγγελμα και απολαμβάνοντας τη γενική εκτίμηση, η Ελένη Αλταμούρα έζησε επί είκοσι χρόνια μια ζωή που ελάχιστες γυναίκες της εποχής της είχαν τη δυνατότητα να γνωρίσουν. Οι

πίνακές της πωλούνταν καλά και συνεργαζόταν με γνωστούς ζωγράφους της εποχής.

Οι θάνατοι των δύο παιδιών της από φυματίωση, (της Σοφίας το 1872 σε ηλικία μόλις 18 ετών και του Ιωάννη Αλταμούρα, τον Μάιο του 1878 σε ηλικία 26 ετών, ο οποίος ήταν ήδη ανερχόμενος ζωγράφος), της κατάφε-

ραν ένα δυνατό πλήγμα από το οποίο δεν συνήλθε ποτέ.

Η τραγική ζωή της Ελένης Μπούκουρα - Αλταμούρα έγινε το θέμα του μυθιστορήματος: «*Ελένη ή ο κανένας*» της Ρέας Γαλανάκη, Εκδόσεις Άγρα, 1998, κι ενός θεατρικού έργου: «*Ελένη Αλταμούρα*» του Κώστα Ασημακόπουλου.

Η στολή της Σόνιας Στεφανίδου εκτίθεται στο Πολεμικό Μουσείο Αθηνών

Σόνια - Σοφία Στεφανίδου, η πρώτη Ελληνίδα Αλεξιπτωτίστρια

Η Σόνια Σοφία Στεφανίδου, γεννήθηκε στην Οδυσσό της Ουκρανίας το 1907. Ήταν η πρωτότοκη κόρη του γιατρού Φιλοποίμενος Στεφανίδη. Το 1912, έρχεται με την οικογένειά της στην Ελλάδα, όπου ο πατέρας της υπηρέτησε ως εθελοντής γιατρός στους Βαλκανικούς Πολέμους.

Λίγους μήνες πριν την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου, η Σόνια Στεφανίδου ζητά την εθελοντική εγγραφή της στο «*Σχολείο Νοσοκόμων Παθητικής Αεραμύνης*» απ'

Σόνια - Σοφία Στεφανίδου

όπου παίρνει και το αντίστοιχο πτυχίο και στη συνέχεια κατατάσσεται και εισάγεται για εκπαίδευση στον Ερυθρό Σταυρό. Στις 15 Μαρτίου 1941, πήρε το δίπλωμά της και κατετάγη στα «Στελέχη των Εθελοντών Βοηθών». Στις 23 Μαρτίου, τοποθετήθηκε στο 1ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο των Ιωαννίνων όπου υπηρέτησε με ασυνήθιστη τόλμη και αυταπάρνηση.

Κατά τους πρώτους μήνες της γερμανικής κατοχής, η Σόνια υπηρετούσε στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Αλλά, όπως έγραψε και η ίδια «... η θέα του αγκυλωτού σταυρού επάνω στην Ακρόπολη θανατώνει την ψυχή μου...». Διαφεύγει, λοιπόν, στη Μέση Ανατολή (Παλαιστίνη και Αίγυπτο) όπου προσφέρει και πάλι εθελοντικά, τις υπηρεσίες της στον συγκροτούμενο τότε εκεί Βασιλικό Ελληνικό Στρατό Μέσης Ανατολής (ΒΕΣΜΑ). Με τη βοήθεια του ΒΕΣΜΑ υπηρέτησε στο στρατιωτικό νοσοκομείο της Αλεξάνδρειας και της Χεντέρας της Παλαιστίνης.

Στις αρχές Μαΐου του 1943, γίνεται δεκτή και παρουσιάζεται στη Βρετανική Μυστική Υπηρεσία που είχε την έδρα της στο Κάιρο. Εκπαιδεύεται στη συλλογή, αναφορά και ασφάλεια πληροφοριών και στη συνέχεια παρουσιάζεται στο στρατόπεδο της Ναζαρέτ όπου εκπαιδεύεται με επιτυχία ως αλεξιπτωτίστρια. Σύντομα, αναλαμβάνει την πρώτη της μυστική αποστολή στη Βόρειο Ελλάδα και μετά από έξι μήνες γεμάτους απρόοπτα και επιτυχίες επιστρέφει στο Κάιρο.

Έτσι η Σόνια Στεφανίδου αποκτά το προνόμιο να είναι η πρώτη και μοναδική Ελληνίδα αλεξιπτωτίστρια σε όλη τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και μάλιστα με πολεμικό άλμα στο ενεργητικό της, ένα σπάνιο προσόν για μία γυναίκα, η οποία υπήρξε πρωτοπόρος στην ειδική

και επικίνδυνη εκείνη εκπαίδευση. Είχε επίσης την εξαιρετική τιμή να τιμηθεί με το Χρυσούν Αριστείων Ανδρείας, ανώτατο πολεμικό μετάλλιο, το οποίο σπανιότατα απονεμόταν σε γυναίκες για ηρωικές πράξεις στο πεδίο της μάχης.

Στις 22 Οκτωβρίου 1944, επιστρέφει στην ελεύθερη, πλέον, Ελλάδα όπου και την υπηρετεί μέχρι και το 1968. Έσβησε στις 22 Αυγούστου του 1990 σε ηλικία 83 ετών και κηδεύτηκε σύμφωνα με την επιθυμία της: «*Να ταφώ με την στρατιωτική στολή μου χακί και τα διάσημα των παρασήμων. Η ταφή μου να είναι πολύ απλή...*».

Γαλάτεια Σαράντη, η πρώτη γυναίκα ακαδημαϊκός

Γεννήθηκε το 1920 στην Πάτρα και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα με την οικογένειά της λίγο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Εμφανίστηκε στα γράμματα για πρώτη φορά το 1943, στο περιοδικό «*Νέα Εστία*». Το πρώτο της βιβλίο ήταν μία συλλογή διηγημάτων με τίτλο «*Το βιβλίο της χαράς*» και ακολούθησαν στη συνέχεια πάρα πολλά. Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος είχε χαρακτηρίσει το γράψιμό της Γαλάτειας Σαράντη «*πρωτότυπο, μοντέρνο, υποβλητικό, πηγαίο και αυθόρμητο*».

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1953, βραβεύτηκε για το μυθιστόρημά της «*Επιστροφή*» με το Βραβείο των Δώδεκα, ενώ το 1969 τιμήθηκε με το Β΄ Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος και το 1973 με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Διηγήματος.

Η Ακαδημία Αθηνών την καλωσόρισε για πρώτη φορά το 1979, δίνοντάς της το Βραβείο Ουράνη για το μυθιστόρημά της «*Ρωγμές*». Στα βιβλία της η Γαλάτεια Σαράντη «*βασίζεται στην πραγματικότητα και μάλιστα σε μια πραγματικότητα που είναι σφραγισμένη ιστορικά και κοιταγμέ-*

Γαλάτεια Σαράντη

νη από την άποψη των επιπτώσεων που έχει, τόσο ατομικά, όσο και συλλογικά». Το 1997, η Γαλάτεια Σαράντη είναι η πρώτη γυναίκα που εκλέγεται μέλος της Ακαδημίας Αθηνών.

Η Γαλάτεια Σαράντη ήταν γαλήνια παρουσία, ζούσε πάντα στο κέντρο της Αθήνας, ήταν παντρεμένη με τον δικηγόρο Σταύρο Πατσούρη και είχε αποκτήσει μαζί του δύο γιούς.

Μέρος Β'

Το δεύτερο μέρος του αφιερώματος αφορά γυναίκες που άλλαξαν τον κόσμο. Ανακάλυψαν γαλαξίες, ανέπτυξαν θεωρήματα, συνέθεσαν χημικά στοιχεία, πολέμησαν... Προσωπικότητες γένους θηλυκού που έκαναν εκπληκτικές ανακαλύψεις ή πρωτοποριακά βήματα που όμως σήμερα ελάχιστοι τις γνωρίζουμε.

Υπατία

Υπατία, η μοναδική γυναίκα που συγκαταλέγεται στους σοφούς της αρχαιότητας

Η πρώτη αναφορά δε θα μπορούσε παρά να πάει αρκετούς αιώνες πριν. Η Υπατία έζησε τον 4^ο αι. Ήταν νεοπλατωνική φιλόσοφος και μαθηματικός. Ήταν η πρώτη γυναίκα δασκάλα φιλοσοφίας στην Αλεξάνδρεια που έγινε επικεφαλής της εκεί Σχολής των Πλατωνιστών και

ενώ έγραψε πολλά έργα, δε σώζονται παρά μόνο αναφορές για αυτά.

Ήταν κόρη φιλόσοφου μαθηματικού και καθηγητή του πανεπιστημίου της Αλεξάνδρειας, του Θέωνα του Σμυρναίου που ανέπτυξε και τη θεωρία των μαγικών τετραγώνων.

Η Υπατία γίνεται δημοφιλής εξαιτίας των χαρισματικών διαλέξεών της και των εξαιρετικά ευθύβολων λύσεων που δίνει στα μαθηματικά προβλήματα που της δίνουν οι άλλοι ή που συναντά η ίδια. Ήταν επόμενο λοιπόν να αποκτήσει πολλούς θαυμαστές που συνεχώς της έστελναν προβλήματα, προκειμένου να απολαύσουν τη λύση που έδινε η ίδια.

Έτσι, αφοσιώνεται ολοκληρωτικά στα μαθηματικά και τη σχολή της. Δυστυχώς, το τέλος της ήταν οικτρό, επειδή η δράση της θεωρήθηκε επικίνδυνη για την εξάπλωση του χριστιανισμού, καλλιεργήθηκε κλίμα εναντίον της που οδήγησε στη βίαιη δολοφονία της από τον όχλο. Το μανιασμένο πλήθος την ξεγύμνωσε και τη πετροβόλησε μέχρι θανάτου. Το πτώμα της διαμελίστηκε και κάηκε στην πυρά.

Ανεξάρτητα από το ακριβές κίνητρο της δολοφονίας της, η φυγή πολλών λογίων αμέσως μετά το γεγονός σημείωσε την αρχή του μαρασμού τη Αλεξάνδρειας ως σημαντικού κέντρου μάθησης.

Μετά την Υπατία και μέχρι την Αναγέννηση δεν εμφανίζεται γυναικεία προσωπικότητα στο χώρο των μαθηματικών.

Μαρία Κιουρί, η πρώτη «Κυρία Νόμπελ» (1867-1934)

Η επιστημονική έρευνα πάνω στη ραδιενέργεια, που κορυφώθηκε με την ανακάλυψη του ραδίου (έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες της ιατρικής επιστήμης) άνοιξε τα μάτια του

Μαρία Κιουρί

ανθρώπου σε έναν καινούριο κόσμο. Οι επιστήμονες που χάρισαν αυτό το ανεκτίμητο δώρο στην ανθρωπότητα ήταν η Μαρί Κιουρί και ο σύζυγός της Πιέρ, οι οποίοι κατόρθωσαν πρώτοι να βγάλουν το ράδιο από τη πίσσα και αργότερα να ανακαλύψουν τις ιδιότητές του.

Η Μαρί Κιουρί γεννήθηκε στις 7 Νοεμβρίου 1867 στη Βαρσοβία. Τον Νοέμβριο του 1891, έφυγε για το Παρίσι για να ακολουθήσει ανώτατες σπουδές. Σπούδασε στο τμήμα Επιστημών της Σορβόνης όπου γνώρισε τον σύζυγό της Πιερ Κιουρί, που ήταν ήδη γνωστός και αξιοσέβαστος επιμελητής του Πανεπιστημίου. Η επιστημονική έρευνα ήταν ο κοινός τους σκοπός.

Το 1904, όταν επαληθεύτηκε η ανακάλυψη του ραδίου, το ζεύγος Κιουρί πήρε μαζί με τον Μπεκερέλ, το βραβείο Νόμπελ για τη Φυσική. Την ίδια χρονιά πήραν το μετάλλιο Ντείβυ από τη Βασιλική Εταιρία.

Η Σορβόννη τίμησε τον Πιέρ Κιουρί, ιδρύοντας νέο τμήμα και βάζοντας τον επικεφαλής του. Η Μαρί Κιουρί έγινε βοηθός του. Μετά τον ξαφνικό θάνατό του συνέχισε τη δουλειά του και πήρε τη θέση του στη Σορβόννη.

Ήταν η πρώτη γυναίκα λέκτωρ και διευθύντρια εργαστηρίου στο Πανεπιστήμιο της Σορβόννης (1906), ενώ το 1911 κέρδισε μόνη της το βραβείο Νόμπελ Χημείας. Η Σορβόννη ίδρυσε για κείνη ένα Ινστιτούτο Ραδίου και αργότερα η ίδια βοήθησε υλικά για να γίνει ένα όμοιο στη γενέτειρά της, τη Βαρσοβία.

Η Μαρία Κιουρί πέθανε από λευκαίμια το 1934. Η κολοσσιαία αξία του έργου της φαίνεται από σήμερα, αλλά θα εκτιμηθεί ακόμα περισσότερο από τους επιστήμονες των γενεών που θα έρθουν.

Σαμπιχά Γκιокτσέν

Η πρώτη γυναίκα πιλότος μαχητικού αεροσκάφους στον κόσμο:

Η Σαμπιχά Γκιокτσέν (Τουρκικά: Sabiha Gökçen) ήταν η πρώτη πιλότος πολεμικού αεροσκάφους στον κόσμο και η πρώτη γυναίκα αεροπόρος της Τουρκίας, σε ηλικία 23 ετών.

Γεννήθηκε στις 22 Μαρτίου 1913. Ήταν ένα από τα οκτώ υιοθετημένα παιδιά του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ και ήταν αυτός που την προέτρεψε στις αρχές του 1936 να γραφτεί στην Ακαδημία της Πολεμικής Αεροπορίας, προκειμένου να γίνει η πρώτη γυναίκα στρατιωτική πιλότος της Τουρκίας. Βελτίωσε τις πτητικές της ικανότητες πετώντας βομβαρδιστικά και μαχητικά αεροσκάφη στο 1ο Αεροπορικό Σύνταγμα στην αεροπορική βάση του Εσκισεχίρ. Το 1937, πήρε, για πρώτη φορά, μέρος σε στρατιωτική επιχείρηση και έτσι γίνεται η πρώτη γυναίκα πιλότος στον κόσμο που έλαβε μέρος σε

πολεμική επιχείρηση.

Το 1938, πραγματοποίησε μία πενήμερη πτήση στις Βαλκανικές χώρες με μεγάλη επιτυχία. Αργότερα, διορίστηκε επικεφαλής εκπαιδευτρια στην Αεροπορική Ακαδημία Tırkkuzum της Τουρκικής Αεροναυτικής Ένωσης, όπου υπηρέτησε μέχρι το 1955. Η Σαμπιχά Γκιокτσέν πέταξε σε ολόκληρο τον κόσμο σε ένα διάστημα 28 ετών, μέχρι το 1964.

Καθ' όλη την καριέρα της στην Τουρκική Πολεμική Αεροπορία, η Σαμπιχά πέταξε με 22 διαφορετικούς τύπους αεροσκαφών, συγκεντρώνοντας συνολικά περισσότερες από 8000 ώρες πτήσης, 32 από τις οποίες σε πολεμικές αποστολές και αποστολές βομβαρδισμού.

Επιλέχθηκε ως η μόνη γυναίκα πιλότος για την αφίσα «Οι 20 Μεγαλύτεροι Αεροπόροι της Ιστορίας» που δημοσιεύτηκε από την Αμερικανική Πολεμική Αεροπορία το 1996, ενώ το Διεθνές Αεροδρόμιο της Κωνσταντινούπολης φέρει, τιμητικά, το όνομά της.

Σαμπιχά Γκιокτσέν

Το αφιέρωμα θα κλείσει με μία μικρή αναφορά σε εκείνες τις γυναίκες που είτε σημείωσαν πρωτιά είτε όχι, το όνομα τους έχει γραφτεί στην παγκόσμια ιστορία για το παράδειγμα και την προσφορά τους.

Κλεοπάτρα (69-30 π.Χ), η Βασίλισσα της Αιγύπτου, μία από τις μεγαλύτερες ηρωίδες όλων των εποχών. Ήταν μία γυναίκα που η χάρη, η εξυπνάδα, το πνεύμα της και η ομορφιά της, ακόμη και μετά δύο χιλιάδες χρόνια από το θάνατό της, είναι πάντα ζωντανή στη θύμηση και στο νου του κάθε ανθρώπου.

Ιωάννα της Λωραίνης (1412-1431), μία από τις παγκόσμιες ηρωίδες. Η χωριατοπούλα της Γαλλίας, που ξύπνησε έναν κοιμισμένο πρίγκιπα και ένα φοβισμένο λαό και ελευθέρωσε τη χώρα της από το ζυγό του κατακτητή.

Αικατερίνη η Μεγάλη (1729-1796) η αυτοκράτειρα της Ρωσίας, μια γυναίκα με ανοχή, μόρφωση και παιδεία, που βασίλεψε σε μία χώρα που μέχρι τότε δεν είχε γνωρίσει παρά τον δεσποτισμό και το μαστίγιο.

Ελίζαμπεθ Φράυ (1780-1845), η μεταρρυθμίτρια των φυλακών. Από το 1813 αφιέρωσε τη ζωή της στον αγώνα για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των φυλακισμένων σε όλες τις φυλακές της Ευρώπης, κυρίως όμως για τις φυλακισμένες γυναίκες και τα παιδιά τους, που μεγάλωναν κάτω από άθλιες συνθήκες μέσα στις φυλακές.

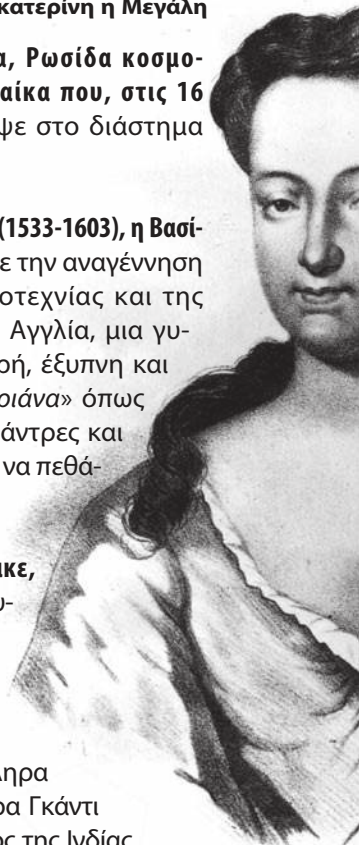

Αικατερίνη η Μεγάλη

Βαλεντίνα Τερέσκοβα, Ρωσίδα κοσμοναύτης, η πρώτη γυναίκα που, στις 16 Ιουνίου 1963, ταξίδεψε στο διάστημα με το «Βόστοκ 6».

Βασίλισσα Ελισάβετ η Α' (1533-1603), η Βασίλισσα της Αγγλίας, έφερε την αναγέννηση της τέχνης, της λογοτεχνίας και της αρχιτεκτονικής στην Αγγλία, μια γυναίκα ανελέητη, ψυχρή, έξυπνη και ασυνείδητη, η «γκλοριάνα» όπως την αποκαλούσαν οι άντρες και θεωρούσαν τιμή τους να πεθάνουν για κείνη.

Σιρίμαβο Μπανταραναίκε, (1916-2000), η πρώτη γυναίκα σε ολόκληρο τον κόσμο που αναδείχθηκε πρωθυπουργός στη Σρι Λάνκα το 1960, έξι ολόκληρα χρόνια προτού η Ιντιρα Γκάντι εκλεγεί πρωθυπουργός της Ινδίας.

Ιωάννα της Λωραίνης

Σιρίμαβο Μπανταραναίκε

Λάουρα Μπάσι

Ελίζαμπεθ Μπλάκγουελ, πίνακας του Joseph Stanley Kozlowsky

Ελιζαμπεθ Μπλάκγουελ (1821-1910) η πρώτη γυναίκα που αποφοίτησε από Ιατρική Σχολή στην Αμερική, η οποία μαζί με τη Φλόρενς Νάιτινγκειλ (1820-1910, γνωστή πρωτοπόρος στη νοσηλευτική), ίδρυσαν την πρώτη Ιατρική Σχολή Γυναικών στην Αγγλία, το 1869.

Σέλμα Λάγκερλεφ (1858-1940), Σουηδή συγγραφέας. Έγινε γνωστή από το συγκινητικό παραμύθι της Το θαυμαστό ταξίδι του Νιλς Χόλγκερσον, το οποίο και της χάρισε το Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1909. Ήταν η πρώτη γυναίκα που έλαβε αυτή τη διάκριση.

Λάουρα Μπάσι, Ιταλίδα γόνος εύπορης οικογένειας, στα 21 της χρόνια δίδασκε ανατομία στο Πανεπιστήμιο της Μπολόνια. Αν και μητέρα 8 παιδιών, ήταν η πρώτη γυναίκα σε ολόκληρη την Ευρώπη που, το 1772, έγινε καθηγήτρια Πανεπιστημίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά από την επιτυχία της, αποφασίστηκε να μην επιτραπεί ξανά σε άλλη γυναίκα η εισαγωγή σε πανεπιστήμιο της Ιταλίας.

Αμέλια Έρχαρτ, Αμερικανίδα πιλότος, «η σουφραζέτα των αιθέρων» γίνεται η πρώτη γυναίκα πιλότος, που πετάει μόνη της το 1932 πάνω από τον Ατλαντικό Ωκεανό.

Αμέλια Έρχαρτ

Βέβαια, είναι μεγάλος ο κατάλογος γυναικών που θα άξιζε να αναφερθούμε, και σίγουρα με περισσότερες λεπτομέρειες, ωστόσο η ζωή και το έργο όλων αυτών που πρωτοστάτησαν, διακρίθηκαν, αγωνίστηκαν και προσέφεραν δεν είναι δυνατόν να χωρέσουν σε λίγες σελίδες. Σκοπός, λοιπόν, αυτής της εργασίας είναι να γίνει ένα «μικρό» αφιέρωμα σε «μεγάλα» ονόματα που άφησαν ιστορία και καθώς διαβάζουμε τις βιογραφίες τους, να ταξιδέψουμε στο χώρο και στο χρόνο, να έρθουμε πιο κοντά στη ζωή τους, να θαυμάσουμε το έργο τους και να αντλήσουμε λίγο από τον δυναμισμό τους.

Βαλεντίνα Τερέσκοβα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Σόνια - Σοφία Στεφανίδου *Η πρώτη Ελληνίδα Αλεξιπλώστρια*, Στρατιωτική Επιθεώρηση, τεύχος Σεπ-Οκτ 2000, άρθρο του Αντγου ε.α Χρήστου Φωτόπουλου.
- ☞ Περιοδικό Προσεγγίσεις - Έκδοση ΣΣΑΣ, Άνοιξη - Καλοκαίρι 2010, Άρθρο της ΜΙΙ (Σ) Χαραλάμπους Χρυσούλας.
- ☞ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς, τόμοι 19, 48, 53, 59.
- ☞ Μεγάλες Μορφές 1. *Επιστήμονες & Εφευρέτες*, Εκδόσεις Αρσενίδης.
- ☞ Μεγάλες Μορφές 4. *Εξερευνητές & Θαλασσοπόροι Μεγάλοι Ηγέτες, Διάσημες Γυναίκες*, Εκδ. Αρσενίδης.
- ☞ Απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Σιμόν Ντε Μποβουάρ «*Το Δεύτερο Φύλο*», Εκδόσεις Γλάρος.
- ☞ «*Ελένη ή ο κανένας*» της Ρέας Γαλανάκη, Εκδόσεις Άγρια 1998.

ΔΙΚΤΥΑΚΟΣ ΤΟΠΟΣ

- ☞ www.sansimera.gr/articles
- ☞ www.citypress-gr.blogspot.com
- ☞ www.wikipedia.com
- ☞ www.entosfyliou.wordpress.com
- ☞ www.sgairport.com

1829 - 1832

ΤΟ ΣΩΜΑ
ΤΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ
ΟΧΥΡΩΜΑΤΟΠΟΙΑΣ
& ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ

*Αφιέρωμα για τα
182 χρόνια από τη
συγκρότησή του*

ΚΕΙΜΕΝΟ: Αντγος ε.α. Χρήστος Σ. Φωτόπουλος,
Επίτιμος Γενικός Επιθεωρητής Στρατού

Στις 28 Ιουλίου 2011, συμπληρώθηκαν 182 χρόνια συνεχούς παρουσίας και προσφοράς του Όπλου του ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ του Ελληνικού Στρατού, το οποίο, πέραν από την αξιόλογη συμμετοχή του σε όλους τους αγώνες του Έθνους, έχει να επιδείξει και ένα ιδιαίτερο ιστορικό, αλλά και μοναδικό, επίτευγμα: την πολύτιμη συμβολή του στην ανασυγκρότηση και ανοικοδόμηση της χώρας σε δύο κρίσιμες γι' αυτήν χρονικές περιόδους (1828-1878 και 1958-1992), δηλαδή ακολούθησε, σε όλο αυτό το μεγάλο χρονικό διάστημα της παρουσίας του, μια λαμπρή, κατά γενική ομολογία, ιστορική διαδρομή τόσο στην ειρήνη, όσο και στους Αγώνες του Έθνους.

Ασχολούμενος, εδώ και πολλά χρόνια, με λεπτομερή έρευνα και μελέτη των Γενικών Αρχείων του Κράτους (Καποδιστριακής και Οθωνικής Περιόδων) σχετικά με την ιστορία του Ελληνικού Στρατού, είχα τη δυνατότητα να συγκεντρώσω σπάνια στοιχεία και αποκλειστικές πληροφορίες για τη δράση του Μηχανικού, και όχι μόνον, κατά την πρώτη, μετά την Ελληνική Επανάσταση, περίοδο του νεότερου Ελληνικού Κράτους, δηλαδή της τότε "Ελληνικής Πολιτείας", με Κυβερνήτη τον αείμνηστο Κερκυραίο διπλωμάτη Ιωάννη Καποδίστρια.

Με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 182 χρόνων από την αρχική «σύστασιν» του πρώτου στην Ιστορία Σώματος «Των επί της Οχυρωματοποιίας και Αρχιτεκτονικής Αξιοματικών, δηλαδή του καταξιωμένου σήμερα "Όπλου του Μηχανικού", παρουσιάζω, στη συνέχεια, μία πολύ σύντομη και συνάμα πρωτότυπη εργασία μου, για τη συγκρότηση και τις κύριες δραστηριότητες εκείνου του Σώματος κατά την περίοδο της "Ελληνικής Πολιτείας", βασισμένη αποκλειστικά και μόνο στις αρχειακές πηγές και σε ιστορικά στοιχεία από τη σχετική βιβλιογραφία.

Θεωρώ, ωστόσο, χρήσιμο να διατυπωθούν εδώ, προς ενημέρωση των αναγνωστών, οι εξής διευκρινίσεις, σχετικά με το περιεχόμενο της παρούσας εργασίας:

○ Όλα τα παρατιθέμενα ιστορικά στοιχεία είναι απόλυτα τεκμηριωμένα από επίσημες αρχειακές πηγές, στο βαθμό, ωστόσο, που αυτές θεωρούνται σήμερα πλήρεις, ακριβείς κι αντικειμενικές.

○ Όλες ανεξαιρέτως οι χρονολογίες και ημερομηνίες που σημειώνονται στην εργασία αναφέρονται στο χρησιμοποιούμενο, κατά την εποχή εκείνη, παλαιό Ημερολόγιο (π.η - Ιουλιανό) και

○ Προς αποφυγή, εξ' αρχής, παρερμηνειών σχετικά με τον τότε χρησιμοποιούμενο στρατιωτικό όρο "Σώμα" (Corps) έχω να προσθέσω τα εξής:

Κατά την εποχή εκείνη ως Σώμα χαρακτηριζόταν, σε αντίθεση με την

ισχύουσα σήμερα Στρατιωτική Ορολογία: «στράτευμα μεμονωμένον, έχον την εσωτερικήν υπηρεσίαν του και την οικονομίαν του καθώς είναι τα συντάγματα εις την Γαλλίαν. Εδώ (σ.σ στην Ελλάδα) δε τα τάγματα», όπως ακριβώς αναφέρει ο Αξιωματικός Πεζικού της Γραμμής Χρήστος Βυζάντιος σ' ένα πολύ αξιόλογο και σπάνιο βιβλίο του, την *"Ιστορία του Τακτικού Σώματος από της πρώτης συστάσεώς του κατά το 1821 μέχρι το 1832"* (Αθήναις 1837).

Τέλος, την εργασία μου αυτή αφιερώνω με τον προσήκοντα σεβασμό στη μνήμη του Ιωάννη Καποδίστρια, πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας και θεμελιωτή του Σώματος του Μηχανικού και όλων των Ελλήνων και ξένων στρατιωτικών και μη, πρωτεργατών της συγκρότησης, ανάπτυξης και δράσης του Σώματος *"Των επί της Οχυρωματοποιίας και Αρχιτεκτονικής Αξιωματικών"*.

ΤΟ ΜΗΧΑΝΙΚΟ ΣΤΟΝ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝΑ (1821-1828)

Από την έναρξη του υπέρ της Ανεξαρτησίας της Ελλάδας Ιερού Αγώνα (1821-1828) και σε όλη τη διάρκειά του, δε συγκροτήθηκε κάποιο -μικρό ή μεγάλο- τμήμα Τακτικού Μηχανικού, όπως ακριβώς συνέβη με τ' άλλα τρία (3) Σώματα (σ.σ Όπλα), δηλαδή το Πεζικό, το Ιππικό και το Πυροβολικό του Τακτικού Στρατού, καίτοι το Βουλευτικό Σώμα της αγωνιζόμενης, τότε, πατρίδας είχε εγκαίρως θεσπίσει με το από 1^{ης} Απριλίου 1822 Η' Νόμο του την *"σύστασιν"*, μεταξύ άλλων, και *"Σώματος Μηχανοποιών"* το οποίο τελικά δεν συγκροτήθηκε για άγνωστους, στον γράφοντα λόγους.

Αντίθετα, τα Άτακτα η Ελαφρά Επαναστατικά στρατεύματα διέθεταν ολιγομελείς ομάδες *"Λαγουμπιτζήδων"* (σ.σ Σκαπανέων - Υπονομοποιών), οι οποίες και χρησιμοποιήθηκαν για την καταστροφή των τειχών των πολιορκούμενων φρουριών με ανατινάξεις (υπογείων) υπονόμων που έσκαβαν στα θεμέλιά τους (Πολιορκία Τριπολιτσάς, 1821).

Επίσης, κατά τη σχεδιασθείσα νυχτερινή έφοδο των Ελλήνων εναντίον του φρουρίου της Τριπολιτσάς (σ.σ τότε - Σεπτέμβριος 1825 - το κατείχαν τα υπό τον Ιμπραήμ Πασά αιγυπτιακά στρατεύματα) ο διοικητής του Ελληνικού Τακτικού Σώματος Γάλλος Συνταγματάρχης Κάρολος Φαβιέρος είχε προετοιμάσει την αιφνιδιαστική καταστροφή της πύλης του φρουρίου με *"πυροτεχνήματα"*, ενέργεια που τελικά ματαιώθηκε εξ αιτίας της ασυνέπειας των Ελλήνων οπλαρχηγών.

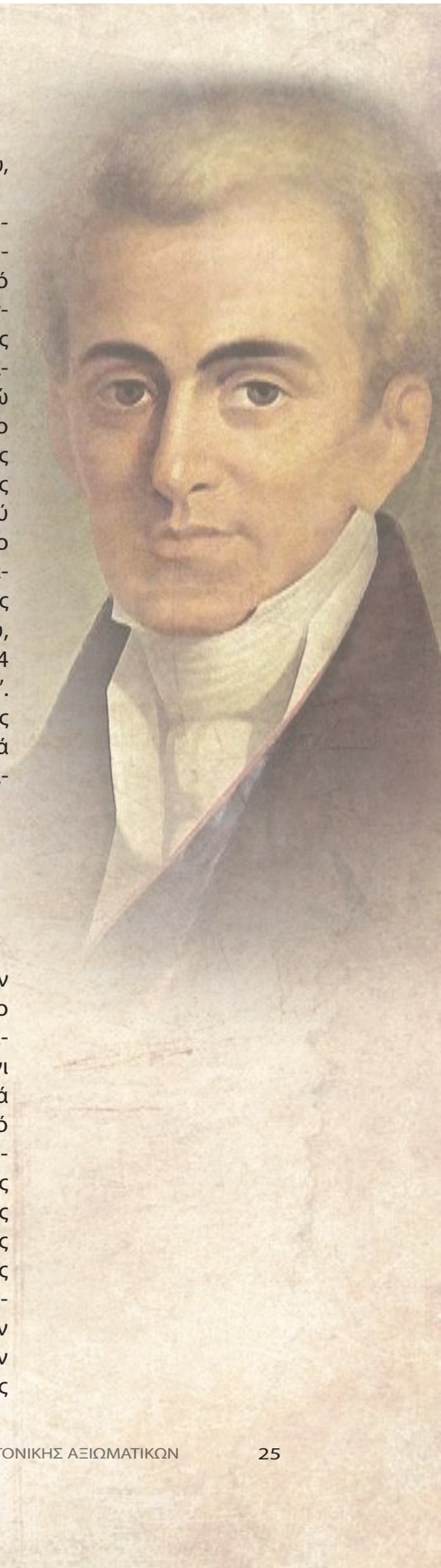
Ωστόσο, παρά τη διαπίστωση ότι δεν χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του Αγώνα οργανωμένες ομάδες ή τμήματα Τακτικού Μηχανικού, εντούτοις Έλληνες και φιλέλληνες αξιωματικοί και ιδιώτες Μηχανικοί - Αρχιτέκτονες - Οχυρωματοποιοί και ιδιώτες εμπειροτέχνες μηχανικοί (σ.σ τέκτονες) χρησιμοποιήθηκαν για την επισκευή, βελτίωση, και κυρίως κατασκευή οχυρωματικών έργων, με σπουδαιότερο απ' όλα το Φρούριο του Μεσολογγίου, το οποίο σχεδίασε και που επέβλεψε την εξαρχής ανέγερσή του ο Έλληνας, καταγόμενος από τη Χίο, επιστήμονας Οχυρωματοποιός Μιχαήλ Π. Κοκκίνης βοηθούμενος από το Βέλγο φιλέλληνα Λοχαγό του Μηχανικού Ιωσήφ Βότε (Botte). Το φρούριο εκείνο κατασκευάσθηκε στη διετία 1823 - 1824. Ο αξιόλογος αυτός Έλληνας Οχυρωματοποιός έπεσε μαχόμενος κατά την *"Έξοδον του Μεσολογγίου"* τον Απρίλιο του 1826. Ακόμα, κρίνω σκόπιμο να προσθέσω εδώ ότι κατασκευάσθησαν νέα οχυρώματα και στους εξής τόπους ή τοποθεσίες: 1824 Αιτωλι-

κόν και Προκοπανιστόν, 1825 Μονή Μεγάλου Σπηλαίου, 1826 Μέθαινα και 1827 Πόρον.

Φιλέλληνες αξιωματικοί του Μηχανικού που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης ήταν, εκτός από το Βέλγο Λοχαγό Βόττε, ο Γάλλος Φραγκίσκος Γκραιγιάρ, ο Ιταλός Ταγματάρχης Κολένιο, ο επίσης Ιταλός ιδιώτης Μηχανικός Ραζιέρι από το Πεδεμόντιο και άλλοι. Κλείνοντας τη λακωνική αναφορά μου στην περίοδο του Αγώνα, θεωρώ υποχρέωσή μου να υπενθυμίσω εδώ έναν ξεχασμένο και παραμελημένο, αλλά διακεκριμένο, αγωνιστή της Επανάστασης. Πρόκειται ασφαλώς για τον ελληνικής καταγωγής Θεόδωρο Βαλλιάνο, Αξιωματικό Μηχανικού του Τσαρικού Στρατού. Ήλθε στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 1832 και προσέφερε πολύτιμες πράγματι υπηρεσίες στην πατρίδα ως αγωνιστής και ως Αρχιτέκτονας Μηχανικός διατελέσας, με το βαθμό του Λοχαγού, "Διοικητής του Μηχανικού" και δύο φορές (1823-1824 και 1825-1826) "Διοικητής του Τακτικού Πυροβολικού". Εκτιμώ ότι, αυτός ο εξάιρετος πατριώτης αξιωματικός πρέπει να θεωρηθεί ως πρωτεργάτης και ουσιαστικά ιδρυτής του Ελληνικού Μηχανικού για το οποίο εργάσθηκε ανιδιοτελώς στη δεκαετία 1822-1832.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΚΑΙ ΟΧΥΡΩΜΑΤΟΠΟΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ: ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1828 - ΙΟΥΛΙΟΣ 1829

Η πρώτη εικόνα της κατεστραμμένης χώρας και των εξαθλιωμένων κατοίκων της, την οποίαν αντίκρισε ο εκλεγμένος πρώτος Κυβερνήτης της "Ελληνικής Πολιτείας" Ιωάννης Καποδίστριας, φθάνοντας στο λιμάνι του Ναυπλίου (6 Ιανουαρίου 1828) και αμέσως μετά στην Αίγινα, ήταν τρομακτική, αν μη απελπιστική. Από τότε ακριβώς άρχισε, παρά τις συνεχείς και ανυπέμβλητες δυσκολίες και τα τρομερά εμπόδια που εξαρχής αντιμετώπισε, τις αδιάκοπες, επίμονες και επίπονες προσπάθειές του για την εκ βάθρων οικοδόμηση ενός σύγχρονου, για την εποχή εκείνη, ελεύθερου κράτους πάνω σ' ευρωπαϊκά πρότυπα, με πρώτες προτεραιότητες: την ανασυγκρότηση της ερειπωμένης χώρας, την αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεών της και την καθιέρωση ενός θεσμικού πλαισίου διακυβέρνησής

της, διορίζοντας σταδιακά τα απαραίτητα διοικητικά (πολιτικά και στρατιωτικά) όργανα της πολιτείας και λαμβάνοντας ταυτόχρονα τα πρώτα επιβαλλόμενα σοβαρά μέτρα.

Οι πρώτες ενέργειες για την ανοικοδόμηση της χώρας

Σε μικρό σχετικά χρόνο από την άφιξή του στην Αίγινα, ο Κυβερνήτης εξέδωσε τις πρώτες γραπτές διαταγές και οδηγίες του για την ανόρθωση των κατοικημένων τόπων από τα ερείπιά τους αφενός, κί' αφετέρου τον έλεγχο της λειτουργικότητας και της ετοιμότητας των ελεύθερων φρουρίων της χώρας, των τελείως τότε απαραίτητων για την προστασίας της. Νωρίτερα, είχε δώσει εντολή στον Κερκυραίο Λοχαγό του Μηχανικού (του Γαλλικού Στρατού) Σταμάτιο Βούλγαρη -τον είχε εξαρχής στη συνοδεία του ως σύμβουλό του- ν' αρχίσει, χωρίς καθυστέρηση, την επί τόπου μελέτη για τον πολεοδομικό σχεδιασμό του Ναυπλίου.

Με τις πρώτες λοιπόν οδηγίες του προς όλους τους τότε νεοτοποθετηθέντες Έκτακτους Επιτρόπους (Διοικητικός τίτλος του σημερινού Νομάρχη) όριζε:

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ - ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΠΙΤΕΛΩΝ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ (1796-1857)

(Αριθμός Παλαιού Μητρώου του Γενικού Επιτελείου Στρατού / 1° ΕΓ: 7)

Η καταγωγή της οικογένειας των Βαλλιάνων ήταν από τη Λειβαθώ της Κεφαλονιάς και ένας κλάδος αυτής εγκαταστάθηκε στη Νότια Ρωσία περί τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, όπου και ασχολήθηκε με το εμπόριο.

Ο Θεόδωρος Βαλλιάνος γεννήθηκε στο Ταιϊγάνιον (επί της Αζοφικής θάλασσας) το 1796. Μετά τις εγκύκλιες σπουδές του έγινε δεκτός στη Στρατιωτική Ακαδημία της Πετρούπολεως και μετά την αποφοίτησή του κατετάγη ως Αξιωματικός του Μηχανικού στο ρωσικό στρατό, όπου και υπηρέτησε στο Τάγμα Μηχανικού της Φρουράς του Τσάρου Αλεξάνδρου Α΄ προαχθείς μέχρι το βαθμό του Λοχαγού.

Μετά την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης, παραιτήθηκε από το ρωσικό στρατό και τον Απρίλιο του 1822 έφθασε στην Ελλάδα με χρήματα και όπλα.

Σε όλη τη διάρκεια του υπέρ της Ανεξαρτησίας Αγώνα 1822-1828, προσέφερε πολύτιμες υπηρεσίες και εκδουλεύσεις ως αγωνιστής αλλά και ως αρχιτέκτονας, οι κυριότερες από τις οποίες ήταν:

➤ 1823: Συμμετοχή στην πολιορκία των Παλαιών Πατρών και στην άμυνα της πόλης του Μεσολογγίου κατά την Α΄ Πολιορκία της από τους Τούρκους.

➤ 1823-1824 και 1825-1826: ως Λοχαγός Διοικητής του Πυροβολικού του Τακτικού Σώματος κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις του.

➤ 1825: Σύνταξη των σχεδίων μετατροπής του Τζαμιού Αγά Πασά (Ναύπλιο) σε Βουλευτήριο των Ελλήνων.

➤ 1826: Συμμετοχή στη συγκρότηση Εθελοντικού Τάγματος Επτανησίων στο Τακτικό Σώμα, και

➤ 1827: Εκτέλεση εργασιών Μηχανικού - Αρχιτέκτονα στην Αίγινα.

Από την άφιξη του Ιωάννη Καποδίστρια στην Ελλάδα και μετά, διορισθείς στις 15 Ιανουαρίου 1828, συνέχισε να εργάζεται ως “Πολιτικός Αρχιτέκτων” μέχρι τον Ιούλιο του 1829 που τοποθετήθηκε ως “Ταγματάρχης - Διοικητής Τάγματος” στο νεοσύστατο τότε Σώμα “Των επί της οχυρωματοποιίας και αρχιτεκτονικής αξιωματικών” εκτελώντας καθήκοντα “Μηχανικού της πόλεως του Ναυπλίου”.

Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια (27 Σεπτεμβρίου 1831) προήχθη, από τον Οκτώβριο 1831, στο βαθμό του Αντισυνταγματάρχη και στη συνέχεια από τον Απρίλιο του 1832 και μέχρι την άφιξη των Βαυαρών στην Ελλάδα (Αρχές Ιανουαρίου 1833) διετέλεσε, ως Συνταγματάρχης Μηχανικού, Διοικητής του Μηχανικού και Διευθυντής του Οπλοστασίου.

Το 1833, τοποθετήθηκε από την αντιβασιλεία του Όθωνα ως “Πρόεδρος του Αναθεωρητικού Δικαστηρίου” (σ.σ Στρατιωτικού) και το ίδιο έτος διορίσθηκε “Γενικός Πρόξενος της Ελλάδος εις την Μακεδονίαν”, με έδρα τη Θεσσαλονίκη, όπου έμεινε μέχρι το 1840.

Τον Οκτώβριο του 1841, τοποθετήθηκε “Διευθυντής του Δικαστικού του Υπουργείου Στρατιωτικών” μέχρι το Σεπτέμβριο του 1843, οπότε και έλαβε μέρος στην Επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου στο πλευρό του Δημητρίου Καλλέργη.

Το 1852, ονομάσθηκε “πραγματικός Συνταγματάρχης Γενικών - Επιτελών” και ταυτόχρονα τέθηκε σε “αργία” και μετά σε “διαθεσιμότητα” αποστρατευθείς οριστικά το 1854.

Μετά την αποστρατεία του ασχολήθηκε με τη μετάφραση ρωσικών φιλολογικών και θεολογικών έργων.

Πέθανε στην Αθήνα στις 8 Απριλίου 1857.

Αριθμ.1756

Ελληνική Πολιτεία

Ο Κυβερνήτης της Ελλάδος

Ειδικά Οδηγία προς τους Εκτάκτους Επιτρόπους, ως Διοικητάς των Τμημάτων θεωρουμένους.

Προς τον Κύριον

Δεν είναι τα χρέη μόνον του Εκτάκτου Επιτρόπου εις το Τμήμα του....., τα οποία χρεωστείς να εκτελής, διορίζομαι να εκπληροίωωσαύτως, και τα χρέη του Προσωρινού Διοικητού του αυτού Τμήματος, και συμμορφούμενος με τας ακολούθους οδηγίας θέλεις δικαιώσει την εκλογήν και την προς Σέ εμπιστοσύνη της Κυβερνήσεως.

Άρθρον 1^{ον}

Άρθρον 2^{ον}

Άρθρον 3^{ον}

«Ο πόλεμος, και η εσωτερική διχόνοια, δεν άφησαν να υπάρξη καμμία σχεδόν πόλις, ή κώμη και χωρίον. Είναι μεγίστη ανάγκη να οικοδομηθώσιν εις τα λείψανα, τα οποία καταπλακώνουσι τας παλαιάς τοποθεσίας νέαι πόλεις, κώμαι και χωρία. Και άμα εξασφαλισθώσιν αυτά, να εισαχθή η δικαιοσύνη. Οι κάτοικοι, οιτινες

υπάρχουν ήδη, και κατέγυφον προσωρινώς εις τα Σπήλαια ή είναι σκορπισμένοι εις τας Νήσους, θέλουν φυσικά επανέλθω εις τας αρχικάς εστίας των.

Είναι χρέος σου να τους ενθαρρύνης, να τους δίδης, όλη την δυνατήν βοήθειαν, και ή τους κατευθύνης εις τας οποίας θέλουν επιχειρησθή εργασίας δια να αναγείρουν τας καλύβας των ή δια ν' αποκτήσουν τους οίκους των.

Θέλετε δώσει λόγον εις την Κυβέρνησιν περί των εις τούτο παρατηρήσεών σου, και θέλει σ' εφοδιάσει εγκαίρως με όλα τα μέσα, τα οποία θέλουν εισθαι εις την εξουσίαν της, ώστε η ανέγερσις του τόπου, να ενεργηθή με τάξιν, και ωφέλειαν ».

Άρθρον 4^{ον}

Άρθρον 5^{ον}

Εν Ναυπλίω, Τη 17^η Απριλίου 1828

Ο Κυβερνήτης

Ι. Α. Καποδίστριας

Ο Γραμματεύς της Επικρατείας

Σπυρίδων Τρικούπης¹

Αρκετά νωρίτερα και συγκεκριμένα στις 7 Φεβρουαρίου 1828, και πάλι με Διαταγή του είχε διατάξει την «σύστασιν» "Επιθεωρητικής των Οχυρωμάτων Επιτροπής":

Αριθμ. 181

Ελληνική Πολιτεία

Ο Κυβερνήτης της Ελλάδος Διατάσει

Άρθρον 1^{ον} Συσταίνεται επιτροπή από τους Κυρίους Σταμάτιον Βούλγαρην λοχαγόν των εν τέλει εις την λειτουργίαν της Α.Μ. του Βασιλέως της Γαλλίας, Χάϊνε, λοχαγόν Ανοβερινόν, Γραλλιάρδ αξιωματικόν της Μηχανοποιίας, Σταύρον Σπηλιότοπουλον και Στέφανον Βαλιάνον.

Άρθρον 2^{ον} Η επιτροπή ταύτη διορίζεται να επιθεωρήση και παρατηρήση την κατάστασιν των Φρουρίων Ναυπλίου, Ακροκορίνθου και Μονεμβάσιας και των οχυρωμάτων των Μεθάνων και του Πόρου, ακολουθούσα, εις την εκτέλεσιν του έργου της τας δεδομένας εις αυτήν μερικωτέρας διαταγάς και οδηγίας.

Άρθρον 3^{ον} Είναι δε εις χρέος να διευθύνη και παρουσιάση εις τον Κυβερνήτην τας Εκθέσεις των παρατηρήσεών της.

Εν Αίγινη, τη 7^η Φεβρουαρίου 1828

Ο Κυβερνήτης

Ι. Α. Καποδίστριας

Ο Γραμματεύς της Επικρατείας

Σπυρίδων Τρικούπης²

Επίσης, ανέθεσε στον εργαζόμενο, κατά την εποχή εκείνη στην Αίγινα, ως Πολιτικό Αρχιτέκτονα αξιωματικό Θεόδωρο Βαλλιάνο τη μελέτη και επίβλεψη ανέγερσης

¹ ΓΑΚ / Καποδιστριακόν Αρχείον / Γενική Γραμματεία Φ.55

² ΓΑΚ/Καποδιστριακόν Αρχείον/Γενική Γραμματεία Φ12- α/α εγγράφου 66

εκεί ενός καινούργιου οικοδομήματος προοριζόμενου για Ορφανοτροφείο.

Από τότε και μέχρι την ημέρα της δολοφονίας του (27 Σεπτεμβρίου 1831), το ενδιαφέρον του Ιωάννη Καποδίστρια για την ανασυγκρότηση της χώρας παρέμεινε αδιάπτωτο, αφού με ψηφίσματα, διατάγματα και οδηγίες, αλλά και με προσωπικές παρεμβάσεις και ελέγχους, παρακολουθούσε κι' ενημερωνόταν συνεχώς και λεπτομερώς για την πρόοδο των σχετικών με την ανοικοδόμηση εργασιών και έργων.

Όλες, τέλος, οι προσπάθειες για τον παραπάνω πρωταρχικό σκοπό, επικεντρώθηκαν ευθύς εξαρχής σε τέσσερες (4) κυρίως κατευθύνσεις:

- ➔ τον πολεοδομικό σχεδιασμό των πόλεων
- ➔ τα πάσης φύσεως Δημόσια Έργα και Εργασίες
- ➔ τα Οχυρωματικά Έργα, και
- ➔ τα Στρατιωτικά (πολεμικά) Έργα.

Σε ό,τι αφορά στις δραστηριότητες της ιδιωτικής πρωτοβουλίας (κατεδαφίσεις, επισκευές και κατασκευές οικοδομών, εργαστηρίων, μύλων κ.λπ.) το υπάρχον τότε στην ελεύθερη αγορά ιδιωτικό, τεχνικό και εργατικό, προσωπικό, όπως επίσης και τα διατιθέμενα υλικά οικοδομών κάλυπταν πλήρως τις σχετικές ανάγκες. Η Πολιτεία ωστόσο, είχε την υποχρέωση να παρεμβαίνει για τον καθαρισμό των πόλεων από τα ερείπια και την ακριβή τήρηση των εγκεκριμένων, από τον Κυβερνήτη, Σχεδίων Πόλεων. Για τη συνδρομή της Πολιτείας προς τους ιδιώτες ιδιοκτήτες, ο Καποδίστριας θα λάμβανε κατά καιρούς ευεργετικά μέτρα για την ενίσχυσή τους.

Η Αναδιοργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων

Από τις επείγουσες και πρώτες, όπως αναφέρθηκε, προτεραιότητες του Κυβερνήτη για την ανασυγκρότηση της μόλις ελεύθερης πατρίδας ήταν η αναδιοργάνωση και ο εκσυγχρονισμός των Ενόπλων Δυνάμεών της. (Στρατευμάτων και Εθνικού Ναυτικού), τελείως απαραίτητων, τόσο για τη συνέχιση των πολεμικών επιχειρήσεων στην Πελοπόννησο και στη Στερεά Ελλάδα, όσο και για την αποκατάσταση και διατήρηση της τάξεως και ασφάλειας στο εσωτερικό της χώρας, αλλά και για την αποτελεσματική καταπολέμηση της πειρατείας στις ελληνικές θάλασσες. Ταυτόχρονα, έπρεπε να αντιμετωπίσει και την ιδιάζουσα νοοτροπία και συμπεριφορά των διαφόρων οπλαρχηγών και καπεταναίων.

Όλα τα στρατεύματα, που είχαν λάβει μέρος στην Επανάσταση κατά των Τούρκων (1821-1828) ανήκαν σε δύο κατηγορίες:

- ➔ Στα Άτακτα ή Ελαφρά Σώματα, που περιλάμβαναν τα διάφορα τμήματα και ομάδες όλων των οπλαρχηγών και καπεταναίων της Επανάστασης ή
- ➔ Στο μικρό σε δύναμη Τακτικό Σώμα, συγκροτημένο από τμήματα Πεζικού, Ιππικού και Πυροβολικού.

Η αναδιοργάνωση και ο εκσυγχρονισμός των εν γένει στρατευμάτων της Ελλάδας άρχισε νωρίς (Φεβρουάριος 1828) και, παρά τη διαρκή έλλειψη επαρκών οικονομικών πόρων, συνεχίστηκε προοδευτικά με την απαραίτητη προϋπόθεση, βέβαια, ότι, για κοινωνικούς λόγους, δεν έπρεπε να διαλυθούν τα Άτακτα ή Ελαφρά στρατεύματα. Έτσι, η επιβαλλόμενη αναδιοργάνωση πραγματοποιήθηκε, πολύ περιληπτικά, ως εξής:

➔ Άτακτα ή Ελαφρά στρατεύματα

Με τον προοδευτικό μετασχηματισμό όλων σχεδόν των σωμάτων σε σχηματισμούς, δηλαδή σε δέκα (10) Χιλιαρχίες από το τέλος Φεβρουαρίου 1828 μέχρι το Δεκέμβριο του 1829 (σ.σ 12 Σεπτεμβρίου 1829 οριστική λήξη του πολυετούς πολέμου με τους Οθωμανούς στη Μάχη της Πέτρας Βοιωτίας), οπότε έγινε και δεύτερη αναδιοργάνωσή τους σε είκοσι (20) Ελαφρά Τάγματα, μικρά ανεξάρτητα Σώματα (μεταξύ αυτών και οι "Λαγουμιτζήδες") και Ελαφρό Ιππικό και

➔ Τακτικό Σώμα

Με την ανασυγκρότηση και ενίσχυσή του, το Τακτικό Σώμα, τελικά περιέλαβε τρία Τάγματα Πεζικού (Ναύπλιο), Ίλη Ιππικού (Άργος) και τρία (3) Αποσπάσματα Πυροβολικού στην Αργολίδα. Γενικός Διευθυντής όλων τοποθετήθηκε, από το Μάιο του 1828, ο Βαυαρός φιλέλληνας Συνταγματάρχης Κάρολος Φον Χέϋδεκ. Η ανασυγκρότηση εκείνη ολοκληρώθηκε τον Αύγουστο του 1828 με τη «σύστασιν» του "Σώματος των Πυροβολιστών", ενώ μέχρι τότε δεν είχε προβλεφθεί η δημιουργία, έστω και μελλοντικά, κάποιου Τμήματος Μηχανικού όπως θα αναφερθώ στη συνέχεια.

Θα προσθέσω ακόμη εδώ ότι στα πλαίσια αυτής της αναδιοργάνωσης του Τακτικού Σώματος και ύστερα από εντολή του Ιωάννη Καποδίστρια, άρχισε να συγκροτείται στο Ναύπλιο, με βραδύ ρυθμό, το πρώτο παραγωγικό σχολείο αξιωματικών "Λόχος των Ευελπίδων" (σ.σ από την 1^η Ιουλίου 1828), ο οποίος τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους αναβαθμίσθηκε, με τη διάλυσή του και την ταυτόχρονη δημιουργία του "Κεντρικού Πολεμικού Σχολείου" από τους τότε Ευέλπιδες και τους Σπουδαστές του "Σχολείου της Πυροβολικής" (οργανικής του από τον Αύγουστο 1828 συγκροτηθέντος "Τάγματος Πυροβολιστών").

Από τη μελέτη και αξιολόγηση των αρχαικών πηγών και της βιβλιογραφίας σχηματίζει κάποιος την πεποίθηση ότι ο Ιωάννης Καποδίστριας δεν περιέλαβε στην αναδιοργάνωση του Τακτικού Σώματος και σύσταση "Σώματος Μηχανικού" (Corps du Génie) για τους εξής, όπως εκτιμώ, βασικούς λόγους:

➔ Πρώτον: Με δεδομένη τη διατήρηση των “Λαγουμιτζήδων” και τη συμμετοχή τους στο συνεχιζόμενο αγώνα των νεοπαγών Χιλιαρχιών (σ.σ Ατάκτων) στη Στερεά Ελλάδα έκρινε ότι, την εποχή εκείνη, δεν ήταν απαραίτητη η συγκρότηση και διατήρηση τμήματος “Σκαπανέων” με πολεμικές αποστολές, λόγω και της φύσεως του μέχρι τότε διεξαγόμενου αγώνα.

➔ Δεύτερον: Για την πολεοδομική σχεδίαση, μελέτη και επίβλεψη, όλων των αναγκαιούντων δημόσιων και στρατιωτικών έργων υπήρχαν τότε στην ελεύθερη χώρα Έλληνες αξιωματικοί και ιδιώτες επιστήμονες Μηχανικοί - Αρχιτέκτονες - Οχυρωματοποιοί, οι οποίοι ενισχύθησαν λίγο αργότερα με την άφιξη στην Ελλάδα ξένων αξιωματικών του Μηχανικού, τους οποίους είχε ζητήσει ο Ιωάννης Καποδίστριας από την Κυβέρνηση της Γαλλίας.

➔ Τρίτον: Για την κατασκευή των παραπάνω έργων υπήρχαν και ήσαν διαθέσιμοι οι εργαζόμενοι ως ιδιώτες, από τον καιρό ακόμα της Επανάστασης, Τέκτονες (εμπειροτέχνες μηχανικοί), πρωτομάστορες (ή αρχιμάστορες), μάστορες, τεχνίτες (κτίστες, πελεκητές, ξυλουργοί, σιδηρουργοί, λεπτουργοί κ.α.) και ανειδίκευτοι εργάτες. Όλο εκείνο το επαγγελματικό προσωπικό διέθετε πολύχρονη πείρα. Έτσι, τυχόν συγκρότηση ειδικού τμήματος γι’ αυτόν ακριβώς το σκοπό - όπως έγινε στην αρχή της μετέπειτα Οθωνικής περιόδου με το συγκροτηθέντα “Λόχο Σκαπανέων” - σωστά κρίθηκε πολυδάπανη και περιττή για εκείνη την εποχή.

Νέοι Επιστήμονες Μηχανικοί στην Υπηρεσία της Ελεύθερης Ελλάδας

Με την άφιξη του Ιωάννη Καποδίστρια στην Αίγινα (αρχές Ιανουαρίου 1828), εργάζονταν εκεί, σε έργα του Δημοσίου, ως ιδιώτες με αμοιβή, ο αγωνιστής αξιωματικός του Μηχανικού Θεόδωρος Βαλλιάνος και ο Έλληνας Πολιτικός Μηχανικός Δημήτριος Σταυρίδης, ο οποίος είχε έλθει στην επαναστατημένη Ελλάδα από το 1827. Μαζί δε με τον Κυβερνήτη της “Ελληνικής Πολιτείας”, είχαν φθάσει, όπως αναφέρθηκε, ο Κερκυραίος φίλος του και σύμβουλός του Λοχαγός Μηχανικού του γαλλικού στρατού Σταμάτιος Βούλγαρης - με άδεια του Γαλλικού Υπουργείου Πολέμου - και ο γνωστός του Καποδίστρια Ιθακήσιος Πολιτικός Μηχανικός (Ingénieur Civil) Λάμπρος Ζερβός (σ.σ σε μερικά έγγραφα φέρεται ως συνεργάτης του και ένας συγγενής του με το όνομα Φέντορας Ζαβός). Με αυτούς λοιπόν τους επιστήμονες και διορίζοντας, από τη 15^η Ιανουαρίου 1828, το Θεόδωρο Βαλλιάνο ως “Πολιτικό Αρχιτέκτονα” του Δημοσίου, άρχισε να συνεργάζεται ο Κυβερνήτης της “Ελληνικής Πολιτείας” για την ανόρθωση της χώρας, μέχρι το Μάιο του ίδιου χρόνου, που εκείνο το επιστημονικό δυναμικό ενισχύθηκε και από άλλους δύο (2) αξιόλογους Γάλλους αξιωματικούς. Αυτοί ήταν οι απόφοιτοι του “École Polytechnique” (“Πολυτεχνικού Σχολείου”) Λοχαγοί Μηχανικού Αύγουστος Γκαρνώ (August Garnot) και Τοπογράφος Μηχανικού ή Γεωγράφος Ευγένιος Πεϋτιέ (Eugène Peytier), οι οποίοι είχαν αποσπασθεί «εις την υπηρεσίαν του Κυβερνήτου της Ελλάδος», μαζί με τον, λίγο αργότερα αφηχθέντα, Λοχαγό Πυροβολικού Ερρίκο Πωζιέ (Enry Peuzie) μετέπειτα (12 Ιανουαρίου 1829) διευθυντή του “Κεντρικού Πολεμικού Σχολείου” (Ευελπίδων). Από τότε και μέχρι το τέλος Ιουλίου 1829, ήλθαν στην Ελλάδα (συστημένοι ή όχι) ή βρέθηκαν εκεί, οι Αρχιτέκτονες-Μηχανικοί:

➔ Στέφανος Ησαΐας, στο τέλος Μαΐου 1828 συστημένος στον Κυβερνήτη. Αρχικά απασχολήθηκε από το Λοχαγό Μηχανικού Σταμάτιο Βούλγαρη. Τον Νοέμβριο διατέθηκε, με διαταγή του Κυβερνήτη, στον Γάλλο Λοχαγό Τοπογράφο Μηχανικό στην Κόρινθο με τον τίτλο “Σπουδαστής (Aspirant) Μηχανικού”, για το πολεοδομικό σχεδιασμό της πόλεως.

➔ Ανδρέας Κάλανδρος. Από αρχειακά στοιχεία διαπιστώνεται ότι, ο εν λόγω Οχυρωματοποιός -πιθανόν Επτανήσιος την καταγωγή- βρισκόταν στο Ναύπλιο από το καλοκαίρι του 1828 ως “Δημόσιος Αρχιτέκτων” στον “Προσωρινόν Διοικητήν της Ναυπλίας”.

➔ Ελβετός Ντεβύ (Devaud), πιθανόν από τον Οκτώβριο του 1828, συστημένος από το φίλο του Κυβερνήτη Ελβετό τραπεζίτη και φιλέλληνα Γαβριήλ Ευνάρδο.

➔ Εμμανουήλ Μανιτάκης και Ιωάννης Καλλέργης. Στο τέλος Φεβρουαρίου 1829, κατατάχθηκαν ως “Εθελονταί Δόκιμοι” στην «υπηρεσίαν της οχυρωματικής», διορισθέντες ως μαθητευόμενοι βοηθοί: ο μεν Ε. Μανιτάκης στο Λοχαγό Πευτιέ (Κόρινθος), ο δε Ι. Καλλέργης στο Λοχαγό Γκαρνώ (Παλαιά Πάτρα).

Συμμετοχή του Επιστημονικού και Τεχνικού Προσωπικού στην Ανοικοδόμηση της Χώρας και οι Δραστηριότητές του κατά την Περίοδο Φεβρουάριος 1828 - Ιούλιος 1829

Ευθύς εξ αρχής πρέπει να τονίσω εδώ, ότι ο κυριότερος ανασταλτικός παράγοντας, για να επιτευχθούν οι στόχοι της ανασυγκρότησης της ερειπωμένης χώρας, ήταν η διαρκής στενότητα των οικονομικών πόρων. Παρά ταύτα, οι συνεχείς και άοκνες προσπάθειες όλων των εμπλεκόμενων στον κύκλο εργασιών και έργων έφερε ένα πράγματι θετικό αποτέλεσμα, αν λάβει κανείς υπόψη του την αξιοθρήνητη κατάσταση της χώρας με τους φτωχούς και εξαθλιωμένους κατοίκους της, αλλά και τις ανώμαλες συνθήκες που επικρατούσαν τότε σ’ αυτήν από τις συνεχιζόμενες πολεμικές επιχειρήσεις σε ολόκληρη τη Στερεά Ελλάδα από τον Αύγουστο του 1828. Δε μπορεί βέβαια να μιλήσει σήμερα κάποιος, για ένα θαύμα, αλλά τουλάχιστον για μια θαυμαστή και επαιτητή αρχή και τάξη, που ασφαλώς οφειλόταν σε όλους από τον Κυβερνήτη μέχρι και τον τελευταίο αρχιμάστορα. Αυτό αποδεικνύεται αναμφισβήτητα από τον αξιόλογο και μακρύ κατάλογο των εργασιών και έργων, που παρά τις δυσκολίες, εκτελέσθησαν σ’ αυτήν ακριβώς τη χρονική περίοδο (Αύγουστος 1829 - Σεπτέμβριος 1831) για να συνεχιστούν πιο μεθοδικά και με γοργότερο ρυθμό, γεγονός, το οποίο οφείλεται κυρίως στην τότε συγκρότηση του Σώματος “των επί της οχυρωματοποιίας και αρχιτεκτονικής αξιωματικών”.

Δεδομένου ότι, για ν’ αρχίσει η ανοικοδόμηση, έπρεπε πρωτίστως να γίνει ο πολεοδομικός σχεδιασμός των μέχρι τότε ελεύθερων πόλεων, οι εργασίες άρχισαν και προχώρησαν με αυτόν ακριβώς το σκοπό. Ενδεικτικά, αναφέρω τη μελέτη και σύνταξη των Σχεδίων πόλεως: Ναυπλίου από το Λοχαγό Μηχανικό Σταμάτιο Βούλγαρη, της Τριπόλεως (Τριπολιτσάς) από τους Λοχαγούς Μηχανικού Αύγουστο Γκαρνώ και Σταμάτιο Βούλγαρη, των Παλαιών Πατρών από τον Σταμάτιο Βούλγαρη, της Κορίνθου από το Λοχαγό Τοπογράφο Ευγένιο Πευτιέ και του Άργους από τον Ελβετό Πολιτικό Μηχανικό Ντεβύ.

Τα σχέδια πόλεων αποτέλεσαν τότε, όπως ήταν φυσικό, το πρώτο απαραίτητο βήμα

για ν' αρχίσει η αναμόρφωσή τους με την κατασκευή νέων οικοδομών, την επισκευή ή ανέγερση δημόσιων κτιρίων και με τη δημιουργία των αναγκαίων υποδομών (δρόμων, πλατειών, δικτύων ύδρευσης και υπονόμων κ.α.) Σοβαρότατο, ωστόσο πρόβλημα ανέκυψε, την εποχή εκείνη, αφενός μεν με τους νόμιμους τίτλους ιδιοκτησίας που έπρεπε να έχουν οι ιδιοκτήτες των ακινήτων και των οικοπέδων (σ.σ "οσπιτιστόπων") και αφετέρου με την κατεδάφιση των σαθρών κτισμάτων ή των μη τηρούντων την "ευθυγραμμία" του, εγκεκριμένου από τον Κυβερνήτη, Σχεδίου πόλεως. Παράλληλα με τον πολεοδομικό σχεδιασμό άρχισε και συνεχίστηκε η δραστηριότητα ανέγερσης δημόσιων κτιρίων όπως: διοικητηρίων, σχολείων, υγειονομείων, τελωνείων, λοιμοκαθαρτηρίων, εκκλησιών, φυλακών σε όλη την επικράτεια και ο καθαρισμός των πόλεων από τα ερείπια και τις καλύβες. Για όλες εκείνες τις εργασίες η συμβολή (μελέτη, σχεδίαση, διεύθυνση ή επίβλεψη) του επιστημονικού και τεχνικού δυναμικού της Πολιτείας ήταν όχι μόνο απαραίτητη, αλλά και καθοριστική.

Η διάθεση, επίσης, των επιστημόνων Μηχανικών και Οχυρωματοποιών στις κατά τόπους Δημόσιες Αρχές, αυτεπάγγελα ή συνήθως ύστερα από σχετική αιτιολογημένη αίτηση, επιτρεπόταν μόνο με γραπτή έγκριση του Κυβερνήτη.

Κατά την ίδια χρονική περίοδο, επισκευάσθησαν ή βελτιώθησαν τα σπουδαιότερα οχυρωματικά έργα, για τα οποία είχε γίνει πρόταση από την "Επιθεωρητική των Οχυρωμάτων Επιτροπή" ή είχαν κάνει σχετικές αναφορές οι κατά τόπους υπεύθυνοι Φρούραρχοι, στους οποίους ανετίθετο συνήθως η υποχρέωση παρακολούθησης των εγκρινόμενων ή διατασσόμενων σχετικών εργασιών.

Τέλος, η επιτελική ευθύνη και εποπτεία για την επισκευή ή κατασκευή στρατιωτικών έργων προς βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, υγείας, στρατωνισμού και λειτουργίας των ανά την επικράτεια Σωμάτων και Υπηρεσιών του Τακτικού Σώματος είχε ανατεθεί στον Γενικό Διευθυντή του Συνταγματάρχη Φον Χέϋδεκ, στον οποίο μάλιστα είχαν εκχωρηθεί από το Φεβρουάριο του 1829, οι πρόσοδοι (σ.σ έσοδα του Δημοσίου) από τον Αργολικό Κόλπο και από τους Μύλους του Ναυπλίου και του Άργους κι' έτσι είχε τη δυνατότητα άμεσης και απ' ευθείας διάθεσης των απαιτούμενων πιστώσεων για την ταχύτερη κι' αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των σοβαρών αναγκών του Σώματος. Την αποτίμηση των εκτελεσθέντων σοβαρών έργων για το Τακτικό Σώμα σε εκείνη ακριβώς την περίοδο, αναφέρει ο Συνταγματάρχης Φον Χέϋδεκ στη δημοσιευμένη, από τη Βουλή των Ελλήνων, λεπτομερή "Αναφοράν" του (σ.σ γραμμένη την 3^η Ιουλίου 1829) προς τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια για ν' ανακοινωθεί στην Ολομέλεια της «Εν Άργει συνελθούσης Δ' των Ελλήνων Εθνικής Συνελεύσεως» (11 Ιουλίου - 15 Αυγούστου 1829). Από εκείνη την ιστορική "Αναφοράν" μεταφέρω εδώ τις παρακάτω ενδιαφέρουσες, όπως εκτιμώ, περικοπές:

«.....Δια της αυξήσεως του εισοδήματος τούτου εδυνάμην, χωρίς να ενοχλήσω το Εθνικόν Ταμείον, ν' αρχίσω την κατασκευήν των αναγκαιοτέρων επιδιορθώσεων, τόσον των οχυρωμάτων, όσον και των πολεμικών οικοδομών και κατοικιών, των καταχλασμένων από τους παλαιούς οικήτορας. Ο στρατών του Πλατάνου, ο του Κανονοστασίου της Ξηράς, τα Ωραία Μαγαζιά (σ.σ στρατιωτικές αποθήκες) και ο στρατών των "Πέντε Αδελφών" διορθώθησαν οπωσούν και, εν ταυτώ, άρχισε η κατασκευή εθνικών φούρνων (σ.σ όλα αυτά στην πόλη του Ναυπλίου).

Ανοικοδομήθη το κρημισμένον μέρος του επί του ακρωτηρίου κανονοστασίου και εφρόντισα την σύστασιν νοσοκομείου στρατιωτικού, μεταχειρισθείς επί τούτω παλαιόν ερείπιον. Νοσοκομείον ευστάθη, προσέτι, εις Ακροκόρινθον και Άργος, Συσταίνεται δε όσον ούπω και νοσοκομείον δια τους απομάχους (σ.σ στρατιωτικούς) και έν άλλον εις τας Πάτρας.

Οι κατά τον Ιτζ Καλέ (σ.σ Ακροναυπλία) διεσπαρμένοι οικίσκοι διορθώθησαν διά κατοίκησιν των αξιωματικών. Δύο οικοδομήθησαν εκ νέου, και ήδη κτίζεται δεύτερος ωραίος στρατών δι' ένα τάγμα επάνω εις παλαιούς ενετικούς τοίχους. Επιδιωρθώθησαν, προς τούτοις όλα αι μεγάλοι στέρνοι και εξωμαλίσθησαν τόποι, δια να χρησιμεύσωσιν εις τα γυμνάσια της φρουράς.

Του Παλαμηδίου τα οχυρώματα και οικήματα εκκαθαρίσθησαν και επεδιωρθώθησαν εις τρόπον ώστε, ομού μέ τινας οικίας νεωστί οικοδομηθείσας υπάρχει εκεί κατοίκησις καθαρωτάτη δι' ένα τάγμα, με στρατιωτικά κραββάτια και όλα τα αναγκαία, ταύτα δε με ολιγώτατα έξοδα.

Εις το Άργος κατεσκευάσθη υπό την επιστασίαν του Κ. Φωτάκη (σ.σ τέκτονος) εις τα ερείπια ενός χαλασμένου χανίου, ευρύχωρος στρατών διά 3 ή 4 λόχους του ιππικού, όστις τελειούται ήδη με την προσθήκην μίας οικίας δια το Νοσοκομείον και στεγασμάτων διά τας αποθήκας».

Διαδικασία Πρότασης Έγκρισης και Κατασκευής των Δημοσίων Έργων

Ο ενδιαφερόμενος Έκτακτος Επίτροπος του Τμήματος ή ο Προσωρινός Διοικητής της Επαρχίας υπέβαλε στον Κυβερνήτη, απ' ευθείας ή μέσω της Επιτροπής Οικονομίας* λεπτομερή αιτιολογημένη αναφορά για το δημόσιο έργο (επισκευή ή κατασκευή) στην οποία επισύναπτε: Σχέδιο [κάτοψη ή (και) πανοραμικό, προκειμένου περί κατασκευής ή επισκευής έργου], αναλυτικό υποθετικό λογαριασμό (προϋπολογισμό) για το κόστος των αναγκαιούντων υλικών και το απαιτούμενο χρηματικό ποσό για την αμοιβή του τεχνικού κι' εργατικού προσωπικού, και ενδεχομένως πρόταση για τον τρόπο εξεύρεσης ολόκληρης ή μέρους της απαιτούμενης πίστωσης [πρόσοδοι από ενοίκια (δημοσίων οικοδομών, κτημάτων, μύλων κ.λπ.), δωρεές (συνήθως από μοναστήρια), εράνουσ ή εθελοντική εργασία κατοίκων ή μειωμένης αμοιβής εργαζομένων στρατιωτών ή και αιχμαλώτων].

Μετά την έγκριση της πρότασης και τον καθορισμό του τρόπου χρηματοδότησης του έργου, ο υπεύθυνος διοικητικός φορέας, είτε συγκροτούσε επιτροπή, είτε συνυπέγραφε συμφωνητικό με τον αρχιμάστορα που θ' αναλάμβανε την εγκεκριμένη επισκευή ή κατασκευή.

Μετά την ολοκλήρωση και παραλαβή του έργου και το πέρας των εργασιών υποβαλλόταν στην Επιτροπή της Οικονομίας αναλυτικός λογαριασμός με τα απαραίτητα δικαιολογητικά (πρακτικό επιτροπής ή συμφωνητικό, αποδείξεις αγοράς των υλικών και πληρωμής των ημερομισθίων και τυχόν άλλα).

Ευθύς μετά τον έλεγχο της δαπάνης, η ίδια Επιτροπή ζητούσε την τελική έγκριση από τον Κυβερνήτη, προκειμένου να ρυθμίσει οριστικά την καταβολή μέρους

*Οικονομική υπηρεσία αντίστοιχη της Γραμματείας της εποχής εκείνης.

(σ.σ αν είχε δοθεί προκαταβολή) ή όλου του δαπανηθέντος χρηματικού ποσού.

Η πρώτη Μελέτη Οργάνωσης Σώματος Μηχανικού στο Ελληνικό Τακτικό Στράτευμα

Από σπάνια ιστορικά έγγραφα του εις την Κέρκυρα "Αρχείου της Ιονίου Γερουσίας" (Καποδιστριακόν Αρχείον), που δημοσιεύθησαν το 1988, για πρώτη φορά, από την καθηγήτρια του Ε.Μ. Πολυτεχνείου Κυρία Μάρω Καρδαμίτση - Αδάμη, πληροφορούμεθα ότι ο Διοικητής των ταγμάτων Μηχανικού του Γαλλικού Εκστρατευτικού Σώματος*, στην Πελοπόννησο Συνταγματάρχης Μηχανικού Ωδουά (Audoy) συνέταξε λεπτομερές προσχέδιο οργάνωσης, στον ελληνικό στρατό, ενός ενισχυμένου Σώματος Μηχανικού επιπέδου Τάγματος. Δεν είναι όμως γνωστό πότε ακριβώς και γιατί το συνέταξε αυτό το χωρίς ημερομηνία προσχέδιο, το οποίο πιθανόν να επιδόθηκε στον Ιωάννη Καποδίστρια, όταν αυτός επισκέφθηκε επίσημα και για πρώτη φορά τον διοικητή του Εκστρατευτικού Σώματος Στρατηγό Μαιζώνα στη Μεθώνη την 1^η και 2^η Απριλίου 1829, όπου και συζητήθηκε εκτός των άλλων, και η διάθεση Γάλλων στρατιωτικών, κυρίως στελεχών, στο Τακτικό Σώμα, τους οποίους μάλιστα είχε ζητήσει ο Κυβερνήτης, με επιστολές του, από τις 4 Ιανουαρίου 1829 και μετέπειτα.

Ίσως, ο Συνταγματάρχης Ωδουά, ενημερωμένος για την τότε παντελή έλλειψη Μηχανικού στο Τακτικό Σώμα, θέλησε αυτεπάγγελα ή κατόπιν διαταγής, και ακολουθώντας την πολιτική της Γαλλικής Κυβέρνησης να «συνδράμη» τον Έλληνα Κυβερνήτη, με αυτήν του την πρόταση.

Τελικά, εκείνο το υπόμνημα δεν είχε συνέχεια, πιθανόν γιατί δεν υπήρχαν από πλευράς της Ελληνικής Πολιτείας τότε οι κατάλληλες προϋποθέσεις για μια τέτοια αξιολογή, πράγματι, προσπάθεια.

Προεργασία για τη Συγκρότηση του Σώματος "Των επί της Οχυρωματικής και Αρχιτεκτονικής Αξιωματικών"

Αν και τα στοιχεία της μέχρι σήμερα ιστορικής έρευνας δεν επαρκούν για να καταλήξει κανείς σε ένα ασφαλές συμπέρασμα για το πότε και για ποιούς λόγους αποφάσισε τελικά ο Ιωάννης Καποδίστριας τη συγκρότηση Σώματος Μηχανικού στο Τακτικό Σώμα, εντούτοις η μελέτη και αξιολόγηση μερικών πληροφοριών που παρέχονται από τις αρχειακές πηγές και τη βιβλιογραφία μπορούν να μας οδηγήσουν στη μετ' επιφύλαξως διατύπωση του παρακάτω συλλογισμού.

Ο Κυβερνήτης, έχοντας υπόψη του, αφενός μεν το προσχέδιο του Γάλλου Συνταγματάρχη Μηχανικού Ωδουά κι' αφετέρου την πρόθεση του Στρατηγού Μαιζώνα να του διαθέσει Γάλλους αξιωματικούς και μικρή στρατιωτική βοήθεια (οπλισμό, εφόδια και υλικά) και ακόμη εκτιμώντας αργότερα την μέχρι τότε επίδοση και απόδοση της ομάδας των Ελλήνων και ξένων Μηχανικών -στρατιωτικών και ιδιωτών- που χρησιμοποιούσε για την ανοικοδόμηση της χώρας, εξετίμησε, και πολύ σωστά, ότι αν με τους ίδιους επιστήμονες συγκροτούσε, ύστερα από προσεκτική επιλογή, ένα ολιγομελές στρατιωτικό (τεχνικό) Σώμα με "κατ' απονομήν" στρατιωτικούς βαθμούς (σ.σ στους ιδιώτες επιστήμονες) και, αναπόφευκτα, στρατιωτική ιεραρχία και

*Είχε αποβιβαστεί στη ΝΔ Πελοπόννησο (Μεθώνη, Κορώνη, Νεόκαστρο) στις 17 Αυγούστου 1828.

πειθαρχία, θα μπορούσε να επιτύχει πιο ουσιαστική πρόοδο στις εργασίες και τα δημόσια έργα. Παράλληλα, θα καθόριζε μια σειρά αυστηρών κανόνων οργάνωσης και λειτουργίας του νέου Σώματος, το οποίο τελικά θα ονόμαζε Σώμα "ΤΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΧΥΡΩΜΑΤΟΠΟΙΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ". Έτσι, έδωσε προφορική ή γραπτή εντολή (κατ' εκτίμηση τον Ιούνιο του 1829) στο Γάλλο Λοχαγό Μηχανικού Αύγουστο Γκαρνώ να μελετήσει τη σύσταση, οργάνωση, και λειτουργία του νέου Σώματος, θέτοντάς του ασφαλώς, ορισμένες προϋποθέσεις και περιορισμούς. Λίγο αργότερα, ο Λοχαγός Γκαρνώ του ανέφερε ή του υπέβαλε γραπτώς τις προτάσεις του, μαζί με έναν κατάλογο με τους Μηχανικούς από την τότε υπάρχουσα ομάδα, που θα επάνδρωναν το Σώμα. Με τον τρόπο αυτόν, εκτιμώ, ότι θα ικανοποιούσε τους Γάλλους και θα πετύχαινε και τη συνεργασία τους σε θέματα Μηχανικού.

Με επιστολή του*, της 1^{ης} Ιουλίου 1829, προς το Λοχαγό Γκαρνώ, ο Ιωάννης Καποδίστριας εγκρίνει τις προτάσεις για τη σύσταση του νέου Σώματος και ταυτόχρονα τον διατάσσει, αφενός μεν να προχωρήσει στη συγκρότηση του Σώματος κί' αφετέρου να καλέσει όλους τους επιστήμονες Μηχανικούς - Αρχιτέκτονες - Οχυρωματοποιούς να υποβάλουν το ταχύτερο δυνατό (σ.σ στον Γκαρνώ) βιογραφικό σημείωμα με τις σπουδές τους και την επαγγελματική τους δραστηριότητα στην Ελλάδα ή το εξωτερικό. Ακόμη, στην ίδια επιστολή αναφέρονται τα ονόματα των: Θ. Βαλλιάνου, Α. Καλάνδρου, Δ. Σταυρίδη, Στ. Ησαΐα, Ι. Καλλέργη και Εμ. Μανιτάκη.

Τελικά, ο Λοχαγός Γκαρνώ υπέβαλε στον Κυβερνήτη, στις 18 Ιουλίου 1829, δύο (2) Σχέδια Διαταγμάτων, επεξεργασμένα από τον ίδιο, σχετικά με τον Οργανισμό και τη λειτουργία του νέου Σώματος, όπως επίσης και τα βιογραφικά σημειώματα των προταθέντων Μηχανικών που θα το επάνδρωναν.

ΙΟΥΛΙΟΣ 1829: Η ΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ "ΤΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΧΥΡΩΜΑΤΟΠΟΙΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ"

Τα Πρώτα Διατάγματα

Η υλοποίηση της απόφασης του Ιωάννη Καποδίστρια για την «σύστασιν» του νέου Σώματος συνέπεσε με δύο αξιοσημείωτα, την εποχή εκείνη, γεγονότα:

Πρώτον: Τις εργασίες την «Εν Άρχει συνελθούσης Δ' των Ελλήνων Εθνικής Συνελεύσεως» (11 Ιουλίου - 5 Αυγούστου 1829) και

Δεύτερον: Την από 22 Ιουλίου 1829 αντικατάσταση του παραιτηθέντος "Γενικού Διευθυντή του Ελληνικού Τακτικού Σώματος" φιλέλληνα Βαυαρού Συνταγματάρχη Καρόλου Φον Χέϋδεκ με το Γάλλο -από το Γαλλικό Εκστρατευτικό Σώμα στην Πελοπόννησο- Συνταγματάρχη, προαχθέντα σε Υποστράτηγο, Καμίλ Τρεζέλ (Camil Trezel), στον οποίο ανατέθηκαν επί πλέον και τα καθήκοντα του Επιθεωρητή των τακτικών στρατευμάτων (σχετικό το υπ' αριθμ. 13512 / 22 Ιουλίου 1829 Διάταγμα του Κυβερνήτη).

Ο Κυβερνήτης, αποδεχόμενος μερικές τροποποιήσεις που στο μεταξύ είχε επιφέρει ο νέος Γενικός Διευθυντής του Τακτικού Σώματος στο Σχέδιο Διατάγματος

*Αρχείο Ιονίου Γερουσίας, Καποδιστριακό Β, Φάκελος 230 α/α εγγράφου 7 (Στη Γαλλική Γλώσσα) Πρώτη Δημοσίευση από την Καθηγήτρια του Ε.Μ.Π Κυρία Μάρω Καρδαμίτση - Αδάμη.

«Περί της υπηρεσίας των οχυρωματοποιών και αρχιτεκτόνων», υπέγραψε, στις 28 Ιουλίου 1829, και τα δύο Διατάγματα που του είχε υποβάλει ο Γάλλος Λοχαγός του Μηχανικού Αύγουστος Γκάρνω, τα οποία και απέστειλε, μαζί με λεπτομερείς Οδηγίες του, στον Υποστράτηγο Τρεζέλ για την εκτέλεσή τους. Αντίγραφα, επίσης, των Οδηγιών, των δύο (2) Διαταγμάτων κι' ενός τρίτου με τις ονομαστικές τοποθετήσεις των πρώτων αξιωματικών στο νέο σώμα, διαβίβασε αυθημερόν στη Γενική Γραμματεία για δημοσίευση στη "Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος", επίσημο τότε έντυπο της Πολιτείας.

Τα πρώτα τρία (3) Διατάγματα στην Ιστορία του Μηχανικού του Ελληνικού Στρατού είναι:

➔ Το υπ' αριθμ. 13.558, το οποίο φέρει τον τίτλο "Προσωρινά Οδηγία περί της υπηρεσίας των Οχυρωματοποιών και Αρχιτεκτονικών" και αναφέρεται:

- στη μελέτη και σύνταξη Σχεδίων για τα πάσης φύσεως δημόσια και στρατιωτικά έργα

- στον τρόπο εκτέλεσης των έργων

- στην τήρηση καθημερινών βιβλίων με όλες τις δαπάνες για την αγορά υλικών και για τα ημερομίσθια (ημεροδούλια)

- στη σύνταξη και τήρηση εγγράφων για τις δαπάνες

- στην τήρηση "Βιβλίου Λογιστικής ευθύνης" (για τις δαπάνες)

- στη σύνταξη και τήρηση "Βιβλίου Αποθήκης" (εργαλεία, υλικά κ.λπ.)

- στην κατάστρωση ετήσιου "Γενικού Λογαριασμού Δαπανών" (Σ.σ στο παραπάνω Διάταγμα με τις "Οδηγίες" είχαν επισυναφθεί και σχετικά παραδείγματα).

➔ Το υπ' αριθμ. 13.559, το οποίο φέρει τον τίτλο "Οργανισμός του Σώματος των επί της Οχυρωματοποιίας και Αρχιτεκτονικής Αξιωματικών", το οποίο περιλαμβάνει όλες τις απαραίτητες λεπτομέρειες για την οργάνωση και λειτουργία του Σώματος [προσωπικό, καθήκοντα και υποχρεώσεις, μισθοτροφοδοσία (μισθός, σιτηρέσιον, μερίδες ψωμιού, και χόρτου για τα άλογα), στολή και διακριτικά βαθμών]. Προσδιόριζε ακόμη την, κατά βαθμό, τοποθέτηση των νέων αξιωματικών επί κεφαλής της νέας υπηρεσίας στα κύρια φρούρια της χώρας.

Εκείνο, ωστόσο, που προκαλεί πράγματι ενδιαφέρον από αυτό το Διάταγμα είναι η καθιέρωση, για το νέο Σώμα, του θεσμού, ή αν θέλετε της ειδικότητας, των *Φυλάκων* ή *Επιστατών* χωρίς βαθμολογική θέση ή αντιστοιχία στη στρατιωτική ιεραρχία. Εκτιμάται ότι σύμφωνα με τις προσδιορισθείσες αποδοχές των, πρέπει να είχαν τοποθετηθεί μεταξύ των βαθμών του ανθυπασπιστή και ανθυπολοχαγού. Ως κύριο δε καθήκον τους ήταν: «*υπό τας οδηγίας των αξιωματικών, να φυλάττουν και να διατηρούν τα οχυρώματα, τα πολεμικά κτίρια και όλην την ύλην (σ.σ υλικά) της οχυρωματοποιίας*».

Άξιον, επίσης, ιδιαίτερης προσοχής είναι το Άρθρο 3 του Διατάγματος, το οποίο γράφει: «*Καμμία οικοδομή, ούτε επισκευή πολεμικών και πολιτικών κτιρίων δεν θέλει γίνεσθαι παρά από το σώμα των οχυρωματοποιών και αρχιτεκτονικών ή υπό την διεύθυνσιν αυτού*».

Τέλος, για τις προβλεπόμενες κατά βαθμό οργανικές θέσεις του νέου Σώματος το ίδιο Διάταγμα γράφει:

«Το σώμα τούτο συντίθεται προς ώρας από τους εξής αξιωματικούς:

- έναν υποσυνταγματάρχη (σ.σ αντισυνταγματάρχη) αρχηγόν του σώματος
- έναν ταγματάρχη
- τέσσερας λοχαγούς
- τρεις υπολοχαγούς
- τρεις ανθυπολοχαγούς
- οκτώ φύλακας ή επιστάτας έργων.

Αλλά ο διορισμός εις τα διάφορα υπουργήματα, θέλει γίνει βαθμηδόν κατά τας χρείας και κατά τον αριθμόν των ικανών εις την υπηρεσίαν ταύτην υποκειμένων».

Το υπ' αριθμ 13.560, με την κατά βαθμό και σειρά αρχαιότητας, που καθόριζε για πρώτη φορά στο νέο Σώμα, ονομαστική τοποθέτηση σ' αυτό των επτά (7) πρώτων αξιωματικών (σ.σ από τον Κατάλογο των κατάλληλων υποψήφιων που είχε υποβάλλει στον Κυβερνήτη ο Λοχαγός Μηχανικού Αύγουστος Γκαρνώ), για τους οποίους ορίζει ότι η εργασία τους θα αρχίσει επίσημα από την 1^η Αυγούστου 1829, δηλαδή τρεις (3) ημέρες μετά από την ημερομηνία υπογραφής των τριών πρώτων Διαταγμάτων, γεγονός που σημαίνει ότι εγκαίρως είχαν προηγηθεί οι απαραίτητες προετοιμασίες. Έτσι, απ' αυτήν ακριβώς την ημερομηνία αρχίζει πλέον η ιστορία του Σώματος και μετέπειτα Όπλου του Μηχανικού του Ελληνικού Στρατού.

Με το διάταγμα, τέλος, αυτό ο Ιωάννης Καποδίστριας καθορίζει τους στρατιωτικούς βαθμούς, τους οποίους απονέμει σε έναν αριθμό από τους μέχρι τότε εργαζόμενους, ως ιδιώτες, στο Δημόσιο επιστήμονες (πτυχιούχους ανωτάτων σχολών) πολιτικούς ή στρατιωτικούς Μηχανικούς, Αρχιτέκτονες και Οχυρωματοποιούς, τους οποίους μόλις του είχε προτείνει ο προαχθείς, με το ίδιο Διάταγμα, σε αντισυνταγματάρχη Λοχαγός Αύγουστος Γκαρνώ και ταυτόχρονα διορισθείς ως πρώτος αρχηγός του Σώματος.

Με τα εν περιλήψει αναφερθέντα τρία Διατάγματα και τις Οδηγίες του (υπ' αριθμ 13.561 / 28 Ιουλίου 1829) προς τον Υποστράτηγο Τρεζέλ, ο Ιωάννης Καποδίστριας αναμφισβήτητα βάζει τις πρώτες αναγκαίες βάσεις για τη διαφανή και αποδοτική λειτουργία ενός στρατιωτικά συγκροτημένου "Τεχνικού" (ή "Επιστημονικού") Σώματος τα στελέχη του οποίου είχαν ήδη, από έτους και πλέον, επωμισθεί εξ ολοκλήρου - μαζί και με άλλους που για διαφόρους λόγους δεν συμπεριελήφθησαν στο Σώμα- την ευθύνη της ανοικοδόμησης της, από τον Ιερόν Αγώνα, ερειπωμένης χώρας, με τη σχεδίαση και εκτέλεση Δημόσιων (ή πολιτικών) και Στρατιωτικών (ή πολεμικών) έργων .

Ακόμη, ο πρωτότυπος, πράγματι, τίτλος που τώρα δίδεται στο νέο Στρατιωτικό Σώμα δηλώνει με σαφήνεια το εύρος και την ποικιλία των τεχνικών έργων που αναλαμβάνουν να εκτελέσουν τα στελέχη του «εις τα οχυρώματα, εις τα πολεμικά κτίρια ή πολιτικές εργασίας».

Από τη μελέτη τέλος του πρώτου κύριου Διατάγματος ("Οδηγία κ.λπ.") προκύπτει ότι, οι αξιωματικοί του νέου σώματος θα αποτελέσουν ένα είδος επιτελικού - τεχνικού οργάνου μελέτης, σχεδίασης, αλλά και διεύθυνσης ή επίβλεψης των έργων, γι' αυτό εξάλλου εκτιμάται, ότι, ο Κυβερνήτης θα ονομάσει, λίγο αργότερα, πιθανόν ύστερα από σχετική πρόταση, τους αξιωματικούς του Σώματος "Αξιωματικούς Επιτελείς" (σ.σ ως εργαζόμενους στο επιτελείο) του "Μηχανικού". Παράλλη-

λα και με την πάροδο του χρόνου ο αρχικός ιστορικός Τίτλος του Σώματος θα μετεξελιχθεί ανεπίσημα σε "Διεύθυνσιν Μηχανικού", ή "Διεύθυνσιν Πολιτικού και Στρατιωτικού Μηχανικού", ή "Μηχανικόν", ή "Σώμα Μηχανικού", τίτλοι που θα χρησιμοποιηθούν αργότερα μέχρι την εποχή της διάλυσής του (Μάρτιος 1833), ενώ ο Ιωάννης Καποδίστριας στην αλληλογραφία του με τους ξένους στρατιωτικούς και πολιτικούς θα χρησιμοποιήσει ευθύς εξ' αρχής και πάντοτε τον τότε καθιερωμένο, στους ξένους στρατούς, κοινό τίτλο "Corps du Génie" ("Σώμα του Μηχανικού").

Αρχική Στελέχωση του Σώματος

Έναντι των από τον "Οργανισμόν του Σώματος" προβλεπομένων δώδεκα (12) αξιωματικών και οκτώ (8) φυλάκων ή επιστατών τοποθετούνται αρχικά και με το τρίτο διάταγμα του Κυβερνήτη επτά (7) συνολικά αξιωματικοί (5 Έλληνες και 2 ξένοι). Αυτοί είναι οι:

➔ Υποσυνταγματάρχης Αύγουστος Γκαρνώ (τίτλος: Αρχηγός Σώματος Chef du Corps) Γάλλος απόφοιτος του Γαλλικού Πολυτεχνικού Σχολείου και του Σχολείου Εφαρμογής Μηχανικού

➔ Ταγματάρχης Θεόδωρος Βαλλιάνος (τίτλος: Διοικητής Τάγματος Chef de Battalion), απόφοιτος της Στρατιωτικής Σχολής της Πετροπόλεως. Αξιωματικός Μηχανικού του Ρωσικού Τσαρικού Στρατού. Στην Ελλάδα από τον Απρίλιο του 1822

➔ Λοχαγός Δεβώ (De Vaud) Ελβετός Γεωμέτρης - Μηχανικός. Στην Ελλάδα από το 1828

➔ Υπολοχαγός Δημήτριος Σταυρίδης_Μηχανικός - Αρχιτέκτονας, απόφοιτος του Πολυτεχνείου της Βιέννης. Στην Ελλάδα από το 1827 ως Οχυρωματοποιός στα Ελαφρά Στρατεύματα της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας

➔ Ανθυπολοχαγός Στέφανος Ησαΐας Μηχανικός - Αρχιτέκτων, απόφοιτος Πολυτεχνείου Εξωτερικού

➔ Ανθυπολοχαγός Εμμανουήλ Μανιτάκης_απόφοιτος του Γαλλικού Σχολείου Εφαρμογής Στρατιωτικού Μηχανικού (Metz)

➔ Ανθυπολοχαγός Ιωάννης Καλλέργης, Σπουδές στο Πολυτεχνείο της Παδούης της Ιταλίας.

Από τους έξι (6) ονομασθέντες αξιωματικούς, πλην φυσικά του Αντισυνταγματάρχη Αυγούστου Γκαρνώ, μόνον ένας, ο Ταγματάρχης Θεόδωρος Βαλλιάνος ήταν προηγουμένως μόνιμος αξιωματικός του Μηχανικού, ενώ οι υπόλοιποι πέντε (5) ήταν ιδιώτες εργαζόμενοι, με αμοιβή, μαζί με άλλους (επιστήμονες και εμπειροτέχνες) ως Πολιτικοί Μηχανικοί - Αρχιτέκτονες - Οχυρωματοποιόι στην Ελληνική Πολιτεία. Με τη σύγχρονη ορολογία οι αξιόλογοι εκείνοι πέντε (5) επιστήμονες έγιναν "κατ' απονομήν" αξιωματικοί, αφού δεν είχαν αποφοιτήσει από στρατιωτικό σχολείο ή είχαν υπηρετήσει προηγουμένως σε στράτευμα.

Θα πρέπει να επισημάνω εδώ ότι ο Ιωάννης Καποδίστριας θα αποφύγει παντελώς να περιλάβει στο νέο Σώμα τον πολύ αξιόλογο και δραστήριο Έλληνα Λοχαγό Μηχανικού του Γαλλικού Στρατού Σταμάτιο Βούλγαρη, είτε διότι δεν είχε σχετική εξουσιοδότηση από το Γαλλικό Υπουργείο Πολέμου, είτε, προφανώς, για καθαρά πολιτικούς και διπλωματικούς λόγους.

ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΧΥΡΩΜΑΤΟΠΟΙΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ: ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1829 - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1831

Διοικητές του Σώματος

Στο χρονικό διάστημα Αύγουστος 1829 - Σεπτέμβριος 1831, διοικητές του νεοσύστατου Σώματος, που είχε μονίμως την έδρα του στο Ναύπλιο, χρημάτισαν:

➔ από 28 Ιουλίου 1829 μέχρι 15 Αυγούστου 1830, ο προαχθείς σε Υποσυνταγματάρχη (Αντισυνταγματάρχη) Γάλλος Λοχαγός του Μηχανικού (σ.σ αποσπασμένος από το Γαλλικό Στρατό στην υπηρεσία του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια) Αύγουστος Γκαρνώ, ο οποίος παραιτήθηκε από το Σώμα στις 15 Αυγούστου 1830.

➔ από 16 Αυγούστου 1830 μέχρι το τέλος Μαρτίου 1832, ο προαχθείς σε Συνταγματάρχη Ολλανδός Αντισυνταγματάρχης του Μηχανικού Βαρώνος Κάρολος Σάουμπουργκ (Charles Schaumbourg) ανώτερος αξιωματικός Μηχανικού στην υπό τον Αντιναύαρχο Χέϋδεν Μοίρα του Ρωσικού στόλου του Αιγαίου Πελάγους, αμέσως μετά την παραίτηση του Αντισυνταγματάρχη Γκαρνώ.

Σύμφωνα, ωστόσο, με τις επιστημονικές γνώσεις, την πείρα αλλά κυρίως την προσφορά πολλαπλών υπηρεσιών προς την αγωνιζόμενη Ελλάδα, η διοίκηση του Σώματος, λογικά, έπρεπε να ανατεθεί, ευθύς εξαρχής, στον Αγωνιστή Έλληνα Ταγματάρχη Μηχανικού Θεόδωρο Βαλλιάνο. Δεν το επέτρεψαν όμως γνωστές τότε διπλωματικές σκοπιμότητες [σχετική η αναφορά του Γραμματέα Στρατιωτικών Κωνσταντίνου Ζωγράφου προς την Διοικητική Επιτροπή τον Απρίλιο του 1832 (ΓΑΚ /Καποδιστριακόν Αρχείον/ Γενική Γραμματεία Φ.290)]. Τελικά, η ανάθεση της διοίκησης του Μηχανικού σε εκείνον θα πραγματοποιηθεί τον Απρίλιο του 1832 σε μια πολύ δύσκολη για το Μηχανικό, και όχι μόνον, κατάσταση της χώρας.

Υπαγωγή του Σώματος

➔ Διοικητική

Για όλα τα διοικητικά και υπηρεσιακά θέματα το Σώμα θα υπαγόταν απ' ευθείας στον Γενικό Διευθυντή του Τακτικού Σώματος Συνταγματάρχη Φον Χέϋδεκ, όπως και τα Σώματα Πεζικού, Ιππικού και Πυροβολικού

➔ Διαχειριστική (Οικονομική)

Για όλες τις τακτικές δαπάνες κατασκευής ή επισκευής στρατιωτικών έργων που είχαν εγκριθεί κί εγγραφεί στον "Στρατιωτικόν Υποθετικόν Λογαριασμόν" (σ.σ προϋπολογισμόν) και για τις οποίες λάμβανε προκαταβολή ο Αρχηγός του Σώματος, δεν χρειαζόταν καμιά σχετική ενέργεια.

Για τις έκτακτες όμως δαπάνες (κατασκευής ή επισκευής στρατιωτικών έργων) οι Φρούραρχοι ή οι Διοικητές των Σωμάτων (σ.σ Πεζικού, Ιππικού, Πυροβολικού) Στρατιωτικών Σχολείων και Υπηρεσιών (Επιτροπής Ιματισμού κ.α.) υπέβαλαν σχετική αίτηση (αναφορά), με τ' απαραίτητα δικαιολογητικά, στον Γενικό Διευθυντή του Τακτικού Σώματος, ο οποίος πρότεινε στον Κυβερνήτη -θετικά ή αρνητικά- για την αναγκαιότητα και χρησιμότητα διάθεσης της αιτούμενης πίστωσης· σ' αυτή την περίπτωση ζητείτο συνήθως και η σχετική τεχνική γνωμάτευση του Αρχηγού ή του Ταγματάρχη του Μηχανικού. Μετά την έγκριση διάθεσης της πίστωσης ακο-

λουθείτο η προβλεπόμενη από τις “Οδηγίες” διαδικασία.

Μετά την εκτέλεση ενός έργου, ο Αρχηγός του Σώματος υπέβαλε τα δικαιολογητικά της δαπάνης στο Επιμελητήριο της Γενικής Διευθύνσεως του Τακτικού Σώματος για τελικό έλεγχο, τελική έγκριση κι' έκδοση εντάλματος πληρωμής από το Στρατιωτικό Ταμείο. Ο Κυβερνήτης ενημερωνόταν από τον, κατά τακτά χρονικά διαστήματα, οικονομικό απολογισμό - κατά Κεφάλαιο του προϋπολογισμού - της Γενικής Διευθύνσεως του Τακτικού Σώματος.

Ως προς τη διάθεση των Επιτελών του Σώματος και ανάλογων πιστώσεων για πολιτικά έργα του Δημοσίου, σε όλη την επικράτεια, οι αιτήσεις των διοικητικών Κλιμακίων (Εκτάκτων Επιτρόπων, Προσωρινών Διοικητών* ή Δημογερόντων**) υποβάλλονταν, πλήρως αιτιολογημένες, μέσω της Επιτροπής Οικονομίας ή και απευθείας στον Κυβερνήτη, ο οποίος έδινε την τελική έγκριση προς τους αρμόδιους φορείς. Η διαδικασία της τελικής έγκρισης των σχετικών δαπανών ήταν αποκλειστικής αρμοδιότητας της Επιτροπής (σ.σ Γραμματείας) Οικονομίας.

Υπόψη, ότι, για τις τελείως απαραίτητες και επείγουσες ή και έκτακτες εργασίες κατασκευής ή επισκευής διαφόρων δημοσίων έργων, τα ενδιαφερόμενα διοικητικά Κλιμάκια πρότειναν στον Κυβερνήτη, μαζί με την αναφορά τους και διάφορους δυνατούς τρόπους (π.χ. εράνους ή δωρεές ή συνδυασμό εργασίας - αμοιβών - υλικών), προκειμένου να εξασφαλισθεί το σύνολο ή μέρος των αναγκαιουσών πιστώσεων (συνήθως από προσόδους από ενοίκια δημοσίων οικοδομών ή κτημάτων). Αξίζει να σημειωθεί εδώ η ουσιαστική συμβολή μερικών Μοναστηριών στην ανέγερση σχολείων.

Τέλος, για μικρές δαπάνες, κυρίως μικροεπισκευών ή συντήρησης στρατιωτικών εγκαταστάσεων, η εγκρινόμενη πίστωση δινόταν στην ενδιαφερόμενη στρατιωτική μονάδα ή υπηρεσία, η οποία, μετά το πέρας των εργασιών, υπέβαλε τη δαπάνη, με τα κατά μήνα έξοδά της, στην προϊστάμενη Γενική Διεύθυνση του Τακτικού Σώματος για έγκριση και έκδοση εντάλματος πληρωμής.

Τρόπος Εκτέλεσης των Έργων

Οι “Προσωρινάι Οδηγίαί περί την υπηρεσίαν των οχυρωματοποιών και των αρχιτεκτονικών” προέβλεπαν, εκτός των άλλων, τους εξής δύο (2) τρόπους εκτέλεσης όλων γενικά των έργων:

➔ Δι' εργολαβίας, η οποία θεωρείτο και η προτιμητέα, και

➔ Δι' οικονομίας ή επιστάσις, με την επιδίωξη να γινόταν συμφωνία, οσάκις αυτό ήταν δυνατό, για τους μισθούς των εργατών ή τεχνιτών κατά εργοδοσία .

Σε κάθε, όμως, περίπτωση, ο επικεφαλής της υπηρεσίας Μηχανικού και οι υπάλληλοί του είχαν υποχρέωση να επαγρυπνούν συνεχώς την ακριβή εκτέλεση του έργου και να προσέχουν την άριστη ποιότητα και καταλληλότερη χρήση των υλικών.

Για τις κατασκευές και τις επιδιορθώσεις όλων ανεξαιρέτως των έργων, δημοσίων και στρατιωτικών, θα συνέχιζαν να χρησιμοποιούνται, μετά από σχετική -κυρίως γραπτή- συμφωνία, οι κατάλληλοι από εκείνους που είχαν αναλάβει την

* Διοικητικός τίτλος αντίστοιχος του σημερινού Επάρχου

** Επαρχιακό ή Δημοτικό Συμβούλιο)

εκτέλεση παρόμοιων εργασιών και κατά την προηγούμενη περίοδο (1821-1828) τέκτονες, πρωτομάστορες, μάστορες, τεχνίτες διαφόρων ειδικοτήτων και ανειδίκευτο εργατικό προσωπικό.

Κύριες Δραστηριότητες του Σώματος

Η πρώτη περίοδος της χρησιμοποίησης και της απασχόλησης, από το Δημόσιο και το Τακτικό Σώμα, αμειβομένων, στρατιωτικών και ιδιωτών επιστημόνων Μηχανικών - Αρχιτεκτόνων - Οχυρωματοποιών και τεκτόνων (σ.σ εμπειροτεχνών) για την ανοικοδόμηση της χώρας έκλεισε με την, από 3 Ιουλίου 1829 "Εκθεσιν" (σ.σ πεπραγμένων) του Γενικού Διευθυντή του Τακτικού Σώματος Συνταγματάρχη Καρόλου Φον Χέϋδεκ προς τον Κυβερνήτη για ν' ανακοινωθεί στη "Δ' των Ελλήνων Εθνικήν Συνέλευσιν" (Άργος).

Μια δεύτερη περίοδος, ως άμεση συνέχεια των δραστηριοτήτων της πρώτης, ακολούθησε, χωρίς διακοπή, με «την σύστασιν» του νέου στρατιωτικού "Επιστημονικού" ή "Τεχνικού" Σώματος.

Ο κατάλογος των Σχεδίων και των Έργων (δημοσίων και στρατιωτικών) της πρώτης περιόδου που συνέχισε, και νέων που εξετέλεσε και ολοκλήρωσε το νεοσύστατο τότε Σώμα "των επί της οχυρωματοποιίας και αρχιτεκτονικής αξιωματικών" μέχρι τα τέλη του Σεπτεμβρίου 1831, που δολοφονήθηκε ο Κυβερνήτης της Ελληνικής Πολιτείας Ιωάννης Καποδίστριας, είναι πράγματι "μακρύς" και πολύ ενδιαφέρων. Απ' αυτόν ακριβώς τον κατάλογο αναφέρω επιγραμματικά και κατά κύρια κατηγορία εργασιών και έργων, τα ακόλουθα:

➔ Σχεδιασμός Πόλεων

Συμπληρώθηκε και ολοκληρώθηκε ο πολεοδομικός σχεδιασμός των κυριότερων πόλεων της τότε ελεύθερης χώρας με τη σύνταξη Σχεδίων: του Ναυπλίου (σ.σ δεύτερη σχεδίαση από τον Ταγματάρχη Θεόδωρο Βαλλιάνο), του Γαλαξειδίου, των Σαλώνων (σ.σ της Άμφισσας) της Νέας Κρίσσας (Ιτέας), της Μεθώνης και της Βοστίτσας (σ.σ Αιγίου). Εργασία λεπτή και επίπονη, αν ληφθούν υπόψη και οι σοβαρές αντιδράσεις των κατοίκων τους. Επίσης, άρχισαν και οι πρώτες -καίτοι δύσκολες- προσπάθειες προοδευτικής εφαρμογής, στην πράξη, των "Σχεδίων" μερικών πόλεων όπως: της Τριπολιτσάς, των Παλαιών Πατρών, της Κορίνθου και του Ναυπλίου.

➔ Κατασκευές ή επισκευές Δημοσίων

Εδώ μπορούν να περιληφθούν, κατά κατηγορίες, τα ακόλουθα Δημόσια Έργα που ολοκληρώθηκαν για ολόκληρη ασφαλώς την επικράτεια:

- Δημόσια Καταστήματα: Διοικητήρια, Εκκλησίες, Σχολεία, Δικαστήρια, Εθνικό Τυπογραφείο και Εθνικό Νομισματοκοπείο, Δεσμωτήρια - Φυλακές, Δασμοτελωνεία, Υγειονομεία, Λιμοκαθαρητήρια, Αποθήκες Τελωνείων
- Δίκτυα Υποδομής: Υδραγωγεία, Υπόνομοι
- Λιμενικά έργα: Λιμάνια, Μώλοι
- Διάνοιξη και βελτίωση δρόμων για προσφορότερη επικοινωνία μεταξύ των κατοικημένων τόπων, κατασκευή ή επισκευή λίθινων γεφυρών
- Αξιοποίηση Αλυκών

- Δημιουργία νέων οικισμών και προαστίων
- Κατεδαφίσεις σαθρών δημοσίων κτισμάτων και ιδιωτικών οικιών και καλυβών, εκμετάλλευση των υλικών
- Διευθετήσεις και διαρρυθμίσεις κτιρίων, προοριζομένων για στέγαση του Κυβερνείου και Δημοσίων Υπηρεσιών γενικώς (στο Ναύπλιο)
- Καλλωπισμός των πόλεων.

➔ Οχυρωματικά Έργα

Με την επίβλεψη των Επιτελών του Σώματος ή των εμπειροτεχνών βοηθών τους, έγιναν οι αναγκαίες επιδιορθώσεις (τειχών, προμαχώνων, κανονοστασίων, πυλών, γεφυρών, εξωτερικών τάφρων) στα οχυρωματικά έργα της χώρας (καστροπόλεις, φρούρια γενικά, οχυρώματα, ακροπόλεις) και των ευρισκομένων μέσα σ' αυτά διαφόρων κτισμάτων (στρατώνων, οπλοστασίων, οικιών, αναρρωτηρίων, αποθηκών, μύλων, πηγαδιών, στερνών, πέτρινων διαδρομών κ.α), σύμφωνα με τις προτάσεις των κατά τόπους Φρουράρχων και

➔ Στρατιωτικά Έργα

- Ανέγερση και επισκευή ή βελτίωση στρατώνων Πεζικού (Ναύπλιο) Ιππικού (Άργος), στρατιωτικών νοσοκομείων και οικοδομών, οικιών για τους αξιωματικούς, αποθηκών πολεμοφοδίων, εφοδίων και υλικών.

- Κατασκευή του Ναυστάθμου στον Πόρο και

- Εξομάλυνση εδαφών για στρατιωτικά γυμνάσια (σ.σ ασκήσεις) και πεδία βολής.

Τελειώνοντας τη λακωνική αναφορά μου για τα Δημόσια και Στρατιωτικά Έργα σημειώνω εδώ ότι, ως κυριότερα έργα της Καποδιστριακής περιόδου, θεωρούνται κατά την άποψη πολλών ειδημόνων: ο Στρατώνας Ιππικού στο Άργος (Μηχανικός ο Λουκάς Ζαβός), το Ορφανοτροφείο της Αίγινας (Αρχιτέκτονας ο Θεόδωρος Βαλλιάνος), το προάστιο "Πρόνοια" (σ.σ έξω από το Ναύπλιο) (Μηχανικός ο Λοχαγός Μηχανικού Σταμάτιος Βούλγαρης), ο Ναύσταθμος στον Πόρο (πιθανόν ο Μηχανικός Λουκάς Ζαβός) και ο Ιερός Ναός του Αγίου Νικολάου (μητρόπολη) στην Ερμούπολη της Σύρου (Μηχανικός ο Λουκάς Ζαβός).

Άλλες Δραστηριότητες και Ενέργειες που Συνέβαλαν στην Ανοικοδόμηση της Χώρας

➔ Η συνδρομή των Γάλλων

Το από τον Αύγουστο του 1828 Γαλλικό Εκστρατευτικό Σώμα στην Πελοπόννησο (Μεσσηνιακά Φρούρια και Φρούριο Παλαιών Πατρών) συνέδραμε, ύστερα από επαφές του Κυβερνήτη με το Στρατηγό Μαιζώνα και τον επιτελάρχη του Στρατηγού Δουρριώ, με διάφορους τρόπους και για διπλωματικούς λόγους, στην ανασυγκρότηση της χώρας όπως:

- η κατασκευή του δρόμου του Νεοκάστρου (Πύλου) - Μεθώνης (σ.σ ο πρώτος δρόμος που κατασκευάστηκε μετά την Ελληνική Επανάσταση)

- η παροχή τεχνικής βοήθειας για την επισκευή και συντήρηση των κατεχόμενων απ' αυτούς τεσσάρων (4) φρουριών

- η σύνταξη του Σχεδίου Πόλεως της Πύλου και των προαστίων των πόλεων Μεθώνης και Κορώνης

- η διάθεση (σ.σ απόσπαση) στρατιωτικού προσωπικού Μηχανικού (αξιωμα-

τικών και οπλιτών), προς ενίσχυση του νεοσύστατου Σώματος των Οχυρωματοποιών και Αρχιτεκτόνων

- η δωρεάν παροχή υλικών και εργαλείων στο Ελληνικό Σώμα Μηχανικού και
- η κατά την άνοιξη του 1829 σύνταξη (από Γάλλο συνταγματάρχη) προσχεδίου οργάνωσης Ελληνικού Σώματος Στρατιωτικού Μηχανικού.

Υπόψη ότι το Γαλλικό Εκστρατευτικό Σώμα διέθετε οργανικά δύο (2) Τάγματα Μηχανικού υπό το Συνταγματάρχη Μηχανικού Ωδουά (Audoy).

➔ **Γεωδαιτικές Εργασίες** (Μνημονεύονται απλώς, αν και δεν ήταν τότε στην αρμοδιότητα του νέου Σώματος).

• Ο Γάλλος Λοχαγός τοπογράφος - μηχανικός Ευγένιος Πεϋτιέ, μετά τη σύνταξη του Σχεδίου Πόλεως της Κορίνθου (Δεκέμβριος 1828) και την υποβολή του στην Κυβέρνηση, έπαψε να είναι αποσπασμένος στον Κυβερνήτη και πήγε στη Μεθώνη, όπου στο μεταξύ είχε αφιχθεί, στις αρχές Μαρτίου του 1829, η υπό το Συνταγματάρχη Μπορίς ντε Σαιν Βενσάν (Borys de Saint Vincent) Γαλλική "Επιστημονική Αποστολή". Εκεί, εντάχθηκε οριστικά στην Αποστολή και συγκεκριμένα στην Ομάδα των Γεωγράφων Μηχανικών (Λοχαγός Servier και Υπολοχαγός Puillon - Bulbaye) για εκτέλεση γεωγραφικών μελετών, τριγωνισμού και υποτύπωσης, για μελλοντική εκτύπωση στη Γαλλία χαρτών του Ελλαδικού χώρου (σ.σ για πρώτη φορά στην ιστορία) και

• πλέον εκείνων των γεωδαιτικών εργασιών, έγιναν παράλληλα και άλλες τοπογραφικές, όπως η ιχνογράφηση της παραλίας του κόλπου του Ναυπλίου κ.α.

Νέοι Αρχιτέκτονες Μηχανικοί στην Ελλάδα

Την άνοιξη του 1830, ο Ιωάννης Καποδίστριας, ύστερα από συστατική επιστολή του ευρισκομένου τότε στη Ρώμη Βαυαρού Συνταγματάρχη Καρόλου Φον Χέϋδεκ (σ.σ τένος Γενικού Διευθυντή του Τακτικού Σώματος), έκανε δεκτούς στην Ελλάδα δύο (2) αξιόλογους ιδιώτες αρχιτέκτονες, σπουδασμένους στη Γερμανία, τους: Σταμάτιο Κλεάνθη (Έλληνα), Αγωνιστή του Ιερού Λόχου (1821) και Εδουάρδο Σάουμπερτ (Γρώσσο), τους οποίους και διόρισε με διάταγμά του "Πολιτικούς Αρχιτέκτονας" της Πολιτείας, για να τους χρησιμοποιήσει σε ανάλογες εργασίες Μηχανικού. Το σπουδαιότερο έργο τους είναι η κατά το 1832 - 1833 σύνταξη του πρώτου Σχεδίου Πόλεως των Αθηνών.

Διορισμός Ιδιωτών Αρχιτεκτόνων Μηχανικών στο Δημόσιο

Για την παροχή τεχνικής συνδρομής στους κατά τόπους Έκτακτους Επιτρόπους και Προσωρινούς Διοικητές και για την επίβλεψη της ακριβούς τήρησης των εγκριμένων Σχεδίων Πόλεων, διορίστησαν έμμισθοι ιδιώτες εμπειροτέχνες Μηχανικοί (τέκτονες) ως Αρχιτέκτονες Μηχανικοί σε μεγάλες πόλεις όπως: ο Διονύσιος Βαλσαμάκης (αργότερα διορίστηκε, με το βαθμό του Ανθυπολοχαγού, επικεφαλής των Επιστατών του νέου Σώματος) στην Κόρινθο, ο Παναγιώτης Θεοδωρόπουλος στην Τριπολιτσά, πολύ πιθανόν και άλλοι σε άλλες πόλεις.

Μεταβολές στους "Επιτελείς" του Σώματος

Στο χρονικό διάστημα Αύγουστος 1829 - Σεπτέμβριος 1831, σημειώθηκαν οι

εξής μεταβολές στους "Επιτελείς" του Σώματος:

➔ **Παραιτήσεις** (πλην του Αρχηγού του Σώματος):

- του Ελβετού Λοχαγού Δεβώ (Devaud) στις 16 Αυγούστου 1830 για λόγους υγείας και

- του Ανθυπολοχαγού Ιωάννη Καλλέργη.

➔ **Τοποθετήσεις** (πλην του νέου Αρχηγού του Σώματος):

- του Ανδρέα Κάλανδρου ως κατ' απονομήν Υπολοχαγού το Μάιο του 1830 (αναδρομικά ανθυπολοχαγός από τον Αύγουστο του 1829)

- του Ιωάννη Βρυτέλη ως κατ' απονομήν Ανθυπολοχαγού από το Μάιο του 1830, και

- του Έλληνα στην καταγωγή Λεωνίδα Σμόλενιτς ή Σμολένσκη ως Υπολοχαγού, από τον Ιούλιο του 1831. Είχε υπηρετήσει, ως αξιωματικός του Μηχανικού, στον Αυστριακό Στρατό.

Επίσης, διορίστησαν και πέντε (5) συνολικά Φύλακες ή Επιστάτες, επικεφαλής (en chef) των οποίων τοποθετήθηκε, με το βαθμό του ανθυπολοχαγού, ο ιδιώτης εμπειροτέχνης Αρχιτέκτων - Μηχανικός Διονύσιος Βαλσαμάκης.

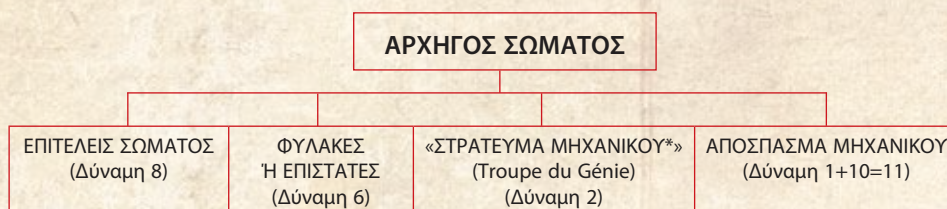
Συγκρότηση Αποσπάσματος Μηχανικού

Με την τοποθέτηση (Απρίλιος 1829) του προαχθέντος σε Ανθυπολοχαγό Γάλλου Λοχία του Μηχανικού Ζαμινέ (Jaminet) και ενδεχομένως ελαχίστων οπλιτών του Γαλλικού Αποσπάσματος των Παλαιών Πατρών σε μη συγκροτηθέντα Ελληνικό "Λόχον Σκαπανέων" ("Compagnie de Sapeurs") του Τακτικού Σώματος, άρχισε μια προσπάθεια δημιουργίας ενός μικρού "μάχιμου" "Αποσπάσματος Μηχανικού" ("Détachement du Génie") με πολεμικές αποστολές, υπό το νεοσύστατο Σώμα. Εκείνο το Μικρό Απόσπασμα, του οποίου η δύναμη έφθασε τους 11 (1 αξιωματικός και 10 οπλίτες) έλαβε μέρος επί 40 περίπου ημέρες (Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1829) με τον τίτλο "Ομάς Σκαπανέων" σε κοινά γυμνάσια (σ.σ ασκήσεις) ενός «Τακτικού Συγκροτήματος» Τάγματος Πεζικού, που συγκροτήθηκε ως "Γυμναστικόν Στρατόπεδον" στην περιοχή των Μεγάρων από τον τότε Γενικό Διευθυντή του Τακτικού Σώματος Γάλλο Υποστράτηγο Καμίλ Τρεζέλ (Camil Trezel), ο οποίος, με ένα μικρό επιτελείο και ελάχιστους επιμελητές, διέυθυνε εκείνα τα κοινά γυμνάσια.

Τελικός Σχηματισμός του Σώματος

Το τελικό Οργανόγραμμα του Σώματος διαμορφώθηκε ως εξής:

ΣΩΜΑ ΤΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΧΥΡΩΜΑΤΟΠΟΙΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ

*Ολιγομελής ομάδα από Ανθυπολοχαγούς (εμπειροτέχνες μηχανικούς) για την επίβλεψη των έργων

Εδώ, θα πρέπει να επισημάνω ότι σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του Σώματος (Αύγουστος 1829 - Μάρτιος 1833) δεν ολοκληρώθηκε ο αρχικά προβλεφθείς Οργανισμός του, ελλείπει κυρίως κατάλληλου προσωπικού, με αποτέλεσμα την αδυναμία της απαραίτητης επάνδρωσης των θέσεων στα φρούρια και τις μεγάλες πόλεις της περιφέρειας, αφού μάλιστα το σύνολο σχεδόν της υπάρχουσας δύναμης του Σώματος ασχολείτο με τον όγκο των εργασιών και έργων της περιοχής της Ναυπλίας.

Διορισμοί “Επιτελών” του Σώματος στο “Κεντρικόν Πολεμικόν Σχολείον Ευελπίδων”

➔ του Λοχαγού Μηχανικού Δημήτριου Σταυρίδη, από το Νοέμβριο του 1830, ως “Λοχαγού Επιθεωρητή του Σχολείου” και “Διδάσκου της Στρατιωτικής Μαθηματικής”, με διάταγμα του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, και

➔ του Υπολοχαγού Μηχανικού Λεωνίδα Σμόλενιτς ή Σμολένσκη, από το Μάρτιο του 1832, ως “Διδάσκου Ιχνογραφίας Γραφικής και Προσωπικής”, με διάταγμα του Προέδρου της Κυβερνήσεως Αυγουστίνου Καποδίστρια.

Η Πολεμική Δράση των Λαγουμιτζήδων

Όπως είναι γνωστό, η τελευταία περίοδος του συνεχιζόμενου ακόμα στη Στερεά Ελλάδα Επαναστατικού Αγώνα κατά των Οθωμανών άρχισε τον Αύγουστο του 1828 και τελείωσε με τη νικηφόρα μάχη των Ελληνικών Άτακτων Στρατευμάτων της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδος στην Πέτρα Βοιωτίας στις 12 Σεπτεμβρίου 1829.

Σε όλο εκείνο το χρονικό διάστημα, οι ενταγμένες στα Άτακτα Στρατεύματα Ομάδες Λαγουμιτζήδων έλαβαν μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις, χωρίς ωστόσο να γνωρίζουμε αν χρησιμοποιήθηκαν σε αποστολές “Υπονομοποιών” κατά τις μικρές χρονικές διάρκειες πολιορκίες των φρουριών από τους Έλληνες.

Κρούσματα Διαφθοράς

Από μερικά, σωζόμενα σήμερα, σπάνια έγγραφα διαπιστώνεται ότι, στην εποχή του Ιωάννη Καποδίστρια και παρά τα αυστηρά μέτρα πρόληψης και διαρκούς ελέγχου, που ο ίδιος είχε λάβει, σημειώθηκαν, εκτός των περιπτώσεων καταχρήσεων στο Δημόσιο, και φαινόμενα διαφθοράς, όχι βέβαια στο προσωπικό του Σώματος του Μηχανικού, αλλά σε ιδιώτες τέκτονες που αναλάμβαναν κατασκευές ιδιωτικών και δημόσιων κτιρίων [(επίσημη γραπτή καταγγελία - υπ’ αριθμ. 195 / 3 Μαρτίου 1830 - του Προσωρινού Διοικητή Ναυπλίας Νικόλαου Γερακάρη προς τον Κυβερνήτη (ΓΑΚ / Καποδιστριακόν Αρχείον / Γενική Γραμματεία / Φ.233)]. Υπάρχουν, ωστόσο, και άλλα έγγραφα που αποκαλύπτουν τις έγκαιρες παρεμβάσεις, κυρίως του Ταγματάρχη Μηχανικού Βαλλιάνου, προς αποτροπή αυθαιρεσιών κυρίως κατά την εφαρμογή του Σχεδίου πόλεως του Ναυπλίου.

“Σύστασις” και Λειτουργία Λογιστικού και Ελεγκτικού Συμβουλίου

Η επιτακτική ανάγκη αποτελεσματικής αντιμετώπισης, αλλά και αποτροπής των κρουσμάτων καταχρήσεων και διαφθοράς στο Δημόσιο, ανάγκασε τον Ιωάννη Καποδίστρια ν’ αποφασίσει, εκτός από την επί τόπου εξέταση, τη σύσταση ενός Τριμελούς “Λογιστικού και Ελεγκτικού Συμβουλίου” (σ.σ ο πρόδρομος του σύγχρο-

νου “Ελεγκτικού Συνεδρίου”) με κύριο έργο τον τελικό εξονυχιστικό έλεγχο όλων ανεξαιρέτως των δημοσίων δαπανών για την οριστική και τελεσίδικη απαλλαγή των υπευθύνων και καταλογοισμό τυχόν ευθυνών στους παρανομούντες. Το συμβούλιο αυτό, με το αναγκαίο βοηθητικό προσωπικό συγκροτήθηκε τον Αύγουστο του 1829 και σε όλο το χρονικό διάστημα που λειτούργησε απέδωσε αξιόλογο έργο, όπως φαίνεται από τις εκθέσεις και αναφορές που υπέβαλε τακτικά στον Κυβερνήτη και στην Επιτροπή της Οικονομίας.

ΛΟΧΟΣ ΤΩΝ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

Εκπαίδευση των Ευελπίδων σε Αντικείμενα Μηχανικού

Αντίθετα με τα Σώματα Πεζικού, Ιππικού και Πυροβολικού το υπό δοκιμή Ψήφισμα του Κυβερνήτη “Περί Διοργανισμού των Τακτικών Στρατευμάτων”, σύμφωνα με το οποίο λειτούργησε δοκιμαστικά ο “Λόχος των Ευελπίδων” (1^η Ιουλίου 1828-12 Ιανουαρίου 1829) δεν προέβλεπε μαθήματα συναφή με το Μηχανικό. Μετά, όμως, τη διάλυση του “Λόχου των Ευελπίδων” (12 Ιανουαρίου 1829) και την αμέσως μετά συγκρότηση και λειτουργία του νέου “Κεντρικού Πολεμικού Σχολείου” (Ευελπίδων), ο Κανονισμός που εφαρμόσθηκε τότε προέβλεπε -παρά το γεγονός ότι δεν υπήρξε, δημόσια τουλάχιστον, κάποια ένδειξη μελλοντικής συγκρότησης “Σώματος Μηχανικού”- για όλους τους μαθητές Α΄ Τάξεως (τελευταίας κατά τη γαλλική αρίθμηση), τη λεπτομερή διδασκαλία (και πρακτική εξάσκηση) των εξής μαθημάτων, πέραν ασφαλώς των Μαθηματικών, που διδάσκονταν εν εκτάσει και στις τρεις τάξεις του:

- ➔ Αρχαί μονίμου Οχυρώσεως
- ➔ Περί πολιτικών οικοδομών
- ➔ Περί Τοπογραφίας
- ➔ Περί προσκαίρων Οχυρώσεων
- ➔ Οικοδομογραφία και Μηχανογραφία

➔ Οικοδομή Κανονοστασίων (σ.σ θέσεων τάξης αριθμού πυροβόλων κατά τον πόλεμο).

Έξοδος Ευελπίδων στο “Σώμα του Μηχανικού”

Ως προς την έξοδο των απόφοιτων Ευελπίδων στα τότε τρία (3) Σώματα του Τακτικού Στρατού (Πεζικού, Ιππικού και Πυροβολικού), ο αναφερθείς προηγουμένως Κανονισμός του “Κεντρικού Πολεμικού Σχολείου” καθόριζε με το Άρθρο 58: «Οι εκ τούτων πρώτοι αριθμοί (σ.σ σειρά επιτυχίας κατά τις εξετάσεις) θέλουσι καταταχθεί εις το πυροβολικόν και εις έλλειψιν τόπων (σ.σ κενών οργανικών θέσεων), οι δύο πρώτοι αριθμοί (σ.σ πρώτοι απόφοιτοι) θέλουσι διορισθεί εις τινα κλάδον οικονομικόν (σ.σ πολιτικόν) οίον, εις γεφυρώσεις, λιθοστρώσεις, αλυκοποιίας κ.τ.λ, και μισδοτείσθαι ως ανθυπολοχαγοί του Πυροβολικού, οι πρώτοι χηρεύοντες τόποι του συστήματος τούτου θέλουσιν ανήκει δικαιοματικώς προς αυτούς, εκτός αν επιθυμώσι να διατρέχωσι το πολιτικόν στάδιον» δηλαδή να εξασκήσουν το επάγγελμα του Πολιτικού Μηχανικού - Αρχιτέκτονα ως ιδιώτες εκτός στρατεύματος.

Σύμφωνα, τέλος, με την επιταγή εκείνου του Κανονισμού, οι οκτώ (8) συνολικά απόφοιτοι Ευελπίδων της 1^{ης} Σειράς (Ιούλιος 1831) εξήλθαν στο Σώμα του Πυροβολικού, προφανώς για κάλυψη των αναγκών του σε μορφωμένους αξιωματικούς, ενώ κατά τα δύο επόμενα χρόνια (1832 και 1833), που ίσχυσε ο Κανονισμός του Σχολείου, ένας αριθμός αποφοίτων (σ.σ των 2^{ης} και 3^{ης} Σειρών) ονομάσθησαν, ανάλογα προφανώς με τις υπάρχουσες τότε κενές θέσεις ή τις ανάγκες του στρατεύματος, Ανθυπολοχαγοί “Επιτελείς” του Μηχανικού (σ.σ συνολικά έξη).

ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑ ΤΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ (ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1831 - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1833)

Κατά τη μετά τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια (27 Σεπτεμβρίου 1831) χρονική περίοδο που ακολούθησε μέχρι τις αρχές του 1833 (σ.σ η αποκαλούμενη από τους ιστορικούς “Περίοδος Αναρχίας”), κατά την οποία το Ελληνικό Κράτος κυβερνήθηκε διαδοχικά από δύο “Διοικητικές Επιτροπές” (σ.σ μια τριμελή με πρωθυπουργό τον Αυγουστίνο Καποδίστρια μέχρι το Μάρτιο 1832 και στη συνέχεια μια επταμελή), τόσο η “Ελληνική Πολιτεία”, όσο και τα στρατεύματά της -άτακτα και τακτικό- έφθασαν στα όρια της πλήρους διάλυσης. Σ’ αυτήν την ανώμαλη κατάσταση οδηγήθηκε η χώρα, αφενός μεν από τα τραγικά πολιτικοστρατιωτικά γεγονότα, που διαδραματίστηκαν κατά την περίοδο εκείνη, με πρωταγωνιστές κυρίως τα εν διαλύσει Ελαφρά (ή Άτακτα) στρατεύματα, κι’ αφετέρου από την οικονομική κατάρρευση, ένεκα της δραματικής μείωσης των απαραίτητων χρηματικών πόρων.

Επακόλουθο εκείνης της δεινής κατάστασης, στην οποίαν άρχισε να περιέρχεται προοδευτικά η Ελλάδα, ήταν και η από τον Νοέμβριο του 1831 οριστική ανάκληση για τα Φρούρια Νεοκάστρου (Ναυαρίνου) και Μεθώνης, ύστερα από διαταγή του Στρατηγού Σναϊντέρ Διοικητή του Γαλλικού Εκστρατευτικού Σώματος, του Γενικού Διευθυντή του Τακτικού Σώματος Στρατηγού Ζεράρ, με όλους σχεδόν τους Γάλλους στρατιωτικούς (αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και στρατιώτες) που υπηρετούσαν την εποχή εκείνη στο ίδιο Σώμα.

Αναμενόμενη, ασφαλώς, σοβαρή συνέπεια της οδυνηρής κατάστασης που επικρατούσε τότε και στο Τακτικό Σώμα ήταν η σχεδόν κατάρρευσή του, λόγω της μακροχρόνιας απουσίας των αξιωματικών, της λιποταξίας των οπλιτών και της πτώσης του ηθικού. Αυτή ακριβώς η κατάσταση είχε επίπτωση, όπως ήταν φυσικό, και στο μέχρι τότε ολιγάριθμο, αλλά δραστήριο, “Σώμα Μηχανικού” (σ.σ κατά τη συνήθη ονομασία του Σώματος “Των Επί της Οχυρωματοποιίας και Αρχιτεκτονικής Αξιωματικών”), το προσωπικό του οποίου - κυρίως οι επιστάτες και οι οπλίτες - μειώθηκε μετά και την αποχώρηση των Γάλλων υπαξιωματικών του “Αποσπάσματος Μηχανικού” (Détachement du Génie) αφενός, κι’ αφετέρου η δραστηριότητά του περιορίστηκε δραματικά, εξαιτίας της παντελούς έλλειψης σχετικών πιστώσεων για Δημόσια και Στρατιωτικά έργα.

Το μοναδικό γεγονός για το Μηχανικό που πρέπει να μνημονευθεί εδώ, για εκείνη την πράγματι δύσκολη περίοδο, είναι η, κατά το μήνα Αύγουστο 1832, απο-

φοίτηση από το “Κεντρικόν Πολεμικόν Σχολείον” (Ευελπίδων) και ονομασία των τεσσάρων (4) πρώτων Ευελπίδων σε Ανθυπολοχαγούς “Επιτελείς” του Μηχανικού. Αυτοί ήταν οι: Σπυρίδων Τρικούπης, Δημήτριος Ιγγλέσης, Δημήτριος Γεωργίου και Βασίλειος Πετμεζάς.

Παρά, ωστόσο, τις συνεχείς κι’ απεγνωσμένες προσπάθειες του διορισθέντος το Μάιο του 1832, ως Γενικού Διευθυντή του Τακτικού Σώματος, παλαίμαχου φιλέλληνα Γάλλου Συνταγματάρχη του Μηχανικού Φραγκίσκου Γκραγιάρ (François Graillard), δεν κατέστη δυνατή η διατήρηση του Σώματος, στο οποίο ανήκε οργανικά το τότε αποκαλούμενο “Σώμα Μηχανικού”, σ’ ένα αξιόλογο ή έστω ανεκτό επίπεδο. Αυτή ακριβώς η κατάπτωσή του αποκαλύπτεται κι’ από ένα σχετικό λεπτομερές Υπόμνημα που υπέβαλε ο Γκραγιάρ, το μήνα Νοέμβριο 1832, στον Γραμματέα Στρατιωτικών (ΓΑΚ / Καποδιστριακόν Αρχείον / Γενική Γραμματεία Φ.181), στο οποίο αναφέρεται, ότι η δύναμη των Αξιωματικών Επιτελών του Μηχανικού, για την περίοδο Ιούνιος - Νοέμβριος 1832 κυμάνθηκε μεταξύ 8 και 10 ανδρών. Από τότε και μέχρι τον Ιανουάριο του 1833, η κατάσταση παρέμεινε στάσιμη, με την αναρχία να έχει επικρατήσει σ’ ολόκληρη τη χώρα.

Υπόψη ότι στο ίδιο χρονικό διάστημα διευθυντές του “Σώματος Μηχανικού” διετέλεσαν οι:

➔ Ολλανδός Συνταγματάρχης Μηχανικού Βαρώνος Κάρολο Σάουμπουργκ μέχρι το Μάρτιο του 1832, και

➔ Συνταγματάρχης Μηχανικού Θεόδωρος Βαλλιάνος (και ταυτόχρονα Διευθυντής του Οπλοστασίου) από τον Απρίλιο 1832 μέχρι το Φεβρουάριο 1833.

Η άφιξη στην Ελλάδα - αρχές Ιανουαρίου 1833 - του “Ελέω Θεού” Βαυαρού ανήλικου βασιλιά Όθωνα, με την τριμελή Αντιβασιλεία του, την πολυπληθή συνοδεία του και το από 3.500 άνδρες Βαυαρικό Σώμα ως συνοδεία του, σηματοδότησε την απαρχή μιας νέας ιστορικής περιόδου για τους Έλληνες, αυτής που αποκαλούμε σήμερα “Οθωνική” (1833-1862).

Με την άμεση κι’ οριστική διάλυση (σ.σ τέλος Φεβρουαρίου 1833) των ελληνικών στρατευμάτων (Τακτικού και Ατάκτων), με εξαίρεση το Κεντρικό Πολεμικόν Σχολείο (Ευελπίδων) και το Λόχο Απομάχων, και με την αμέσως μετά έκδοση λεπτομερών Βασιλικών Διαταγμάτων της Αντιβασιλείας, άρχισε προοδευτικά η συγκρότηση κι’ οργάνωση ενός πλέον καινούργιου Στρατού του νεοπαγούς τότε “Βασιλείου της Ελλάδος”.

Στα πλαίσια, λοιπόν, εκείνου του νέου Οργανισμού του Στρατού τέθηκαν οι πρώτες βάσεις προοδευτικού “σχηματισμού” σύμφωνα με τα από 25^{ης} Φεβρουαρίου και από 1^{ης} Αυγούστου 1833, Βασιλικά Διατάγματα και του Σώματος του Μηχανικού (Corps du Génie) από Έλληνες και Βαυαρούς αξιωματικούς και οπλίτες. Το νέο εκείνο Σώμα, με αρχική συγκρότηση: την “Διοίκησιν του Σώματος, Δύο (2) Λόχους Σκαπανέων” και ανά μία ομάδα αξιωματικών κατά Νομόν της Επικρατείας (σ.σ για τη σχεδίαση και τη διεύθυνση όλων ανεξαιρέτως των Δημόσιων και Στρατιωτικών έργων) και με κατά καιρούς -αργότερα- αναδιοργανώσεις του, συνέχισε να παίζει πρωτεύοντα και αποκλειστικό ρόλο στην ανοικοδόμηση της χώρας μέχρι και το έτος 1878, που τέθηκε σε εφαρμογή ο υπ’ αριθμ. “ΧΠΗ” Νόμος του κράτους “Περί Πολιτικών Μηχανικών”.

Εδώ ακριβώς τελειώνει το πολύ σύντομο οδοιπορικό του πρωτοπόρου αλλά και λίαν αξιόλογου Σώματος “Των επί της Οχυρωματοποιίας και Αρχιτεκτονικής αξιωματικών”, το οποίο μετά τη διάλυσή του (Μάρτιος 1833) και την εν συνεχεία συγκρότηση (Μάρτιος - Αύγουστος 1833) του τότε νεοσύστατου “Σώματος του Μηχανικού”, πέρασε οριστικά πλέον στην Ιστορία του Ελληνικού Στρατού.

Από τη μελέτη του παρατεθέντος πολύ σύντομου, αλλά ενδιαφέροντος όπως εκτιμώ, οδοιπορικού του Σώματος “Των επί της Οχυρωματοποιίας και Αρχιτεκτονικής αξιωματικών”, των υπαρχουσών αρχειακών πηγών, αλλά και της βιβλιογραφίας, διαπιστώνεται αναμφισβήτητα πλέον ότι, από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης και μέχρι την άφιξη των Βαυαρών στην Ελλάδα (1821-1833), οι αποτελέσαντες την ομάδα των με διάφορους τίτλους Μηχανικών (Ελλήνων και Φιλελλήνων) αξιωματικών και ιδιωτών, μαζί και με όλους ανεξαιρέτως -στρατιωτικούς και μη- συνεργάτες και βοηθούς τους, πρόσφεραν πολύτιμες πράγματι υπηρεσίες στο αγωνιζόμενο Έθνος. Όλοι εκείνοι πάλεψαν σκληρά και εργάσθηκαν επίπονα κάτω από δύσκολες, και πολεμικές πολλές φορές, συνθήκες, είτε ως ανεξάρτητοι κατευθυνόμενοι από την εκάστοτε Διοικητική Αρχή της επαναστατημένης Ελλάδας (περίοδος 1821-1829), είτε ως ενταγμένο στρατιωτικό προσωπικό στο πρωτοπόρο Σώμα, που συνέστησε αργότερα, και για πρώτη φορά στην ιστορία της Ελλάδας, ο Ιωάννης Καποδίστριας (περίοδος 1829-1832). Σ’ αυτούς, ασφαλώς περιλαμβάνονται και όλοι ανεξαιρέτως οι υπό διάφορους αρχηγούς αγωνιστές “Λαγουμιτζήδες” (Υπονομοποιοί) των Ατάκτων ή Ελαφρών Στρατευμάτων, που έδρασαν σε όλη τη διάρκεια του Ιερού Αγώνα (1821-1829).

Τέλος, οι υπό αντίξοες και άκρως δυσμενείς συνθήκες σημαντική αυτή προσφορά στην πατρίδα όλων εκείνων, που αποτέλεσαν, την περίοδο 1821-1832, τους πρωτοπόρους και πρωτεργάτες του μετέπειτα Στρατιωτικού Μηχανικού, πρέπει να καταγραφεί, στην ιστορία της νεότερης Ελλάδας ως παράδειγμα, αλλά και ως παρακαταθήκη για τις νεότερες γενιές των στελεχών του Μηχανικού του Στρατού μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (ΓΑΚ) - ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

- ☞ Γενική Γραμματεία: Φάκελοι Νο 1-272.
- ☞ Γενικών Φροντιστήριον: Φάκελοι Νο 1-70.
- ☞ Γραμματεία Στρατιωτικών και Ναυτικών: Φάκελοι Νο 1-28.
- ☞ Γραμματεία Στρατιωτικών: Φάκελοι Νο 1-114.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ Αρχείον Γενικής Εφημερίδος της Ελλάδος (ΓΕΕ) έτους 1829.

- ☞ "ΣΥΛΛΟΓΗ ΝΟΜΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ", Τόμος 2^{ος}, Αθήναι 1853.
- ☞ Κοκκίνου Διονυσίου - Ακαδημαϊκού: "Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ". Τόμοι 1-6, Έκδοσις "ΜΕΛΙΣΣΑ", Αθήναι 1974.
- ☞ Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος (ΤΕΕ): "Πρώτοι Έλληνες Τεχνικοί Περίόδου Απελευθερώσεως", Αθήνα 1976.
- ☞ Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος / Τμήματος Κερκύρας: "ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ". Ο Πρώτος Έλληνας Πολεοδόμος. ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ, Έκδοση «Libro» ΕΠΕ, Αθήνα 1996.
- ☞ Καρδαμίτση - Αδάμη Μάρως, Αναπληρώτριας Καθηγήτριας Ε.Μ.Π.: "Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας" Ανάτυπον εκ του "ΜΕΝΤΟΡΟΣ" Αθήναι 1993.
- ☞ Καρδαμίτση - Αδάμη Μάρως, Αναπληρώτριας Καθηγήτριας Ε.Μ.Π.: "Οι πρώτοι Έλληνες Μηχανικοί" Τεχνικά Χρονικά / 1988, Τόμος 8^{ος}, Τεύχος Νο 4.
- ☞ Δημακοπούλου Χαρίκλειας, Νομικού - Ιστορικού: "Θεόδωρος Βαλλιάνος - Αγωνιστής και Αρχιτέκτων" Επετηρίς Ιδρύματος Νεοελληνικών Σπουδών, Τόμος Δεύτερος, 1981 - 1982.
- ☞ Φωτοπούλου Σ. Χρήστου Αντιστρατήγου ε.α: "1828-1898 ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ", Τόμος 3. Αφιέρωμα για τα 170 χρόνια από την ίδρυσή της, ΕΚΔΟΣΗ 7^{ου} ΕΓ / ΓΕΣ, Αθήνα 1998.
- ☞ Φωτοπούλου Σ. Χρήστου Αντιστρατήγου ε.α: "1828 - 1829. "Το Σώμα των Πυροβολιστών". Ιστορική μονογραφία υπό έκδοση, Αθήνα 2009.
- ☞ Λοχαγού Τοπογράφου Ευγενίου Πευτιέ (Peytier): "ΛΕΥΚΩΜΑ" Έκδοση Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήναι 1971.
- ☞ Κ. ΚΑΥΚΟΥΛΑ - Ν. ΠΑΠΑΜΙΧΟΥ - Β.ΧΑΣΤΑΟΓΛΟΥ: "ΣΧΕΔΙΑ ΠΟΛΕΩΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ" Έκδοση Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, Θεσσαλονίκη 1990.
- ☞ Διάταγμα "Περί Οργανισμού Στρατιωτικής Κεντρικής Σχολής" Εθνικών Τυπογραφείων εν Αιγίνη 1829.
- ☞ Δεσποτοπούλου Αλεξάνδρου: "Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ", Έκδοσις Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης, Αθήναι 1966.
- ☞ Βυζαντίου Σ. Χρήστου Συναγματοάρχου Πεζικού: "ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 1821 ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ 1832", Αθήναι 1837.
- ☞ Θέμελη - Κατηφόρη Δέσποινας: "ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ (1828-1831)". Έκδοση "ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ" Α.Ε. Αθήνα 1985.
- ☞ Υπουργείου Στρατιωτικών: "ΜΕΓΑΛΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ", Τόμοι 1-6, Αθήναι 1927-1930.
- ☞ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ - ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΑ ΛΕΞΙΚΑ: ΠΥΡΣΟΥ, ΔΡΑΝΔΑΚΗ, ΗΛΙΟΥ, ΠΡΩΪΑΣ και LAROUSSE.

ΕΛΛΗΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ!!!...

Ένα σημείωμα κρυμμένο σε όπλο...

Εν Μπιζανίω, 20 Φεβρουαρίου 1913

Αγαπητέ Συνάδελφε,
Σε χαιρετώ.

Σε, που θα έχης την τύχη να ανοίξης το πέλημα του όπλου αυτού, θα εύρης την πεντάρα αυτή και να πάρης ένα τσιγάρο, να το μαπνίσης στην υγεία μου. Το όπλο αυτό το έφερα επί πέντε έτη. Το δόξασα και με δόξασε και τώρα αναζητάω να το εγματαλείω, λόγω τραυματισμού μου.

Πέρασα τόσες και τόσες σιγμές και δεν το εγματέλειγα και εάν η Πατρίς σε χρειασθή, να το τιμήσης.

Νικ. Καββαδίας
Κοθρέα - Ένωσις Κεφαλληνίας

Ο Λάμπης Ν. Βολονάκης, Λοχίας του Α' Λόχου του 17^{ου} Συντάγματος Πεζικού υπηρέτησε στη Μικρά Ασία το 1920. Αποσυναρμολογώντας και καθαρίζοντας το όπλο του, βρήκε ένα σημείωμα και μια πεντάρα. Τα φύλαξε μέχρι την επιστροφή του στην πατρίδα και τα κατέθεσε στην Ιστορική και Εθνολογική Εταιρία της Ελλάδος. Το σημείωμα είναι ενδεικτικό του διαχρονικού πνεύματος του Έλληνα στρατιώτη.

Από το Αρχείο Ιστορικών Εγγράφων της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρίας της Ελλάδος

Αντίσταση
με τραγούδι
& Αντίσταση
με αθλητισμό

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Στρ (ΤΘ) Εμμανουήλ Ευ. Τελώνης, Ιστορικός

Μέρος Α'

Αντίσταση με τραγούδι

Το 1940-1941, η Ελλάδα γράφει ακόμα μια χρυσή σελίδα στην ιστορία της με τον νικηφόρο αγώνα της κατά του ιταλικού φασισμού στα βουνά της Βορείου Ηπείρου. Από τον αγώνα αυτό θα ξεπηδήσουν μεγάλες μορφές της εθνικής μας Αντίστασης¹. Μεγάλες μορφές, όχι μόνο αντρικές, αλλά -αυτό είναι και το εντυπωσιακότερο- και γυναικείες. Από την πρώτη στιγμή, οι γυναίκες της Ηπείρου και της Δυτικής Μακεδονίας, ανεξαρτήτως ηλικίας, παίρνουν ενεργό μέρος στην πολεμική προσπάθεια κουβαλώντας κυριολεκτικά στην πλάτη τους πυρομαχικά και τρόφιμα για τους πολεμιστές. Στρατιώτης από το μέτωπο, εξομολογείται: «*Συνάντησα γυναίκες που κουβαλούσαν πυρομαχικά. Μια ήτο 88 ετών. Μια άλλη μου είπε ότι κλειδωσε το μικρό παιδί της σε μια καλύβα, για να βοηθήσει τον στρατό. Το βράδυ, είδα μια μικρούλα να κρατάει δύο μικρά και η μητέρα τους να ζυμώνει ψωμί για τον στρατό με το φως δύο κεριών που είχε μέσα σε ένα ποτήρι. Τα χιόνια, ο πάγος, το κρύο δεν φαίνεται να τις τρόμαζε. Όλες γεμάτες χαρά ήθελαν να προσφέρουν στο στρατό ό,τι μπορούσαν. Αλήθεια, γυναίκες θαύμα*»². Παράλληλα, γυναίκες από όλη την Ελλάδα σπεύδουν να καταταγούν ως νοσοκόμες, φτάνοντας μέχρι το μέτωπο στα πρόχειρα χειρουργεία που στήνονται για τη φροντίδα των τραυματισμένων. Άλλες οργανώνουν μια μεγάλης κλίμακας προσπάθεια για τη συγκέντρωση ρουχισμού και κυρίως για το πλέξιμο μάλλινων ειδών για τη σωτηρία των στρατιωτών από τα κρουπαγήματα στα χιονισμένα βουνά της Πίνδου. Οι πιο τολμηρές όμως παίρνουν και τα όπλα, πολεμούν στα βουνά, οργανώνονται σε αντιστασιακές ομάδες³, διαδηλώνουν, αφισοκολλούν, κινητοποιούνται γύρω από την κυκλοφορία παράνομων εντύπων (π.χ. η *Γυναικεία Δράση* και τα *Λεύτερα Νέα* στην Αθήνα, η *Φωνή της Γυναίκας* στον Πειραιά, η *Ρουμελιώτισσα* στη Ρούμελι, η *Θύελλα* στη Θεσσαλονίκη, η *Συναγωνίστρια* στην Ήπειρο, η *Φωνή της Γυναίκας* στην Άρτα, η *Αλληλεγγύη* στην Πελοπόννησο κ.α.), φυγαδεύουν στρατιώτες, παίζοντας τη ζωή τους κορώνα-γράμματα. Όσες συλλαμβάνονται, βασανίζονται και εκτελούνται, αλλά το ενδεχόμενο αυτό δεν τις φοβίζει και δεν τις γονατίζει. Δεν λείπουν οι περιπτώσεις γυναικών που συνελήφθησαν, βασανίστηκαν και αφού αφέθησαν ελεύθερες, συνέχισαν με μεγαλύτερη τόλμη το έργο τους.

Η μόλις 16 ετών μαθήτρια οργανωμένη στην ΕΠΟΝ (Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων) Ηρώ Κωνσταντοπούλου⁴ που εκτελέστηκε στο σκοπευτήριο της Καισαριανής στις 5 Σεπτεμβρίου του 1944, η Λέλα Καραγιάννη μητέρα επτά παιδιών

¹ Βλ. Μ. Γλέζος, *Εθνική Αντίσταση 1940-1945*, τόμοι 2, εκδ. Στοχαστής, 2006.

² Ημερολόγιο του Α. Μπαλατσού, από το βιβλίο των Κ. Ν. Χατζηπατέρα, Μ. Φαφαλιού, *Μαρτυρίες '40-'41*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1982.

³ R. Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδος (1770-1990)*, εκδ. Cambridge University Press 1992, σε ελληνική μετάφραση από τις εκδ. Κάτοπτρο 1995.

⁴ Η ζωή της γυρίστηκε σε ταινία με τίτλο: 17 σφαίρες για έναν Άγγελο: Η αληθινή ιστορία της Ηρώ Κωνσταντοπούλου, σε σενάριο Ν. Φώσκολου και σκηνοθεσία Ν. Φώσκολου και Τ. Βουγιουκλάκη, παραγωγή Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου 1981. Την ηρωίδα υποδύθηκε η ηθοποιός Μ. Βιδάλη.

Η Σοφία Βέμπο σε μεταπολεμική εκδήλωση

από τη Λίμνη Ευβοίας, ο εγκέφαλος της επιχείρησης «Μπουμπουλίνα», που είχε ως στόχο την απόκρουση και φυγάδευση στη Μέση Ανατολή Βρετανών και Ελλήνων στρατιωτών, η οποία συνελήφθη μαζί με το σύζυγό της τον Οκτώβριο του 1941 και φυλακίστηκε στις φυλακές Αβέρωφ απ' όπου αποφυλακίστηκε το καλοκαίρι του 1942, λόγω έλλειψης στοιχείων που να τεκμηριώνουν την ενοχής της, για να ξανασυλληφθεί το καλοκαίρι του 1944 μαζί με πέντε από τα παιδιά της και εν τέλει να εκτελεστεί στη μονή Δαφνίου στις 8 Σεπτεμβρίου του 1944, και η Ηλέκτρα Αποστόλου -που ενέπνευσε τον μεγάλο μας ποιητή Γιάννη Ρίτσο, αφιερώνοντάς της το ποίημα «*Ηλέκτρα*»- μέλος της οργάνωσης «*Λεύτερη Νέα*» (τμήμα της ΕΠΟΝ) και ίσως η μεγαλύτερη μορφή του παράνομου Τύπου της Κατοχής⁵, κρατώντας την αρχισυνταξία των εντύπων *Γυναικεία Δράση* και *Λεύτερη Νέα* (το έντυπο είχε την ίδια ονομασία με το παρακλάδι της ΕΠΟΝ), η οποία εκτελέστηκε στις 26 Ιουλίου 1944 ύστερα από φρικτότατα βασανιστήρια που άφησαν άφωνο τον ιατροδικαστή που ενήργησε την νεκροψία, Πέτρο Τζαφέρη⁶, είναι μερικές μόνο από τις άξιες αυτές γυναίκες. Και βέβαια, χιλιάδες αντιστασιακές βρίσκονταν αθόρυβα και ανώνυμα πίσω από μεγάλες επιτυχίες της Αντίστασης.

Η ελληνίδα λοιπόν, έγινε πολλές φορές «*Σουλιώτισσα*». Αυτή η δράση τους, είναι ένα καλό επιχείρημα για τους ανεγκέφαλους που υποστηρίζουν με θέρμη ακόμα και σήμερα

⁵ Ν. Κιτόπουλος, «*Ηλέκτρα Αποστόλου*», περιοδικό Νέος Κόσμος, τεύχος 8 (1965), σελ. 55.

⁶ Το πλήρες κείμενο της ιατροδικαστικής εξέτασης, δημοσιεύτηκε την εφ. Ριζοσπάστης στις 10.11.1944.

ότι
οι γυ-
ναίκες δεν
πρέπει να
έχουν θέση στις
ένοπλες δυνάμεις...

Η γυναίκα όμως που δίνει
τη δική της αντίσταση με ... τη
φωνή της, είναι η αξεπέραστη Σοφία
Βέμπο, η «τραγουδίστρια της νίκης». Γεννή-

θηκε ως Έφη Μπέμπο στην Καλλιόπολη της Ανατο-
λικής Θράκης στα 1910 και πέθανε ως Σοφία Βέμπο στην
Αθήνα στις 11 Μαρτίου του 1978. Το καλλιτεχνικό της ντεμπούτο το
έκανε σε ζαχαροπλαστείο της Θεσσαλονίκης τη δεκαετία του '30, αλλά η έκρη-
ξη στην καριέρα της ήρθε με την κήρυξη του πολέμου στις 28 Οκτωβρίου του 1940.
Τότε, όλες οι επιθεωρήσεις προσαρμόζουν το θέμα τους στην πολεμική επικαιρότητα
και τα τραγούδια ξαναγράφονται με πατριωτικούς στίχους. Η Βέμπο τραγουδά σατιρικά
και πολεμικά τραγούδια και η φωνή της γίνεται η εθνική φωνή που εμψυχώνει τους
Έλληνες στρατιώτες στο μέτωπο και συγκλονίζει το πανελλήνιο. Την ίδια εποχή, σε μία
συμβολική πράξη προσφέρει στο Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό 2.000 χρυσές λίρες. Με
έντονη ειρωνική διάθεση και με ονομαστική απαξίωση των ανθρώπων του φασισμού,
τραγουδά το «*Βάζει ο Ντούτσε τη στολή του*», σε στίχους του Μίμη Τραϊφόρου και σε
μουσική του Θεόφραστου Σακελλαρίδη και το «*Κορόιδο Μουσολίνι*», σε στίχους του
Γ. Οικονομίδη και μουσική του Ιταλού Eldo di Lazzaro, αλλά και με διάθεση συμπαρά-
στασης και συμπόνιας για τους νεκρούς και τους αγωνιζόμενους Έλληνες τραγουδά
τον ύμνο της Αντίστασης «*Παιδιά της Ελλάδος Παιδιά*», σε στίχους και πάλι του Μίμη
Τραϊφόρου και σε μουσική του Μιχαήλ Σουγιούλ⁷. Όπως εξομολογήθηκε η ίδια στον

⁷ Για πλήρη βιογραφικά στοιχεία και για την ιστορία των τραγουδιών βλ. Α. Μοντέζ, *Σοφία Βέμπο. Η γυ-
ναίκα Θρύλος*, εκδ. Ευσταθιάδης, Αθήνα 2007.

Φρέντυ Γερμανό (αρχείο ΕΡΤ), ο τελευταίος στίχος του Τραϊφόρου στο «Παιδιά της Ελλάδος Παιδιά» έλεγε: «αν δεν βγείτε νικηταί, να μην έρθετε ποτέ». Αυτό δεν άρεσε στη Βέμπο που τον βρήκε σκληρό και του ζήτησε να τον αλλάξει. Μέσα σε δευτερόλεπτα της έφερε σε χαρτί τον νέο στίχο: «με της νίκης τα κλαδιά, σας προσμένουμε παιδιά», που κατενθουσίασε την εθνική μας τραγουδίστρια. Τα τραγούδια γραμμοφωνούνται αμέσως και φτάνουν σε κάθε γωνιά της Ελλάδας. Στέλνονται σ' όλες τις στρατιωτικές μονάδες και οι ραδιοφωνικοί σταθμοί τα μεταδίδουν συνεχώς. Οι Έλληνες φαντάροι με αναπτερωμένο το ηθικό μάχονται πλέον τραγουδώντας...

Αργότερα, οι Γερμανοί, βλέποντας ότι τα τραγούδια της ξεσηκώνουν και εμπυχώνουν τους Έλληνες, απαγορεύουν στη Βέμπο να τραγουδάει. Εκείνη δεν συμμορφώνεται και φυγαδεύεται στη Μέση Ανατολή, όπου συνεχίζει να τραγουδά για τα εκεί ελληνικά στρατεύματα. Με το τέλος του πολέμου, ξαναγυρίζει στην Αθήνα και τραγουδώντας ασταμάτητα χαρίζει αξέχαστες στιγμές στο ελληνικό τραγούδι.

Καταλυτικός για τη μεγάλη ερμηνεύτρια στάθηκε ο μακροχρόνιος δεσμός της με τον Μίμη Τραϊφόρο που επισφραγίστηκε με γάμο το 1957 και που διήρκεσε μέχρι το θάνατό της. Στα μέσα της δεκαετίας του '60, αραιώνει τις θεατρικές εμφανίσεις της στο Μεταξουργείο στο δικό της «Θέατρον Βέμπο», τις οποίες σταματά οριστικά στις αρχές της επόμενης δεκαετίας. Τη βραδιά του Πολυτεχνείου στις 17 Νοεμβρίου του 1973 η Βέμπο ανοίγει το σπίτι της και κρύβει φοιτητές τους οποίους αρνείται να παραδώσει όταν η ασφάλεια χτυπά την πόρτα της. Η φωνή της σίγησε για πάντα την άνοιξη του 1978 και η κηδεία της μετατρέπεται σε ένα πάνδημο συλλαλητήριο.

Πάνω στο μνήμα της ο Μίμης Τραϊφόρος, ο δικός της Μίμης, θα γράψει:

«Σοφία μου αλύχιστη η Δόξα σου είναι τόση,
που δεν μπορεί, δεν γίνεται πιο πάνω να ψηλώσει,
και η ψυχή σου ανέβηκε τόσο ψηλά απ' το σώμα
που είσαι Σοφία μου ουρανός, δεν είσαι πλέον κύμα».

Οι Συμμαχικές Δυνάμεις και η Αγγλία όμως είχαν και εκείνες το δικό τους τραγουδιστή - εμπυχωτή, τη δική τους «Σοφία Βέμπο». Γνωρίζοντας ότι το τραγούδι χτυπάει την πατριωτική φλέβα των στρατιωτών δεν διστάζουν να το επιστρατεύσουν. Η πανέμορφη Μαρλέν Ντίτριχ- Marlene Dietrich (1901-1992) (το Marlene είναι σύντμηση των δύο ονομάτων της Mar(ia) και (Magda)lene), έχοντας στο ενεργητικό της αμέτρητες κινηματογραφικές επιτυχίες, εγκατέλειψε τα πάντα στη διάρκεια του πολέμου και με συνεχείς περιοδείες στα μέτωπα των μαχών ψυχαγωγούσε όχι τους Γερμανούς, αλλά τα συμμαχικά στρατεύματα που πολεμούσαν ενάντια στην ίδια της την πατρίδα!!! Οι εμφανίσεις της άφησαν εποχή, φορώντας στρατιωτική στολή με ψηλοτάκουνες γόβες και κρατώντας τσιγάρο, έδινε ένα μοναδικό σόου, τραγουδώντας το περίφημο «Λιλί Μαρλέν», που αν και γερμανόφωνο τραγούδι σε στίχους του Hans Leip και μουσική του Norbert Schultze, άφησε τις καλύτερες εντυπώσεις.

Το τραγούδι είχε γραφτεί στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο από τον Γερμανό στρατιώτη Hans Leip λίγο πριν φύγει για το Ρώσικο Μέτωπο. Το όνομα Lili Marleen είναι ένας

συνδυασμός από το Lili -το όνομα της αρραβωνιαστικιάς του στη Γερμανία- και το Marleen -το όνομα της όμορφης νοσοκόμας που τον περιέθαλπε. Οι στίχοι είναι καθαρά ερωτικοί και μιλούν για τον αποχωρισμό ενός ζευγαριού εν καιρώ πολέμου. Το ερμήνευσε πρώτη η Lale Andersen το 1938 και γνώρισε καθολική αποδοχή, σε σημείο που το τραγουδούσαν ακόμα και Βρετανοί ψιθυρίζοντας σε «σπαστά» γερμανικά τον τελευταίο στίχο «*Wie einst Lili Marleen*». Έτσι οι Βρετανοί οδηγήθηκαν προς τη λύση της μετάφρασης της «*Λιλή Μαρλέν*». Ήταν η πρώτη από τις πάμπολλες μεταφράσεις που ακολούθησαν έπειτα, ενώ η πρώτη αγγλίδα που το ερμήνευσε ήταν η Anne Shelton.

Το 1936, η Μαρλέν ήταν η πιο ακριβοπληρωμένη ηθοποιός του κόσμου. Το 1939, αλλάζοντας την υπηκοότητά της σε αμερικανική αποδοκιμάστηκε από τον γερμανικό λαό και ο Τύπος της αφιέρωνε πρωτοσέλιδα με τίτλο: «*Ντίτριχ: προδότρια της πατρίδας*». Στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Μαρλέν ως Γερμανίδα αισθάνθηκε συνυπεύθυνη για τις πράξεις του Χίτλερ και συμμετείχε στον αγώνα κατά του ναζιστικού κινήματος. Ο ίδιος ο Χίτλερ την θαύμαζε απεριόριστα. Συνεργάτες του προσπάθησαν μάλιστα κατόπιν εντολής του να την δελεάσουν και να την φέρουν πίσω στη Γερμανία. Εκείνη αρνήθηκε και τιμήθηκε αργότερα για την προσφορά της με το μετάλλιο της ελευθερίας.

Στα μέσα της δεκαετίας του '50, αραιώνει τις κινηματογραφικές της εμφανίσεις και αρχίζει ουσιαστικά μια δεύτερη καριέρα ως showstar, σκηνοθετώντας η ίδια τον εαυτό της, τραγουδώντας σε μουσικές παραστάσεις (εξάλλου η βραχνή φωνή της ήταν αναπόσπαστο μέρος του μύθου της από την εποχή της επιτυχίας της «*Λόλα Λόλα*») και περιοδεύει σ' όλον τον κόσμο με τεράστια επιτυχία. Όταν το 1960 θα εμφανιστεί για πρώτη και μοναδική φορά μπροστά στο κοινό της πατρίδας της, θα αποθεωθεί, αλλά θα ακούσει και υβριστικές κραυγές μικρόψυχων ανθρώπων, που ταύτιζαν τη θαρραλέα της εναντίωση στο ναζιστικό καθεστώς με προδοσία, γεγονός που την πίκρανε πολύ.

Στις 6 Μαΐου 1992, η Μαρλέν Ντίτριχ άφησε την τελευταία της πνοή στο διαμέρισμά της στο Παρίσι.

Στη Γηραιά Αλβιώνα, η αγαπημένη γιαγιά των Βρετανών είναι η 92χρονη σήμερα Vera Lynn-Βέρα Λιν, κατά κόσμον Βέρα Μάργκαρετ Γουέλτς. Το 1940, ένα χρόνο μετά την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Βέρα Λιν ξεκίνησε τη δική της ραδιοφωνική εκπομπή με τον τίτλο «*Sincerely Yours*», μέσω της οποίας έστελνε μηνύματα στους Βρετανούς συμπατριώτες της στο μέτωπο και με τη συνδρομή ενός κουαρτέτου ερμήνευε τραγούδια που είχαν ζητηθεί από τους στρατιώτες. Τη μεγάλη φήμη της την οφείλει στην ηχογράφιση του τραγουδιού «*We'll Meet Again*» το 1942 με τους εξαιρετικά νοσταλγικούς στίχους του Ross Parker και τη μελωδική μουσική του Hughie Charles. Η δημοτικότητα του τραγουδιού μέσα στο χρόνο παραμένει αμείωτη. Ο Τζόνι Κας το διασκεύασε για το πολύ επιτυχημένο και εξαιρετικό άλμπουμ του «*American IV: The Man Comes Around*» και χρησιμοποιήθηκε στην τελευταία σκηνή της ταινίας του Στάνλεϊ Κιούμπρικ «*SOS Πεντάγωνο καλεί Μόσχα*».

Το 2005, η Λιν έκανε μια εμφάνιση-έκπληξη στην πλατεία Τραφάλγκαρ του Λονδίνου για τα 60 χρόνια από τη λήξη του πολέμου, όπου αφού μίλησε για τους βετεράνους και την προσφορά τους, τραγούδησε α καπέλα μερικούς στίχους από

το θρυλικό της τραγούδι. Η Βέρα Λιν, η «αγαπημένη των στρατευμάτων» κατάφερε σήμερα (2009) σε ηλικία 92 ετών όχι μόνο να ξαναμπεί στα βρετανικά τσαρτς, αλλά να αλώσει και την κορυφή τους με τη συλλογή της «*We 'll Meet Again: The Very Best Of Vera Lynn*». Γίνεται, έτσι, η γηραιότερη καλλιτέχνης που φθάνει στο Νούμερο 1, «ρίχνοντας» μάλιστα από εκεί το συγκρότημα ανεξάρτητης ροκ, τους Arctic Monkeys. Ακόμη πιο ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι και οι Μπιτλς, αν και λόγω της επανακυκλοφορίας ολόκληρου του καταλόγου τους γνωρίζουν και πάλι επιτυχία, με τέσσερα άλμπουμ στα δέκα πρώτα, έμειναν αρκετά πίσω από τη Βέρα Λιν.

Παιδιά της Ελλάδος Παιδιά

Ερμηνεύτρια: Σοφία Βέμπο

Μουσική: Μιχαήλ Σουγιούλ

Στίχοι: Μίμης Τραϊφόρος

Μεσ' τους δρόμους τριγυρνάνε
οι μανάδες και κοιτάνε ν' αντικρίσουνε
Τα παιδιά τους π' ορκιστήκαν
στο σταθμό όταν χωριστήκαν να νικήσουνε

Μα για 'κείνους που 'χουν φύγει
και η δόξα τους τυλίγει, ας χαιρόμαστε
Και ποτέ καμιά ας μη κλάψει
κάθε πόνο της ας κάψει, κι ας ευχόμαστε

Παιδιά, της Ελλάδος παιδιά
που σκληρά πολεμάτε πάνω στα βουνά
Παιδιά, στη γλυκιά Παναγιά
προσευχόμαστε όλες να 'ρθετε ξανά

Λέω σ' όσες αγαπούνε
και για κάποιον ξενοχτύνε και στενάζουνε
πως η πίκρα κι η τρεμούλα
σε μια τίμια Ελληνοπούλα, δεν ταιριάζουνε

Ελληνίδες του Ζαλόγγου
και της πόλης και του λόγγου και Πλακιώτισσες
όσο κι αν πικρά πονούμε
υπερήφανα ας πούμε σαν Σουλιώτισσες

Παιδιά, της Ελλάδος παιδιά...

Με της νίκης τα κλαδιά
σας προσμένουμε παιδιά.

We'll meet again

Ερμηνεύτρια: Vera Lynn
Μουσική: Hughie Charles

Στίχοι: Ross Parker

We'll meet again,
Don't know where,
Don't know when,
But I know We'll meet again
Some sunny day.
Keep smiling through
Just like you Always do
Till the blue skies
Drive the dark clouds
Far away. So will you please
Say hello To the folks
That I know Tell them,
I won't be long.
They'll be happy to know
That as you saw me go
I was singing this song.

Lili Marleen

Ερμηνεύτρια: Marlene Dietrich

Μουσική: Hans Leip

Στίχοι: Norbert Schultze

Vor der Kaserne Vor dem großen Tor
Stand eine Laterne
Und steht sie noch davor
So woll'n wir uns da wieder seh'n
Bei der Laterne wollen wir steh'n
Wie einst Lili Marleen.
Unsere beide Schatten Sah'n wie einer aus
Daß wir so lieb uns hatten
Das sah man gleich daraus
Und alle Leute soll'n es seh'n
Wenn wir bei der Laterne steh'n
Wie einst Lili Marleen. Schon rief der Posten,
Sie blasen Zapfenstreich
Das kann drei Tage kosten
Kam'rad, ich komm sogleich
Da sagten wir auf Wiedersehen

Wie gerne wollt ich mit dir geh'n
Mit dir Lili Marleen. Schon rief der Posten
Sie blasen Zapfenstreich Das kann drei Tage kosten
Kam'rad, ich komm sogleich
Da sagten wir auf Wiedersehen
Wie gerne wollt ich mit dir geh'n
Mit dir Lili Marleen. Aus dem stillen Raume,
Aus der Erde Grund Hebt mich wie im Traume
Dein verliebter Mund
Wenn sich die spöten Nebel drehn
Werd' ich bei der Laterne steh'n
Wie einst Lili Marleen

Μέρος Β'

Αντίσταση με αθλητισμό

Τζέσι Όουενς: Ο «ήρωας του Βερολίνου».

«Η Ολυμπιάδα των Ναζί»

Ιστορικό σημείωμα: «Κάτθανε, Διαγόρα, ουκ ες τον Όλυμπον αναβήσει» (πέθανε Διαγόρα, δεν μπορείς να ανέβεις και στον Όλυμπο). Αυτά τα λόγια φώναζε το πλήθος εντός του σταδίου της αρχαίας Ολυμπίας (5^ο π. Χ. αιώνα) προς τον βασιλιά της Ρόδου και Ολυμπιονίκη Διαγόρα, που αξιώθηκε να δει και τους δύο γιους του, τους Ακουσίλαο και Δαμάγητο, Ολυμπιονίκες. Πλημμυρισμένος από χαρά, ο γέροντας άφησε την τελευταία του πνοή επάνω στα χέρια των παιδιών του, που στεφανωμένοι με τον κότινο τον είχαν σηκώσει στους ώμους και τον περίεφεραν στο στάδιο. Για τους αρχαίους Έλληνες, λοιπόν, η νίκη στους αθλητικούς αγώνες, συνοδευόταν από τέτοια τιμή, δόξα και αίγλη, ικανή να προκαλέσει ακόμη και την έως θανάτου ευτυχία.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1936 έμειναν γνωστοί ως οι πρώτοι αγώνες που είχαν τηλεοπτική κάλυψη, όπου για πρώτη φορά τελέστηκε λαμπαδηδρομία, όπου για πρώτη φορά άναψε η ιερή φλόγα η οποία μεταφέρθηκε από την Αρχαία Ολυμπία στο Βερολίνο - μια ιδέα του Γερμανού καθηγητή και διευθυντή της Ακαδημίας των σπορ της Κολωνίας, Καρλ Ντιμ- με πρώτο Έλληνα λαμπαδηδρόμο τον Κωνσταντίνο Κονδύλη, όπου ο Ολυμπιονίκης Σπύρος Λούης προσέφερε στον Χίτλερ ένα κλαδί ελιάς, όπου η διοργανώτρια πόλη δεχόταν τους επισκέπτες και τους αθλητές με τη χρήση διαφόρων εντυπωσιακών εφέ, άσχετα αν λίγο παρακάτω σε κάποιες πινακίδες υπήρχαν οι επιγραφές: «Εβραίοι, δεν έχετε καμιά θέση εδώ», «Εβραίοι είσαστε ανεπιθύμητοι», «είναι επικίνδυνο οι Εβραίοι να εισέρχονται σε αυτήν την πόλη», αλλά και όπου ένας «έγχρωμος» αθλητής θα καταρρίψει το μύθο της κατωτερότητας της μαύρης φυλής.

Τους διεκδίκησαν 10 πόλεις από τις οποίες οι 4 ήταν γερμανικές: η Βαρκελώνη, η Αλεξάνδρεια, το Μπουένος Άιρες, το Δουβλίνο, το Ελσίνκι, η Ρώμη, η Κολωνία, η Φρανκφούρτη, η Νυρεμβέργη και το Βερολίνο. Οι «Αθάνατοι» της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, (ΔΟΕ) κατέληξαν στο Βερολίνο, που συγκέντρωσε 43 ψήφους έναντι 14 της Βαρκελώνης. Για τον Αδόλφο Χίτλερ, τον πατέρα του ναζισμού, οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτελούσαν μια καταπληκτική ευκαιρία για πολιτική προπαγάνδα, πριν αιματοκυλήσει ολόκληρη την Ευρώπη.

Παραμονές της επίσημης τελετής έναρξης, η Αθλητική Ομοσπονδία των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, αποφάσισε να μποϊκοτάρει τους αγώνες, δείχνοντας την αποστροφή της στις δηλώσεις του Χίτλερ περί κατωτερότητας των Εβραίων και των έγχρωμων αθλητών. Εν τέλει, κατόπιν ψηφοφορίας, αποφάσισε τη συμμετοχή

Αμερικανών αθλητών στους Αγώνες, προς μεγάλη απογοήτευση του πανίσχυρου εβραϊκού λόμπι της Αμερικής. Μέσα σε αυτό το κλίμα, ξεκινούν οι αγώνες, στους οποίους έλαβαν μέρος 3. 738 αθλητές και 328 αθλήτριες από 49 χώρες με έμβλημά τους μια τεράστια καμπάνα 3 μέτρων ύψους και 16,5 τόνων βάρους, που έφερε το μήνυμα του Χίτλερ: «καλώ την νεολαία του κόσμου». Η κήρυξη των αγώνων έγινε από τον ίδιο, τη στιγμή που περισσότερα από 100.000 περιστέρια -το σύμβολο της ειρήνης- αφήνονταν ελεύθερα κατά τραγική ειρωνεία από τον άνθρωπο που έμελλε να ταυτίσει το όνομά του με τη φρίκη, τα βασανιστήρια, τις εκτελέσεις, τις κακουχίες... Αμέσως μετά, η ελληνική ομάδα εισέρχεται πρώτη στο στάδιο (Olympiastadion) με επικεφαλής τον Χρυσό Ολυμπιονίκη του 1896, τον θρυλικό μαραθωνοδρόμο Σπύρο Λούη, που κάνει την εμφάνισή του με φουστανέλα.

Με την αποστολή της Αμερικής, παρήλαυσε ο Αφροαμερικανός Τζέσι Όουενς (1913-1980) από την Αλαμπάμα (Τζαίημς Κλήβελαντ Όουενς), που έγραψε με χρυσά γράμματα το όνομά του στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων. Ήταν εκείνος που κατέλαβε στην ίδια Ολυμπιάδα 4 χρυσά μετάλλια, στα 100μ. με χρόνο 10.3, στα 200μ. με 20.7 σημειώνοντας νέο παγκόσμιο ρεκόρ, στα 4 X 100 με 39.08 σημειώνοντας ξανά παγκόσμιο ρεκόρ και στο άλμα εις μήκος με άλμα στα 8.06 μ. Στο τελευταίο αυτό αγώνισμα, έμεινε παροιμιώδης η «σύγκρουση» του Αμερικανού Όουενς με τον Γερμανό Λουτζ Λονγκ. Στα προκριματικά σε κάθε προσπάθεια του Γερμανού σείοταν το γήπεδο, ενώ το τελευταίο δοκιμαστικό άλμα του Όουενς, οι κριτές το κατέγραψαν ως προσπάθεια και το δεύτερο ήταν άκυρο. Στην Τρίτη και τελευταία προσπάθεια, ο Λονγκ που είχε εξασφαλίσει μια θέση στον τελικό

ξεπερνώντας το όριο των 7.20 μ., πλησίασε τον Όουενς και του είπε: «συγκεντρώσου, εσύ μπορείς να προκριθείς στον τελικό ακόμα και με κλειστά μάτια». Πράγματι, ο Όουενς προκρίθηκε στον τελικό, όπου και θριάμβευσε. Ο Χίτλερ, όμως, αρνήθηκε να τον συγχαρεί, πρώτον επειδή ήταν έγχρωμος και δεύτερον επειδή στέρησε τη νίκη από το αδιαφιλονίκητο, γερμανικής καταγωγής, φαβορί και αποχώρησε πριν ο μεγάλος αυτός αθλητής ανέβει στο βάθρο.

Η Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου είναι η πρώτη Ελληνίδα αθλήτρια στίβου που πήρε μέρος σε Ολυμπιακούς αγώνες, καθώς αγωνίστηκε το 1936 στο Βερολίνο και στην αμέσως επόμενη Ολυμπιάδα, το 1948 στο Λονδίνο⁸. Στη συνέντευξη που παραχώρησε στον Πάνο Σκύφτα, αναφέρει: «Στην τελετή έναρξης θυμάμαι τη μεγάλη μας συγκίνηση όταν είδαμε την Ολυμπιακή φλόγα να μπαίνει στο στάδιο του Βερολίνου, επειδή ήταν η πρώτη φορά που έγινε λαμπαδηδρομία και η φλόγα θα άναβε στο βωμό κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων. Οι Γερμανοί μάλιστα κατά την είσοδό της ελληνικής ομάδας στο στάδιο μας χειροκρότησαν και μας φρόντιζαν ιδιαίτερα στη διάρκεια της διοργάνωσης. Μετά θυμάμαι τον Χίτλερ ο οποίος νευρίαζε, έτριβε τσαντισμένος τα γόνατά του και άλλαζε χρώματα όταν ένας μαύρος αθλητής έπαιρνε κάποιο χρυσό μετάλλιο. Οι αντιδράσεις του ήταν πολύ χαρακτηριστικές και βέβαια τον είδα να φεύγει από το στάδιο όταν έχασε ο Γερμανός Λουτζ Λονγκ από τον Τζέσι Όουενς στο άλμα εις μήκος»⁹. Η γεννημένη στη Λεμεσό της Κύπρου Δομνίτσα έτρεξε στα 80μ. εμπόδια και στα 100μ. Στα εμπόδια, προκρίθηκε στους ημιτελικούς, ως 3η στη σειρά της, με χρόνο 12.6. Στους ημιτελικούς, τερμάτισε πάλι 3η. Στον τελικό, προκρίνονταν οι δύο. Στα 100μ. έμεινε στον προκριματικό.

Η ελληνική αποστολή απαρτιζόταν από τους εξής αθλητές: Αραβοσιτάς Αθανάσιος, Βατανίδης Σωτήριος, Βελκόπουλος Σταύρος, Βλάχος Γεώργιος, Βήχος Γεώργιος, Γεωργακόπουλος Γρηγόριος, Γούτης Κωνσταντίνος, Δημητρόπουλος Χρήστος, Ζαλοκώστας Χρήστος, Ζαχαρίου Δημήτριος, Κοντογιάννης Γεώργιος, Κυριακίδης Στυλιανός, Λαμπράκης Γρηγόριος, Λανίτου Καβουνίδου Δομνίτσα, Λεφάκης Γεώργιος, Λουδάρος Κωνσταντίνος, Μαλλίδης Εμμανουήλ, Μάντικας Χρήστος, Μανωλέσος Νικόλαος, Μαυρογεώργος Σπύρος, Μεταξάς Κωνσταντίνος, Μπαλτατζής Αλέξανδρος, Μπέμπης Κωνσταντίνος, Μπίρης Νικόλαος, Μπότσης Κωνσταντίνος, Μπούσαλης Ριχάρδος, Πανταζής Κωνσταντίνος, Παπαγεωργίου Ναπολέων, Παπαδήμας Άγγελος, Παπαρρόδου Νικόλαος, Προβατόπουλος Δημήτριος, Σακελλαρίου Αριστείδης, Σεραιδάρης Ιωάννης, Σκιαδάς Ιωάννης, Στάθης Γεώργιος, Σύλλας Νικόλαος, Τριανταφυλλάκος Τρύφων, Φερεντίνος Σπύρος, Φραγκούδης Ρένος, Ψαρράκης Μενέλαος, Ψιακής Ιωάννης¹⁰.

Όσο για τον Λονγκ, που είχε εν τω μεταξύ αναπτύξει φιλία με τον Όουενς, σκοτώθηκε στη μάχη του Σαν Πιέτρο στις 14 Ιουλίου 1943. Ο Όουενς συμπαραστάθηκε στην οικογένειά του, ενισχύοντάς την μάλιστα οικονομικά, ενώ δεν έλειψαν και οι επισκέψεις του στο σπίτι του Λονγκ. Σε ένα από τα ταξίδια του στη Γερμανία

⁸ Για περισσότερα βλ. Σπ. Καβουνίδης, *Δομνίτσα, η πρωτοπόρος*, εκδ. Κέδρος 2003 και Ν. Κωνσταντόπουλος, «*Δομνίτσα Λανίτου*», εφ. Καθημερινή (18.07.04), σ. 33.

⁹ Π. Σκύφτας, περ. *Ολυμπιακές Διαδρομές*, τεύχ. 3 (2005), σ. 22.

¹⁰ Βλ. το επίσημο site της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής: www.olympics.prg.

το 1964, 28 χρόνια μετά τον θρίαμβό του, επισκέφτηκε το Ολυμπιακό Στάδιο του Βερολίνου, απ' όπου σώζεται μια φωτογραφία του με κοστούμι και γραβάτα σε θέση εκκίνησης και το βλέμμα καρφωμένο μπροστά.

Όταν ο Όουενς επέστρεψε στη Νέα Υόρκη δεν ήταν μόνο «ο αθλητής που είχε αγνοηθεί από τον Χίτλερ», όπως ήθελαν να διηγούνται οι Αμερικανοί, αλλά και ο θριαμβευτής που είχε αγνοηθεί από τον ίδιο τον πρόεδρο των Η.Π.Α. Φραγκλίνο Ντελάνο Ρούζβελτ, ο οποίος αρνήθηκε να τον συναντήσει. Δυστυχώς, για τον μυθικό αμερικανό αθλητή ο ίδιος δεν άντεξε στην άδικη μεταχείριση από τους ιθύνοντες του αμερικανικού στίβου, οι οποίοι τον τιμώρησαν και τον απέκλεισαν από κάθε επίσημη αθλητική διοργάνωση. Έτσι, ο αντοπάριστος (μέσα στον πόλεμο, το ντόπινγκ -αναβολικά επί το ελληνικότερον-, η μεγαλύτερη μάλιστα του σύγχρονου αθλητισμού, ήταν άγνωστη πρακτική και οικονομικά απλησίαστη, γι' αυτό και δεν κατεγράφησαν τα εξωφρενικά σημερινά ρεκόρ) κορυφαίος ίσως αθλητής στίβου όλων των εποχών αναγκάστηκε να καταφύγει σε κούρσες επίδειξης με αντιπάλους άλογα, σκυλιά ή και μηχανές!!! Στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ξεχάστηκε, αλλά στη δεκαετία του 1950 τον «ανακάλυψαν» ξανά και έκανε καριέρα σχολιαστή. Έφυγε από τη ζωή το 1980 έχοντας γευθεί την αλήθεια ότι τα αθλητικά επιτεύγματα δεν ισοδυναμούν πάντα με κοινωνική σιγουριά και εξασφάλιση. Η ιστορία πάντως θέλει να τον θυμάται ως τον άνθρωπο που απέδειξε στον Χίτλερ ότι ένας έγχρωμος μπορεί να νικήσει έναν λευκό...

Αποφασισμένος να παρουσιάσει στον κόσμο την καλύτερη Ολυμπιάδα από πλευράς οργάνωσης και λειτουργικότητας, ο Αδόλφος Χίτλερ δεν έδωσε σημασία στο τεράστιο κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων του 1936. Επίσης, ανέθεσε στη σκηνοθέτιδα Λένι Ρίφενσταλ τη δύσκολη αποστολή της παγκόσμιας προβολής του γεγονότος με τη δημιουργία ενός ντοκυμαντέρ που θα αποτύπωνε τους Αγώνες ως «*άσμα επαίνου για την ιδεολογία του εθνικοσοσιαλισμού*». Το αποτέλεσμα ήταν η «*Olympia*» (σε ελεύθερη απόδοση: «Οι θεοί του σταδίου», παραγωγή του 1936), ένα ντοκυμαντέρ συνολικής διάρκειας τεσσάρων ωρών που παρουσιάστηκε σε δύο μέρη: το πρώτο, «*Το φεστιβάλ των εθνών*», επικεντρωνόταν στα αθλητικά γεγονότα μέσα στο Ολυμπιακό Στάδιο και το δεύτερο, «*Το φεστιβάλ της ομορφιάς*», περιέγραφε τα δρώμενα στο Ολυμπιακό Χωριό. Και στα δύο η δουλειά της Ρίφενσταλ είναι εκπληκτική. Γνωρίζοντας ότι δεν έχει το περιθώριο για επαναληπτικές λήψεις, η σκηνοθέτις χρησιμοποίησε 30 κάμεραμεν, κάνοντας ακόμη και εναέριες λήψεις. Χρειάστηκαν δύο χρόνια για την ολοκλήρωση του μοντάζ της ταινίας, η οποία ακόμη και σήμερα παραμένει το τέλειο παράδειγμα προπαγανδιστικής τέχνης, έστω και αν η Ρίφενσταλ, παρά τις πιέσεις για την ανάδειξη της αρίας φυλής, δεν μπόρεσε να αγνοήσει την απεικόνιση του θριάμβου του Τζέσι Όουενς. Ασφαλώς όμως εστίασε περισσότερο στον θρίαμβο της Γερμανίας που ήρθε πρώτη στη συγκομιδή μεταλλίων, με 33 χρυσά 26 αργυρά και 30 χάλκινα. Δεύτερη ακολούθουσε η ομάδα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής με 24 χρυσά 20 αργυρά και 12 χάλκινα και τρίτη η Ουγγαρία με 10 χρυσά 01 αργυρό και 05 χάλκινα.

Η Ολυμπιάδα του Βερολίνου, όμως, είχε κι άλλους «αντιναζιστές» αθλητές, που ύψωσαν το ανάστημά τους στον δικτάτορα. Η νικήτρια στα 100 μ. δρόμου

ταχύτητας, Αμερικανίδα Έλεν Στέφενς, όταν μετά τη νίκη της ο Χίτλερ εξέφρασε την επιθυμία να τη γνωρίσει, εκείνη τον χαιρέτησε δια χειραψίας κι όχι ναζιστικά, όπως απαιτούσε ο Χίτλερ. «Έτσι χαιρετάμε εμείς στην πατρίδα μου, το Μιζούρι», θα δηλώσει λίγο αργότερα η Αμερικανίδα. Η Στέφενς που ασχολήθηκε αργότερα και με το μπάσκετ, όπου και πάλι διέπρεψε, υπηρέτησε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως νοσοκόμα. Ομοίως, ο Ινδός Dhyana Chand, τρεις φορές πρώτος Ολυμπιονίκης στο χόκεϊ, αρνήθηκε επίσημη πρόσκληση από τον Χίτλερ για μόνιμη εγκατάσταση στη Γερμανία.

Ένας άλλος αθλητής, ο Γερμανός σφαιροβόλος Χανς Βέλκε, χάρισε στην ίδια Ολυμπιάδα το πρώτο χρυσό μετάλλιο στην πατρίδα του με βολή στα 16.20 μ., που πανηγύρισε έντονα ο Χίτλερ χοροπηδώντας πάνω στα καθίσματα του στα-

δίου. Μετά την επιτυχία του αυτή, ο 25χρονος Ολυμπιονίκης διατέλεσε προσωπικός σωματοφύλακας του ηγέτη του Γ΄ Ράιχ και παράλληλα λοχαγός της στρατιωτικής αστυνομίας των Ες-Ες. Έφυγε από τη ζωή στις 22 Μαρτίου 1943 σε μάχη εναντίον παρτιζάνων στη περιοχή Γκούμπα, λίγο έξω από το Μινσκ, σε ηλικία 32 χρονών.

Το 1936, ωστόσο, το ολυμπιακό κίνημα θρήνησε τον χαμό του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν, του ανθρώπου που οραματίστηκε μαζί με τον γεννημένο στην Ερμούπολη της Σύρου Δημήτριο Βικέλα την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Η καρδιά του αφαιρέθηκε από το υπόλοιπο σώμα και θάφτηκε, σύμφωνα με την τελευταία του επιθυμία, στην αρχαία Ολυμπία, όπου υπάρχει και μνημείο του.

Δύο χρόνια πριν, το 1934, έλαβε χώρα στην Ιταλία η δεύτερη διοργάνωση του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου, με μεγάλη απουσία την κάτοχο του τίτλου του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου (1930), την Ουρουγουάη, που ήταν και η διοργανώτρια χώρα. Με τον τρόπο, αυτό θέλησε να διαμαρτυρηθεί επειδή η νυν διοργανώτρια Ιταλία, δεν είχε συμμετάσχει το 1930 στο τουρνουά. Το Δεύτερο Παγκόσμιο Κύπελλο διεξήχθη κάτω από τα φασιστικά σύννεφα που είχαν αρχίσει

να σκεπάζουν τον ευρωπαϊκό ουρανό από τις 27 Μαΐου έως τις 10 Ιουνίου με τη συμμετοχή 16 ομάδων. Ο τελικός πραγματοποιήθηκε στο στάδιο της Ρώμης υπό το βλέμμα των Χίτλερ και Μουσολίνι, με νικήτρια ασφαλώς την Ιταλία που επικράτησε της Τσεχοσλοβακίας με 2-1 στην παράταση, αφήνοντας όμως ένα έντονο κλίμα απογοήτευσης και δυσaráεσκειας στους φιλάθλους που κατήγγειλαν χωρίς αποτέλεσμα τη «βοήθεια» της διαιτησίας υπέρ των Ιταλών. Σκόρερ της αναμέτρησης ήταν οι Όρσι και Σκιάβιο για την Ιταλία και ο Πουτ για την Τσεχοσλοβακία.

Ο άγνωστος αντιστασιακός ποδοσφαιρικός αγώνας

ή «Αγώνας Θανάτου» των Ουκρανών/Σοβιετικών

Ιστορικό σημείωμα: «Κατά τον πόλεμο, η ανθρωπότης πρέπει να δίδει το ταχύτερο δυνατό τέλος. Οι πιο σκληρές μέθοδοι είναι και οι πιο ανθρωπιστικές», γράφει ο Αδόλφος Χίτλερ στο μοναδικό βιβλίο που συνέταξε με τίτλο: *Ο Αγών μου* (Mein Kampf, τ. Α', κεφ. 6). Ουσιαστικά πρόκειται για τη βίβλο του Ναζισμού. Στις 500 σελίδες του, ο Χίτλερ υιοθετεί τη θεωρία του Ζωτικού Χώρου (Lebensraum), σύμφωνα με την οποία ο γερμανικός λαός έχει ανάγκη νέων εδαφών, κυρίως προς Ανατολάς, για να εκπληρώσει την ιστορική αποστολή του!

Το ποδόσφαιρο, ο βασιλιάς των σπορ, αποτέλεσε τον «Δούρειο Ίππο» της αντίστασης στο κατεχόμενο Κίεβο του 1941. Οι Γερμανοί εισβάλουν στην περιοχή τον χρόνο αυτό, καθώς ο Χίτλερ με την επιχείρηση Barbarossa (Γερμανός βασιλιάς του Μεσαίωνα) έχει ως σκοπό την κατάκτηση της Σοβιετικής Ένωσης. Στις 19 Σεπτεμβρίου, το Κίεβο παραδίδεται στον Φύρερ. Η μεγαλύτερη ουκρανική ποδοσφαιρική ομάδα, η Ντιναμό Κιέβου είχε ιδρυθεί το 1927 από δύο νεαρούς αστυνομικούς τον Νικολά Κχάνικοφ και τον Σεργκέι Μπαρμίνσκι. Ολόκληρη σχεδόν τη δεκαετία του 20 ζούσε στη σκιά της Λοκομοτιβ, ενώ όταν τα γερμανικά στρατεύματα καταλαμβάνουν την Ουκρανία η ομάδα διαλύεται, αφού οι περισσότεροι αθλητές συνελήφθησαν ή στάλθηκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ένας από αυτούς, ο τερματοφύλακας Νικολά Τρούσεβιτς, που

έμελλε να αναδειχθεί μέσα από ένα ποδοσφαιρικό αγώνα εθνικός ήρωας των Ουκρανών, καταφέρνει να διατηρήσει την ανωνυμία του και να βρει καταφύγιο στο αρτοποιείο του Γιόσεφ Ιβάνοβιτς. Ο Τρούσεβιτς βρήκε κάποιους από τους παλιούς συμπαίκτες του που είχαν επιζήσει ή είχαν δραπετεύσει από την κόλαση. Συγκεντρώνει το δεξί μπακ της ομάδας τον Μακάρ Γκοτσαρένκο και τρεις ακόμη επιζώντες ποδοσφαιριστές, τον Μέλνικ, τον Σουκάρεφ και τον Μπλακίν και οργανώνει την ομάδα του αρτοποιείου που την ονόμασαν Start. Σύντομα, η παρουσία αρκετών ταλαντούχων ποδοσφαιριστών την κάνουν παντοδύναμη. Η Start κερδίζει όλες τις ομάδες των γερμανικών στρατευμάτων, των συνεργατών τους και των δοσίλογων Ουκρανών και γίνεται σύμβολο αντίστασης για τους κατοίκους της πόλης, οι οποίοι γνωρίζουν ότι πρόκειται για ανασύσταση της αγαπημένης τους ομάδας, της Ντιναμό.

Το ποδόσφαιρο αποτελούσε μία από τις ελάχιστες κοινωνικές εκδηλώσεις που ανέχονταν οι γερμανοί κατακτητές. Τα πρωταθλήματα είχαν διακοπεί σε όλες τις εμπόλεμες χώρες, ωστόσο ο κόσμος συνέχιζε να ασχολείται με το προσφιές άθλημα, όταν του επιτρεπόταν να κυκλοφορεί ελεύθερος. Μπάλα έπαιζαν όμως και οι κατακτητές. Οι Γερμανοί το πρώτο που έκαναν το 1938, όταν εισέβαλαν στην Αυστρία, ήταν να ενσωματώσουν στην εθνική τους ομάδα τους κορυφαίους παίκτες της Βούντερτιμ, η οποία το 1934 είχε αγωνιστεί στον μικρό τελικό του Μουντιάλ. Η ποδοσφαιρική ιστορία της Γηραιάς Ηπείρου κατέγραψε ως σημαντικότερο αγώνα στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου την αναμέτρηση της ομάδας των πιλοτών της γερμανικής αεροπορίας Λουφτβάφε με την Ντιναμό Κιέβου στις 6 Αυγούστου 1942 στο κατεχόμενο Κίεβο. Ο «Αγώνας του Θανάτου», όπως χαρακτηρίστηκε, βρήκε νικήτρια την Ντιναμό με 5-3. Οι παίκτες που τόλμησαν να αμφισβητήσουν την ανωτερότητα των Γερμανών αντιπάλων τους

εκτελέστηκαν αμέσως μετά το παιχνίδι. Αυτή είναι η ιστορία έντεκα παικτών που αγνόησαν για 90 λεπτά τις διαταγές των Ναζί, που μπήκαν στο γήπεδο ως αιχμάλωτοι, έπαιξαν ως επαγγελματίες ποδοσφαιριστές και πέθαναν ως νικητές και ήρωες. Οι ποδοσφαιριστές αγωνίστηκαν με πάθος αν και γνώριζαν, ότι αν πετύχαιναν τη νίκη, τους περίμενε το εκτελεστικό απόσπασμα.

Οι δύο ομάδες, όπως φαίνεται, δεν αναμετρήθηκαν μόνο μία φορά στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής και οι περισσότεροι από τους έντεκα ήρωες εκείνου του ματς εκτελέστηκαν αργότερα ή πέθαναν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Κεντρική φιγούρα του αγώνα της 6^{ης} Αυγούστου ήταν ο τερματοφύλακας της Ντιναμό Νικολάι Τρούσεβιτς. Επικαλούμενη αφηγήσεις συγκερατωμένων και συγγενών του, η ουκρανική ιστοσελίδα «*blotter*», αναφέρει ότι ο Τρούσεβιτς κατά τη διάρκεια του πολέμου εργαζόταν οδηγός σε εργοστάσιο αρτοποιίας και τα απογεύματα έπαιζε ποδόσφαιρο. Εκεί, τον είδαν οι Γερμανοί και του ζήτησαν να συγκεντρώσει μια ομάδα για να αντιμετωπίσει τη Λουφτβάφε. Κι εκείνος δέχτηκε την πρόκληση. Έτσι, ξεκινά το πρωτάθλημα μεταξύ της Ντιναμό και Λουφτβάφε, ή αλλιώς μεταξύ κατακτητών και κατακτημένων, που ασφαλώς πήρε εθνικό χαρακτήρα. «*Προτού βγούμε στο γήπεδο τα νεύρα μας είχαν εκτιναχθεί στο όριο. Ποτέ δεν πέρασε όμως από το μυαλό μας η σκέψη να χάσουμε. Στο γήπεδο ήταν και δικοί μας φίλαθλοι, αλλά τους επέτρεψαν να καθίσουν μόνο πίσω από τα τέρματα*», ανέφερε στις διηγήσεις του ο σπουδαίος τερματοφύλακας.

Το πρώτο παιχνίδι διεξήχθη στις 22 Ιουνίου 1942 στο γήπεδο της οδού Μπαλσόι Βασιλόφσκι και βρήκε ηττημένους τους παίκτες του Γ΄ Ράιχ. Οι Γερμανοί δεν έδωσαν μεγάλη σημασία στην πρώτη τους ήττα και ετοιμάζονταν για τη ρεβάνς, η οποία διεξήχθη στις 6 Αυγούστου. Την προηγούμενη ημέρα, είχαν απαιτήσει από τους εργαζόμενους στο αρτοποιείο, που δεν ήταν άλλοι από τους αθλητές της Start/Ντιναμό, να διπλασιάσουν την παραγωγή, απειλώντας τους με εκτελέσεις αν δεν συμμορφώνονταν. Το γήπεδο ήταν κατάμεστο. Προηγουμένως, η Γκεστάπο το είχε ελέγξει εξονυχιστικά. Στις πρώτες εξέδρες κάθισαν οι σίγουροι για τη νίκη Γερμανοί με επικεφαλής τον διοικητή των στρατευμάτων κατοχής. Στις πίσω θέσεις τοποθετήθηκαν οι πεινασμένοι και ρακένδυτοι κάτοικοι του Κιέβου. Οι ομάδες μπαίνουν στο γήπεδο και παρατάσσονται στη σέντρα. Οι Γερμανοί απευθύνουν ναζιστικό χαιρετισμό, ενώ οι Ουκρανοί με τη σειρά τους τεντώνουν το δεξί χέρι, όπως οι Γερμανοί, και το πλήθος παγώνει. Αμέσως όμως φέρνουν το χέρι στην καρδιά και φωνάζουν «*ζήτω ο αθλητισμός!*»!

Όταν η Λουφτβάφε άνοιξε το σκορ, οι εξέδρες πήραν φωτιά. Οι Ουκρανοί, συνειδοτοποίησαν πως ο διαιτητής -αξιωματούχος της Γκεστάπο- σφύριζε οφσάιντ κάθε φορά που πλησίαζαν απειλητικά την περιοχή των Γερμανών, κι έτσι άρχισαν να απειλούν μόνο με μακρινά σουτ. Ένα από αυτά βρήκε τον στόχο. Η ισοφάριση γέμισε ενθουσιασμό τους Ουκρανούς, μετά από αυτήν, όμως, ο χώρος μέσα και έξω από το γήπεδο μετατράπηκε σε πεδίο μάχης. Η γερμανική εξέδρα κυματίζει τη σβάστικα και χτυπά με δύναμη τις μπότες στο χώμα με σκοπό την πρόκληση σύγχυσης στον αντίπαλο. Η δε ουκρανική εξέδρα με

τη σειρά της όλο και πιο τολμηρά άρχισε να υποστηρίζει την προσπάθεια των παικτών της Ντιναμό φωνάζοντας «*τσακίστε τους Γερμανούς*», «*ζήτω οι αθλητές μας*». Οι Γερμανοί αξιωματικοί αδυνατώντας να συγκρατήσουν τα νεύρα τους βγάζουν τα πιστόλια και πυροβολούν στον αέρα για εκφοβισμό. Στο ημίχρονο, οι παίκτες της Λουφτβάφε συμβουλεύουν τους αντιπάλους τους να χάσουν, αν θέλουν να παραμείνουν στη ζωή, ενώ στον αγωνιστικό χώρο επιδίδονται σε αντικανονικά και αντιαθλητικά χτυπήματα χωρίς να τα σφυρίζει ο διαιτητής. Οι Ουκρανοί παίκτες, ακούγοντας την εξέδρα να παραληρεί «*εμπρός, τσακίστε τους Γερμανούς*», αρνήθηκαν να εγκαταλείψουν τον αγώνα. Το παιχνίδι τελείωσε 5-3 υπέρ των Ουκρανών. Οι παίκτες της Start, πεινασμένοι, κουρασμένοι από την πολύωρη εργασία στο αρτοποιείο, εξαντλημένοι, αφού δεν τους αναγνωριζόταν την ώρα της αναμέτρησης το δικαίωμα της αλλαγής των παικτών, και αναγκασμένοι από τους ναζιστές να φορούν κόκκινες μάλλινες μπλούζες στην καρδιά του καλοκαιριού (!!!), δεν πτοήθηκαν...

Στο Κίεβο κυκλοφόρησε η πληροφορία ότι οι νικητές μεταφέρθηκαν στην περιοχή Μπάμπι Γιαρ, όπου και εκτελέστηκαν. Ουκρανοί ιστορικοί πάντως, υποστηρίζουν ότι οι δύο ομάδες έδωσαν και τρίτο αγώνα επικαλούμενοι αφίσα που κυκλοφόρησε στο Κίεβο καλώντας τους φιλάθλους να προμηθευτούν εισιτήρια (5 ρούβλια) για να παρακολουθήσουν «*την Κυριακή 9 Αυγούστου στις 5μ.μ. στο γήπεδο της Ζενίτ τον αγώνα ρεβάνς στον οποίο με την Ντιναμό θα αγωνιστούν οι Τρούσεβιτς, Κλιμένκο, Σβιριντόφσκι, Σούχαρεφ, Μπαλάκιν, Γκούνταρεφ, Γκοντσαρένκο, Τσερνέγκα, Κομαρόφ, Πουτίστιν, Μέλνικ, Τιμοφέεφ και Τιούτσεφ*».

Οι παίκτες της Ντιναμό νίκησαν εκ νέου και οι αναμετρήσεις δεν συνεχίστηκαν. Οι Γερμανοί συνειδητοποιώντας ότι οι αντιστασιακές ομάδες αντλούσαν δυνάμεις από τις ποδοσφαιρικές επιτυχίες, θέλησαν να βάλουν τέλος σε αυτές τις αναμετρήσεις. Για τον λόγο αυτόν, συνέλαβαν τον Τρούσεβιτς και μερικούς ακόμη παίκτες της Ντιναμό και τους έστειλαν σε στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Σιρέτσκ. Όταν άρχισαν οι αποδράσεις, ο Τρούσεβιτς, ο Κλιμένκο και ο Κουζμένκο ήταν μεταξύ των κρατουμένων που εκτελέστηκαν για εκφοβισμό. Αρκετοί άλλοι αθλητές και ποδοσφαιριστές εκτελέστηκαν μετά την καταστροφή του εργοστασίου «Σπορτ» από τον Κόκκινο Στρατό.

Αυτήν την ανατριχιαστική ιστορία τόλμης, ανδρείας και πυγμής, πραγματεύεται το ντοκιμαντέρ «*Ο αγώνας θανάτου*», που βραβεύτηκε τον Ιούνιο 2002 με το ευρωπαϊκό βραβείο για ιστορικά ντοκιμαντέρ Euro-Cominius και προβλήθηκε στο Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης το Μάρτιο του 2002. Η σκηνοθεσία είναι του Ανδρέα Αποστολίδη και το σενάριο του Στέλιου Κούλογλου. Μεταδόθηκε μάλιστα από την εκπομπή του Στέλιου Κούλογλου στη NET, «*Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα*» τον Οκτώβριο του 2002.

Στην Αγγλία, την πατρίδα του ποδοσφαίρου, διεξάγονταν αγώνες σε πανηγυρικό κλίμα μέσα στις φλόγες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Τα πρωταθλήματα διεκόπησαν αλλά τα εθνικά συγκροτήματα των χωρών-μελών της Βρετανίας με κάθε ευκαιρία συνέχιζαν να μετράνε τις δυνάμεις τους στα γήπεδα. Τους αγώνες Σκωτίας - Αγγλίας το 1944 και το 1945 στη Γλασκόβη παρακολούθησαν 133.000

θεατές, αλλά δεν καταχωρήθηκαν στην επίσημη λίστα των αναμετρήσεων των δύο ομάδων, επειδή οι κορυφαιοί παίκτες τους βρίσκονταν στο μέτωπο. Οι Βρετανοί υπολογίζουν ότι τουλάχιστον εκατό επαγγελματίες ποδοσφαιριστές έχασαν τη ζωή τους στις διάφορες μάχες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Ένα από τα γήπεδα που ισοπεδώθηκαν κατά τους γερμανικούς βομβαρδισμούς ήταν το περίφημο Ολντ Τράφορντ και η Μάντσεστερ Γιουνάιτεντ αναγκάστηκε να αναζητήσει στέγη στο «σπίτι» της μισητής αντιπάλου της Μάντσεστερ Σίτι. 50 χρόνια αργότερα, με τη φανέλα της Μάντσεστερ αγωνίστηκε ο Γερμανός Ούβε Ρέσλερ. Οι οπαδοί της Μάντσεστερ στο ντέρμπι με τη Γιουνάιτεντ ανήρτησαν πανό που έγραφε ειρωνικά: «*Ευχαριστούμε τον Ούβε Ρέσλερ, του οποίου ο παππούς βομβάρδισε το Ολντ Τράφορντ*».

Ένας άλλος Γερμανός, ο Μπερτ Τράουτμαν, το 1956 αναδείχθηκε κορυφαίος παίκτης στην Αγγλία. Πριν από τον πόλεμο, ο Τράουτμαν αγωνιζόταν ως μέσος στη Βέρντερ Βρέμης. Το 1945, συνελήφθη αιχμάλωτος από τους Βρετανούς στο Βέλγιο και μεταφέρθηκε σε στρατόπεδο κρατουμένων στο Λάνκασιρ. Μετά την απελευθέρωση, αρνήθηκε να επιστρέψει στη Γερμανία και αποδέχθηκε πρόταση να πάρει τη θέση του τερματοφύλακα στη Μάντσεστερ. Το 1956 ήταν ο ήρωας στον τελικό του Κυπέλλου Αγγλίας όπου η Μάντσεστερ νίκησε 3-1 την Μπέρμιγχαμ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Ντοκιμαντέρ *Ο αγώνας θανάτου*, (Ιούνιος 2002), σκηνοθεσία Α. Αποστολίδης, σενάριο Σ. Κούλογλου.
- ☞ Μ. Αποστολοπούλου, Σ. Σφυρόερα (επιμ.), *Σύγχρονη Παγκόσμια Ιστορία από τον 20^ο αιώνα έως σήμερα*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα 2006.
- ☞ Τ. Παπαρήστου (επιμ.), *Ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων*, τόμοι 2, περιοδικό Εικόνες, τεύχ. 402, 1992.
- ☞ Χ. Σαραφοπούλου, Π. Σουλτάνης, Γ. Δουραμπέη (επιμ.), *Τα Μεγάλα Γεγονότα της Ιστορίας των Γυναικών*, εκδ. Πάπυρος Larousse, 1999.
- ☞ Κ. Παπαγεωργίου, *Η αναγνώριση της εθνικής Αντίστασης 1941-1944: Χρονικό από τα πρακτικά της Βουλής*, Αθήνα 1984.
- ☞ Α. Κέδρος, Α. Μοσχοβάκης, *Η Ελληνική Αντίσταση 1940-1944*, εκδ. Θεμέλιο 1976.
- ☞ Ν. Κεφαλληνιάδης, *Η λαϊκή μούσα στους εθνικούς πολέμους μας*, Ντοκουμέντα, εκδ. Φιλιππότης 1992.
- ☞ Α. Μέρκιורי, *Ιστορία του Παγκοσμίου Ποδοσφαίρου*, τόμοι 3, εκδ. Δομή, 1996.
- ☞ Ξ. Αραπογιάννη, *Ολυμπία, η κοιτίδα των Ολυμπιακών Αγώνων*, εκδ. Μίλητος 1999.
- ☞ Δ. Κωνσταντάρας, Μ. Κοντολέων, *Δόξα και Δάκρυ: Οι Ολυμπιακοί Αγώνες από το 1896 έως τις μέρες μας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002.
- ☞ Α. Νάτσιος, *Ένας αιώνας Ολυμπιακοί Αγώνες*, Αθήνα 1997.
- ☞ Μοντέζ, Σοφία Βέμπο. *Η γυναίκα Θρύλος*, εκδ. Ευσταθιάδης, Αθήνα 2007.

Ηγεμονία του Χρηματοπιστωτικού Συστήματος

ΚΕΙΜΕΝΟ: Λγος (ΠΖ) Νικόλαος Καστελλιανός

Τα τελευταία χρόνια το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα και ο τρόπος λειτουργίας του έχει δεχτεί σφοδρή κριτική τόσο από την κοινή γνώμη όσο και από τους ακαδημαϊκούς κύκλους, ιδιαίτερα μετά το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης στις Ηνωμένες Πολιτείες λόγω της «φούσκας» των ακινήτων που είχε ως συνέπεια να επηρεαστεί η παγκόσμια οικονομία και να φέρει σε δυσμενέστατη οικονομική κατάσταση τις ευρείες μάζες του πλανήτη. Το παρόν άρθρο έχει σκοπό την παρουσίαση της εξέλιξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος από την περίοδο μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι τις μέρες μας, δίνοντας έμφαση στους σκοπούς που εξυπηρετεί, τους τρόπους με τους οποίους έφτασε στο απόγειό του με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζεται από κάποιους μελετητές ως ηγεμονία και τις επιπτώσεις που τελικά είχε η χωρίς έλεγχο ασυδοσία και κερδοσκοπία των οικονομικών ελίτ, διαμέσου αυτού του συστήματος, στην παγκόσμια οικονομία. Τέλος, παρουσιάζεται η άποψη γνωστών οικονομολόγων για τους λόγους που οι επιπτώσεις αυτές επιβάρυναν την παγκόσμια οικονομία, καθώς και κάποιες προβλέψεις για τη μελλοντική κατάσταση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και το πώς θα επηρεάζει την παγκόσμια οικονομία.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Πολλά έχουν γραφτεί για το τι είναι το χρηματοπιστωτικό σύστημα και ποιος ο ρόλος του στο γενικό οικονομικό σύστημα. Ο Χρήστος Γκόρτζος αναφέρει ότι:

«Στις οικονομίες της αγοράς, το χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι ένα από τα συστήματα που έχουν διαμορφωθεί για την παροχή υπηρεσιών, στο πλαίσιο του οποίου επιτελούνται, μέσα από ένα σύνθετο πλέγμα αγορών, φορέων παροχής υπηρεσιών και υποδομών, δύο λειτουργίες:

➔ *Η πρώτη λειτουργία είναι η διοχέτευση χρηματικών πόρων από τους θετικούς αποταμιευτές της οικονομίας προς τους αρνητικούς αποταμιευτές¹, και*

➔ *Η δεύτερη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος συνίσταται στη συμβολή στην πραγματοποίηση από φυσικά ή νομικά πρόσωπα (μεταξύ των οποίων και από τους θετικούς και αρνητικούς αποταμιευτές) πληρωμών χωρίς τη χρήση μετρητών, δηλαδή κερμάτων και τραπεζογραμμάτων» (Χρήστος Βλ. Γκόρτζος, 2009, Εισαγωγή στο διεθνές χρηματοπιστωτικό δίκαιο).*

Σύμφωνα με τα παραπάνω και όσον αφορά τη διοχέτευση χρηματικών πόρων, από τους θετικούς στους αρνητικούς αποταμιευτές, η προστιθέμενη αξία του χρηματοπιστωτικού συστήματος στην οικονομία έγκειται στο γεγονός ότι παρέχει στις επιχειρήσεις τη δυνατότητα άντλησης ιδίων ή δανειακών κεφαλαίων από μια δεξαμενή θετικών αποταμιευτών στην οποία οι ίδιες από μόνες τους δεν έχουν πρό-

¹ ως θετικοί αποταμιευτές νοούνται οι οικονομικές μονάδες (νοικοκυριά, επιχειρήσεις, Δημόσιο) που προσφέρουν το προς αποταμίευση διαθέσιμο εισόδημα ή την προς αποταμίευση διαθέσιμη περιουσία τους, και ως αρνητικοί αποταμιευτές νοούνται οι οικονομικές μονάδες που αναζητούν είτε δανειακά κεφάλαια για την ικανοποίηση επενδυτικών, στεγαστικών ή καταναλωτικών αναγκών είτε (στην περίπτωση των επιχειρήσεων με τη μορφή της ανώνυμης εταιρείας) συμμετοχή στα ίδια κεφάλαιά τους.

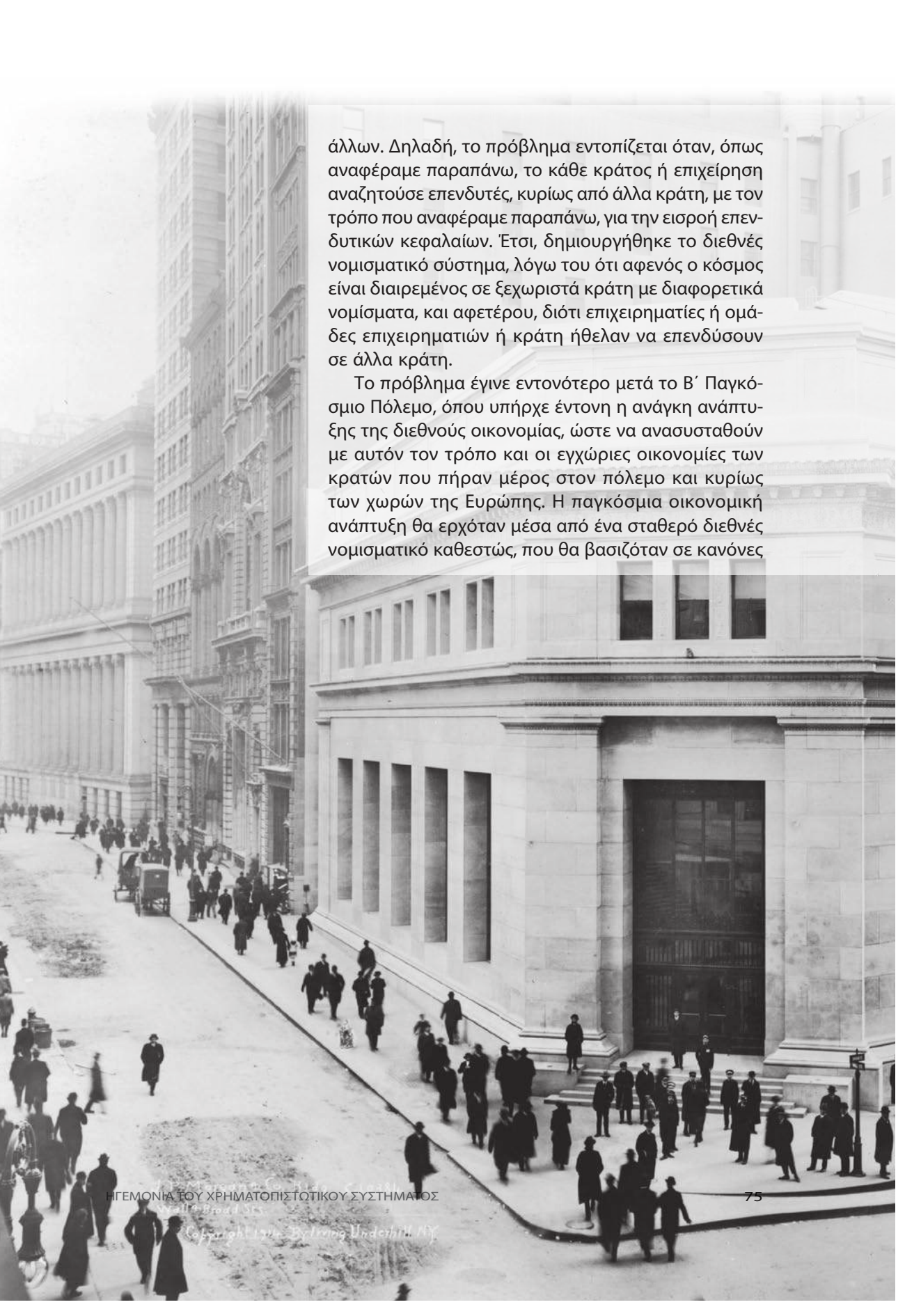
σβαση ή, αν έχουν, αυτό γίνεται με δυσανάλογα μεγάλο κόστος. Δηλαδή, ο ρόλος του χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι ότι δανείζει χρήματα στους αρνητικούς αποταμιευτές με την προϋπόθεση ότι θα τα αποπληρώσουν δίνοντας επιπλέον χρήματα ως τόκο για τον παραπάνω δανεισμό. Όμως η δεύτερη λειτουργία του ορισμού δηλαδή η διεκπεραίωση τραπεζικών συναλλαγών χωρίς τη χρήση μετρητών αλλά και η προοπτική των τραπεζών να δημιουργούν «νέο χρήμα» χωρίς να χρειάζεται η άμεση παροχή του από τους θετικούς αποταμιευτές, έδωσαν στους αρνητικούς αποταμιευτές τη δυνατότητα να ξεπεράσουν το πιστωτικό όριο. Αυτό το πιστωτικό χρήμα (credit money) δεν εκλαμβάνεται από παρελθοντικές αποταμιεύσεις, αλλά από μελλοντικές παραγωγικές δραστηριότητες που θα αυξήσουν την αξία του παρόντος χρήματος.

Η ύπαρξη του παραπάνω τύπου χρήματος είναι πολύ σημαντική, διότι χωρίς αυτό η ανάπτυξη της συνολικής οικονομίας θα ήταν πολύ πιο αργή. Για παράδειγμα, είναι πολύ σημαντικό για τους εργοδότες να έχουν τη δυνατότητα να δανείζονται μεγάλα ποσά χρημάτων για να τα επενδύσουν στον εξοπλισμό της επιχείρησής τους ώστε μέσα σε λίγα χρόνια να αυξηθεί κατά πολύ η παραγωγή τους. Από την άλλη, εάν οι εργοδότες είχαν τη δυνατότητα να επενδύσουν μόνο τα πραγματικά χρήματα (τα χρήματα που προερχόταν από τους θετικούς αποταμιευτές), οι επενδύσεις θα ήταν αρκετά πιο δαπανηρές σε βαθμό που θα ήταν υπερβολικές για αρκετούς εργοδότες. Επιπλέον, οι πιστώσεις είναι ένας τρόπος πρόσβασης όλων των καταναλωτών σε αρκετά δαπανηρά αγαθά όπως αυτοκίνητο, σπίτι, σπουδές κ.τ.λ. Επομένως, οι τράπεζες στις καπιταλιστικές οικονομίες παίζουν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη διοχέτευση των αποταμιεύσεων και στη δημιουργία νέων κεφαλαίων για παραγωγικές επενδύσεις, καθιστώντας τες το κέντρο του καπιταλιστικού κόσμου.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Είναι ενδιαφέρον να διερευνήσουμε την ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος ξεκινώντας από τα εμβρυακά του βήματα στο παρελθόν. Έτσι, κάποιες μορφές του χρηματοπιστωτικού συστήματος ξεκίνησαν από τον αγγλοσαξονικό κόσμο όπου συνέβαλαν αποφασιστικά στην ανάπτυξη του καπιταλισμού. Πρώτα, υπήρξε η ανάπτυξη των ομολόγων και των μετοχών. Μια εταιρία υπό την ανάγκη άμεσης ρευστότητας, προσέφερε μετοχές για πούλημα σε υποψήφιους επενδυτές. Τα χρήματα που αποκτούσε η εταιρία, τα επένδυε για την ανάπτυξή της, αυξάνοντας τη χρηματιστηριακή της αξία με αποτέλεσμα το κέρδος από τη μια να το καρπώνονταν οι επενδυτές που είχαν αγοράσει τις μετοχές και από την άλλη οι ιδιοκτήτες της εταιρίας που χωρίς τη μετοχοποίηση δεν θα είχαν καταφέρει να κάνουν την προαναφερόμενη επένδυση. Επιπλέον, οι κυβερνήσεις και οι εταιρίες είχαν τη δυνατότητα να πουλάνε ομόλογα χρησιμοποιώντας τα κεφάλαια από τις πωλήσεις για άπειρους σκοπούς δίνοντας την προσδοκία στους αγοραστές για την αύξηση των ομολόγων, και την αποκόμιση σημαντικών κερδών.

Σε αυτό το σημείο, μπήκε το πρόβλημα της ισοτιμίας, δηλαδή του καθορισμού της χρηματιστηριακής αξίας του νομίσματος του κάθε κράτους έναντι των

άλλων. Δηλαδή, το πρόβλημα εντοπίζεται όταν, όπως αναφέραμε παραπάνω, το κάθε κράτος ή επιχείρηση αναζητούσε επενδυτές, κυρίως από άλλα κράτη, με τον τρόπο που αναφέραμε παραπάνω, για την εισροή επενδυτικών κεφαλαίων. Έτσι, δημιουργήθηκε το διεθνές νομισματικό σύστημα, λόγω του ότι αφενός ο κόσμος είναι διαιρεμένος σε ξεχωριστά κράτη με διαφορετικά νομίσματα, και αφετέρου, διότι επιχειρηματίες ή ομάδες επιχειρηματιών ή κράτη ήθελαν να επενδύσουν σε άλλα κράτη.

Το πρόβλημα έγινε εντονότερο μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου υπήρχε έντονη η ανάγκη ανάπτυξης της διεθνούς οικονομίας, ώστε να ανασυσταθούν με αυτόν τον τρόπο και οι εγχώριες οικονομίες των κρατών που πήραν μέρος στον πόλεμο και κυρίως των χωρών της Ευρώπης. Η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη θα ερχόταν μέσα από ένα σταθερό διεθνές νομισματικό καθεστώς, που θα βασιζόταν σε κανόνες

που δε θα μπορούσαν να χειραγωγηθούν από τα ισχυρότερα κράτη παρέχοντάς τους εμπορικά πλεονεκτήματα. Με αυτά τα δεδομένα, δημιουργήθηκε το καθεστώς Bretton Woods το οποίο καθιστούσε το χρυσό ως την «*άγκυρα*» του καθεστώτος διαχωρίζοντάς το από οποιοδήποτε κρατικό νόμισμα. Αυτό σήμαινε ότι η τιμή του δολαρίου θα ήταν σταθερή έναντι του χρυσού και τα άλλα κράτη θα προσάρμοζαν την τιμή του δικού τους νομίσματος έναντι του δολαρίου, χωρίς να έχουν το δικαίωμα να αλλάζουν μονομερώς αυτήν την αξία σύμφωνα με της δικές τους επιθυμίες. Πρακτικά, παρόλο που το δολάριο παρέμενε το βασικό διεθνές νόμισμα στο εμπόριο, η ισοτιμία του δολαρίου με τα άλλα νομίσματα έμενε σταθερή καθόσον όλο το σύστημα στηριζόταν στη σταθερή αξία του χρυσού. Επιπλέον, το παραπάνω σύστημα είχε επιβάλει ισχυρές απαγορεύσεις στην ελεύθερη μετακίνηση ιδιωτικών κεφαλαίων ανά τον κόσμο, δίνοντας τη δυνατότητα στα εθνικά κράτη να ελέγχουν και να αποτρέπουν τέτοιες μετακινήσεις, επιτρέποντας τη ροή ιδιωτικών κεφαλαίων μόνο για εμπορικούς λόγους και όχι για επενδύσεις.

Αυτό το καθεστώς παρόλο που χαρακτηριζόταν από την οικονομική σταθερότητα των εθνικών κρατών, περιόριζε τις ιδιωτικές επενδύσεις ιδιαίτερα των ισχυρών, με αποτέλεσμα να κρατούν εχθρική στάση απέναντί του. Ιδιαίτερα η Αμερική, αποκτώντας κυρίαρχη παγκόσμια στρατικοοικονομική δύναμη κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, την οποία δεν είχε κατά τη σύναψη της συμφωνίας για το καθεστώς, αμέσως μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ήθελε να άρει τους περιορισμούς του. Αυτό έγινε με την προεδρία του Νίξον στα τέλη της δεκαετίας του '60, όπου κατάφερε να σπάσει το καθεστώς Bretton Woods, ώστε να αντιμετωπίσει το αμερικανικό χρέος που είχε δημιουργηθεί από τη χρηματοδότηση του πολέμου του Βιετνάμ, κρατώντας σταθερή την τιμή του δολαρίου. Αυτό έγινε με την πρόφαση ότι το χρέος της αμερικανικής οικονομίας προήλθε από την εμμονή των άλλων κρατών όπως είναι η Ευρώπη και η Ιαπωνία του καθορισμού χαμηλής τιμής των νομισμάτων τους ώστε να καρπώνονται τα εμπορικά οφέλη των αμερικανικών εταιριών, μειώνοντας της εξαγωγές των αμερικάνικων προϊόντων.

Στις αρχές του 1970 και μετά την κατάργηση του καθεστώτος Bretton Woods, μια άλλη εποχή του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος ξεκινούσε. Παρόλο που στην Αμερική και στα άλλα εθνικά κράτη, δέχτηκαν την κατάρρευση του καθεστώτος ως μια ήττα για τον αμερικάνικο καπιταλισμό, τα πράγματα ήταν εντελώς διαφορετικά. Η κυβέρνηση Νίξον κατήργησε το προηγούμενο καθεστώς που περιόριζε την κυριαρχία του δολαρίου στις διεθνείς αγορές με σκοπό να ιδρύσει ένα νέο καθεστώς που θα έδινε στο δολάριο τη μονοκρατορική δύναμη στις διεθνείς νομισματικές υποθέσεις, με την αντικατάσταση του χρυσού ως ρυθμιστικού παράγοντα του συστήματος με το δολάριο. Αυτό σήμαινε ότι με την αποσύνδεση της τιμής του δολαρίου από την τιμή του χρυσού, το Υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ θα μπορούσε να προσαρμόσει την τιμή του δολαρίου σύμφωνα με τα συμφέροντά του και να το διοχετεύσει όπου επιθυμούσε χωρίς περιορισμούς, με αποτέλεσμα να κινείται η παγκόσμια οικονομία στους ρυθμούς του δολαρίου.

Για να μετριάσει τις αντιδράσεις των άλλων κρατών, η κυβέρνηση Νίξον υποστήριξε την ίδρυση ενός συμβουλίου για την παγκόσμια νομισματική μεταρρύθμιση.

Το συμβούλιο ξεκίνησε αρχικά δια μέσου του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, που αποτελούνταν από 20 χώρες. Η κύρια ιδέα ήταν να ιδρυθεί ένα καινούργιο σύστημα όπου τα Ειδικά Τραβηκτικά Δικαιώματα (Special Drawing Rights) θα είχαν κεντρικό ρόλο στη διεθνή νομισματική σταθερότητα. Όμως με την μονοκρατορία του δολαρίου στο διεθνές νομισματικό σύστημα η κυβέρνηση Νίξον είχε τη δυνατότητα να ελέγχει την τιμή του δολαρίου, αναγκάζοντας και τις άλλες χώρες να ακολουθούν αυτές τις αλλαγές.

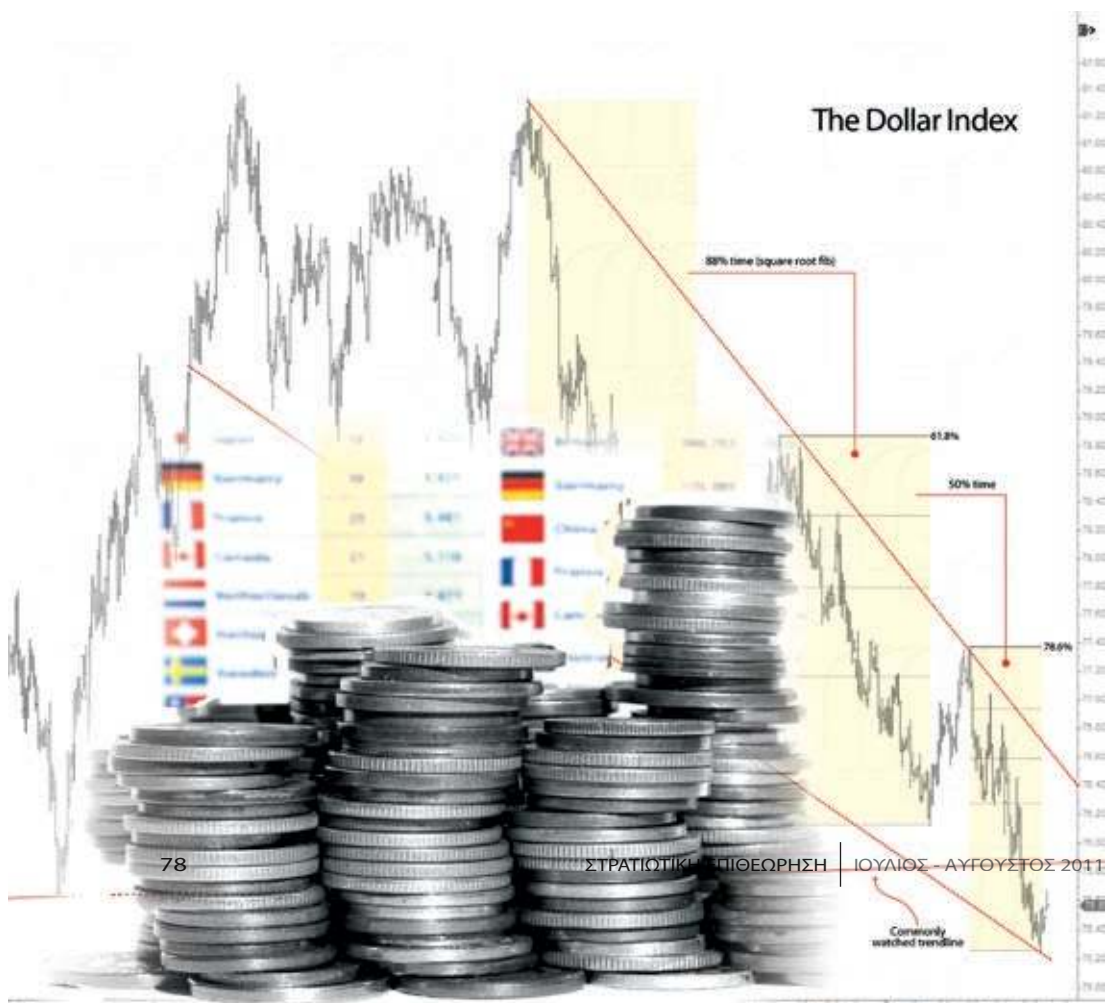
Το επόμενο βήμα της κυβέρνησης Νίξον ήταν να εξασφαλίσει ότι οι διεθνείς χρηματοπιστωτικές σχέσεις δε θα παρέμεναν στον έλεγχο των κεντρικών εθνικών τραπεζών, αλλά θα παραδίδονταν στους ιδιωτικούς χρηματοπιστωτικούς επιχειρηματίες. Αυτό το πέτυχε με τη σχεδίαση της εκμετάλλευσης των πετροδολαρίων που προέρχονταν από τις χώρες του Περσικού Κόλπου, από τις ιδιωτικές τράπεζες των ΗΠΑ, απορρίπτοντας τις προτάσεις για εκμετάλλευση από τις δυτικές εθνικές τράπεζες ή το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Με την πετρελαϊκή κρίση του 1973 (που κάποιοι ισχυρίζονται ότι ήταν προσχεδιασμένη με τις ευλογίες των ΗΠΑ), δόθηκε ένα ισχυρό χτύπημα στις οικονομίες της Ευρώπης και της Ιαπωνίας, ενώ η οικονομία των ΗΠΑ επηρεάστηκε λιγότερο λόγω της ανακύκλωσης των πετροδολαρίων από τις αμερικανικές ιδιωτικές τράπεζες.

Επίσης, η κυβέρνηση Νίξον ήθελε να εκμεταλλευτεί την παράμετρο που υπήρχε από την εποχή του καθεστώτος Bretton Woods, η οποία δεν μπορούσε να ελεγχθεί παρά τους περιορισμούς του καθεστώτος, όπου η Βρετανική κυβέρνηση είχε αφήσει τη City of London να χειρίζεται τις διεθνείς ιδιωτικές χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις ως υπεράκτιο κέντρο (off shore centre) σχεδόν χωρίς καθόλου ρυθμιστικούς κανόνες. Με τον τρόπο αυτό η City of London δεχόταν καταθέσεις από όλο τον κόσμο, δανειζοντάς τες στη συνέχεια σε κράτη ή εταιρίες αποκομίζοντας τεράστια κέρδη χωρίς καθόλου έλεγχο, ιδιαίτερα στη δεκαετία του '60. Αυτές οι χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες εξαρτιόταν κατά πολύ από τις πολιτικές της κυβέρνησης των ΗΠΑ που επέτρεπαν στις εγχώριες τράπεζες να εκτελούν επιχειρηματικές δραστηριότητες, χωρίς κρατική ρύθμιση επιτρέποντας να ιδρύουν επιχειρήσεις στο Λονδίνο. Ο νέος ρόλος του ιδιωτικού χρηματοπιστωτικού συστήματος ήταν ποιοτικά διαφορετικός μετά την κατάρρευση του καθεστώτος Bretton Woods. Παρόλο που υπήρχε ιδιωτική ροή κεφαλαίου πέρα από τα εθνικά σύνορα, με τα νέα δεδομένα το ιδιωτικό χρηματοπιστωτικό σύστημα βρέθηκε στο κέντρο του νέου διεθνούς νομισματικού συστήματος.

Είναι γεγονός ότι αυτή η απελευθέρωση των ιδιωτικών τραπεζών από τη «*διεθνή χρηματοπιστωτική καταπίεση*» έδωσε τη δυνατότητα κυρίως των ιδιωτικών τραπεζών των ΗΠΑ να γιγαντώσουν τις δραστηριότητές τους από τη μια με το να απεμπλακούν από την υποχρεωτική χρηματοδότηση των χωρών του Νότου, με το νέο ρόλο που ανέλαβε το ΔΝΤ (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) στο να δανείζει σε αυτές τις χώρες και από την άλλη με την κατάργηση των ελέγχων στους τραπεζικούς λογαριασμούς. Επιπλέον, καταργήθηκε το ανώτατο ποσό δανεισμού που μπορούσε να δώσει μια τράπεζα σε έναν δανειστή και τέλος η κυβέρνηση των ΗΠΑ έδωσε στις τράπεζες να καταλάβουν ότι εφόσον υπάρξει πρόβλημα με τους

δανεισμούς, η ίδια θα εγγυηθεί στους καταθέτες γι' αυτές. Οι παραπάνω αλλαγές έδωσαν τη δυνατότητα στις εγχώριες τράπεζες των ΗΠΑ να δανείζουν στις επιχειρήσεις και έτσι οι τελευταίες δεν ήταν περιορισμένες στις τράπεζες του Λονδίνου, αλλά μπορούσαν να δανειστούν κατευθείαν και οποιοδήποτε ποσό από τις εγχώριες αμερικανικές τράπεζες. Με αυτόν τον τρόπο, η κυβέρνηση Νίξον κατάφερε να μεταφέρει το κέντρο του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος από την Αγγλία στις ΗΠΑ, απελευθερώνοντας το αμερικανικό κράτος από τις οικονομικές του αδυναμίες, ενδυναμώνοντας την πολιτική του δύναμη.

Μια άλλη αλλαγή που επέφερε το νέο διεθνές νομισματικό καθεστώς, ήταν στη σταθερότητα των εθνικών νομισμάτων. Με το παλιό καθεστώς η βάση της νομισματικής σταθερότητας, ήταν απόλυτα συνυφασμένη με το εμπορικό ισοζύγιο και τη διάθεση του ΔΝΤ και των κυβερνήσεων των κυριότερων καπιταλιστικών δυνάμεων, απέναντι στις χώρες που είχαν δυσκολίες στο εμπορικό ισοζύγιο. Αν κάποιο κράτος δημιουργούσε εσωτερικό έλλειμμα, χρειαζόταν να χρησιμοποιήσει τα ξένα ανταλλακτικά αποθέματα για να υπερασπιστεί το κρατικό νόμισμα ή να πείσει το ΔΝΤ ή άλλες χώρες να βοηθήσουν. Με το καινούργιο καθεστώς, τα κράτη με υψηλό αποθεματικό ήταν πάλι σε πλεονεκτική θέση. Αλλά η βάση για τη νομισματική σταθερότητα εξαρτώνταν από έναν άλλο παράγοντα: την κρατική πιστοληπτική ικανότητα στις ιδιωτικές διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές. Επομέ-

νως, με το καινούργιο καθεστώς οι ιδιωτικές χρηματοπιστωτικές αγορές έπαιζαν κεντρικό ρόλο σε αντίθεση με το καθεστώς Bretton Woods.

Με μια πρώτη ματιά, το καινούργιο καθεστώς φαινόταν ότι έδινε μια ισχυρή ευελιξία στα εθνικά κράτη, διότι εάν δημιουργούνταν έλλειμμα στον κρατικό προϋπολογισμό, μπορούσαν να δανειστούν ευκολότερα και φθηνότερα από τις αγγλοαμερικανικές χρηματοπιστωτικές αγορές για να καλυφθεί το χρέος. Επιπλέον, ήταν ελεύθερα τα κράτη να καθορίζουν την ανταλλακτική αξία του δικού τους νομίσματος ώστε να γίνουν πιο ευέλικτα σε αντίθεση με το καθεστώς Bretton Woods, που εξαρτιόταν από τις άλλες κρατικές οικονομίες. Όμως, αυτή η αίσθηση της ευελιξίας αποδείχτηκε μια ψευδαίσθηση. Η λειτουργία του συστήματος εξαρτιόταν από δύο ισχυρούς παράγοντες. Ο ένας ήταν το δολάριο και ο άλλος ήταν οι αμερικανοκεντρικές διεθνείς αγορές. Αυτό το καινούργιο νομισματικό καθεστώς έδωσε στις ΗΠΑ πολύ περισσότερη δύναμη επηρεασμού πάνω στο διεθνές νομισματικό καθεστώς και τις χρηματοπιστωτικές σχέσεις και αυτό διότι όλα καθορίζονταν από την τιμή του δολαρίου που η κυβέρνηση των ΗΠΑ μπορούσε να αλλάξει χωρίς περιορισμούς. Παρόλο που στις ιδιωτικές χρηματοπιστωτικές αγορές σημαντικό ρόλο έπαιζαν και άλλα νομίσματα όπως το μάρκο ενώ εκτός από την Wall Street και το Λονδίνο υπήρχαν και άλλες αγορές παροχής κεφαλαίων, ο δεσμός δολάριο - Wall Street ήταν με διαφορά ο ισχυρότερος, στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Ο παραπάνω δεσμός ήταν ο ισχυρότερος, διότι οι δυο του πόλοι (δολάριο και Wall Street) ενδυνάμωναν ο ένας τον άλλο. Έτσι, από τη μία οι περισσότεροι απευθύνονταν στη Wall Street για χρηματοδότηση, διότι το δολάριο ήταν το κυρίαρχο παγκόσμιο νόμισμα με αποτέλεσμα η πλειονότητα των κρατών να θέλει να έχει το μεγαλύτερο μέρος του ξένου νομίσματος σε δολάρια. Επίσης, επειδή το μεγαλύτερο μέρος των τιμών των αγαθών παγκοσμίως, υπολογίζονταν σε δολάρια, οι εμπορικές εταιρίες ζητούσαν να κάνουν τις οικονομικές τους συναλλαγές στο Λονδίνο ή τη Νέα Υόρκη. Από την άλλη, η ενδυνάμωση της Wall Street ως χρηματοπιστωτικό κέντρο ενδυνάμωσε την κυριαρχία του δολαρίου, διότι για κάποιον που θέλει να δανειστεί ή να δανείσει χρήματα, το μέγεθος και η δύναμη του χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι πολύ σημαντικός παράγοντας.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος που ισχυροποιήθηκε η οικονομική και πολιτική δύναμη του κράτους των ΗΠΑ, δια μέσου του νέου νομισματικού καθεστώτος. Για παράδειγμα, στις εισαγωγές θα πρέπει κάθε κράτος να έχει διαθέσιμα αποθέματα διεθνώς αποδεκτού νομίσματος ώστε να μπορεί να πληρώσει τα αγαθά και τις υπηρεσίες που εισάγει. Το κυρίως αποδεκτό νόμισμα παγκοσμίως, όπως είδαμε παραπάνω, ήταν το δολάριο με αποτέλεσμα να μην υπόκειται το κράτος των ΗΠΑ, σε τέτοιους περιορισμούς, διότι το δολάριο ήταν το δικό τους εθνικό νόμισμα, με αποτέλεσμα να μη χρειάζεται να το δανειστούν. Επιπλέον οι ΗΠΑ μπορούσαν να ξοδέψουν περισσότερα χρήματα στο εξωτερικό από ό,τι κέρδιζαν εκεί σε αντίθεση με τα άλλα κράτη που λόγω του διαφορετικού νομίσματος δεν είχαν την ίδια δυναμική. Με αυτόν τον τρόπο, το κράτος των ΗΠΑ καθώς και οι εγχώριες επιχειρήσεις είχαν τη δυνατότητα να επενδύουν ευκολότερα από τα άλλα κράτη,

αγοράζοντας επιχειρήσεις στο εξωτερικό, δανείζοντας χρήματα, κατασκευάζοντας στρατιωτικές βάσεις σε άλλα κράτη, δημιουργώντας μεγάλη ροή κεφαλαίων από τις ΗΠΑ στις άλλες χώρες, δίνοντας στο χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ το πλεονέκτημα να είναι η κύρια παγκόσμια πηγή πιστωτικού κεφαλαίου.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΣΤΟ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΑΓΓΛΟ-ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Οι δραστικές αλλαγές που συντελέστηκαν μετά την κατάργηση του διεθνούς νομισματικού καθεστώτος Bretton Woods, είχαν σημαντικές επιπτώσεις στο αγγλο-αμερικανικό χρηματοπιστωτικό σύστημα και ιδιαίτερα στο Τραπεζικό Σύστημα. Πρώτα από όλα, έφεραν τις ιδιωτικές τράπεζες στο κέντρο του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, εκτοπίζοντας την κυριαρχία των κρατικών κεντρικών τραπεζών. Ιδιαίτερα, μετά την ψήφιση του νόμου από την κυβέρνηση Ρέικγκαν το 1981 για τη παραχώρηση του δικαιώματος στις ιδιωτικές τράπεζες να δημιουργήσουν το ίδιο off - shore καθεστώς που υπήρχε μέχρι τότε στο Λονδίνο, ισχυροποιήθηκε ακόμα περισσότερο η Wall Street, με την αυξανόμενη εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων προς επένδυση.

Επίσης, το καινούργιο καθεστώς δημιούργησε ένα μεγάλο κενό στην επίβλεψη των διεθνών χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την απορρύθμιση των αγορών και την αύξηση της κερδοσκοπίας χωρίς να υπάρχει ένας κεντρικός έλεγχος που θα μπορούσε να ελέγχει τέτοιες δραστηριότητες, ώστε να είναι σε ετοιμότητα να παρέμβει, εφόσον υπάρχουν παράνομες κερδοσκοπικές δραστηριότητες. Μια άλλη σημαντική επίδραση ήταν ότι τα χρηματοπιστωτικά συστήματα και οι ανταλλακτικές αξίες των νομισμάτων άλλων κρατών, ιδιαίτερα του νότου, έγιναν πολύ ευάλωτες στις αναπτυσσόμενες αμερικανικές αγορές, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να τις συναγωνιστούν και να μετατραπούν σε υποχείριό τους. Τέλος, το καινούργιο καθεστώς γενίκευσε την ισχυρή ανταγωνιστική πίεση δια μέσου των ανταγωνιστικών συστημάτων των ανεπτυγμένων χωρών, και έδωσε τη δυνατότητα στην κυβέρνηση των ΗΠΑ, να καθορίζει το είδος της ανταγωνιστικής πίεσης και των ρυθμίσεων των διεθνών χρηματοπιστωτικών αγορών που έπρεπε να υπάρχουν.

Αυτές οι επιπτώσεις έδωσαν τη δυνατότητα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ να γιγαντωθεί εκτοξεύοντας τις χρηματοπιστωτικές τους δραστηριότητες. Επιπλέον, οι επιχειρηματίες της Νέας Υόρκης και του Λονδίνου μετά το 1970, ξεκίνησαν να δημιουργούν διασυνδέσεις ανάμεσα στις δικές τους χρηματοπιστωτικές αγορές και στα εθνικά χρηματοπιστωτικά συστήματα παγκοσμίως. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Peter Gowan: «Οι επέκταση των διεθνών ιδιωτικών χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων μπορεί να υπολογιστεί με τη σύγκριση του μεγέθους των διεθνών τραπεζικών δανείων και ομολόγων από το 1975 μέχρι το 1990. Έτσι, οι τραπεζικοί δανεισμοί αυξήθηκαν από 40 δισεκατομμύρια δολάρια το 1975 σε πάνω από 300 δισεκατομμύρια δολάρια το 1990. Την ίδια περίοδο, τα ομόλογα αυξήθηκαν σχεδόν δέκα φορές από 19 δισεκατομμύρια το 1975 σε 170 δισεκατομμύρια το 1990» (Peter Gowan, 1999, *Global Gamble*, σελ. 27).

Από το 1970 και μετά, η Wall Street αύξησε την πίεσή της ώστε να εισχωρήσει στα εγχώρια χρηματοπιστωτικά συστήματα, έχοντας τρεις στόχους:

➔ την κατάργηση των περιορισμών από τα εθνικά κράτη της εισροής κεφαλαίων ανάμεσα στη Wall Street και τους ιδιώτες επιχειρηματίες,

➔ την απόδοση απόλυτων δικαιωμάτων στους επιχειρηματίες της Wall Street να εκτελούν οικονομικές δραστηριότητες με τα χρηματοπιστωτικά συστήματα και τις οικονομίες των εθνικών κρατών και

➔ την επανασχεδίαση των χρηματοπιστωτικών συστημάτων των εθνικών κρατών ώστε να ταιριάζει με την επιχειρηματική στρατηγική των επιχειρηματιών της Wall Street.

Σε ποιο βαθμό κατάφερε να πετύχει τα παραπάνω, θα εξεταστεί στα επόμενα κεφάλαια.

Συμπερασματικά, μπορεί να διαπιστωθεί ότι με την κατάργηση του διεθνούς νομισματικού καθεστώτος του Bretton Woods και με τις ευνοϊκές ρυθμίσεις που ακολούθησαν από τις κυβερνήσεις των ΗΠΑ, προς τις ιδιωτικές χρηματοπιστωτικές αγορές κατάφεραν να τις φέρουν στο επίκεντρο του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Με αυτόν τον τρόπο, οι κυβερνήσεις των ΗΠΑ βρήκαν έναν τρόπο να συνδυάσουν τις απορυθμισμένες διεθνείς τραπεζικές και χρηματοπιστωτικές αγορές ώστε να ενδυναμώσουν τη Wall Street με το χαμηλότερο ρίσκο κατάρρευσης των αμερικάνικων τραπεζικών και χρηματοπιστωτικών συστημάτων.

Επιπλέον, κατάφερε να αλλάξει τη μορφή του δανεισμού σε μια πιο φιλική αγορά ομολόγων για τους επενδυτές και σε πιο βραχυπρόθεσμες χορηγήσεις παρά σε μεσομακροπρόθεσμους τραπεζικούς δανεισμούς. Τέλος, η κυριαρχία της Wall Street στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει μεγάλη πολιτική σημασία, διότι ο έλεγχος στις χρηματοπιστωτικές ροές που τα καπιταλιστικά κράτη ασκούν, έχει επιπτώσεις στην πολιτική τους εξουσία στην κοινωνία. Επομένως, για να υπάρχει τέτοιος έλεγχος επιβάλλεται η καλή συνεργασία εθνικού κράτους - Wall Street που είχε ως αποτέλεσμα την κατάργηση των εθνικών συνόρων και την αποδυνάμωση της διασύνδεσης εθνικού κράτους - εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος, ώστε να γίνει ευκολότερη η εισχώρηση της Wall Street στις εγχώριες χρηματοπιστωτικές αγορές, οδηγώντας τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά συστήματα σε κρίση, επανασχεδιάζοντάς τα σύμφωνα με τα συμφέροντα του αμερικανικού καπιταλισμού.

ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Στις προηγούμενες σελίδες, έγινε μια ιστορική αναδρομή της ανάπτυξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι τη δεκαετία του '80. Στο παρόν κεφάλαιο, θα εξετάσουμε την εξέλιξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος από τα μέσα τις δεκαετίας του '80 μέχρι και μετά όπου γνώρισε την πλήρη άνθησή του με αποτέλεσμα να εξελιχθεί ως ο βασικός μοχλός ανάπτυξης του νέου καπιταλιστικού καθεστώτος. Σε αντίθεση με το παλιό καπιταλιστικό σύστημα, αυτό δε στηρίζονταν στις αγορές αγαθών και στην υπεραξία των εργοστασιακών προϊόντων αλλά όπως θα δούμε παρακάτω, στις χρηματοπιστωτικές αγορές και στην υπεραξία των τραπεζικών προϊόντων.

Η παραπάνω εξέλιξη ξεκίνησε, όπως προαναφέρθηκε, με την κατάργηση του καθεστώτος Bretton Woods και την ανάδυση του νέου καθεστώτος, που ευνοούσε τις ιδιωτικές επενδύσεις λόγω της μερικής κατάργησης των εθνικών περιορισμών και την ενίσχυση της κυριαρχίας του δολαρίου στις διεθνείς αγορές. Στις αρχές της δεκαετίας του '90, ο αποπληθωρισμός της Ιαπωνίας αλλά και ο μικρός ρυθμός ανάπτυξης της Ευρώπης σε συνδυασμό με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, βρισκόταν σε μεγάλη αντίθεση με τη μεγάλη οικονομική ανάπτυξη της Αμερικής. Επιπλέον, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η δεινή οικονομική θέση που βρέθηκαν τα κράτη που την απάρτιζαν, τα αυξανόμενα προβλήματα των αγορών της Μέσης Ανατολής και η σε εμβρυακό στάδιο ανάπτυξη της Κίνας έφεραν τον αμερικανικό καπιταλισμό, που είχε ως επίκεντρο το χρηματοπιστωτικό σύστημα με κύριο εκφραστή της τη Wall Street και τη City of London, ως το μοναδικό οικονομικό σύστημα που θα μπορούσε να βγάλει την παγκόσμια οικονομία από την κρίση που διαφαινόταν ότι μπορεί να εισέλθει.

Με την άνοδο του Μπιλ Κλίντον στην προεδρία των ΗΠΑ τον Ιανουάριο του 1993, είχε να αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα στην εσωτερική οικονομία, αποτέλεσμα του πολέμου στο Ιράκ το 1991, καθώς και τον ελλειμματικό προϋπολογισμό που παρέλαβε. Για τη λύση των προβλημάτων αυτών και την επαναφορά της αμερικανικής οικονομίας ως την ατμομηχανή της παγκόσμιας οικονομίας κερδίζοντας τη λάμψη που είχε αρχίσει να ξεθωριάζει, στράφηκε στο εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Έχοντας ως κεντρικό στόχο την παγκοσμιοποίηση, δηλαδή την ένωση όλων των κρατών του κόσμου δημιουργώντας το «παγκόσμιο χωριό» (global village), με επικεφαλής το κράτος των ΗΠΑ, προώθησε σε συνεργασία με τις οικονομικές ελίτ την οικονομική παγκοσμιοποίηση. Με την ολοκλήρωση αυτού του εγχειρήματος οι παγκόσμιες οικονομικές ελίτ προσδοκούσαν την ολοκληρωτική κατάρρευση των περιορισμών

που έθεταν τα εθνικά κράτη, την ελεύθερη διείσδυση των πολυεθνικών εταιριών και των ιδιωτικών επιχειρήσεων στις εθνικές οικονομίες και με τη βοήθεια του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, να καταστήσουν την Wall

Street και τη City of London ως το κυρίαρχο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.

Για να το πετύχει αυτό, ο Κλίντον κατάργησε πολλούς περιορισμούς που είχαν μείνει ως κατάλοιπα του προηγούμενου νομισματικού καθεστώτος, ευνοώντας τις αμερικανικές ιδιωτικές τράπεζες να επενδύσουν σε κάθε τομέα της οικονομίας και σε κάθε μέρος του πλανήτη. Επιπλέον, η οικονομική παγκοσμιοποίηση, η ενδυνάμωση του δολαρίου ως κυρίαρχο παγκόσμιο νόμισμα, η κατάργηση των ελέγχων του κεφαλαίου, και η ελεύθερη είσοδος και έξοδος των μεγάλων αμερικανικών επιχειρηματιών σε άλλα χρηματοπιστωτικά συστήματα, έδωσαν τη δυνατότητα στις αμερικάνικες επιχειρήσεις, μέσω των διευκολύνσεων των προϊόντων νέας τεχνολογίας (Διαδίκτυο, μέσα επικοινωνίας κ.τ.λ) να επενδύσουν σε όλο τον κόσμο αποκομίζοντας μεγάλα κέρδη, ευνοώντας την εγχώρια ανάπτυξη και ισχυροποιώντας τη Wall Street.

Με τη μεγάλη δύναμη που απέκτησε η Wall Street μπόρεσε να συμμετέχει όλο και περισσότερο σε κεφάλαια δανεισμού για άλλους χρησιμοποιώντας τα στις δικές τους εμπορικές δραστηριότητες. Έτσι, δημιουργήθηκαν τα αμοιβαία κεφάλαια υψηλού κινδύνου, ιδιωτικές μετοχικές ομάδες ή ιδιαίτερα επενδυτικά προϊόντα από τις τράπεζες. Τέτοια επενδυτικά προϊόντα άρχισαν να αντικαθιστούν τις «παράδοσιακές» επενδυτικές δραστηριότητες, λόγω των εξαιρετικά υψηλών κερδών που παρείχαν στις τράπεζες. Τα επενδυτικά αυτά προϊόντα δεν είχαν σκοπό να παρέχουν μακροπρόθεσμα κέρδη αλλά να αποδώσουν βραχυπρόθεσμα κέρδη από την αγοροπωλησία χρηματοπιστωτικών προϊόντων και ακίνητης περιουσίας λόγω των αλλαγών στην τιμή τους.

Για την προώθηση τέτοιων δραστηριοτήτων και στην εσωτερική αγορά, η Wall Street σε συνεργασία με την Ουάσιγκτον προχώρησε στην επέκταση των καταναλωτικών αναγκών αφενός με την παροχή πιστώσεων στους καταναλωτές από το χρηματοπιστωτικό σύστημα και αφετέρου εισάγοντας φτηνά προϊόντα κυρίως από την κινέζικη αγορά λόγω της κυριαρχίας του δολαρίου που επέτρεπε στις ΗΠΑ να πληρώνουν τα προϊόντα που εισήγαγαν από άλλες χώρες σε δολάρια. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να επεκταθεί ο ασυγκράτητος τρόπος ζωής με τη διαρκώς αυξανόμενη καταναλωτική μανία του μαζικού πληθυσμού των ΗΠΑ αλλά και στη συνέχεια όλων των ανεπτυγμένων χωρών αντλώντας κεφάλαια για την ικανοποίηση αυτής της μανίας από δανεισμούς δια μέσου του χρηματοπιστωτικού συστήματος με μηχανισμούς όπως οι πιστωτικές κάρτες, τα δάνεια για αγορά αυτοκινήτου, στεγαστικά δάνεια και άλλα. Αυτή η «φούσκα» της αποθεματικής αγοράς που δημιουργήθηκε τη δεκαετία του '90, έδωσε την εντύπωση στο σύνολο των καταναλωτών ότι γίνονταν συνεχώς πλουσιότεροι και μπορούσαν να ξοδεύουν περισσότερο. Είναι χαρακτηριστικό αυτό που γράφει ο Peter Gowman για τους Αμερικανούς καταναλωτές:

«Η φούσκα των στεγαστικών δανείων είχε διπλή επίδραση: όχι μόνο έκανε τους Αμερικανούς καταναλωτές να αισθάνονται εμπιστοσύνη ότι η αξία των σπιτιών τους θα αυξηθεί, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να ξοδεύουν περισσότερο, αλλά ενδυναμώθηκε αυτό το αίσθημα από μια ισχυρή καμπάνια από τις τράπεζες ωθώντας τους να πάρουν και άλλα δάνεια συνάπτοντας και δεύτερες υποθήκες και να χρησιμοποιήσουν τα χρήματα για να τα ξοδέψουν καταναλώνοντας» (Peter Gowan, New Left Review 55, 2009).

Με τα παραπάνω δεδομένα και με την ικανότητα του χρηματοπιστωτικού

συστήματος να παρέχει κεφάλαια στους επενδυτές κατάφερε ουσιαστικά να τροφοδοτήσει καταρχήν την αμερικανική και αργότερα την παγκόσμια οικονομία με κεφάλαια για την καταναλωτική έκρηξη της ευρείας μάζας των πολιτών. Έτσι, κατάφερε να δημιουργήσει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης σε κάθε οικονομία που εισχωρούσε, παρέχοντας τις απαραίτητες εγγυήσεις για περαιτέρω ανάπτυξη και ευημερία. Το νέο χρηματοπιστωτικό σύστημα της Wall Street κατάφερε να εγκαταστήσει το νέο καπιταλισμό σε κάθε γωνιά του πλανήτη για την περίοδο 1995 - 2008 και να φέρει την ελπίδα της εξάλειψης των οικονομικών ανισοτήτων και της ευημερίας όλων των πολιτών, ανεξαρτήτως κοινωνικών τάξεων και καταγωγής.

ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα είχε καταφέρει εκείνη την περίοδο να επηρεάζει την παγκόσμια κυριαρχία εγκαθιστώντας μια νέου τύπου παγκόσμια ηγεμονία; Το ερώτημα μπορεί να απαντηθεί εξετάζοντας τα στοιχεία που απαρτίζουν την παγκόσμια κυριαρχία. Σύμφωνα με το Brezenzinski, για να χαρακτηριστεί ένα κράτος ως παγκόσμια δύναμη πρέπει να υπερτερεί ταυτόχρονα σε τέσσερις τομείς: στρατιωτικό, οικονομικό, τεχνολογικό και πολιτισμικό (Brezenzinski, *Η Μεγάλη Σκακιέρα*, 1998, σελ. 52-53). Μπορούσε, λοιπόν, σε αυτήν την περίοδο το χρηματοπιστωτικό σύστημα και η οικονομική ελίτ να επηρεάσει τους τέσσερις αυτούς τομείς παγκοσμίως;

Όσον αφορά το στρατιωτικό τομέα, για τη συγκρότηση ισχυρού και σύγχρονου στρατού απαιτούνται πάρα πολλές οικονομικές δαπάνες, πολλαπλάσιες σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Όπως αναφέρει ο Paul Kennedy:

*«Τα βομβαρδιστικά (αεροπλάνα) στοιχίζουν διακόσιες φορές περισσότερο από όσο στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα καταδιωκτικά εκατό και πλέον από όσο κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα αεροπλανοφόρα είναι είκοσι φορές ακριβότερα και τα άρματα μάχης δεκαπέντε φορές ακριβότερα από όσο κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ένα υποβρύχιο τύπου Gato είχε κόστος 5.500 δολάρια ανά τόνο κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σε σύγκριση προς τα 1,6 εκατομμύρια ανά τόνο για το Trident» (Paul Kennedy, *Η Ανοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων*, 1990 σελ. 565).*

Έτσι, από τη στιγμή που χρειάζονται τεράστια κεφάλαια, αυτά αναγκαστικά θα περάσουν από τη Wall Street. Επίσης, η πολιτική ισχύς που είχε η οικονομική ελίτ ήταν πολύ μεγάλη, τέτοια ώστε να μπορούν να προκαλέσουν τη λήψη αποφάσεων για στρατιωτικές επιχειρήσεις με πραγματικό σκοπό τον έλεγχο κεφαλαίων, όπως έγινε στο δεύτερο πόλεμο του Ιράκ που αρκετοί ισχυρίζονται ότι έγινε για τον έλεγχο των ενεργειακών κεφαλαίων.

Στον οικονομικό τομέα το χρηματοπιστωτικό σύστημα είχε γίνει η καρδιά της παγκόσμιας οικονομίας, όπως αναλύθηκε παραπάνω. Στον τεχνολογικό τομέα, παρόλο που στα προϊόντα υψηλής τεχνολογίας η τιμή τους συνεχώς μειώνεται, τα κεφάλαια που διατίθενται για έρευνες πάνω στα προϊόντα αυτά συνεχώς αυξάνεται, με αποτέλεσμα να απαιτούνται και σε αυτόν τον τομέα επενδυτές. Για παράδειγμα, το 2001 μόνο για την έρευνα πάνω στη νανοτεχνολογία ο πρόεδρος των ΗΠΑ ανακοίνωσε ότι θα διαθέσει 500 εκατομμύρια δολάρια. Τέλος, όσον αφο-

ρά τον πολιτισμικό τομέα, το χωρίς όρια καταναλωτικό πρότυπο που προωθείται και χρηματοδοτείται από το χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει κατακλείσει όλες τις ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες, καθιστώντας το συνώνυμο με την ελευθερία, την ισότητα και την ευημερία.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα παραπάνω και λόγω της εισχώρησης της οικονομικής σφαίρας μέσω του χρηματοπιστωτικού συστήματος, σε όλες τις υπόλοιπες σφαίρες του παγκόσμιου γίνεσθαι, το χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει εξελιχθεί ως ένα σύστημα παγκόσμιας κυριαρχίας με όχημα την παγκοσμιοποίηση και αποδέκτες την ευρεία μάζα των πολιτών. Όπως αναφέρει ο Σπύρος Μακρής:

«Η παγκοσμιοποίηση ως μια σύνθετη και πολυεπίπεδη μορφή οικονομικής αλληλεξάρτησης, με φαινόμενα όπως η ραγδαία αύξηση της κυκλοφορίας των αγαθών, και των υπηρεσιών, η ραγδαία αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων, η μεγάλη ενίσχυση του ρόλου των αγορών χρήματος και κεφαλαίου στην οικονομική σταθερότητα - ανάπτυξη και γενικότερα η απελευθέρωση των πάσης φύσεως αγορών (προϊόντων, υπηρεσιών, χρήματος, κεφαλαίων) έχει καταστήσει εφεξής την ευημερία των κατοίκων μιας χώρας αντικείμενο παγκόσμιου ενδιαφέροντος και κατά συνέπεια έχει υποβαθμίσει σημαντικά το ρόλο του κράτους ως βασική οικονομική μονάδα στο διεθνές σύστημα» (Σπύρος Μακρής, Η θεωρία των Διεθνών σχέσεων στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, 2002, σελ. 87).

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΓΕΜΟΝΙΑ Η ΑΝΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ

Παγκόσμια Ηγεμονία του Χρηματοπιστωτικού Συστήματος

Για τη διατήρηση της παγκόσμιας κυριαρχίας του, το χρηματοπιστωτικό σύστημα έπρεπε να συνεργάζεται με τα εθνικά κράτη και η οικονομική ελίτ να κρατάει τις παγκόσμιες ισορροπίες μέσω των θεσμικών οργάνων όπως είναι το ΔΝΤ, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο παγκόσμιος οργανισμός εμπορίου καθώς και τα ισχυρά οικονομικά κράτη του πλανήτη, ώστε να υπάρχει έστω ο άτυπος έλεγχος της νομιμότητας της ροής των κεφαλαίων. Αντί αυτού, η αλαζονεία των οικονομικών ελίτ και η απληστία τους για όλο και περισσότερα κέρδη μετέτρεψαν την παγκόσμια κυριαρχία σε παγκόσμια ηγεμονία με οδυνηρές συνέπειες για το ίδιο το σύστημα και την ευρεία μάζα των πολιτών που ήταν αποδέκτες του.

Η Wall Street σε συνεργασία με την Ουάσιγκτον για την μεγιστοποίηση των κερδών της και την ισχυροποίηση της κυριαρχίας της στις ξένες αγορές χρησιμοποίησε τον παρακάτω τρόπο ενεργείας. Εισχωρούσε σε μια συγκεκριμένη αγορά, γενίκευε μια «φούσκα» τιμών δια μέσου αυτής αποκτώντας τεράστια κέρδη και στη συνέχεια αποσυρόταν αφήνοντας τη φούσκα να σκάσει. Λόγω της αλαζονείας της, η Wall Street πίστευε ότι θα καταφέρει να ελέγξει τις κρίσεις που εμφανίζονταν μετά το σκάσιμο των φουσκών που η ίδια είχε δημιουργήσει, με τη δημιουργία καινούργιων «φουσκών» σε άλλους τομείς. Έτσι, είχαμε τη φούσκα των προϊόντων νέας τεχνολογίας, των στεγαστικών δανείων, της τιμής του πετρελαίου κ.τ.λ. Με τον τρόπο αυτό, το νέο καθεστώς της Wall Street, κυριαρχούσε με μόλις πέντε επενδυτικές τράπεζες όπου διαχειριζόνταν τέσσερα τρισεκατομμύρια δολάρια ακί-

νητης περιουσίας, και μπορούσαν να μεταφέρουν πολλά ακόμα τρισεκατομμύρια δολάρια από θεσμούς όπως εμπορικές τράπεζες, αγορές κεφαλαίων, κεφάλαια από συνταξιοδοτικούς οργανισμούς κ.τ.λ.

Όμως, η διαδικασία της κερδοσκοπίας δια μέσου της δημιουργίας φουσκών απαιτεί την ικανότητα να μεταφέρει τεράστια κεφάλαια σε συγκεκριμένες αγορές ώστε να αλλάξει τη δυναμική των αγορών αυτών. Αυτό έγινε δια μέσου των τραπεζών οι οποίες με το να παραποιοούν τον ισολογισμό τους, μπορούσαν να δανειστούν τεράστια ποσά με σκοπό να τα επενδύσουν σε συγκεκριμένες αγορές. Επιπλέον, όσο η «φούσκα» συνέχιζε να υπάρχει, επέτρεπε στις τράπεζες να δανείζουν περισσότερο προσδοκώντας σε μελλοντικά κέρδη, από την περαιτέρω αύξηση των τιμών, όπως για παράδειγμα στη «φούσκα» των ακινήτων. Έχοντας κατά νου ότι με τον παραπάνω τρόπο οι παγκόσμιες οικονομικές ελίτ έχουν καταφέρει να χαλιναγωγήσουν και να ελέγξουν τις τεχνητές οικονομικές κρίσεις, οι τράπεζες ζαλισμένες από τα εύκολα κέρδη που απέφεραν αυτές οι κρίσεις, επιδίδονταν στις συνεχείς επενδύσεις παρέχοντας κεφάλαια στον ιδιωτικό τομέα προσδοκώντας σε μελλοντικά κέρδη, χωρίς να

υπο-
λογί-
ζουν το ρίσκο,
με αθέμιτα μέσα τα
οποία ήταν στενά συνδε-
δεμένα με τις τοπικές κυβερ-
νήσεις. Όπως αναφέρει ο Simon

Johnson ο οποίος διατέλεσε το 2007 και

το 2008 διευθυντής οικονομικών του ΔΝΤ:

«...Για παράδειγμα στη Ρωσία ο ιδιωτικός τομέας βρίσκεται τώρα σε δύσκολη κατάσταση, διότι τα προηγούμενα πέντε περίπου χρόνια δανείστηκε πάνω από 490 δισεκατομμύρια δολάρια από τις παγκόσμιες τράπεζες, και τους επενδυτές με την εντύπωση ότι ο ενεργειακός τομέας της χώρας θα μπορούσε να υποστηρίξει μια διαρκή αύξηση στην κατανάλωση δια μέσου της οικονομίας. Όσο η ρωσική ολιγαρχία ξόδευε αυτό το κεφάλαιο, αποκτώντας άλλες εταιρίες και ξεκινώντας φιλόδοξα επενδυτικά προγράμματα που παρήγαγαν θέσεις εργασίας, η σημαντικότητά τους για τις πολιτικές ελίτ αυξανόταν. Αύξηση της πολιτικής τους υποστήριξης σήμαινε καλύτερη πρόσβαση σε επικερδή συμβόλαια, φοροαπαλλαγές και επιχορηγήσεις. Και οι ξένοι επενδυτές δε θα μπορούσαν να είναι περισσότερο ευχαριστημένοι. Έχοντας όλα τα άλλα πράγματα

ίσα, προτιμούσαν να δανείζονται χρήματα σε ανθρώπους οι οποίοι είχαν την αυτονομία υποστήριξη των εθνικών τους κυβερνήσεων, ακόμα και αν αυτή η υποστήριξη στηριζόταν στη διαφθορά» (Simon Johnson, *The Quiet Coup*, 2009, σελ 2).

Η παραπάνω όμως τακτική είχε ως αποτέλεσμα να χτίζονται αυτοκρατορίες από τις τοπικές οικονομικές ελίτ, πάνω σε τεράστια χρέη τα οποία μόλις οι τοπικές τράπεζες σταματούσαν να τα χρηματοδοτούν, είτε υπό την πίεση των κυβερνήσεων, είτε υπό την αδυναμία των ίδιων, οι αυτοκρατορίες αυτές κατέρρεαν, προκαλώντας μεγάλες δυσκολίες στην εγχώρια οικονομία.

Όσον αφορά την οικονομία των ΗΠΑ, και αναφέρεται διότι είναι η ισχυρότερη οικονομία του πλανήτη, με τη Wall Street να έχει τη δύναμη να διαμορφώνει το περιβάλλον των αγορών που δραστηριοποιείται για την περίοδο της χρηματοπιστωτικής ηγεμονίας, ίσχυε ότι και στα άλλα κράτη, αλλά σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό. Από τη στιγμή που οι ΗΠΑ είχαν την πιο ανεπτυγμένη οικονομία, τεχνολογία και στρατιωτική ισχύ παγκοσμίως ήταν λογικό να έχουν και την πιο ανεπτυγμένη ολιγαρχία. Έτσι, η αμερικανική χρηματοπιστωτική βιομηχανία κέρδισε πολιτική εξουσία δημιουργώντας ένα είδος πολιτισμικού κεφαλαίου. Δηλαδή, όλοι πίστευαν ότι, ότι ήταν καλό για τη Wall Street, ήταν καλό για τη χώρα. Η βιομηχανία των τραπεζών έγινε ένας από τους ισχυρότερους χρηματοδότες για τις πολιτικές καμπάνιες, αλλά φτάνοντας στο υψηλότερο σημείο της επιρροής της δεν χρειαζόταν να εξαγοράσει την εύνοια της κυβέρνησης, όπως για παράδειγμα έπρεπε να κάνουν οι άλλες βιομηχανίες, όπως οι καπνοβιομηχανίες. Αυτό γινόταν διότι η Ουάσιγκτον ήδη πίστευε ότι η οι μεγάλοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί και η ελεύθερη ροή κεφαλαίων στις αγορές ήταν ζωτικής σημασίας για τη θέση των ΗΠΑ στον παγκόσμιο χάρτη.

Βέβαια, η μεγάλη επίδραση του χρηματοπιστωτικού συστήματος στην πολιτική της κυβέρνησης των ΗΠΑ φαίνεται και από τη μετακίνηση προσωπικού από τη Wall Street στην Ουάσιγκτον. Όπως αναφέρει ο Simon Johnson: «Ο Robert Rubin, πρώτα διετέλεσε αντιπρόεδρος στη Goldman Sachs, στη συνέχεια διορίστηκε γραμματέας του προέδρου Κλίντον στο Υπουργείο Οικονομίας των ΗΠΑ και αργότερα έγινε πρόεδρος στην εκτελεστική επιτροπή της Citigroup. Επίσης, ο Henry Paulson, ο οποίος διατέλεσε Γενικός Διευθυντής (CEO) στη Goldman Sachs, έγινε γραμματέας του προέδρου Μπους του νεότερου στο Υπουργείο Οικονομίας των ΗΠΑ και φεύγοντας έγινε πρόεδρος μιας μεγάλης ιδιωτικής εταιρίας.Είχε γίνει κάτι σαν παράδοση για την Goldman Sachs οι εργαζόμενοι της να πηγαίνουν σε δημόσιες υπηρεσίες μετά την αποχώρησή τους από την εταιρία» (Simon Johnson, *The Quiet Coup*, 2009, σελ. 5).

Είχε τέτοια δύναμη η Wall Street την εποχή της ηγεμονίας της, ώστε είχε πείσει μια ολόκληρη γενιά πολιτικών να πιστεύει ότι η άποψη των τραπεζών ήταν πάντα σωστή. Έτσι, γινόταν πιστευτή η άποψη του Ben Bernanke που εξέφραζε πλήθος οικονομολόγων το 2006 ότι: «Η διαχείριση του ρίσκου των αγορών και του ρίσκου του δανεισμού εξελίσσεται συνεχώς. ... Οι τραπεζικοί οργανισμοί όλων των βεληκεών, έχουν κάνει σημαντικά βήματα τις τελευταίες δύο δεκαετίες στην ικανότητά τους να υπολογίσουν και να διαχειριστούν το ρίσκο».

Όμως, η αλήθεια ήταν πολύ διαφορετική. Η διαφθορά και το ρίσκο του γρήγορου κέρδους είχε εισχωρήσει βαθιά στα υψηλά κλιμάκια των τραπεζών. Έτσι, για παράδειγμα, η διεύθυνση των χρηματοπιστωτικών προϊόντων της AIG είχε 2,5 δισεκατομμύρια δολάρια αφορολόγητο κέρδος το 2005 με το να πουλάει υποτιμολογημένες ασφάλειες για σύνθετες δύσκολα κατανοητές ασφάλειες. Αυτή η στρατηγική ήταν πολύ κερδοφόρα σε συνηθισμένες χρονιές, αλλά ιδιαίτερα καταστροφική σε κακές χρονιές, όπως για παράδειγμα την τελευταία χρονιά όπου η AIG είχε ασφαλιστήρια συμβόλαια για πάνω από 400 δισεκατομμύρια δολάρια σε ασφάλειες. Για να σωθεί η εταιρία, η κυβέρνηση των ΗΠΑ κάλυψε περίπου 180 δισεκατομμύρια δολάρια σε επενδύσεις και δάνεια για το εξελιγμένο μοντέλο ρίσκου που η εταιρία διαβεβαίωνε ότι η ύπαρξή του ήταν απίθανη.

Όσο η τακτική της Wall Street ήταν ιδιαίτερα κερδοφόρα και έφερνε μεγάλα κεφάλαια στην οικονομία των ΗΠΑ ήταν κυρίαρχη στο παγκόσμιο στερέωμα, διότι τα κέρδη ήταν πραγματικά εξωπραγματικά όπως φαίνεται στο Σχήμα 1: από το 1973 έως το 1985 ο χρηματοπιστωτικός τομέας ποτέ δεν κέρδισε πάνω από το 16% των εσωτερικών εταιρικών κερδών. Το 1986 έφτασε το 19% ενώ στη δεκαετία του '90 έφτασε ανάμεσα στο 21% και το 30%. Τη δεκαετία που διανύουμε

έφτασε το 41%. Από την άλλη, από το 1948 έως το 1982 η συνολική αποζημίωση στον χρηματοπιστωτικό τομέα ήταν ανάμεσα στο 99% και το 108% όλων των εσωτερικών ιδιωτικών βιομηχανιών. Από το 1983, αυξήθηκε κατακόρυφα, φτάνοντας το 181% το 2007.

Όμως, εκτός από τα τεράστια κέρδη που αποκόμισαν οι τράπεζες και οι εταιρίες καθώς και οι εργαζόμενοι που δραστηριοποιούνταν στη χρηματοπιστωτική βιομηχανία, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για τα τεράστια κέρδη που αποκόμισαν τα υψηλόβαθμα στελέχη αυτών των εταιριών (golden boys). Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Stanley O'Neal, γενικός διευθυντής της Merrill Lynch, ώθησε την εταιρία στην αγορά των ασφαλειών υποθηκών βγάζοντας τεράστια κέρδη το 2005 και το 2006. Για αυτήν την κερδοφορία πήρε από την εταιρία 14 εκατομμύρια δολάρια για κάθε μια από τις δύο χρονιές ως μπόνους. Οπότε η ακόρεστη ανάγκη για κερδοφορία και η αλαζονεία του χρηματοπιστωτικού συστήματος είχε περάσει και στους εργαζόμενους που αναζητούσαν συνεχή αύξηση κερδών με κάθε μέσο.

Η συνεχής αύξηση των κερδών και των χρημάτων προς κατανάλωση, ήταν το έπαθλο όλων: Ο χρηματοπιστωτικός τομέας, διότι έβλεπε τα κέρδη του να αυξάνονται συνεχώς, με κάθε μέσο χωρίς περιορισμούς, οι κυβερνήσεις, διότι είχαν βρει χρηματοδότες για να ασκούν κοινωνική πολιτική που χαρακτηριζόταν πολλές φορές από σπατάλες για να αυξήσουν την πολιτική τους επιρροή, οι οικονομικές ελίτ, διότι σε συνεργασία με τις τοπικές κυβερνήσεις επιδίδονταν σε αθέμιτο ανταγωνισμό ισχυροποιώντας το εταιρικό τους εκτόπισμα στον παγκόσμιο επιχειρηματικό χάρτη και τέλος ο απλός κόσμος που έχοντας στα χέρια τους κεφάλαια από εύκολους δανεισμούς προς κατανάλωση, τους είχε δημιουργηθεί η αίσθηση ότι με τον τρόπο αυτό θα αναβάθμιζαν το κοινωνικό τους status.

Όμως, η ηγεμονία του χρηματοπιστωτικού συστήματος στηριζόταν σε πηλίνα πόδια. Αυτά τα πηλίνα πόδια ήταν ο συνεχής αυξανόμενος δανεισμός δημιουργώντας σε όλους υπέρογκα χρέη τα οποία προσδοκούσαν να αποπληρώσουν με την αύξηση των αξιών των επενδύσεών τους, με αυτά τα κεφάλαια. Όμως τι θα γινόταν εάν οι τιμές δεν αυξάνονταν για κάποιο χρονικό διάστημα και οι τράπεζες αδυνατούσαν να χρηματοδοτήσουν τους επενδυτές ώστε να ανακυκλωθεί το σύστημα της ευημερίας που όλοι είχαν την αίσθηση ότι ζούσαν; Ασφαλώς θα είχε σοβαρές επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία, όπως θα δούμε παρακάτω, και κυρίως στα μη ισχυρά εθνικά κράτη που βγήκαν λιγότερο κερδισμένα από αυτήν την ηγεμονία.

Η ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ

Ήδη από το 2004 άρχιζαν να εκφράζονται φόβοι για την κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος οδηγώντας την παγκόσμια οικονομία σε μία ισχυρή οικονομική κρίση. Σύμφωνα με το άρθρο του Ιου της Κυριακής για την κρίση, στα μέσα του 2005 αναπτύχθηκε μια έντονη σχετική αρθρογραφία στον αμερικάνικο Τύπο. Όπως αναφέρει: «Ακολουθώντας μια ιδέα που χρησιμοποίησε το περιοδικό «Economist» για να μετρήσει πόσο συχνά αναφέρεται από τα ΜΜΕ η λέξη «ύφεση», ο Αμερικανός οικονομολόγος Νταγκ Χένγουντ εμπνεύστηκε το δικό του «δείκτη» για να μετρήσει πόσο συχνά αναφέρεται η «στεγαστική φούσκα» στις μεγάλες εφημερίδες

των ΗΠΑ. Το αποτέλεσμα είναι ότι όλο το 2004 και στις αρχές του 2005 η φράση αυτή αναφερόταν μόλις 10 έως 30 φορές το μήνα, το καλοκαίρι του 2005 έφτασε τις 140 φορές» (Ιος της Κυριακής για την Κρίση, 2008).

Στα μέσα του 2008, ξέσπασε η πρώτη ισχυρή κρίση στην αμερικανική οικονομία, η κρίση των στεγαστικών δανείων. Όπως προαναφέραμε, σημαντικό ρόλο στην κρίση αυτή έπαιξε η διαδικασία χορήγησης εναποθηκευμένων δανείων υψηλού ρίσκου και στη συνέχεια τιτλοποίηση των χρεών με εγγύηση άλλων χρεών. Η δημιουργία και η διαρκής ανταλλαγή αυτών των πιστωτικών παραγώγων στηρίχτηκε εξολοκλήρου στη συνεχή αύξηση της τιμής των ακινήτων, χωρίς καμία αναλογία με την άνοδο του πληθωρισμού ή της πραγματικής τους αξίας. Η διεύρυνση αυτή των τραπεζών στην ευρεία μάζα των πολιτών και η παροχή στεγαστικών δανείων με μοναδική υποχρέωση των δανειοληπτών μιας μικρής προκαταβολής, και μετά από την έλευση 2-3 χρόνων κατακόρυφη αύξηση των επιτοκίων, έδωσαν τη δυνατότητα απόκτησης κατοικίας σε ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού των ΗΠΑ. Μετά το άνοιγμα του προέδρου Μπους το 2002 στις μειονότητες για απόκτηση ιδιόκτητης κατοικίας και τις τραπεζικές διευκολύνσεις, παρατηρήθηκε ρεκόρ του ποσοστού όλων των εποχών, στις ιδιόκτητες κατοικίες μεταξύ του πληθυσμού των ΗΠΑ, φτάνοντας το 69,2%. Όμως, μετά την έλευση κάποιων χρόνων και με τις δόσεις να γίνονται δυσβάστακτες, οι τράπεζες προέτρεπαν του οφειλέτες να συνάψουν καινούργια δάνεια για να πληρώσουν τις παλιές οφειλές. Η αγορά έφτασε σε

ένα σημείο που οι οφειλέτες δεν μπορούσαν να πληρώσουν και οι τράπεζες αδυνατούσαν να δανείσουν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη πτώση των ακινήτων που δυσχέρησε κατά πολύ την κατάσταση, διότι οι κατασχέσεις κρίνονταν οικονομικά ασύμφορες μη έχοντας άλλο τρόπο οι τράπεζες να εισπράξουν τα δάνεια που είχαν παράσχει στους δανειολήπτες.

Η κρίση αυτή έφερε σε δεινή οικονομική θέση τους οργανισμούς της καρδιάς του χρηματοπιστωτικού συστήματος, τις ιδιωτικές

τράπεζες, που λόγω της παγκοσμιοποίησης και της ελεύθερης ροής κεφαλαίων σε όλο τον κόσμο, η κρίση επεκτάθηκε σε όλα τα επίπεδα της παγκόσμιας οικονομίας. Όπως αναφέρεται στη μελέτη των Λαπατσιώρα και Μήλιου «Χρηματοπιστωτική κρίση και οικονομική ρύθμιση»: «Αυτό που έφερε στην επιφάνεια η παρούσα κρίση είναι ότι η διαδικασία αυτή διασποράς του πιστωτικού κινδύνου, στο γενικότερο πλαίσιο έντασης του ανταγωνισμού μεταξύ των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και η στροφής τους από τις επιχειρήσεις προς το «πλατύ κοινό» (καταναλωτικά και στεγαστικά δάνεια), λειτούργησε ως εφελκυστήρας για τις τράπεζες και άλλους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς στο να συνάπτουν δάνεια όλο και χαμηλότερης φερεγγυότητας. Καθώς με την αλλαγή της οικονομικής συγκυρίας αυξανόταν δραματικά το ποσοστό αυτών των ενυπόθηκων δανείων, που δε μπορούσαν να εξυπηρετηθούν, κατέρρεαν και οι τιμές των παράγωγων τίτλων, επομένως ό,τι σχεδιάστηκε ως διασπορά του χρηματοπιστωτικού κινδύνου να λειτουργεί πλέον ως διάχυση της κρίσης στο αμερικανικό και διεθνές τραπεζικό χρηματοπιστωτικό σύστημα». (Λαπατσιώρας, Σπύρος, Μήλιος Γεώργιος, Χρηματοπιστωτική κρίση και οικονομική ρύθμιση, 2008).

Συνοψίζοντας και θέλοντας να εξηγήσουμε τα αίτια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που ξέσπασε στα μέσα του 2008 στις ΗΠΑ και επεκτάθηκε σε όλο τον κόσμο, μπορούμε να αναφέρουμε τις διορθωτικές κινήσεις που έπρεπε να αναλάβει αρχικά η κυβέρνηση των ΗΠΑ και στη συνέχεια οι άλλες κυβερνήσεις αφενός λόγω της μεγάλης διάρκειας και έντασης του προηγούμενου ανοδικού κύκλου (2002 - 2007) όπου οι χρηματιστηριακοί δείκτες είχαν ξεπεράσει κάθε προηγούμενο και οι τιμές των ακινήτων είχαν φτάσει σε αφύσικα υψηλά επίπεδα, αφετέρου λόγω του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών των ΗΠΑ, το οποίο είχε φτάσει σε ανησυχητικά επίπεδα λόγω της μεταφοράς του πρωτογενή τομέα παραγωγής σε χώρες με φτηνά εργατικά χέρια όπως κυρίως η Κίνα.

Ένας δεύτερος παράγοντας που οδήγησε σε αυτήν την κρίση ήταν η χαλαρή νομισματική πολιτική στις ΗΠΑ σε συνδυασμό με την αύξηση της διορθωτικής ρευστότητας, που σχετίζεται με τις υψηλές αποταμιεύσεις κυρίως της Κίνας και των πετρωτοπαραγωγών χωρών που διοχετεύονται στις Δυτικές χώρες. Αυτή η ροή κεφαλαίων από φτωχότερες σε πλουσιότερες χώρες όπως από την Κίνα στις ΗΠΑ, συνιστά σημαντική στρέβλωση στην κατανομή πόρων σε παγκόσμια κλίμακα.

Επίσης, ένας άλλος παράγοντας και ίσως ο σημαντικότερος είναι η προβληματική εταιρική διακυβέρνηση των τραπεζών σε συνδυασμό με τη χαλάρωση της εποπτείας που συνοδεύτηκε από ευνοϊκές για τις τράπεζες νομοθετικές ρυθμίσεις. Έτσι, στις τράπεζες επικράτησε φρενίτιδα υψηλών εκτάκτων αμοιβών (bonus) που συνδέθηκαν με

αυξημένη δανειοδότηση σε πιστούχους αμφιβόλου ικανότητας αποπληρωμής, δάνεια αμφιβόλου ποιότητας τιτλοποιήθηκαν και πέρασαν σε ισολογισμούς οργανισμών που δεν εποπτεύονται από τις αρχές και διατέθηκαν σε τελικούς πελάτες ως δομημένα προϊόντα με αδιαφανή χαρακτηριστικά.

Στις παραπάνω αιτίες δεν πρέπει να ξεχνάμε από τη μια την καταναλωτική μανία της ευρείας μάζας των πολιτών που έχοντας ως αποθημένο την οικονομική καταπίεση πολλών χρόνων έκαναν κακή διαχείριση των δανειακών χρημάτων που έλαβαν από τους πιστωτικούς οργανισμούς. Έτσι, η πλειοψηφία δέχτηκε άκριτα τα λόγια των οικονομολόγων και των τραπεζών για συνεχή άνοδο των ρυθμών ανάπτυξης και χειρισμού του λαμβανόμενου ρίσκου με αποτέλεσμα να επιδοθεί στην ασύδοτη κατανάλωση και δανεισμό για την ικανοποίηση των συνεχώς αυξανόμενων υποτιθέμενων αναγκών. Από την άλλη, οι επιχειρήσεις έχοντας ως οδηγό το εύκολο κέρδος που προωθούσε το χρηματοπιστωτικό σύστημα, επιδόθηκαν σε ριψοκίνδυνες επενδύσεις εύκολου κέρδους και μεγάλου κόστους, παρά σε συνετές και σταθερές επενδύσεις χαμηλού ρίσκου, με χρήματα που έπαιρναν εύκολα ως δάνεια από τους τραπεζικούς φορείς.

Δεν μπορεί να λεχθεί με βεβαιότητα ότι τα παραπάνω γεγονότα έφεραν ή ότι θα φέρουν την πτώση του χρηματοπιστωτικού συστήματος ή την ανάδυση ενός άλλου επενδυτικού καθεστώτος που σε συνεργασία με το χρηματοπιστωτικό σύστημα θα βγάλει την παγκόσμια οικονομία από την κρίση και θα την επαναφέρει σε ανοδικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Αυτό που μπορεί όμως να παρατηρηθεί είναι η κατάρρευση της ηγεμονίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος με την απορρύθμιση της αγοράς, την παντελή έλλειψη μηχανισμών ελέγχου και τα αμφιβόλου ποιότητας επενδυτικά προϊόντα που επέφερε ο μεγάλος ανταγωνισμός των τραπεζών και τα τεράστια κέρδη που απέδιδαν. Η κατάρρευση αυτή, όπως θα δούμε παρακάτω, έχει καταστήσει τις αγορές πολύ περισσότερο συγκρατημένες και τους καταναλωτές αρκετά επιφυλακτικούς.

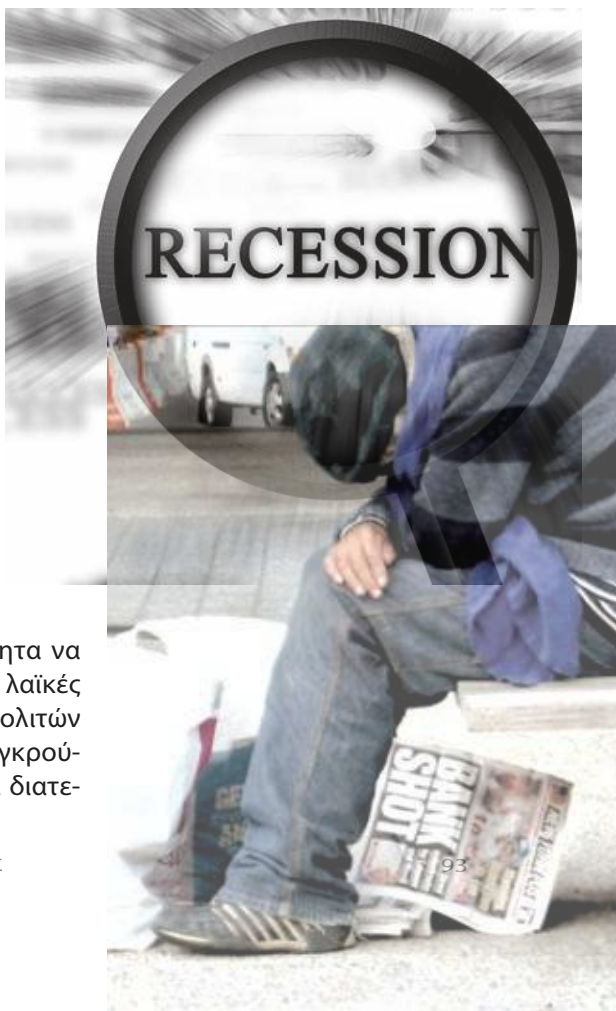
ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ

Η κρίση που δημιουργήθηκε στα ακίνητα και επεκτάθηκε σε όλο το χρηματοπιστωτικό σύστημα οδήγησε στην κατάρρευση πολυεθνικών εταιριών και χρηματοπιστωτικών κολοσσών όπως είναι η χρεοκοπία της Lehman Brothers, μια από τις μεγαλύτερες τράπεζες της Αμερικής, χρεοκοπία αυτοκινητοβιομηχανιών, αεροπορικών εταιριών και άλλες, προκαλώντας σοβαρούς τριγμούς στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και την παγκόσμια οικονομία. Η κρίση εξαπλώθηκε από την οικονομία των ΗΠΑ σε όλο τον κόσμο φέρνοντας ανατροπές στην παγκόσμια οικονομία εκφράζοντας τις δομικές παθογένειες του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η κρίση αυτή απειλεί την εισαγωγή των οικονομιών όλων των προηγμένων κρατών σε βαθιά ύφεση που θα έχει ολέθριες συνέπειες για όλο τον υπόλοιπο κόσμο. Ήδη οι κυβερνήσεις της Ουάσιγκτον, του Βερολίνου, του Λονδίνου, του Παρισιού, αλλά και άλλων κυβερνήσεων του κόσμου σχεδιάζουν και υλοποιούν «χρηματοπιστωτικά πακέτα» αιμοδότησης των οικονομιών τους, ώστε να αποκτήσουν και πάλι εμπιστοσύνη οι αγορές και να μπορέσουν να προσελκύσουν και πάλι νέους επενδυτές. Επίσης, στις προηγμένες χώρες ο

φόβος της συνεχιζόμενης αύξησης της ανεργίας είναι υπαρκτός αφού σύμφωνα με την έκθεση του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας η ανεργία στους νέους από 15 έως 24 ετών το 2009 έφτασε τον τεράστιο αριθμό των 81 εκατομμυρίων ανέργων σε ολόκληρο τον κόσμο. Σύμφωνα με την έκθεσή του, για την ανεργία των νέων αναφέρεται ότι: «Ο δείκτης ανεργίας των νέων σε όλον τον κόσμο έχει φθάσει στο υψηλότερο σημείο που έχει καταγραφεί ποτέ και μέλλει να ανέβει ακόμη περισσότερο μέσα στο 2010». Ο δείκτης έχει ξεπεράσει το 11,9% το 2007 και το 13% το 2009. Για το 2010, προβλέπεται να αυξηθεί ελαφρώς στο 13,1% και να ξαναπέσει στο 12,7% το ερχόμενο έτος, σύμφωνα με τις προβλέψεις του Οργανισμού.

Επομένως, σύμφωνα με τα παραπάνω αυξάνεται η ανασφάλεια, ανακυκλώνοντας την επιφυλακτικότητα που είναι αποτρεπτικός παράγοντας στις επενδύσεις και στην αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης. Αυτό γίνεται διότι λόγω της ανασφάλειας οι επενδυτές αποσύρουν τα κεφάλαια από τις μετοχές και στρέφονται στις αγορές ομολόγων, χρυσού και άλλων «ασφαλών» καταφυγίων. Όπως φαίνεται στο άρθρο της Αλέκας Καψύλη στην εφημερίδα «Το Βήμα»: «Κυβερνητική έρευνα έδειξε ότι το ποσοστό της αποταμίευσης των αμερικανικών νοικοκυριών βρίσκεται στο 6,4% του διαθέσιμου εισοδήματος, ενώ πριν από την ύφεση το ποσοστό κυμαίνονταν επί σειρά ετών μεταξύ 1% και 2%» (Αλέκα Καψύλη, άρθρο στην εφημερίδα *Το Βήμα*, 15 Αυγούστου 2010).

Οι επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής ασφυξίας φάνηκαν και στα ελλείμματα στους προϋπολογισμούς των κρατών κυρίως του νότου, φτάνοντας στα όρια της χρεοκοπίας όπως έγινε και στην Ελλάδα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την έκκληση βοήθειας από το ΔΝΤ το οποίο για να βοηθήσει τις χώρες με μεγάλα ελλείμματα έφερε αντιμέτωπες τις κυβερνήσεις, από τη μια με τις εγχώριες οικονομικές ελίτ που είχαν υποστεί μεγάλες ζημιές λόγω της κρίσης ζητώντας επιπλέον επιχορηγήσεις και από την άλλη την ευρεία μάζα των πολιτών που είχαν στην πλειοψηφία υπερχρεωμένα νοικοκυριά λόγω των δανείων που είχαν συνάψει πριν την κρίση. Από τις πιέσεις αφενός των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και αφετέρου του ΔΝΤ, οι κυβερνήσεις πρέπει να δυσανεστήσουν και τις δύο κατηγορίες πολιτών, βρισκόμενοι όμως σε ετοιμότητα να αντιμετωπίσουν από τη μια της άμεσες λαϊκές συγκρούσεις από την ευρεία μάζα των πολιτών και από την άλλη τις παρασκηνιακές συγκρούσεις των οικονομικών ελίτ που δεν είναι διατε-

θειμένες να απωλέσουν την οικονομική εξουσία που είχαν αποκτήσει.

Στο άμεσο μέλλον, οι προβλέψεις δεν είναι ευοίωνες. Όπως προαναφέρθηκε, η ανεργία προβλέπεται να παραμείνει σε υψηλά επίπεδα και οι αγορές δεν φαίνεται να αποκτούν άμεσα την εμπιστοσύνη των επενδυτών. Επίσης, όλες οι τελευταίες εξελίξεις στην οικονομία και γενικά στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, είναι πιθανό να δώσουν έναν άλλο τρόπο σκέψης στα «παιδιά της κρίσης» στα παιδιά δηλαδή της επόμενης γενιάς. Αυτά θα ακούν, θα διαβάζουν και θα μαθαίνουν για την επενδυτική μανία και υπερκατανάλωση που επικρατούσε την εποχή της χρηματοπιστωτικής ηγεμονίας και θα αναρωτιούνται εάν είναι αλήθεια ή διαβάζουν κάποιο μυθιστόρημα. Είναι γεγονός ότι η τάση που υπάρχει στις αγορές είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για τις επενδύσεις και όποιος δε ζήσει την εποχή αυτής της τάσης δεν μπορεί να την καταλάβει, όπως για παράδειγμα η τάση για επένδυση στο χρηματιστήριο την εποχή της «φούσκας» του ελληνικού χρηματιστηρίου.

Επιπλέον, τα «παιδιά της κρίσης» ενδεχομένως να αντιμετωπίσουν μεγάλες οικονομικές δυσκολίες, έχοντας μικρά περιθώρια επενδύσεων και χρηματοδοτήσεων από χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς καθώς και μικρά περιθώρια κέρδους από τη μισθωτή εργασία. Όμως, το σημαντικό κέρδος που θα αποκομίσει η παραπάνω γενιά είναι ότι θα μάθει να μην παρασύρεται εύκολα ζώντας μια περισσότερο συγκρατημένη και πειθαρχημένη ζωή, κάνοντας πιο σταθερά επαγγελματικά βήματα με χαμηλότερα περιθώρια κέρδους και λιγότερο ρίσκο. Επίσης, με την παρούσα κρίση αναγκαστικά θα αποσυρθεί η οικονομική σφαίρα από αρκετές άλλες σφαίρες της κοινωνικής ζωής, επαναφέροντας τον άνθρωπο από καταναλωτικό ον που είχε γίνει σε κοινωνικό ον που επιτάσσει η φύση του.

Στο παρόν άρθρο αναλύθηκε η εξέλιξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος, τους τομείς που επηρέασε, πώς έφτασε στο απόγειό του και τελικά πως φτάσαμε στην παρούσα οικονομική κρίση που βιώνουμε. Έχουμε να πάρουμε πολλά μαθήματα από αυτήν την κρίση και κυρίως για το πού μπορεί να φτάσει η απληστία του ανθρώπου και πώς το εύκολο κέρδος μπορεί να παρασύρει ολόκληρες κοινωνίες σε παράλογους τρόπους ζωής χωρίς τον αναλογισμό των επιπτώσεων.

Όπως κάθε σύστημα έτσι και το χρηματοπιστωτικό έχει πολλά θετικά στοιχεία, όπως η άμεση χορήγηση κεφαλαίων για επενδύσεις, που θα αυξήσει την παραγωγή, θα τονώσει την αγορά, θα δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας και θα ενισχύσει την ευημερία. Δηλαδή, όπως λέει και ο Brezinski, για την Αμερική: «*Αν οι ΗΠΑ θέλουν να διατηρήσουν στο εσωτερικό τους τη ζωή και τη δημοκρατία που αγαπούν, θα πρέπει πρώτα να διατηρήσουν τη νομιμότητα της υπεροχής τους στο εξωτερικό. Κι αυτό δε σημαίνει παρά ειλικρινής συνεργασία με τους συμμάχους τους και όχι μονάχα υποστήριξη όσων τους εκλιπαρούν, ενώ, πάνω από όλα, σημαίνει σταθερή προσπάθεια συνεργασίας και με άλλους για να κατανοηθεί η πολύπλοκη ανθρώπινη φύση της σύγχρονης παγκόσμιας αταξίας*» (Brezinski, *Η Επιλογή* 2005, σελ. 97).

Σε παραλληλισμό με τους ισχυρισμούς του Brezinski, για να υπάρξει στο μέλλον ένα χρηματοπιστωτικό σύστημα που θα παρέχει κεφάλαια ευνοώντας την ανάπτυξη, αλλά από την άλλη θα παρέχει ασφάλεια στους επενδυτές, θα πρέπει να αναθεωρηθούν οι απόψεις περί ελέγχου και ρυθμιστικών κανόνων, ώστε με την παγκόσμια συναίνεση να υπάρξει εποπτεία στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική αγορά με αδιάβλητα και πολυσυμμετοχικά παγκόσμια εποπτικά όργανα που σκοπό θα έχουν τη διαφύλαξη της παγκόσμιας οικονομικής σταθερότητας. Μόνο με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσουμε να παραδώσουμε στις επόμενες γενιές μια παγκόσμια οικονομία διδαγμένη από τα λάθη του παρελθόντος και έτοιμη να δεχτεί τις προκλήσεις του μέλλοντος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Brezinski, Z. (1998) *Η Μεγάλη Σκακιέρα*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη.
- Brezinski, Z. (2005) *Η Επιλογή*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη.
- Gowan, P. (1999) *The Global Gamble*, London, Verso.
- Kenedy, P. (1990) *Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα, Αξιωτέλλης.
- Μακρύς, Σ. (2002) *Η θεωρία των Διεθνών Σχέσεων στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα, Παπαζήσης.
- Patchini, L. and Leys, C. *The New Emperial Challenge*, 2003, London, The Merlin Press.

Άρθρα

- Gowan, P. *Crisis in the Heartland*, *New Left Review* 55, January-February 2009.
- Johnson, S. *The Quiet Coup*, *The Atlantic*, May 2009.
- Keister, L. *Financial, Money, and Banking*, *Annual Review of Sociology*, Vol 28 (2002) pp. 39 - 61.
- Γιαλλουρίδης, Χ. *Η Ανολοκλήρωτη Επανάσταση*.
- Γκόρτζος, Χ. *Εισαγωγή στο Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο* Πανεπιστημιακές Παραδόσεις.
- Καψύλη, Αλ. *Οι Φόβοι για Υποτροπή της Υφεσης Ρίχνουν τις Αγορές*, *Το Βήμα*, 15 Αυγούστου 2010, σελ. Β1341.

Ιστοσελίδες

- <http://www.atticafreepress.gr/νέοι-στο-περιθώριο-στο-131-η-παγκόσμια-av/>
- <http://www.capital.gr/News.asp?id=1007977>
- <http://indy.gr/other-press/krisi-oi-meionotites-ta-ftina-spitia-kai-o-mpoys>
- http://www.iaabooks.gr/articles/geo_14_yiallourides.pdf
- http://www.iene.gr/energyweek08/articlefiles/page03_04/a_omilia_stournara.pdf

Το Αποφασιστικό Σημείο στο Τακτικό Επίπεδο

«Ένα σημείο του οποίου η εξουδετέρωση ή η καταστροφή θα εξασθενήσει σημαντικά τον εχθρό»

JOMINI (1803)

Ο σχεδιασμός μιας επιχείρησης με βάση το αποφασιστικό σημείο (ΑπΣ) είναι άλλη μία ιδέα η οποία παρότι φιλοδοξεί να βελτιώσει τη διαδικασία σχεδιάσεως μιας επιχείρησης, δεν είναι κάτι καινούριο στην πολεμική τέχνη, αφού πολλοί έχουν γράψει σχετικά με αυτό. Ανάμεσα σε αυτούς που έχουν ασχοληθεί με το αντικείμενο είναι και ο Clausewitz, ο οποίος συνέδεσε τα αποφασιστικά σημεία με τα Κέντρα Βαρύτητας (ΚΒ). Στο έργο του «Περί Πολέμου» (*On War*), ο Clausewitz υποστηρίζει ότι η συγκέντρωση μαχητικής ισχύος στο αποφασιστικό σημείο είναι το κλειδί για να εξουδετερωθεί το εχθρικό κέντρο βαρύτητας. Συνεχίζοντας δε αναφέρει χαρακτηριστικά: «Δεν ανακαλύψαμε μία καινούρια τεχνική. Είναι κάτι που οι καλοί διοικητές εφαρμόζουν από τότε που υπάρχουν πόλεμοι. Το κλειδί είναι να είσαι ισχυρότερος από τον αντίπαλο στον αποφασιστικό τόπο και χρόνο ώστε να αποκαλύψεις το κέντρο βάρους του»¹. Σήμερα, η παραπάνω αρχή αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία από αυτήν που είχε κατά τους Ναπολέοντιους πολέμους στους οποίους αναφερόταν ο Clausewitz και αυτό γιατί οι ταχέως εξελισσόμενες πολεμικές επιχειρήσεις στον 21^ο αιώνα έχουν τόσο πολυσύνθετα και πολυποίκιλα χαρακτηριστικά

ΚΕΙΜΕΝΟ: Ίλαρχος
Ιωάννης Δράκος

πού είναι εξαιρετικά δύσκολο να διακρίνεις τα ΚΒ του εχθρού και κατ' επέκταση τα αποφασιστικά σημεία². Η ιστορία μπορεί να μας δώσει πολλά παραδείγματα τα οποία μπορούν να επιβεβαιώσουν του λόγου το αληθές. Κατά τη μάχη του Μαραθώνα, ο Μιλτιάδης θεώρησε αποφασιστικό σημείο της μάχης το να πιστέψουν οι Πέρσες ότι οπισθοχωρεί η ελληνική διάταξη, ώστε να καταφέρει να περικυκλώσει τον εχθρό και να τον καταστρέψει. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η μάχη στα Γαυγάμηλα όπου ο Μ. Αλέξανδρος αντιλήφθηκε έγκαιρα ότι το ΑπΣ για να νικήσει τον Δαρείο ήταν η διάσπαση του μετώπου του με ταυτόχρονη δημιουργία κενού στο αριστερό πλευρό των Περσών όπου και θα συγκέντρωνε ισχυρότερες δυνάμεις σε τόπο και χρόνο. Αυτός ήταν και ο λόγος που του επέτρεψε να νικήσει αριθμητικά υπέρτερο εχθρό³. Τέλος, σύμφωνα με πολλούς ιστορικούς, η επιτυχία του Μ. Ναπολέοντα έγκειται όχι μόνο στην ικανότητά του να εκτελεί τακτικούς ελιγμούς με τα στρατεύματά του αλλά και στην ικανότητά του να διακρίνει εκείνα τα σημεία στην εχθρική διάταξη, που, όταν προσβάλλονταν με επιτυχία, οδηγούσαν στην κατάρρευση του εχθρού. Στη μάχη του Αούστερλιτς ο Μ. Ναπολέων, ουσιαστικά, επιστρατεύοντας όλη του τη μεγαλοφυ-

ια «κατασκεύασε» το ΑπΣ που χρειαζόταν για την νίκη του, εκμεταλλεόμενος την αλαζονεία και την άγνοια των αντιπάλων του και εφαρμόζοντας την αρχή «ισχύς εν δεδομένω τόπω και χρόνω»⁴.

Σύμφωνα με τον ΔΚ 2-1 (Επιχειρησιακή Σχεδίαση σελ. 26), τα αποφασιστικά σημεία είναι τα στάδια/κλειδιά από τα οποία περνά η διαδρομή που οδηγεί στο ΚΒ (Γραμμές Επιχειρήσεων). Δηλαδή,

¹ Τα ΚΒ υφίστανται σε στρατηγικό, επιχειρησιακό ή τακτικό επίπεδο και η προσβολή τους σχετίζεται άμεσα με την επίτευξη των ΑΝΣΚ. Στο τακτικό επίπεδο, τα Κέντρα Βάρους εμφανίζονται συνήθως ως συγκεκριμένες δυνατότητες σε συγκεκριμένα σημεία που συνεισφέρουν καθοριστικά στην ελευθερία δράσης και λειτουργούν ως μέσα επίτευξης των τακτικών ΑΝΣΚ. (ΔΚ 2-1 Επιχειρησιακή Σχεδίαση σελ. 22).

² Στον Αμερικάνικο στρατό χρησιμοποιείται ο όρος αποφασιστικό σημείο (*decisive point*), στον Βρετανικό στρατό ο όρος αποφασιστικές προϋποθέσεις (*decisive conditions*) και στον Γερμανικό στρατό ο όρος σημείο συγκέντρωσης προσπάθειας (*schwerpunkt*).

³ Δημιουργία προϋποθέσεων εφαρμογής της αρχής: «Το φίλιον ισχυρόν κατά του εχθρικού ασθενούς εν τόπω και χρόνω». (Η μάχη στα Γαυγάμηλα, Θέματα στρατιωτικής ιστορίας σελ. 46).

⁴ Το ΑπΣ της μάχης του Αούστερλιτς σχεδιάστηκε με βάση τις προθέσεις του αντιπάλου. Ουσιαστικά, οι Ρώσοι εξαπατώμενοι από τον Ναπολέοντα, όσον αφορά τις προθέσεις του, δημιούργησαν από μόνοι τους τις ευνοϊκές συνθήκες για την επίτευξη του ΑπΣ του μεγάλου στρατηλάτη. Σημαντική είναι επίσης η επιδίωξη του ΑπΣ σε σχέση με τον χρόνο, το οποίο διαφαίνεται όταν διατάζει τον στρατάρχη Σουλτ να περιμένει για ένα τέταρτο της ώρας πριν εξαπολύσει επίθεση. (Η μάχη του Αούστερλιτς, Θέματα στρατιωτικής ιστορίας σελ. 72).

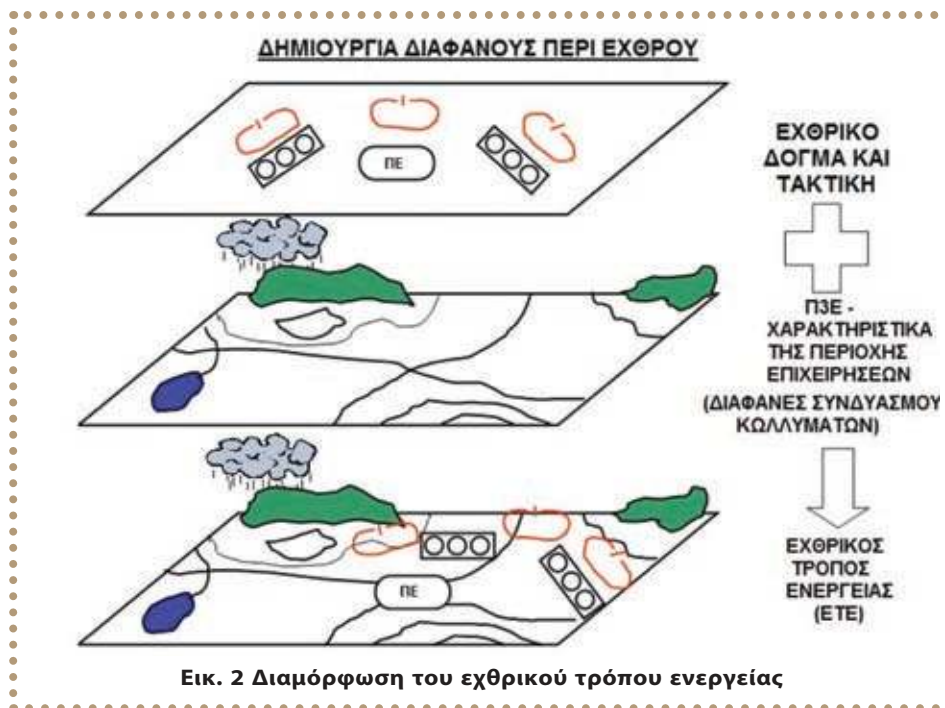

Εικ. 1 Οι Γραμμές Επιχειρήσεων της Επιχειρησιακής Σχεδίασης συνδέουν τα αποφασιστικά σημεία στο χρόνο και στο χώρο.

με δεδομένη την επιδίωξη της προσβολής του ΚΒ του αντιπάλου, το κάθε ΑπΣ-πρόβλημα προς επίλυση, αντιστοιχεί σ' ένα σταθμό στη διαδρομή προς ένα ΚΒ, με άλλα λόγια αποτελεί το κλειδί της επιτυχίας στην προσπάθεια εξουδετέρωσής του (Εικ. 1). Τις περισσότερες φορές δεν είναι εφικτή η απευθείας προσβολή/άμεση προσέγγιση ενός ΚΒ και είναι απαραίτητη μία έμμεση προσέγγιση η οποία θα εκμεταλευτεί τις κρίσιμες τρωτότητες του εχθρού μέσω του εντοπισμού των αποφασιστικών σημείων. Τα αποφασιστικά σημεία δεν είναι Κέντρα Βαρύτητας αλλά συνήθως συγχέονται λανθασμένα μεταξύ τους. Στο επιχειρησιακό επίπεδο τα ΑπΣ αποτελούν κρίσιμα στάδια (θα αποτελέσουν ΑΝΣΚ των υφιστάμενων διοικήσεων) για την εξουδετέρωση των ΚΒ του εχθρού ή την προστασία των φίλων ΚΒ. Το κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η τεράστια σπουδαιότητά τους για ένα ΚΒ.

Στο τακτικό επίπεδο τα ΑπΣ συνδέονται ευθέως με την επίτευξη του ΑΝΣΚ και τον καθορισμό των ουσιωδών έργων. Επιτυγχάνεται από την αποφασιστική ενέργεια και εκπληρώνει τον σκοπό της αποστολής. Η σπουδαιότητα ενός αποφασιστικού σημείου θα εξαναγκάσει τον εχθρό να εμπλέξει σημαντικές δυνάμεις για να το εξασφαλίσει. Αντιθέτως θα βοηθήσει τον φίλιο διοικητή να επιλέξει τους αναγκαίους ΑΝΣΚ που θα οδηγήσουν στην επιθυμητή τελική κατάσταση καθορίζοντας τα πιο σημαντικά αποφασιστικά σημεία ως ΑΝΣΚ των υφιστάμενων του. Εντούτοις, πολλές φορές συγχέονται λανθασμένα τα αποφασιστικά σημεία (*decisive points*) με τα σημεία αποφάσεως (*decision points*) τα οποία είτε είναι γεγονότα στα οποία ο εκάστοτε διοικητής πρέπει να λάβει μια απόφαση ή είναι μία εχθρική ενέργεια σε μια συγκεκριμένη περιοχή (Καθορισμένη Περιοχή Ενδιαφέροντος-ΝΑΙ) που απαιτεί την επέμβαση του διοικητή⁵. Με απλά λόγια, τα αποφασιστικά σημεία αφορούν τη σχεδίαση και τα σημεία αποφάσεως τη διεξαγωγή μιας επιχείρησης.

Κατά τη διάρκεια της οργάνωσης μάχης, όπου λαμβάνει χώρα και ο σχεδιασμός μιας επιχείρησης, η ανάλυση της κατάστασης και της αποστολής σε βάθος, μας επι-

τρέπεται να κατανοήσουμε τρεις σημαντικούς παράγοντες: την ημετέρα κατάσταση, το έδαφος και τον εχθρό. Ο πρώτος είναι η κατανόηση του εαυτού μας: δηλαδή ποιοι ήμαστε, ποιες είναι οι δυνατότητές μας και ποιες οι αδυναμίες μας. Ο δεύτερος αφορά τη μελέτη του εδάφους και την κατανόηση πώς αυτό σε σχέση με τον καιρό, θα επιδράσει στον ημέτερο τρόπο ενεργείας και στον εχθρό (ΠΞΕ, ΕΕ 151-1). Τέλος, με τον τρίτο παράγοντα που αφορά στην κατανόηση του εχθρού, δεν προσπαθούμε μόνο να συλλέξουμε πληροφορίες για τη δύναμη, τη συγκρότηση, τη διάταξη ή τα οπτικά συστήματα του εχθρού αλλά προσπαθούμε ταυτόχρονα να κατανοήσουμε τον τρόπο που μάχεται ο αντίπαλος. Έχει επιθετικό πνεύμα ή όχι; Πόσες και τι είδους δυνάμεις χρησιμοποιεί σε 1^ο κλιμάκιο; Χρησιμοποιεί ισχυρές εφεδρείες; Τοποθετεί τις εφεδρείες κοντά ή σε μεγαλύτερη απόσταση και σε πόση ώρα επεμβαίνουν; Δημιουργούμε, έτσι, ένα μοντέλο ως προς το πώς μάχεται ο αντίπαλος. Όλα αυτά αφού μελετηθούν, αναλυθούν και τέλος συνδυαστούν, όπως φαίνεται στην Εικ. 2,

⁵ Σημείο αποφάσεως ΣΑ (ΣΚ 43-1 Προσθήκη 2/Ζ, σελ. 57) - Ένα γεγονός, μία περιοχή, μία γραμμή ή ένα σημείο επί του εδάφους όπου απαιτείται η λήψη μιας τακτικής απόφασης και αποτελούν προϊόντα του πολεμικού παιγνίου (Ανάλυση αντιτιθέμενων τρόπων ενεργείας). Είναι χρονικές στιγμές στις οποίες ο εκάστοτε διοικητής, στο δικό του επίπεδο καλείται να πάρει κάποια απόφαση, να επέμβει δηλαδή στον αγώνα κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της μάχης προκειμένου να διευκολύνει την υλοποίηση του σχεδίου ενεργείας του. Δεν αποτελούν μόνο την απόφαση που απαιτείται, αλλά καθορίζουν το πότε και το πού πρέπει να ληφθεί η απόφαση ώστε να έχει τα μέγιστα δυνατά αποτελέσματα στον ημέτερο ή στον εχθρικό τρόπο ενεργείας.

Καθορισμένες Περιοχές Ενδιαφέροντος (Named Area of Interest -NAI, ΣΚ 43-1 Προσθήκη 2/Ζ, σελ. 21) είναι οι περιοχές στις οποίες η ύπαρξη και δραστηριότητα του εχθρού θα επιβεβαιώσει ή όχι τους εχθρικούς τρόπους ενεργείας. Σε αυτές τις περιοχές θα αναζητήσουμε τις ενδείξεις. Παρέχουν ενδείξεις που αφορούν σε δυνατότητες του εχθρού (ΕΕ151-1, σελ. 28).

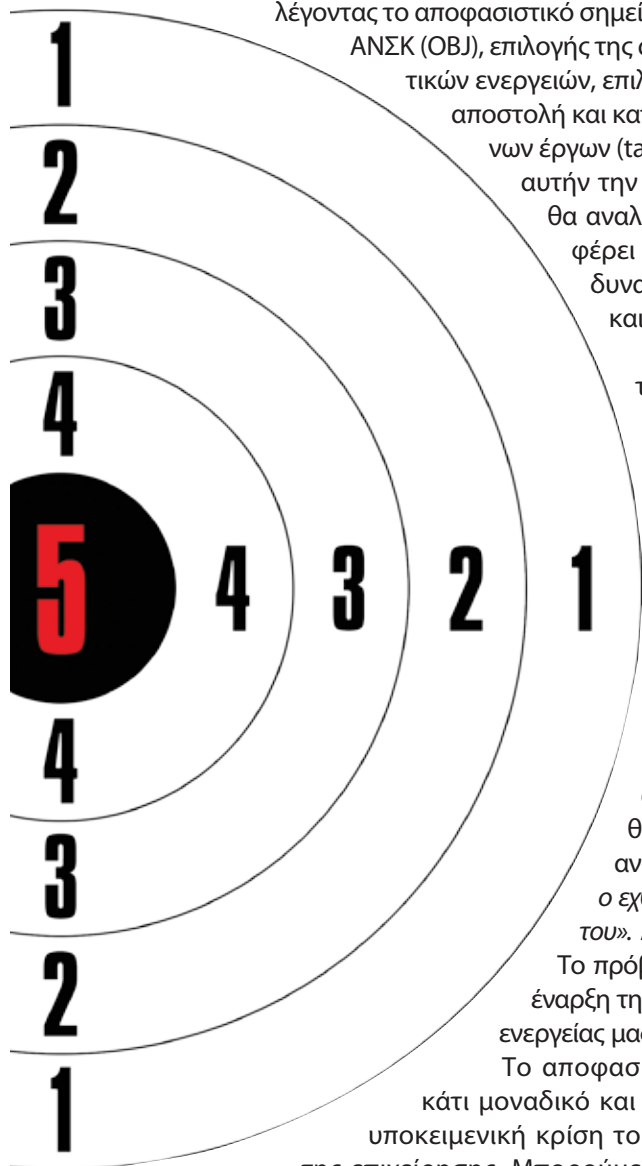
θα μας οδηγήσουν στον πιθανό τρόπο ενεργείας του εχθρού.

Έχοντας κατανοήσει όλα τα παραπάνω είμαστε πλέον σε θέση να αναπτύξουμε τον τρόπο ενεργείας μας. Η ανάπτυξη των τρόπων ενεργείας πρέπει πάντα να ξεκινά με τον καθορισμό του αποφασιστικού σημείου της συγκεκριμένης επιχείρησης. Επιλέγοντας το αποφασιστικό σημείο, μας παρέχεται η δυνατότητα επιλογής των ΑΝΣΚ (OBJ), επιλογής της αποφασιστικής ενέργειας και των υποβοηθητικών ενεργειών, επιλογής των δυνάμεων που θα εκτελέσουν την αποστολή και κατανομής στις δυνάμεις αυτές των απαιτούμενων έργων (tasks) των υφισταμένων (Εικ.3). Εφαρμόζοντας αυτήν την τεχνική, ο εκάστοτε διοικητής αναγκαστικά θα αναλύσει με κριτικό πνεύμα το τι θέλει να καταφέρει και πώς θα το κατορθώσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και όχι με τυχαία συμπεράσματα και πρόχειρους κανόνες τακτικής.

Άρα, μπορούμε να πούμε ότι σαν έννοια το αποφασιστικό σημείο στο τακτικό επίπεδο είναι μία εχθρική δύναμη, ένα γεωγραφικό σημείο, ένα συγκεκριμένο σημαντικό γεγονός στη μάχη, ένα χρονικό σημείο το οποίο επιτρέπει στον διοικητή να αποκτήσει τοπικά σημαντικό πλεονέκτημα έναντι του αντιπάλου, να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό και να καθορίσει τελικά το αποτέλεσμα της μάχης. Δηλαδή, είναι το συμπέρασμα στο οποίο θα καταλήξει ο διοικητής με την ανάλυση της αποστολής του και το οποίο θα αποτελέσει το κλειδί για να υλοποιήσει το ανατεθέν σε αυτόν έργο. Με απλά λόγια, όταν πια η μάχη θα έχει τελειώσει και θα εξιστορεί το τι έγινε, θα αναφέρει σε κάποιο σημείο: «Κατάλαβα τότε ότι ο εχθρός δεν μπορούσε να κρατήσει άλλο τις θέσεις του». Αυτό το «τότε» είναι το αποφασιστικό σημείο.

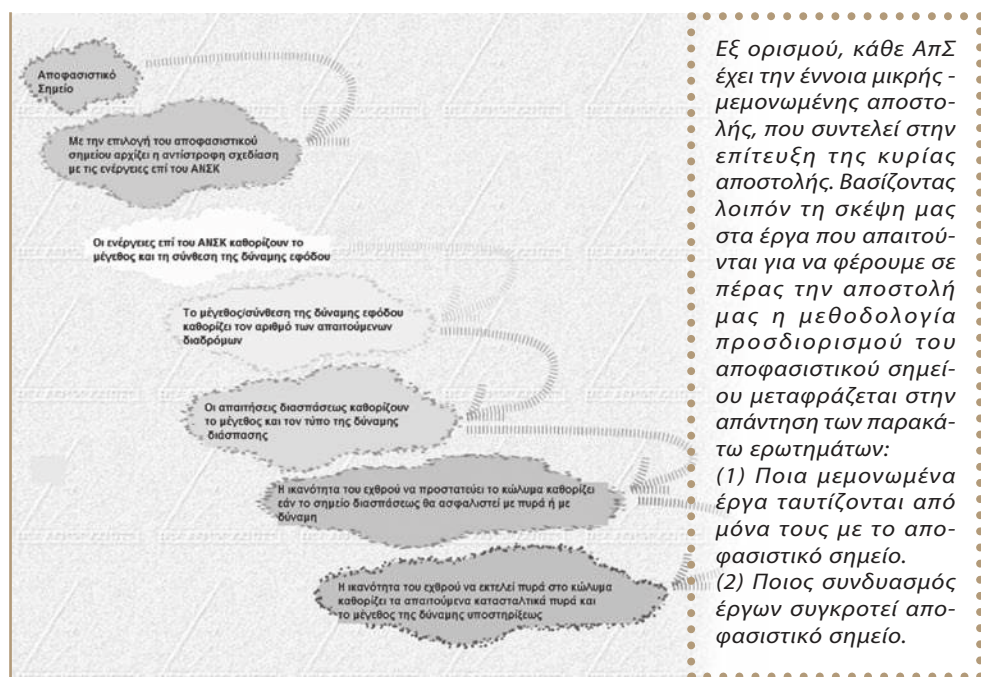
Το πρόβλημα είναι ότι πρέπει να ανευρεθεί πριν την έναρξη της μάχης έτσι ώστε να αναπτύξουμε τον τρόπο ενεργείας μας για να οδηγηθούμε σε αυτό το «τότε».

Το αποφασιστικό σημείο μιας επιχείρησης δεν είναι κάτι μοναδικό και συγκεκριμένο. Υπόκειται κάθε φορά στην υποκειμενική κρίση του διοικητή, με γνώμονα πάντα τον σκοπό της επιχείρησης. Μπορούμε να επιλέξουμε ανάμεσα σε κάποια, αλλά ένα θα είναι αυτό το οποίο θα υποστηρίξουμε στον τρόπο ενεργείας μας. Κάθε τρόπος ενεργείας έχει ένα και μοναδικό ΑπΣ. Συνήθως είναι αυτό που εκπληρώνει απευθείας το σκοπό της αποστολής μας. Προσπαθώντας να ξεκαθαρίσουμε λίγο τα πράγματα θα δώσουμε ένα παράδειγμα στο οποίο θα διαφοροποιήσουμε τα

αποφασιστικά σημεία σε προσανατολισμένα στον εχθρό, το έδαφος και τον χρόνο και θα αναλύσουμε αυτές τις κατηγορίες.

Ένα αποφασιστικό σημείο προσανατολισμένο στον εχθρό, είναι ένα αναγνωρισμένο εχθρικό στοιχείο, δύναμη ή κύριο οπλικό σύστημα ή σύστημα διοικήσεως και ελέγχου. Αν το καταστρέψουμε ή το καταστήσουμε αναποτελεσματικό θα αποτελέσει σημαντική βοήθεια στην εκπλήρωση της αποστολής μας. Ας θεωρήσουμε λοιπόν ότι είμαστε ο διοικητής μιας Ήλης αρμάτων και η αποστολή μας είναι η κατάληψη ενός ΑΝΣΚ, 25 χιλιόμετρα μακριά. Επί του ΑΝΣΚ βρίσκονται τμήματα διοικητικής μερίμνης (ΔΜ) του εχθρού. Το προϊστάμενο κλιμάκιο, μας διέταξε να καταλάβουμε τον ΑΝΣΚ και να καταστρέψουμε τα στοιχεία ΔΜ του εχθρού. Με την ανάλυση της αποστολής μας και των πληροφοριών και προσπαθώντας να κατανοήσουμε τον

Εικ. 3 Η αντίστροφη σχεδίαση από το ΑFS και τα αναγκαία έργα

τρόπο ενεργείας του αντιπάλου, θα οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι ο εχθρός θα τοποθετήσει κοντά στα τμήματα ΔΜ, εκτός των άλλων στοιχείων ασφαλείας, έναν ουλαμό αρμάτων. (Κατανοώντας τον εχθρό). Βασιζόμενοι σε αυτή την ανάλυση αποφασίζουμε ότι αν καταστρέψουμε ή καταστήσουμε αναποτελεσματικό αυτόν τον ουλαμό αρμάτων, η δυνατότητά μας να εκπληρώσουμε την αποστολή μας ευοδώνεται σε μεγάλο βαθμό. Δηλαδή, αυτός ο εχθρικός ουλαμός είναι το κλειδί για την κατάληψη του ΑΝΣΚ και κατ' επέκταση το ΑFS για την αποστολή μας.

Ένα αποφασιστικό σημείο προσανατολισμένο στο έδαφος είναι μια τοποθεσία επί του εδάφους που παρέχει ξεχωριστό πλεονέκτημα ή αντίστοιχα αναγκάζει τον

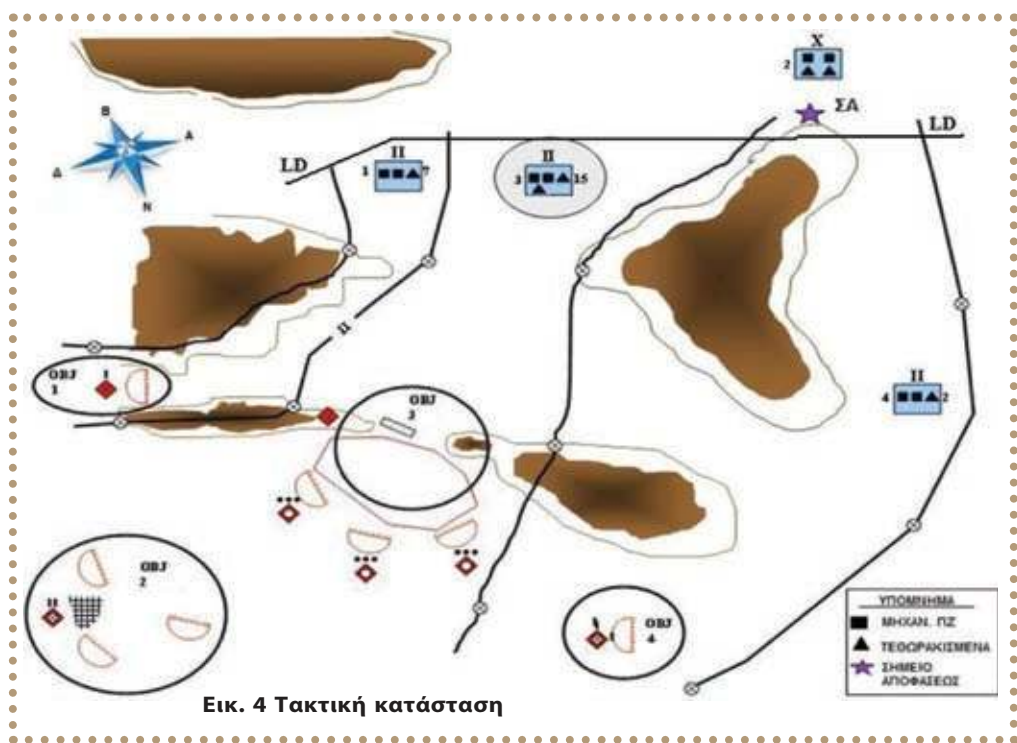
εχθρό να περιέλθει σε μειονεκτική θέση. Ας δούμε πάλι το παραπάνω σενάριο. Με την ανάλυση της αποστολής μας διακρίναμε μία εδαφική έξαρση ιδιαίτερα σημαντική, η οποία μας παρέχει θαυμάσια παρατήρηση και πεδία βολής προς και γύρω από τον ΑΝΣΚ. (Κατανοώντας το έδαφος). Βασιζόμενοι σε αυτή την ανάλυση το αποφασιστικό σημείο είναι η εξασφάλιση αυτού του υψώματος γεγονός που θα μας δώσει τη δυνατότητα να καταλάβουμε τον ΑΝΣΚ. Άρα, το ύψωμα αυτό είναι το κλειδί για την εκπλήρωση της αποστολής μας και κατά συνέπεια θα πρέπει να σχεδιάσουμε ανάλογα τον τρόπο ενεργείας μας.

Στην περίπτωση ενός χρονικού αποφασιστικού σημείου πρέπει να διακρίνουμε ποιο κρίσιμο γεγονός σε σχέση με τον χρόνο θα μας δώσει πλεονέκτημα και ταυτόχρονα θα στερήσει το πλεονέκτημα από τον εχθρό. Ας πάμε πάλι στο σενάριο. Με την ανάλυση της αποστολής μας συμπεράναμε ότι ο εχθρός θα ενισχύσει τις εχθρικές δυνάμεις επί του ΑΝΣΚ εντός 10 ωρών. (Κατανοώντας τον εχθρό). Βασιζόμενοι στην ανάλυσή μας το αποφασιστικό σημείο είναι να καταλάβουμε το παραπάνω εξέχων ύψωμα εντός 5 ωρών. Αυτό θα μας δώσει τον απαραίτητο χρόνο να καταλάβουμε τον ΑΝΣΚ, να εκτελέσουμε σταθεροποίηση σε αμυντικές θέσεις πριν φτάσουν οι εχθρικές ενισχύσεις. Αν δεν προλάβουμε τους χρονικούς περιορισμούς, θα αναγκαστούμε να έρθουμε αντιμέτωποι με ισχυρότερες δυνάμεις, με αποτέλεσμα να διακυβευθεί η επιτυχία της αποστολής μας. Αφού διακρίναμε το αποφασιστικό σημείο της επιχείρησής μας τώρα είμαστε έτοιμοι να σχεδιάσουμε αποτελεσματικότερα τον τρόπο ενεργείας μας.

Όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω, η εξακρίβωση του αποφασιστικού σημείου είναι καθαρά υποκειμενική διεργασία. Εδώ είναι που υπεισέρχεται αυτό που αμφότεροι Clausewitz και Sun Tzu τόνισαν στα έργα τους αναφερόμενοι στη στρατιωτική ευφυΐα του ηγέτη (military genius) και στην επίδραση που έχει στην τελική έκβαση της μάχης, όπως χαρακτηριστικά φαίνεται στα προαναφερθέντα ιστορικά παραδείγματα των μαχών στον Μαραθώνα, στα Γαυγάμηλα και στο Αούστερλιτς.

Προκειμένου να γίνει καλύτερα κατανοητή η έννοια του ΑπΣ θα μελετήσουμε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα σε τακτικό επίπεδο στο οποίο οι αναφερόμενες δυνάμεις έχουν επιλεγεί σκόπιμα για να βοηθήσουν την εξήγηση των διαδικασιών εντοπισμού του ΑπΣ.

Είστε ο διοικητής του 3^{ου} Τακτικού Συγκροτήματος της 15^{ης} Ταξιαρχίας που αποτελείται από δύο μηχανοκίνητους λόχους και δύο ίλες αρμάτων (όπως φαίνεται με κύκλο στο σχεδιάγραμμα). Η ταξιαρχία που ανήκετε έχει αποστολή να καταστρέψει τον εχθρό στους καθορισμένους ΑΝΣΚ (OBJ1, OBJ3, OBJ4) με δύο ακόμα μηχανοκίνητα τάγματα (εκατέρωθεν), με σκοπό να υποβοηθήσει τη 2^η Ταξιαρχία (πίσω) να καταλάβει τον δικό της ΑΝΣΚ (OBJ 2). Η αποστολή σας είναι να καταλάβετε τον ΑΝΣΚ 3 (OBJ 3) με σκοπό να δημιουργηθούν ευνοϊκές συνθήκες επιθέσεως για την 2^η Ταξιαρχία. Όπως θα καταλάβατε, αποτελείτε την αποφασιστική ενέργεια της 15^{ης} Ταξιαρχίας, αφού ο σκοπός της αποστολής σας είναι ίδιος με τον σκοπό της αποστολής του προϊσταμένου σας. Πριν περάσει την ΓΡΕ (LD) η 2^η Ταξ. θα αποφασίσει αν ακολουθήσει εσάς ή το 4^ο Τακτικό συγκρότημα ανάλογα ποιος έχει τη μεγαλύτερη επιτυχία (σημείο αποφάσεως). Η αποστολή του 1^{ου} Τακτικού Συγκροτήματος είναι να καταλάβει το ΑΝΣΚ 1(OBJ 1) με σκοπό να παρέχει ασφάλεια στο δυτικό πλευρό

Εικ. 4 Τακτική κατάσταση

σας. Η αποστολή του 4^{ου} Τακτικού Συγκροτήματος είναι να καταλάβει το ΑΝΣΚ 4(OBJ 4) με σκοπό να παρέχει ασφάλεια στο ανατολικό πλευρό σας (Εικ.4).

Ας κάνουμε μια γρήγορη ανάλυση της αποστολής μας για να εκτιμήσουμε την κατάσταση.

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΜΑΣ (ημέτερη κατάσταση)

Είμαστε η Αποφασιστική Ενέργεια της Ταξιαρχίας.

Έχουμε 2 μηχανοκίνητους λόχους και 2 ίλες αρμάτων.

Μπορούμε να αποβιβάσουμε προσωπικό (80 στρατιώτες).

Έχουμε συσκευές διάσπασης ναρκοπεδίου (δύο άροτρα προσαρμοσμένα σε άρματα).

Μας παρέχεται η άμεση υποστήριξη σε καπνό.

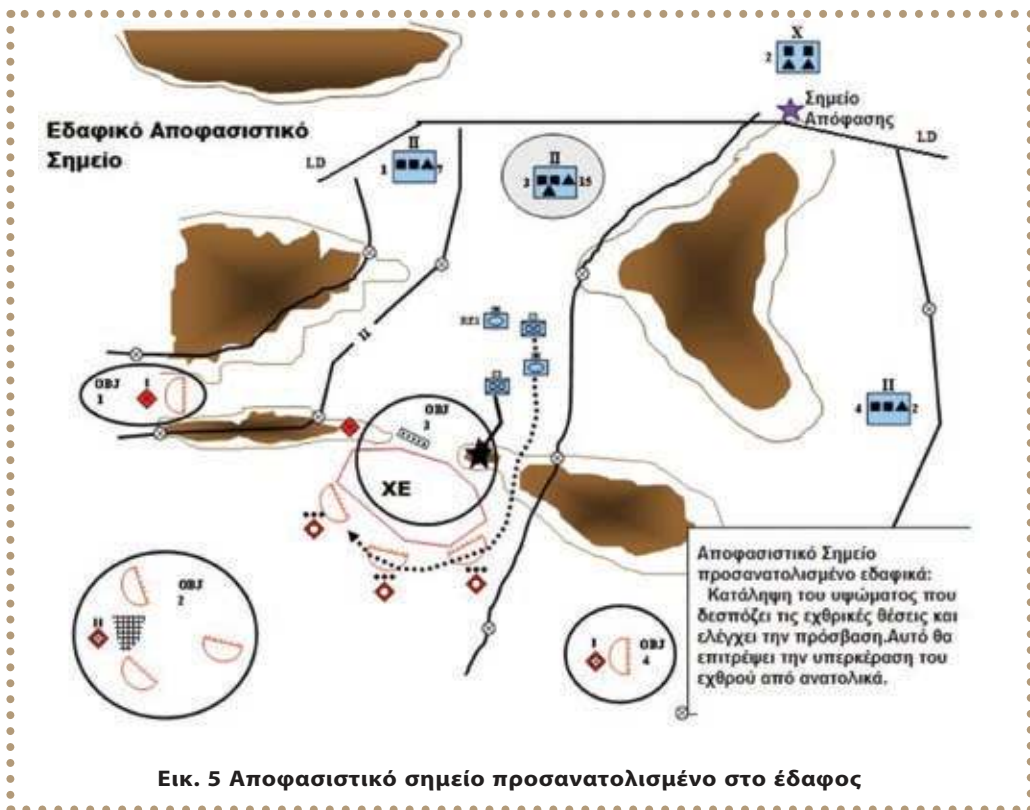
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Το έδαφος είναι αναπεπταμένο και η ορατότητα είναι πολύ καλή οπότε η μηχανοκίνητη κίνησή μας θα γίνει άμεσα αντιληπτή.

Οι λόφοι στον τομέα μας είναι βατοί στην ερπύστρια χωρίς απότομες κλίσεις.

Το έδαφος διευκολύνει την εισχώρηση με δυνάμεις πεζικού.

Κατά τη διάρκεια της ημέρας ο καιρός είναι ζεστός με αυξημένη θερμοκρασία γύρω στους 35°C χωρίς σημαντικό άνεμο γεγονός που θα επηρεάσει τη χρήση καπνού και τις δυνατότητες του αποβιβασμένου πεζικού.

Εικ. 5 Αποφασιστικό σημείο προσανατολισμένο στο έδαφος

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ

Ο εχθρός στον τομέα μας είναι συγκρότημα ίλης με άρματα ισάξια τεχνολογικά με τα δικά μας.

Θα χρησιμοποιήσει προφυλακές μάχης (TOMA και A/T) έμπροσθεν της αμυντικής τοποθεσίας για την παροχή ασφαλείας.

Δεν αναμένεται να έχει αποβιβασμένο πεζικό σε ορύγματα.

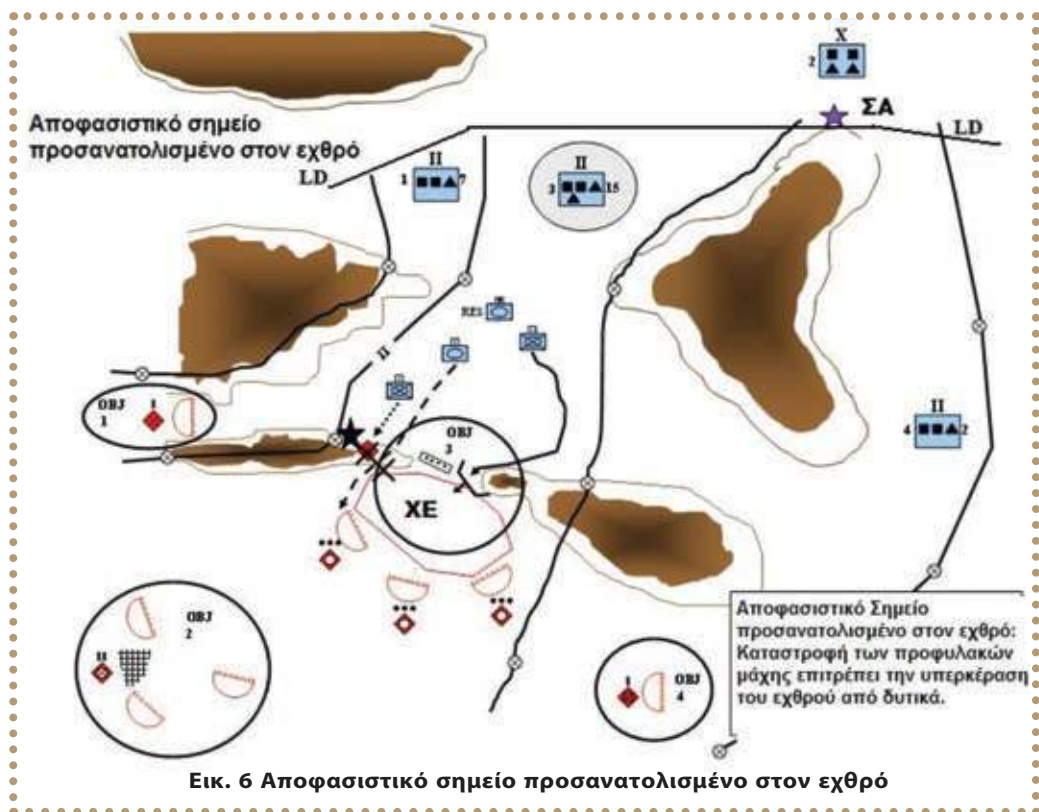
Είναι ανεπτυγμένος σε όλο το μέτωπο με ικανοποιητική αμοιβαία υποστήριξη.

Δεν είχε αρκετό χρόνο ώστε να συμπεράνουμε ότι προετοίμασε θέσεις μάχης αρμάτων και σημαντικά κωλύματα.

Σκοπός μας είναι να μελετήσουμε την τακτική κατάσταση και την αποστολή μας και στη συνέχεια να προσπαθήσουμε να διακρίνουμε το αποφασιστικό σημείο το οποίο θα μας βοηθήσει να καταλάβουμε τον ΑΝΣΚ 3. Προσπαθούμε να διακρίνουμε εκείνο το έδαφος, εκείνη την εχθρική δύναμη ή εκείνη την ενέργεια σχετική με το χρόνο, που θα μας βοηθήσει να εκπληρώσουμε επιτυχώς την αποστολή μας.

Κάποιος διοικητής πιστεύει πως το κλειδί για να καταλάβει τον ΑΝΣΚ 3 είναι ο έλεγχος του υψώματος που δεσπάζει στην εχθρική αμυντική τοποθεσία, η κατάληψη του οποίου επιτρέπει υπερκέρραση της εχθρικής διάταξης από τα ανατολικά (Εικ. 5).

Κάποιος άλλος διοικητής ισχυρίζεται ότι αποφασιστικό για την επιχείρηση είναι η καταστροφή των προφυλακών βόρεια της εχθρικής άμυνας. Η καταστροφή τους

θα επιτρέψει την υπερκέρραση από δυτικά αφού ο εχθρός θα έχει πλέον ακάλυπτο το αριστερό του πλευρό (Εικ.6). Στην εικόνα 7 φαίνεται ο τρόπος ενεργείας του, αναθέτοντας τις αποστολές (έργο και σκοπός) στις ίλες και μηχανοκίνητους λόχους για την αποφασιστική και υποβοηθητικές ενέργειες. Στη συνέχεια, κατά τον ίδιο τρόπο, ο διοικητής του συγκροτήματος της 1^{ης} Ίλης θα αναθέσει τις αποστολές των ουλαμών και της δριας για την αποφασιστική και υποβοηθητικές ενέργειες.

Ένας τρίτος διοικητής αποφάσισε ότι για να εκπληρώσει την αποστολή του, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να εκτελέσει μία ταυτόχρονη επίθεση και στα δύο πλευρά της εχθρικής αμυντικής τοποθεσίας. Βασισμένος στην εμπειρία του, πιστεύει πως αν υπάρξει μία χρονική καθυστέρηση ανάμεσα στις δύο επιθέσεις εναντίον των πλευρών του εχθρού, θα δώσει τη δυνατότητα στον εχθρό να μεταφέρει τα πυρά του από το ένα πλευρό στο άλλο. Κατά τη γνώμη του, ο χρόνος και ο συγχρονισμός είναι το πιο κρίσιμο στοιχείο, γι' αυτό θα χρησιμοποιήσει τα κατάλληλα μέτρα ελέγχου ώστε να το επιτύχει.

Κάθε διοικητής, αφού διέκρινε το αποφασιστικό του σημείο, θα διαμορφώσει ανάλογα το σχέδιό του. Η επιλογή του αποφασιστικού σημείου, του επιτρέπει να εστιάσει επακριβώς τον τρόπο ενεργείας του. Να καθορίσει την αποφασιστική ενέργεια, τις υποβοηθητικές και υποστηρίζουσες ενέργειες και να καθορίσει τα έργα στους υφιστάμενους του για κάθε μια από αυτές τις ενέργειες. Διαφαίνεται από τα παραπάνω το πόσο σημαντική είναι η όλη διαδικασία στη σχεδίαση μιας επιχείρησης. Η σχεδίαση εί-

Η Αρχή του Αλληλένδετου (Nested Concept)

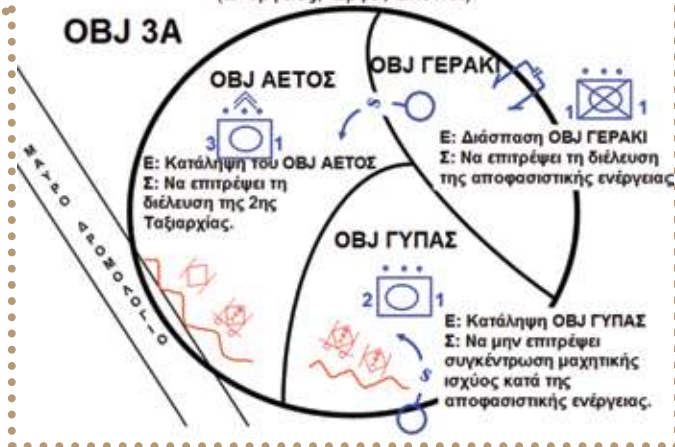
Ενέργειες, Έργα και Σκοποί

Εικ. 7 Αναπτύσσοντας τον Τρόπο Ενεργείας (Αριστερά σε μεγέθυνση ο OBJ 3 ο οποίος αναλύεται στους OBJ3A και OBJ3B. Κάτω η μεγέθυνση του OBJ3A).

Η Αρχή του Αλληλένδετου

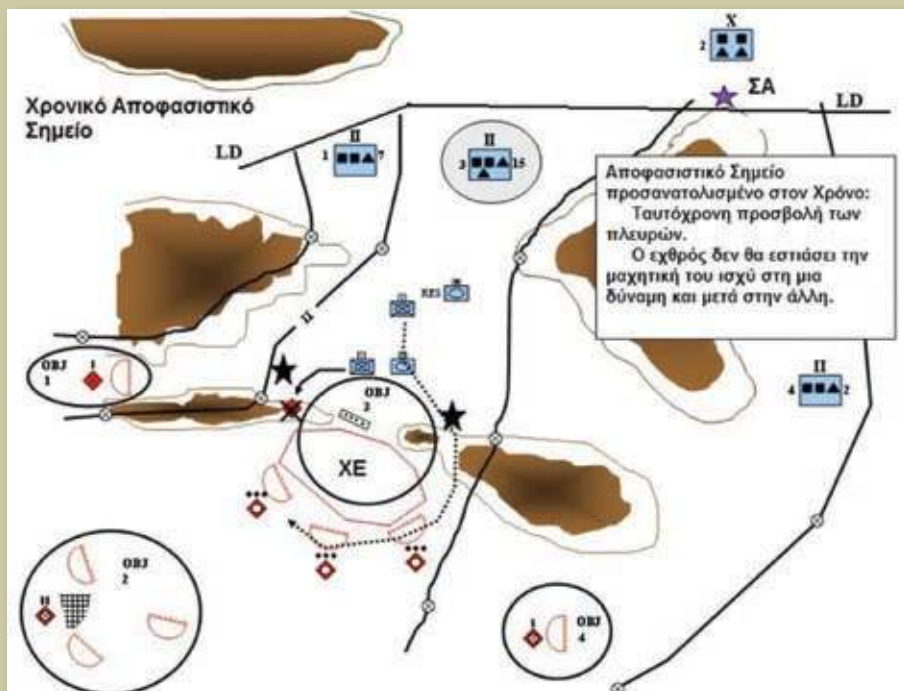
(Ενέργειες, Έργα, Σκοποί)

να μία αλυσίδα ενεργειών και η παραπάνω νοητική διεργασία αποτελεί ενδεχομένως ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της. Μέσα από τα στάδια της σχεδίασης, και συγκεκριμένα κατά την έκδοση των κατευθύνσεών του, ο διοικητής θα περιγράψει στο επιτελείο του το πώς οραματίζεται τη μάχη. Πού επιθυμεί να συγκεντρώσει τη μέγιστη μα-

χητική ισχύ ώστε να επιτύχει αποφασιστικά αποτελέσματα. Θα πρέπει να περιγράψει δηλαδή πώς οραματίζεται τη διάταξη των δυνάμεων στο αποφασιστικό σημείο, ποια θα είναι τα επιθυμητά αποτελέσματα στον εχθρό και πώς αυτά θα οδηγήσουν στην εκπλήρωση του σκοπού της αποστολής. Περιγράφοντας σε όσους συμμετέχουν σε μια επιχείρηση τις ενέργειες στο αποφασιστικό σημείο (αποφασιστική και υποβοηθητικές ενέργειες), μπορεί ο καθένας ξεχωριστά να ξεκαθαρίσει τις προτεραιότητες και το συνδυασμό προσπαθειών που απαιτούνται σε περίπτωση αποτυχίας επικοινωνιών και απουσίας καθοδήγησης κατά τη διεξαγωγή της επιχείρησης και προσαρμόζοντας τις ενέργειές του σε κάθε αλλαγή της κατάστασης.

Ανακεφαλαιώνοντας θα ήταν σκόπιμο να επισημανθεί ότι δεν υπάρχουν σωστές και λάθος επιλογές. Μόνο η αληθινή μάχη θα αποφασίσει ποιος είχε δίκιο και ποιος όχι. Στο παραπάνω σενάριο όλα τα αποφασιστικά σημεία που αναφέραμε

θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην επιτυχία και την εκπλήρωση της αποστολής. Όλα εξαρτώνται από το πώς θα χρησιμοποιηθούν οι ημέτερες δυνάμεις, ποιος θα είναι ο τρόπος ενεργείας, ποιο το αντίστοιχο σχέδιο ενεργείας και πώς θα εκτελεστεί αυτό το σχέδιο έτσι ώστε να εκπληρώσουμε την αποστολή μας. Βασιζόμενοι, λοιπόν, στην εμπειρία και στην επιστημονική μελέτη της πολεμικής τέχνης θα είμαστε σε θέση να διακρίνουμε ποιο είναι το σημαντικό στοιχείο που θα κάνει τη διαφορά, ποιο είναι το κλειδί της επιτυχίας που θα πετύχει τη σύγκλιση και την εστίαση όλων των προσπαθειών στο πεδίο της μάχης.

«Η επιχείρηση χωρίς αποφασιστικό σημείο είναι σαν ένας άνδρας χωρίς χαρακτήρα».

Field Marshal Paul von Hindenburg

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ *Περί Πολέμου*, Carl von Clausewitz, Εκδόσεις: ΒΑΝΙΑΣ.
- ☞ *The art of war*, Antoine Henri Jomini, Rockville 2007.
- ☞ *Θέματα στρατιωτικής ιστορίας*, ΓΕΣ/ΔΙΣ.
- ☞ FM 5-0, *The Operations Process*, 2010.
- ☞ FM 3-0, *Operations*, 2008.
- ☞ *Battle Command Techniques and Procedures*, Battle Command Battle Laboratory 1995.
- ☞ *Battle Command Handbook*, Battle Command Battle Laboratory 1997.
- ☞ ΔΚ 2-1 *Επιχειρησιακή Σχεδίαση*.

Το «Υγρόν Πυρ»

το Βυζαντινόν Πλώϊμον

ΚΕΙΜΕΝΟ: Ευθυμία Δ. Σκαπέτη, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, ή εν συντομία Βυζάντιο, στην μακράιωνη πορεία της (324 μ.Χ., θεμελίωση της Κωνσταντινούπολης, 330 μ.Χ. - 1453 μ.Χ., εγκαίνια - πτώση και άλωση της Κωνσταντινούπολης), υπήρξε ως κράτος για χίλια και πλέον χρόνια, πέτυχε να ανέλθει στον πολιτισμικό στίβο και να χαρακτηρίζει ολόκληρη εποχή, τη λεγόμενη «Βυζαντινή Περίοδο», αλλά και την μετέπειτα που χαρακτηρίζεται ως «Μεταβυζαντινή». Αν και ξεκίνησε σε πολιτικό και διοικητικό

επίπεδο ως εξέλιξη του Ρωμαϊκού κράτους¹, γρήγορα απέκτησε την ταυτότητά της ως Χριστιανική και μετά το Σχίσμα των Εκκλησιών ως Ορθόδοξη Χριστιανική, και Ελληνική Αυτοκρατορία. Το χριστιανικό και το ελληνικό στοιχείο συνθέτουν δυναμικά την πολιτισμική της ιδιοτυπία².

Οι εκφράσεις του Βυζαντινού πολιτισμού είναι ποικίλες και πολυδιάστατες: παιδεία, γράμματα, καλές τέχνες (π.χ. αγιογραφία), μουσική (π.χ. υμνογραφία), αρχιτεκτονική (π.χ. τα περίφημα τριπλά διαβαθμιζόμενα τείχη της Κωνσταντινούπολης και οι τρεις τάφροι πέριξ των τειχών με την εξωτερική τάφρο να είναι υδάτινη, ο ναός της Αγίας Σοφίας³, διαχρονικό σύμβολο του Χριστιανισμού και του Ελληνισμού, με αρχιτέκτονες τον Ανθέμιο από τις Τράλλεις και τον Ισίδωρο από τη Μίλητο της Μ. Ασίας, ο οποίος είναι ο πρώτος ναός με τον καινούργιο ρυθμό της βασιλικής μετά τρούλου και την οποία αντικρίζοντας ο Ιουστινιανός Α΄ λέγεται ότι αναφώνησε «*Νενίκηκάς σε, Σολομών*», και η γενικότερη οικοδομική ανάπτυξη και πολιτική με μνημειακό γνώμονα που ασκήθηκε από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό Α΄), πολεμική τεχνολογία, θρησκεία, επιστήμες όπως

¹ Το ότι οι Έλληνες αποκαλούμαστε και «*Ρωμιοί*» ή «*Ρωμηοί*» προέρχεται από αυτήν τη φάση. Εξ ου και «*ρωμαίικος*», «*Ρωμισύνη*», κ.τ.λ.

² Στα βυζαντινά χρόνια ανάγεται και η ονομασία των Ελλήνων ως «*Γραικών*» και της Ελλάδας στη σύγχρονη εποχή ως «*Greece*», ονομασίες από την αρχαία ελληνική μυθολογία και τον αρχαίο «*Γραικό*», που, όπως και το «*Έλληνα*», χρησιμοποιήθηκε στην αλεξανδρινή περίοδο και πέρασε στους Ρωμαίους, τις οποίες συναντούμε στο Θεόδωρο Στουδίτη (759 - 826 Μ.Χ.) μοναχό, θεολόγο και εικονόφιλο. Σώζεται τμήμα του θεολογικού έργου του και πολλές επιστολές του, σε ορισμένες από τις οποίες χρησιμοποιεί τον όρο «*Γραικός*» και «*Γραικία*» για να αναφερθεί στους Βυζαντινούς και στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Από τον 11^ο αι. οι Βυζαντινοί λόγιοι χρησιμοποιούσαν τον όρο «*Έλληνα*» για να δηλώσουν την εθνική τους καταγωγή (το γένος) στη θέση του όρου «*Ρωμαίος*». Έτσι, ο Νικήτας Χωνιάτης, γεννιέται περίπου το 1150 μ.Χ., Βυζαντινός ιστορικός και λόγιος, συγγραφέας του έργου «*Χρονική Διήγησις*», όπου καταγράφει με ευρύνοια, σκεπτικισμό και βαθύτατη αίσθηση ανθρωπιάς την ιστορία της περιόδου 1118 - 1206, όσο και ο αδερφός του, αρχιεπίσκοπος Αθηνών Μιχαήλ, κάνουν ευρεία χρήση των ονομάτων «*Έλληνες*», «*Γραικοί*» και «*Έλλάς*» όταν αναφέρονται στους Βυζαντινούς και στο Βυζάντιο της εποχής τους. Στην περίοδο της Λατινοκρατίας (1204 - 1261 μ.Χ.), ο Ιωάννης Γ΄ Βατάτζης (1222 - 1254 μ.Χ.), αυτοκράτορας της Αυτοκρατορίας της Νίκαιας, του πιο ισχυρού Βυζαντινού κράτους κατά τη Λατινοκρατία, σε επιστολή του στον Πάπα Γρηγόριο ΙΑ΄ διακηρύσσει τη θέληση των Ελλήνων για ανάκτηση της Πόλης και σημειώνει, ανάμεσα στα άλλα, «*Αυτίκα οι της βασιλείας μου γενάρχει, οι από του γένους των Δουκών τε και Κομνηνών, ίνα μη τους ετέρους λέγω, τους από γενών ελληνικών άρξαντας, ούτοι γουν οι εκ του εμού γένους...*» και «*εν τω γένει των Ελλήνων ημών η σοφία βασιλεύει...*». Ο Θεόδωρος Μετοχίτης (αρχές 14^{ου} αι.) σημειώνει πως οι σύγχρονοί του Βυζαντινοί ανήκουν στο ίδιο γένος και έχουν την ίδια γλώσσα με τους Έλληνες. Ο Γεώργιος Πλήθων Γεμιστός (14^{ος} αι.) σε επιστολή του στον αυτοκράτορα Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγο αποκαλύπτει την ήδη διαμορφωμένη νεοελληνική συνείδηση των απογόνων των αρχαίων Ελλήνων: «*Εσμέν γαρ... Έλληνες το γένος, ως η τε φωνή και η πάτριος παιδεία μαρτυρεί*». Εξ ου και «*Greek*» για τον «*Έλληνα*», π.χ. ο *El Graeco*, και του παλαιότερου όρου «*Greeks Orthodox*», δηλ. «*Έλληνες Ορθόδοξοι*» για να αποδοθεί και η θρησκευτική ταυτότητα πέρα από την καταγωγή συνδεδεμένα αδιάσπαστα μεταξύ τους, και «*Greece*» για την «*Ελλάδα*» ως όροι ορισμού καταγωγής πολίτη και κράτους αντίστοιχα σε παγκόσμιο επίπεδο σήμερα, και παράλληλα η «*Ελλάδα*» και ως «*Hellas*», δηλ. απόδοση του αρχαιοελληνικού «*Ελλάς*», προερχόμενο από τον «*Έλληνα*» της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας, με λατινικούς χαρακτήρες. Επισημαίνουμε ότι το λατινικό αλφάβητο είναι το αρχαίο ελληνικό, της αρχαϊκής εποχής, αλφάβητο της Χαλκίδας. Τον 8^ο αι. π.Χ. η Κύμη, αποικία της Χαλκίδας, ιδρύει ομώνυμη αποικία στη Σικελία και οι άποικοι μετάφεραν το αλφάβητό τους στους Ρωμαίους, αυτό που σήμερα είναι γνωστό ως λατινικό αλφάβητο.

³ Προκόπιος Καισαρεύς, «*Περί του δεσποτάτου Ιουστινιανού κτισμάτων*» έκδ. J. Haury / G. Wirth, «*Procopii Caesarensis Opera omnia*», Lipsiae, 1962 - 1964. Ο Προκόπιος, όπως ο Αγαθίας, η Άννα Κομνηνή και άλλοι Βυζαντινοί συγγραφείς χρησιμοποιούν στα συγγράμματά τους την αρχαϊκότερη ελληνική γλώσσα, που αντιγράφει ή μιμείται τη γλώσσα της αρχαιοελληνικής αττικής διαλέκτου του 5^{ου} αι. π.Χ. Στους επόμενους αιώνες οι Βυζαντινοί συγγραφείς θα συνεχίσουν αυτήν την παράδοση που από την επιστήμη της Φιλολογίας ονομάζεται αττικισμός.

ιατρική - χειρουργική (π.χ. η «*Σύνοψις Ιστοριών*» του Σκυλίτζη αναφέρει την πρώτη καταγεγραμμένη στον κόσμο επέμβαση χωρισμού σιαμαίων στην Κωνσταντινούπολη, περίπου 944 - 948, απόδειξη του υψηλού επιπέδου της βυζαντινής ιατρικής χειρουργικής), εξωτερική πολιτική και διπλωματία κ.α.

Επίσης, ο λαμπρός και προηγμένος πολιτισμός που δημιουργήθηκε εκείνη την περίοδο στην Ανατολή αντιδιαστέλλεται σαφώς με τον επονομαζόμενο «*Μεσαιώνας*», την παράλληλη χρονικά περίοδο που χαρακτηρίζει τον πολιτισμό της Δύσης, με κυρίαρχα γνωρίσματα την οπισθοδρόμηση και το σκοταδισμό, εξ ου και ο χαρακτηρισμός του «*Σκοτεινά Χρόνια*» («*Dark Ages*»). Ο δυτικός πολιτισμός ήταν και, εκτός των υπολοίπων, ανταγωνιστικός σε διάφορες παραμέτρους προς το Βυζάντιο και τον πολιτισμό του. Το μέγεθος και η αξία του Βυζαντινού πολιτισμού προβάλλουν αντιθετικά προς τη στατική και σκοταδιστική Μεσαιωνική Δύση. Παράλληλα, είναι αδιαμφισβήτητη η προσφορά του και η ώθηση που προσέδωσε σ' αυτήν, αφού μετά την Άλωση της Πόλης διδάσκαλοι και λόγιοι του Βυζαντίου μεταναστεύουν στη Δύση όπου μεταλαμπαδεύουν τον Ελληνικό πολιτισμό και τις ανθρωπιστικές αξίες και αρχές του, όπου βασίστηκε η δυτική Αναγέννηση (15^{ος} - 16^{ος} αι.).

Η δημιουργία του Βυζαντίου και η εξέλιξή του συνδέεται άμεσα με την ίδρυση και την εξέλιξη της πρωτεύουσάς του, της Κωνσταντινούπολης. Η Κωνσταντινούπολη ιδρύεται από το Μεγάλο Κωνσταντίνο όταν αυτός, ως Ρωμαίος αυτοκράτορας, αποφασίζει να μεταφέρει την πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από τη Ρώμη στο αρχαίο Βυζάντιο, στον Κεράτιο Κόλπο⁴ και στη νότια πλευρά του πορθμού του Βοσπόρου⁵ με είσοδο από το Αιγαίο Πέλαγος, και να κτίσει τη «*Nova Roma*», τη «*Νέα Ρώμη*»⁶. Ο ιδρυτής της δίνει αυτό το όνομα στην Κωνσταντινούπολη αλλά η ονομασία του λαού ως «*Κωνσταντινούπολη*» δηλαδή «*Πόλη του Κωνσταντίνου*» επικρατεί σήμερα⁷.

Η επιλογή της τοποθεσίας του Βυζαντίου δεν ήταν τυχαία. Εκτός των άλλων παραμέτρων βάσει των οποίων ο Μέγας Κωνσταντίνος τελικά επιλέγει, θεμελιώνει και κτίζει εκεί την πρωτεύουσα του κράτους του ήταν και η φυσική οχύρωση και προστασία. Το Βυζάντιο και ιδιαίτερα η ακρόπολή του προστατευόταν σχεδόν εξ ολοκλήρου από τη θάλασσα με εξαίρεση τη δυτική πλευρά, η οποία

⁴ Ο Κεράτιος Κόλπος, στην περιοχή του Βοσπόρου, από τα μεγαλύτερα φυσικά λιμάνια στον κόσμο, ονομάστηκε από το τοπωνύμιο «*Χρυσούν Κέρας*» που του έδωσαν οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής, οι οποίοι παρομοίαζαν το σχήμα του κόλπου με κέρατο ελαφιού.

⁵ Ο Βόσπορος (βους + πόρος) πήρε το όνομά του από την Αρχαία Ελληνική Μυθολογία, σύμφωνα με την οποία ο Δίας μεταμορφωμένος σε ταύρο (βους) πέρασε (πόρος) από εκεί κλέβοντας την Ευρώπη και μεταφέροντάς τη στην πλάτη του από την Ασία στην ήπειρο, την Ευρώπη, που φέρει το όνομά της, το οποίο σημαίνει «*αυτή που έχει μεγάλα μάτια*», ή «*αυτή που έχει πλατύ πρόσωπο*».

⁶ Ο ιστορικός Σωκράτης Σχολαστικός (τέλη 4^{ου} - αρχές 5^{ου} αι.) στο έργο του «*Εκκλησιαστική Ιστορία*» (καλύπτει την περίοδο 309 - 439, διάρθρωση κατά τις αυτοκρατορικές βασιλείες. Εκθέτει κοσμικά και στρατιωτικά γεγονότα) στο 116 αναφέρει πως αυτό το όνομα κατοχυρώθηκε διά νόμου.

⁷ Άλλες ονομασίες της Κωνσταντινούπολης, «*Πόλις*», τονίζει τη μοναδική αξία και τη αξεπέραστη αίγλη της ώστε μόνο αυτή μπορεί να ονομαστεί η «*Πόλις*», «*Βασιλεύουσα*», «*Βασιλίσ των πόλεων*», «*Μεγαλόπολις*», «*Επτάλοφος της Ανατολής*», «*Ανθούσα*» («*Florentia*»), ακόμα και ο όρος «*Ινσταμπούλ*» («*Istanbul*») είναι κατ' ουσίαν ελληνικός προερχόμενος από την ελληνική επιρρηματική εμπρόθετη φράση «*εις την πόλιν*» (D. J. Georgacas).

προφυλασσόταν με τείχη, πράγμα που προσέδιδε πλεονέκτημα στη δυνατότητα υπεράσπισής της έναντι των ουκ ολίγων εχθρικών επιθέσεων, επελάσεων, πολιορκιών, επιδρομών και διεκδικήσεων.

Η προστασία και η επιβίωση της μακραίωνης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, η οποία απλωνόταν σε τεράστια έκταση, συνάμα και της Βασιλεύουσας, από εχθρούς, υπήρξε μέγιστο ζητούμενο. Η απόκρουση και η αποσόβηση των κινδύνων των εχθρικών επιχειρήσεων και επιθέσεων, ώστε να διασφαλιστεί η ακεραιότητά της, αξίωνε αξιόμαχο και ευκλεές στράτευμα που θα διέθετε τον ανάλογο οπλισμό. Συνάμα, απαιτούσε και την κατάλληλη υλικότεχνική οργάνωση και υποδομή, σε επίπεδο πολέμου, άμυνας και επίθεσης (κατασκευαστική δραστηριότητα, οχυρωματική αρχιτεκτονική, ανάπτυξη τειχοποιίας, οχυρώσεις, επιτελισμοί, ικανός πολεμικός στόλος και χερσαίο στράτευμα, πολεμική τεχνολογία, εξέλιξη οπλικών συστημάτων, πολιορκητική τέχνη, με ενδεικτικό έργο το «Περί Πολιορκητικής» του Ήρωνα του Βυζάντιου, στρατιωτικές και ναυτικές βάσεις, κ.τ.λ.), πέρα από την επιλογή της διπλωματικής τέχνης και των ελιγμών σε επίπεδο ειρήνης, όπως συνθήκες ειρήνης, συμμαχίες, διπλωματικοί γάμοι με ξένους ηγεμόνες ή ξένες πριγκίπισσες, κ.α. Κι όλα αυτά γιατί ήταν το κέντρο του τότε κόσμου, με έντονη πολιτισμική - πνευματική δράση και ισχυρή κρατική εξουσία, αλλά και λόγω της συσσώρευσης του μεγαλύτερου μέρους του τότε παγκόσμιου πλούτου στην Αυτοκρατορία και ιδιαίτερα στην υπερέχουσα Βασιλίδα των πόλεων⁸.

ΤΟ «ΥΓΡΟΝ ΠΥΡ» - Η ΕΦΕΥΡΕΣΗ ΚΑΙ Η ΣΥΣΤΑΣΗ

Το «Υγρόν Πυρ» ανήκει στην πολεμική τεχνολογία των Βυζαντινών, στην τεχνική πολέμου που περιλαμβάνει τη χρήση πυροβόλων και φλογοβόλων όπλων και εμπρηστικών μηχανισμών. Φέρει και άλλες ονομασίες όπως «Αυτόματο Πυρ», «Ελληνικό Πυρ» (ονομασία που δόθηκε στο εμπρηστικό μείγμα που χρησιμοποιούσαν στην Αγγλία του Μεσαίωνα του Ριχάρδου Α΄ του Λεοντόκαρδου και στην κατάληψη του οχυρού του Αγίου Ιωάννη της Άκρας (1191 μ.Χ.) κατά τη Γ΄ Σταυροφορία, λόγω της προέλευσης των κύριων συστατικών του, δανεισμένα από την Ελλάδα, εξ ου και «Greek Fire»), «Θαλάσσιο Πυρ», «Μηδικό Λάδι» («Μηδείας Έλαιον», συναντάται στην Καρχηδόνα), «Θείον Άπυρον» («άκαυτο θειάφι», δηλ. «θειάφι που δεν καίγεται»), που αφορούν τα διαδομένα από τα αρχαία χρόνια εμπρηστικά μείγματα. Ο εμπρηστικός πόλεμος αναφέρεται ήδη από τον Όμηρο, στο έπος «Ιλιάς».

Οι Βυζαντινοί Όσιος Θεοφάνης στη «Χρονογραφία» και Σκυλίτζης στο «Σύνοψις Ιστοριών» το αποκαλούν είτε «υγρόν πυρ» είτε «σκευαστόν πυρ»⁹ και ο Λέων

⁸ Γλύκατζη - Αρβελέρ Ελένη, «Γιατί το Βυζάντιο», ISBN 978-960-19-0326-2.

⁹ Θεοφάνης (έκδ. C. de Boor), 3. (ANNO 726) «σκευαστώ πυρί», Σκυλίτζης (έκδ. Thurn, I.), ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΑΚΕΔΩΝ Ο ΚΕΦΑΛΑΣ, [Bas1.29.3], [Bas1.30], «υγρώ πυρί», ΜΙΧΑΗΛ Ο ΤΡΑΥΛΟΣ, [Mich2.10], ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΛΑΚΑΠΗΝΟΣ, [Roman1.31], ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, [Bas2+Const8.7], ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΜΟΝΟΜΑΧΟΣ, [Const9.6.36], «σκευαστώ πυρί», Λέων Γ΄ ο Σοφός στο «Ναυμαχικά» (έκδ. A. Dain) «σκευασμένον πυρ».

ΣΤ' «εσκευασμένον πυρ».

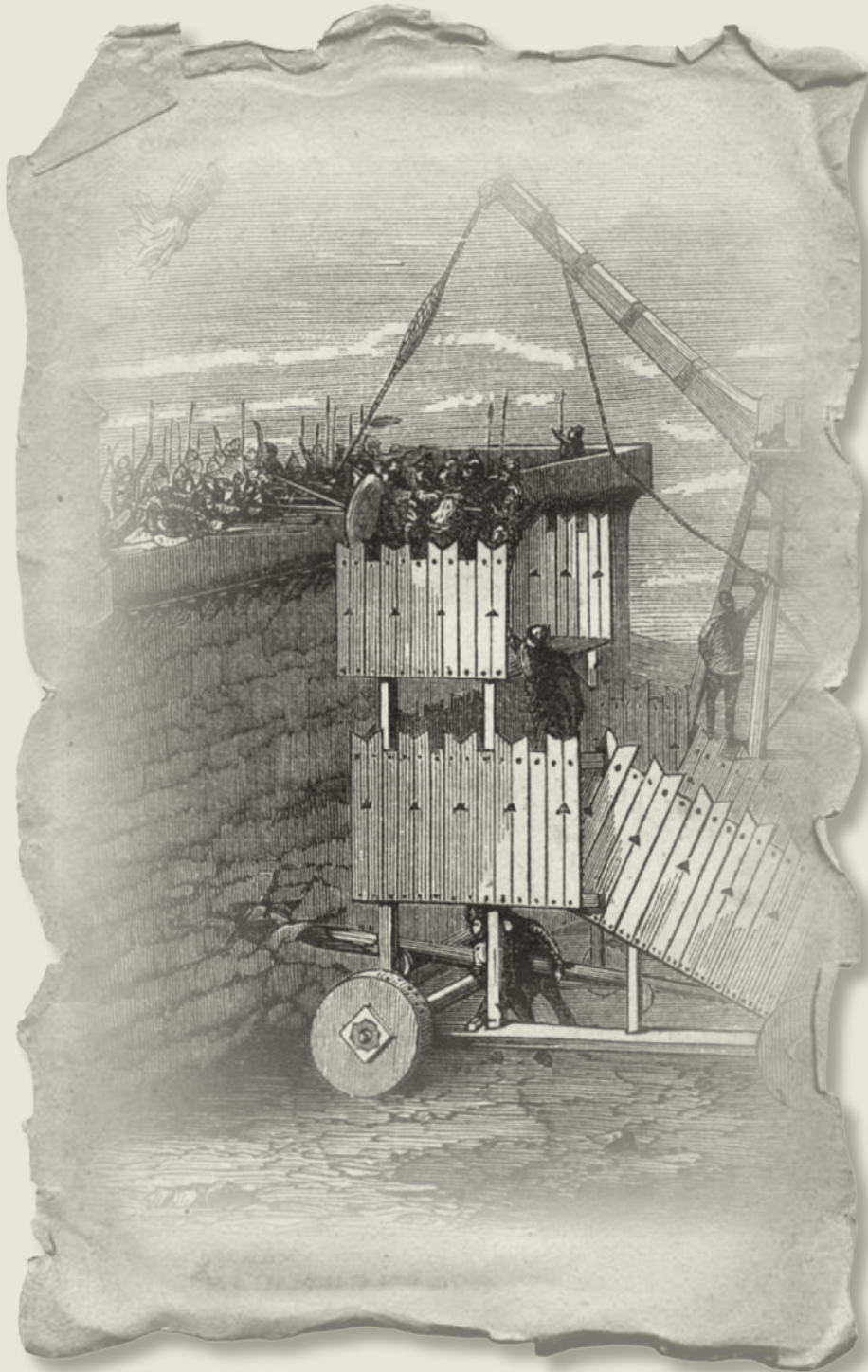
Πρόκειται για όπλο που αποτελεί εξέλιξη παλαιότερων εμπρηστικών όπλων, γνωστών ήδη από την ελληνική αρχαιότητα. Η μορφή του Υγρού Πυρός στο Βυζάντιο επινοείται από το Βυζαντινό εφευρέτη και μηχανικό Καλλίνικο από την Ηλιούπολη της Συρίας τον 7^ο αι. μ.Χ., επί βασιλείας Κωνσταντίνου Δ' Πωγωνάτου, χρησιμοποιούμενο εναντίον των Αράβων που πολιορκούσαν την Κωνσταντινούπολη επί πέντε χρόνια (674 - 678 μ.Χ.). Δεν αποτελεί πρωτότυπη σύλληψη ιδέας και καινοτόμο εφεύρεση αλλά εξελιγμένη μορφή των ανάλογων παλαιότερων μειγμάτων. Ο Καλλίνικος θα πρέπει να εφηύρε και να βελτίωσε τα όπλα εκτόξευσης του δημιουργώντας προηγμένη μορφή.

Πρόδρομος του Υγρού Πυρός υπήρξε το «Θείον Άπυρον», που αναφέρει για πρώτη φορά στη χρονογραφία του ο Μαλάλας (6^{ος} αι. μ.Χ.). Συγκεκριμένα, ο αυτοκράτορας Αναστάσιος Α' (491-518 μ.Χ.) αναλαμβάνοντας πρωτοβουλία προς αντιμετώπιση της επανάστασης των ορθοδόξων αντιπάλων του που συνασπίστηκαν με τον Δήμο των Βένετων υπό την αρχηγία του κόμη των Φοιδεράτων (υποσπόνδων, δηλ. συντάγματα βαρβάρων ή φυλές ολόκληρες, που υπηρέτησαν μαζί με τους Ρωμαίους, με αρχηγό το δικό τους ηγεμόνα, που αναδιοργανώθηκαν από το Θεοδοσίο Α' (379 - 395)), Βιταλιανού, προσκάλεσε από την Αθήνα τον φιλόσοφο, που συνδύαζε τη μεταφυσική με την Ευκλείδειο Γεωμετρία, Πρόκλο, τον διευθυντή της Αθηναϊκής Νεοπλατωνικής Σχολής, που λόγω της ενασχόλησής του με την παρασκευή εύφλεκτων υλών, κατασκεύασε το «Θείον Άπυρον», που είχε τη μορφή πολύ ψιλής σκόνης. Το σκεύασμα αυτό ο Πρόκλος το παρέδωσε στο ναύαρχο του Βυζαντινού Στόλου, του Βασιλικού Πλωίμου (στόλου)¹⁰, Μαρίνο, αποκαλύπτοντάς του τις ιδιότητές του με τα εξής λόγια «όπου και αν τη ρίξεις, είτε σε κτήρια, είτε σε πλοία, η σκόνη με την ανατολή του ηλίου αναφλέγεται και καίει τα πάντα». Το «Θείον Άπυρον» επιτέλεσε επιτυχώς την αποστολή του.

Η συνταγή, σύσταση και παρασκευή, της εκτοξευόμενης εμπρηστικής ύλης του «Υγρού Πυρός», αποτελούσε για κάποια περίοδο ύψιστο κρατικό μυστικό του Βυζαντίου. Η αποτροπή της αποκάλυψης της μεθόδου παράγωγής του σχετίζεται με τη συμβολή του στις νίκες των Βυζαντινών, στην ανύψωση της ψυχολογίας τους και στην αντίστοιχη καταρράκωση και αποθάρρυνση της ψυχολογίας των εχθρών. Δεν ήταν βέβαια η πολεμική πανάκεια αλλά συνέβαλε αποφασιστικά στη διάσωση της Αυτοκρατορίας και μάλιστα συγκαταλέγεται στις πασίγνωστες πολεμικές εφευρέσεις.

Η περιβάλλουσα μυστικότητα επέτρεψε τη διατήρηση του μυστικού. Οι επιστήμονες πιθανολογούν και εικάζουν ότι το μείγμα θα πρέπει να περιείχε θειάφι, νίτρο, πίσσα, αλάτι, ρητίνη (ρετσίνι), πετρέλαιο και λάδι, αναμειγμένα με νάφθα. Η αποτελεσματικότητά του έγκειτο στο ότι συνέχιζε να καίγεται και

¹⁰ Ο Στόλος του Βυζαντίου ονομαζόταν Βυζαντινόν Πλώμιον, Βασιλικόν Πλώμιον (ο στόλος που ναυλοχούσε στην Κωνσταντινούπολη), Βασιλικός Στόλος («Σύνοψις Ιστοριών» [Mich2.10]), Ρωμαϊκός Στόλος («Σύνοψις Ιστοριών» [Bas1.29.3]).

κάτω από το νερό, δηλαδή ήταν πρακτικά άσβεστο, πράγμα που καθιστούσε τους αντιπάλους αδύναμους και ανίκανους να το σβήσουν και να προστατέψουν το στρατό τους και το στόλο τους. Κάποιοι ερευνητές θεωρούν, με βάση τις αναφορές των πηγών για την αυτοανάφλεξη του Υγρού Πυρός στην επαφή του με το νερό, ότι το μείγμα εμπεριείχε ασβέστη ή φωσφορούχο ασβέστιο. Άλλοι, λόγω αναφορών για πρόκληση καπνών και βροντών κατά την εκτόξευσή του, καταλήγουν σε συμπέρασμα ότι στο μείγμα συμπεριλαμβανόταν και κάποια μορφή πυρίτιδας.

Η μυστικότητα των εμπεριεχομένων συστατικών του εμπρηστικού υλικού επέβαλε και την παρασκευή του στην Κωνσταντινούπολη και ήταν αυτοκρατορικό μονοπώλιο. Υπήρχαν αξιωματούχοι που αποστολή είχαν την παρασκευή του μείγματος και τη διαφύλαξη του μυστικού, και το γεγονός ότι είχαν δικαίωμα να έχουν άμεση επαφή με τον αυτοκράτορα χωρίς την ενδιάμεση παρεμβολή άλλων αξιωματούχων αποδεικνύει τη σημασία που απέδιδε ο αυτοκράτορας στη διατήρηση του μυστικού παρασκευής σε σχέση με τη διαφύλαξη της ασφάλειας της Αυτοκρατορίας. Απόλυτα συσχετιζόμενο με τα προαναφερόμενα ήταν και η αυστηρή διαταγή για εκτέλεση με θανατική ποινή όποιου συλλαμβανόταν και αποδεικνυόταν υπεύθυνος διαρροής και αποκάλυψης - προδοσίας του μυστικού των συστατικών και αναλογιών των υλικών παρασκευής του Υγρού Πυρός.

Το ύψιστο κρατικό μυστικό με τα αυστηρά μέτρα προφύλαξης και η σημασία διαφύλαξης του αποκαλύπτεται στη ρήση του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ' του Πορφυρογέννητου, της Μακεδονικής δυναστείας, για τα τρία πράγματα που δεν επιτρεπόταν Βυζαντινός αυτοκράτορας να παραδώσει σε ξένο: το στέμμα, το Υγρόν Πυρ και το χέρι πορφυρογέννητης πριγκίπισσας.

Η διαφύλαξη αυτού του μυστικού ήταν άκρας σημασίας για τους Βυζαντινούς, όπως διαπιστώνεται και από την εξιστόρηση του γεγονότος από το Θεοφάνη¹¹, της κατάληψης από το Βούλγαρο «χάνο», δηλ. ηγεμόνα, Κρούμο, τον Οκτώβριο του 812, της Μεσημβρίας του Ευξείνου Πόντου, της σημαντικής στρατιωτικής βάσεως των Βυζαντινών. Η ανακοίνωση της κατάληψης προκάλεσε κατάπληξη στην Κωνσταντινούπολη και κατά το Θεοφάνη «*η περί αλώσεως Μεσημβρίας ήλθεν ημίν ελεεινή φάσις πάντας προούσα δια μειζόνων κακών απεκδοχήν*». Επειδή στη βάση υπήρχαν τόσο το Υγρόν Πυρ όσο και το οπλικό σύστημα εκτόξευσής του, οι χάλκινοι σίφωνες, η ανησυχία αυξανόταν για την απώλεια του μυστικού πέραν της απώλειας της σημαντικής ναυτικής βάσης.

Η ΕΚΤΟΞΕΥΣΗ ΤΟΥ «ΥΓΡΟΥ ΠΥΡΟΣ»

Τα οπλικά συστήματα και όπλα εκτόξευσης του Υγρού Πυρός ήταν:

➔ Βυζαντινή βαλλίστρα, παραλλαγή της πυρφόρου βαλλίστρας, που πρόδρομός της θεωρείται ο καταπέλτης του οποίου η εφεύρεση τοποθετείται στην αυλή του Διονυσίου Α' του Πρεσβύτερου (430 - 367 π.Χ.), φιλολάκωνα τυράννου των

¹¹ Η «Χρονογραφία» του Όσιου Θεοφάνη του Ομολογητού θεωρείται βασική πηγή για τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (7^{ος} και 8^{ος}) και συντάχθηκε περίπου το 814 μ.Χ.

Συρακουσών της Σικελίας στη Μεγάλη Ελλάδα. Αυτόν τον καταπέλτη πρέπει να μετέτρεψε ο Καλλίνικος για την εκτόξευση του Υγρού Πυρός.

➔ Πυρφόρος βαλλίστρα, η οποία, σύμφωνα με τον καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Θεόδωρο Κορρέ, ήταν παλίντονος καταπέλτης σταθερής βάσης με μεταλλικό σωλήνα εκτόξευσης πήλινων αντικειμένων που εμπειρεύχαν το Υγρόν Πυρ. Ο καταπέλτης εκτόξευε αυτά τα κεραμικά αντικείμενα, τα οποία κατά την πρόσκρουσή τους έσπαζαν και επερχόταν ο διασκορπισμός του Υγρού Πυρός. Ο αυτοκράτορας Λέων ΣΤ΄ ο Σοφός¹² στα «*Ναυμαχικά*»¹³ του παραδίδει την πληροφορία «*Εμείς συμβουλευόμαστε να εκτοξεύονται και χύτρες γεμάτες με Υγρόν Πυρ, κατά τη μέθοδο της συσκευασίας που υποδείχτηκε πιο πάνω όταν συντριβούν οι χύτρες τα πλοία των εχθρών θα αρπάξουν εύκολα φωτιά*». Εκτός από την πυρφόρο βαλλίστρα, οι πήλινες χύτρες που ήταν πλήρεις Υγρού Πυρός εκτοξεύονταν και με άλλες εκηβόλους¹⁴ πολεμικές μηχανές, όπως με μικρούς καταπέλτες περιστρεφόμενης βάσης, τα «*αλακάτια*» και τα «*γεράνια*». Επίσης, τα πήλινα δοχεία μπορούσαν να εκτοξευτούν και με τα χέρια.

➔ Σίφων, φλογοβόλο όπλο, του οποίου ο χάλκινος σωλήνας εκτόξευσης του Υγρού Πυρός ήταν τοποθετημένος στην πλήρη των βυζαντινών πολεμικών πλοίων («*δρομώνων*»). Ο αυτοκράτορας Λέων ΣΤ΄ στο κεφάλαιο των «*Ναυμαχικών*» των «*Τακτικών*» αναφέρει σχετικά, «*Και ο δρόμωνασ ας έχει σε κάθε περίπτωση μπροστά στην πλήρη σιφώνιο φτιαγμένο από χαλκό, με τον οποίο να εκτοξεύει το Υγρόν Πυρ κατά των εχθρών [...]*». Οι «*σιφωνάριοι*», εκπαιδευμένοι χειριστές πυροτεχνουργοί, χειρίζονταν τους σίφωνες. Το ακροφύσιο, με μορφή προτομής λέοντα ή άλλου αγρίου ζώου με ανοικτό στόμα, σημάδευε εχθρικά πλοία, και όχι μόνο, και την κατάλληλη στιγμή εκτοξευόταν καταπάνω τους το Υγρόν Πυρ μέσα από την οπή του ανοικτού στόματος.

Πλέον, με τη δυνατότητα εξακοντισμού του Υγρού Πυρός περνάμε σε προηγμένη φάση πολεμικής ναυτικής τακτικής. Ως τότε, οι νήες επιδίωκαν την επαφή με τους αντιπάλους για να εμβολίσουν τα εχθρικά πλοία, πράγμα που σήμαινε ναυμαχία εκ του σύνεγγυς. Οι δυνατότητες αυτής της εφεύρεσης επέτρεπαν τη ναυμαχία από απόσταση, πλεονέκτημα της οποίας μεταξύ άλλων ήταν και το μεγάλο ποσοστό ασφάλειας των πλοίων των Βυζαντινών και της επιτυχίας της ναυμαχίας με εμπρησμό και καταβύθιση των εχθρικών σκαφών.

¹² Ο αυτοκράτορας Λέων ο ΣΤ΄ ο Σοφός ή Φιλόσοφος (886 - 912), της Μακεδονικής δυναστείας και γιος του ιδρυτή της Βασιλείου Α΄, συνέγραψε το γνωστό στρατιωτικό εγχειρίδιο, τα «*Τακτικά*», που αναφέρεται στην τακτική του πολέμου και στα στρατιωτικά θέματα και είναι οργανωμένο σε κεφάλαια με τίτλους «*στρατηγικά*», «*τακτικά*», «*ναυμαχικά*». Επί βασιλείας του εξελίχθηκε η θεματική οργάνωση, τελειοποιήθηκε η διαμόρφωση της δημόσιας διοίκησης, εφευρέθηκε το Υγρόν Πυρ και χρονολογείται η απαρχή της πνευματικής κίνησης που ονομάζεται «*εγκυκλοπαιδισμός*».

¹³ Τα «*Ναυμαχικά*» ανήκουν στο βυζαντινό στρατιωτικό εγχειρίδιο «*Τακτικά*» του αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ΄ του Σοφού, όπου υπάρχουν αναφορές για τις στρατηγικές και τις τακτικές των Βυζαντινών που εφαρμόζονταν κατά τη διεξαγωγή των θαλασσιών πολεμικών αναμετρήσεων, π.χ. ακριβής καταγραφή και επεξήγηση διάταξης των πλοίων, ελιγμών και τεχνικών των συγκρούσεων, περιγραφή εξοπλισμού των πλοίων με τα πιο σύγχρονα οπλικά συστήματα π.χ. το Υγρόν Πυρ κ. α.

¹⁴ Το επίθετο «*εκηβόλος*» σημαίνει αυτός που ρίχνει από μακριά, εντοπίζεται ως τυπικό επίθετο της Άρτεμης στην Ιλιάδα και αναφέρεται και ως τυπικό επίθετο του Απόλλωνα από το Βυζαντινό Ευστάθιο Θεσσαλονίκης (βλ. λήμμα Liddell - Scott «*Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*»).

↳ Χειροσίφων, βυζαντινό φορητό φλογοβόλο («χειρ» + «σίφων») όπλο, που έμοιαζε πολύ με τις κατασκευές του Ήρωνα του Αλεξανδρινού (μάλλον 100 π.Χ.) όπως αυτές αναφέρονται στο έργο του «Πνευματικά». Σε αναφορά στα «Ναυμαχικά» του Λέοντα ΣΤ΄ πληροφορούμαστε ότι «χρήσασθαι δε και τη άλλη μεθόδω των διά χειρός βαλλομένων μικρών σιφώνων όπισθεν των σιδηρών σκουταρίων παρά των στρατιωτών κρατουμένων, άπερ χειροσίφωνα λέγεται, παρά της ημών βασιλείας άρτι κατασκευασμένα. Ρίψουσι γαρ και αυτά του εσκευασμένου πυρός κατά των προσώπων των πολεμίων», δηλ. «Πρέπει να χρησιμοποιείται και μια άλλη μέθοδος: η ρίψη με το χέρι μικρών σιφωνίων, των χειροσιφώνων, που τα κρατούν οι στρατιώτες πίσω από τις σιδερένιες ασπίδες τους, τα οποία κατασκευάστηκαν πρόσφατα επί της βασιλείας μας. Μ' αυτά το Υγρόν Πυρ θα εκτοξεύεται κατά των προσώπων των εχθρών». Επίσης, η επισήμανση ότι η πρώτη φορά κατασκευής και χρήσης «χειροσιφώνων» επιτεύχθη επί της βασιλείας του Λέοντα ΣΤ΄ αποδεικνύει την πρόοδο της αναζήτησης εφευρέσεων πολεμικής τεχνολογίας, κατάλληλων για την αντιμετώπιση των εχθροπραξιών, πάντα με την πολιτική βούληση, επίβλεψη, εύνοια και επιστασία σε αυτόν τον τομέα, ώστε οι Βυζαντινοί να υπερτερούν προστατεύοντας την Αυτοκρατορία σε εμπόλεμες περιόδους. Τους χρησιμοποιούσαν οι «σιφωνάτορες» και εδύναντο να προκαλέσουν στον εχθρό μεγάλη ταραχή και σύγχυση. Ήταν είδος βόμβας, που στα σημερινά δεδομένα θα μπορούσε να παραλληλιστεί με τη χειροβομβίδα και τη βόμβα μολότωφ, ή ακόμα και με τη βόμβα ναπάλμ εξαιρώντας τα χημικά.

↳ Χειροκίνητος κλυστερός, παραλλαγή φλογοβόλου όπλου της Βυζαντινής Περιόδου, η ονομασία του οποίου «κλυστερός» προέρχεται από το ότι ο ορειχάλκινος σωλήνας με ξύλινο έμβολο και δέρμα δεν αντλούσε το Υγρόν Πυρ, όπως ο «σίφων», αλλά το εκτόξευε με πίεση. Το άναμμα του εύφλεκτου μείγματος προκαλούταν από τον αναφλεκτήρα, το «πρόπυρο», που υπήρχε στο μπροστινό τμήμα του όπλου, κατά την πίεση που ασκούταν στο έμβολο προς τα εμπρός.

↳ Υπήρχαν, επίσης, πλοιάρια με εκτοξευτήρες βελών εμποτισμένων με Υγρόν Πυρ. Ο εξακοντισμός του γινόταν ακόμα με δόρατα και με ακόντια.

Σχετικά με το βεληνικές των μηχανών της εκτόξευσης του Υγρού Πυρός δεν υπάρχουν σαφείς πληροφορίες από τους Βυζαντινούς συγγραφείς και τις πηγές. Πολλοί ερευνητές με έρευνες και πειράματα προσπάθησαν και αναπαράστησαν αυτές τις μηχανές, δημιουργώντας συνθήκες ανασύστασης και προσομοίωσης για να προσεγγίσουν και να εντοπίσουν τα δεδομένα που ίσχυαν.

ΤΟ «ΥΓΡΟΝ ΠΥΡ» ΚΑΙ Η ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΗ ΦΡΑΣΗ «ΠΗΡΑΝ ΤΑ ΜΥΑΛΑ ΤΟΥ ΑΕΡΑ»

Η παροιμιώδης φράση «πήραν τα μυαλά του αέρα» (μυαλό < βυζ. μυαλόν < αρχ. μυελός), που είναι ενταγμένη στην Ελληνική, έχει τις ρίζες της στο Βυζάντιο και σχετίζεται άμεσα με το Υγρόν Πυρ και την εκτόξευσή του. Σήμερα, φέρει μεταφορική σημασία αρνητικής κριτικής και σημαίνει αυτόν που έχασε την επαφή του με την πραγματικότητα και την αδικαιολόγητη υπεροπτική συμπεριφορά βάσει υποκειμενικών παραγόντων μη βασιζόμενων στα πραγματικά δεδομένα και τη λογική, ενώ τότε εκλαϊκευε σε κυριολεκτικό λόγο τη διαδικασία εκτόξευ-

σης του μείγματος βάσει φυσικών νόμων.

Οι Βυζαντινοί για να εκτοξεύσουν το Υγρόν Πυρ χρησιμοποιούσαν διάφορους μηχανισμούς. Στην πλήρη των πολεμικών πλοίων τους τοποθετούσαν ένα μπρούτζινο λιοντάρι ή άλλο άγριο ζώο με ανοιχτό στόμα μέσα από το οποίο γινόταν ο εξακοντισμός σε μεγάλη απόσταση του φλεγόμενου υγρού. Με το κεφάλι του λιονταριού ήταν συνδεδεμένοι δυο σωλήνες, από τους οποίους ο ένας ήταν η έξοδος, από την οποία περνούσε το Υγρόν Πυρ και εξερχόταν από το στόμα, και ο άλλος ήταν η είσοδος του αέρα, όπου υπήρχε χειροκίνητη αντλία με την οποία γινόταν η κατάθλιψη του αέρα. Όλο αυτό το φλογοβόλο οπλικό σύστημα ονομαζόταν «σίφων». Έτσι, κάθε επιτυχής ρήψη και εξακοντισμός του Υγρού Πυρός προϋπέθετε το κεφάλι του λιονταριού δηλ. «τα μυαλά του» να πάρουν αέρα. Μέσα από αυτήν τη διαδικασία δημιουργήθηκε η συγκεκριμένη έκφραση, και με την εξέλιξη της Ελληνικής έφτασε μέχρι τις μέρες μας προσαρμοσμένη στις ανάγκες του λόγου μας, αποδεικνύοντας τη διαχρονική εξέλιξη και ζωντάνια και την αδιάλειπτη ενότητα της Γλώσσας μας.

ΥΓΡΟΝ ΠΥΡ - ΤΡΟΠΟΙ ΧΡΗΣΗΣ, ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Το Υγρόν Πυρ δε χρησιμοποιούνταν σε χερσαίες μάχες, αλλά ήταν κατάλληλο είτε σε μεικτές (χερσαίες - θαλάσσιες) είτε σε ναυμαχίες και στόχος ήταν να πυρπολήσουν τον αντίπαλο. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διεξαγωγή πολιορκίας παραθαλάσσιας πόλης, οι πολιορκούμενοι Βυζαντινοί επιχειρούσαν από τα τείχη της πόλης τους, ανάλογα και από τα τείχη της πρωτεύουσάς τους Κωνσταντινούπολης, να βομβαρδίζουν τα πλοία των εχθρών τους και οι πολιορκητές, αντίστοιχα, να καίνε τα ξύλινα μέρη των τειχών. Στην περίπτωση της ναυμαχίας, ανάλογα προς την πολιορκία, οι βυζαντινές νήες ψέκαζαν με το Υγρόν Πυρ τα εχθρικά πλοία. Η αδυναμία του νερού να το σβήσει είχε ολοκληρωτικά καταστροφικά αποτελέσματα για τον αντίπαλο.

Προφανώς, υπήρχε μέριμνα για προστασία των πλοίων και των πολεμιστών από το ολοκαύτωμα που προκαλούσε το Υγρόν Πυρ. Περιφερειακά και κατά μήκος των πλοίων τοποθετούνταν ασπίδες, για να εμποδίσουν το εξακοντιζόμενο είτε απευθείας, Υγρόν Πυρ, είτε με πυρφόρα αντικείμενα π.χ. βέλη και τις «χύτρες». Επίσης, γινόταν επάλειψη των πλοίων με όξος και επικάλυψή τους με δέρματα ποτισμένα με διάφορα υγρά, π.χ. νερό, για να προστατευθούν από το Υγρόν Πυρ.

Υπήρχαν, ακόμα, και ειδικές στολές για τους στρατιώτες για να προφυλάσσονται από την επικίνδυνη επαφή. Σε αραβικές πηγές, π.χ. στο σχετικό απόσπασμα της διασωθείσης εργασίας του Ibn - al - Mangali που μας παραθέτει ο Β. Χρηστίδης αναφέρεται: «παίρνεις ένα μέρος καθαρό ταλκ (χημική ουσία της οποίας η σύνθεση περιγράφεται στην *Encyclopaedia of Sciences and Technology 18, 1992*), ένα μέρος alum Αιγύπτου, ένα μέρος Alum Υεμένης, ένα μέρος αμμωνίας, ένα μέρος λέτρας από το Τουρ και ένα μέρος γύψο. Ανακατεύεις και αφήνεις το μείγμα να μουλιάσει σε ούρα για δέκα μέρες. Μετά προσθέτεις ασπράδι αυγού. Αλείφεις τον μανδύα και περιμένεις να στεγνώσει. Ο πολεμιστής τυλίγεται μ' αυτόν. Βάζεις

φωτιά στον μανδύα. Η φωτιά δεν τον διαπερνά. Ο πολεμιστής πρέπει να προσέξει ιδιαίτερα το πρόσωπό του από τις φλόγες».

ΝΑΥΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ - ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΤΑΚΤΙΚΗ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

Η εφεύρεση της εμπρηστικής ύλης του Υγρού Πυρός σχετίζεται με τη δημιουργία ισχυρής πολεμικής ναυτικής δύναμης από τους Βυζαντινούς, δείγμα αναγνώρισης των σημαντικότερων υπηρεσιών του στην προστασία και διατήρηση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, και γι' αυτό ο στρατηγός Κατακαλών Κεκαυμένος στην ηθική πραγματεία του «Στρατηγικόν»¹⁵ ονομάζει το Στόλο «δόξα της Ρωμανίας». Βέβαια, είναι γνωστή η προτίμηση των Βυζαντινών στις χερσαίες επιχειρήσεις και ακόμα περισσότερο στην άξια εμπιστοσύνης και αποτελεσματική, υπερδραστήρια Βυζαντινή Διπλωματία, που συγκριτικά με την πρακτική των Βυζαντινών σταθμίζουν και την αντικειμενική εκτίμηση των προτερημάτων. Άλλο η προαίρεση και άλλο η πραγματική χρεία. Γιατί οι Βυζαντινοί επέσταντο

¹⁵ Ο Κατακαλών Κεκαυμένος, λόγιος (11^{ος} αι.) από αριστοκρατική οικογένεια, στρατηγός και διοικητής στρατιωτικού θέματος. Έγραψε μεταξύ του 1075 και 1078 ηθική πραγματεία με τον τίτλο «Στρατηγικόν», είδος πρακτικού εγχειριδίου με συμβουλές του συγγραφέα προς το γιο του για την εξασφάλιση επιτυχημένης στρατιωτικής σταδιοδρομίας. Κατά τον Δ. Τσουγκαράκη στην Εισαγωγή της έκδοσης του έργου, πρόκειται για γραμματειακό είδος με ισχυρές καταβολές από την αρχαιότητα, που άνθισε στο Βυζάντιο εξαιτίας του σημαντικού αριθμού Τακτικογράφων, δηλ. των συγγραφέων των στρατιωτικών εγχειριδίων του γραμματικού είδους που επονομάζεται «Τακτικόν» ή «Στρατηγικόν». Οι συγκεκριμένες γραπτές πατρικές παραινέσεις και νουθεσίες δεν επρόκειτο να δημοσιευτούν. Ο τίτλος του έχει δοθεί από μεταγενέστερο αντιγραφέα στην πρώτη σελίδα του αντίγραφου. Ο φιλόλογος - γλωσσολόγος Χατζηδάκις Γεώργιος αναφέρει ότι τα αρχαϊστικά στοιχεία της Ελληνικής του κειμένου έστω και εσφαλμένα, θα πρέπει να είχαν διεισδύσει στο λόγο των γραπτών κειμένων «μέσου ύφους». Κείμενα «μέσου ύφους» κατά τους γλωσσολόγους ονομάζονται αυτά που γλωσσικά δεν ανήκουν ούτε στην επίσημη γλώσσα των μορφωμένων ούτε στην ομιλουμένη λαϊκή γλώσσα. Στην προκειμένη περίπτωση, ο λόγος που είναι απόλυτα αντιληπτός και κατανοητός ακόμα και στους σύγχρονους αναγνώστες της σημερινής εποχής, ισορροπεί μεταξύ της διοικητικής κοινολέκτου και της ομιλουμένης των ανώτερων στρατιωτικών.

ότι η κυριαρχία στη θάλασσα εξασφαλίζει, κατά τις ανάγκες της Αυτοκρατορίας, και την κυριαρχία στην ξηρά, πράγμα ωφέλιμο και στην εξωτερική πολιτική. Αλλά και στην εσωτερική διαμόρφωση πολιτικής σκηνής ήταν πηγή δύναμης των ηγετών των στόλων που θα μπορούσαν να την αξιοποιήσουν, όπως και έγινε, για την πολιτική τους σταδιοδρομία και ανέλιξη που έφτανε μέχρι και την ανάδειξή τους σε αυτοκράτορες, αλλά το επικίνδυνο, σχετικά με τα δικαιώματα διαδοχής, ήταν ότι αυτή η δύναμη μπορούσε να εξασφαλίσει την εδραίωση στο θρόνο και την παγίωση δεδομένων. Υπό αυτές τις συνθήκες οργανώνεται το Βυζαντινόν Πλώμιον. Οι Βυζαντινοί (7^{ος} αι.) ακολουθούν πολιτική αναβάθμισης του Πλωίμου επιδιώκοντας την απόκρουση των εισβολών που διεκδικούσαν εδάφη του Βυζαντίου. Το Βυζαντινό Ναυτικό ουσιαστικά άρχισε με τους αυτοκράτορες της δυναστείας του Ηρακλείου, τους διαδόχους, και η δημιουργία αυτή είναι άμεσα σχετιζόμενη με την απειλή της αυξανόμενης αραβικής ναυτικής δύναμης, λειτουργώντας ως αντίρροπο στις πολλές αραβικές επιδρομές στην ξηρά. Η θάλασσα έγινε η διέξοδος της επικοινωνίας του κράτους (συγκοινωνίες, εμπόριο, κ.τ.λ.) και αυτό επιτεύχθηκε με ασφαλή και καλά φρουρούμενα πέλαγα και με το Ναυτικό να προστατεύει και το χερσαίο μέρος της Αυτοκρατορίας, δημιουργώντας ισχυρές ναυτικές βάσεις προς αποτροπήν πειρατειών, λεηλασιών, λαφυραγωγιών και κατάληψης εδαφών.

Οι διάδοχοι του Ηρακλείου δημιουργούν τα «θέματα»¹⁶ στρατιωτικά και ναυτικά. Οι πολιτικό - στρατιωτικές διοικητικές - αμυντικές, στην οργανωτική τους δομή, περιφέρειες των ναυτικών θεμάτων καταδεικνύουν τη στρατηγική σημασία των νησιών του Αιγαίου στην αναχαίτιση των Αράβων και την προστασία της ίδιας της Κωνσταντινούπολης. Λογικό και επόμενο, οι Βυζαντινοί δημιουργούν υπό αυτές τις συνθήκες δύο ναυτικά «θέματα», στην παράκτια περιοχή της Μικράς Ασίας και στο Αιγαίο, που περιλάμβαναν στις δυνάμεις τους πολεμικά πλοία εξοπλισμένα με Υγρόν Πυρ, έκαστο πλοίο αποκαλούνταν «*πυρφόρος ναυς*», -κατ' αναλογία με τα σημερινά πυρπολικά και την αποστολή τους- γενόμενα θεματοφύλακες της ακεραιότητας και της διαφύλαξης του Βυζαντίου.

Πέρα από το Βασιλικό Στόλο, με έδρα τον Κεράτιο Κόλπο, το Βυζαντινό Ναυτικό διέθετε Πλώμιμα, τα οποία είχαν έδρα στις αντίστοιχες ναυτικές περιφέρειες, τα ναυτικά θέματα. Το πρώτο ναυτικό θέμα, ο πρώτος μόνιμος Στόλος του Βυζαντινού κράτους, ήταν των Καραβησιανών, το «*Θέμα των Πλοίων*», το οποίο οργανώθηκε από τον αυτοκράτορα Κώνστα Β' (7^{ος} αι. μ.Χ.), εγγονό του αυτοκράτορα Ηρακλείου. Απ' αυτό προέκυψε το ναυτικό θέμα των Κυβυρραιωτών (ονομάστηκε από την πόλη Κίβυρρα της Μ. Ασίας), εκτεινόμενο στις νότιες ακτές της Μικράς Ασίας και με βάση του Στόλου τη Ρόδο, και το θέμα του Αιγαίου, το οποίο περιελάμβανε το βόρειο τμήμα των δυτικών ακτών της Μικράς Ασίας, ή

¹⁶ Οι διάδοχοι του Ηρακλείου λόγω της ανάγκης να υπερασπισθούν της Αυτοκρατορίας έναντι των επιθέσεων και των αραβικών κατακτήσεων προχώρησαν κατά τον 7^ο αι. μ.Χ. στη Μικρά Ασία στα «θέματα», δηλ. σε καινούργιο σύστημα, στρατιωτικό και διοικητικό θεσμό οργάνωσης της κρατικής διοίκησης με χωρισμό του κράτους σε διοικητικές περιφέρειες που διέθεταν δικό τους στρατό, κατά τη μαρτυρία του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ' του Πορφυρογέννητου στο έργο του «*Περί θεμάτων*».

αλλιώς της Ανατολίας, με τα νησιά. Η ίδρυση ναυτικών θεμάτων συνεχίστηκε και από επόμενους αυτοκράτορες και επεκτάθηκε σε όλες τις θάλασσες της Βυζαντινής επικράτειας. Το Αιγαίο Πέλαγος οργανώθηκε διοικητικά και πολιτικά με γνώμονα τις ανάγκες και τις προτεραιότητες της εποχής και όχι στη βάση ενιαίου γεωγραφικού συνόλου, αλλά με δεδομένο ότι ανήκει αναπόσπαστα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Κοινό βασικό χαρακτηριστικό που διέπει την οργάνωση είναι ότι τα ναυτικά θέματα περιελάμβαναν ελληνικούς πληθυσμούς από τη Χερσόνησο της Αβύδου, τη Λέσβο, τη Ρόδο, την Κρήτη και τα Μικρασιατικά παράλια επιτυγχάνοντας τη διοικητική και στρατιωτική αποκέντρωση, πράγμα που συνεπικουρούσε στην έγκαιρη επέμβαση του Βυζαντινού Ναυτικού όπου και όταν παρίστατο ανάγκη. Εξίσου σημαντική ήταν η ναυτική παράδοση και η εμπειρία των πληθυσμών, στο σύνολό τους Έλληνες, που ανήκαν στις περιοχές των ναυτικών θεμάτων, επιπλέον πλεονέκτημα στη ναυτική ετοιμότητα των Βυζαντινών και την επαρκή ναυτολόγηση, αφού οι ναυτικοί πληθυσμοί ήταν σε θέση σε ελάχιστο χρόνο να υπαχθούν στις διαταγές των Βυζαντινών Πλωτών και επάνδρωναν πολυάριθμους Πολεμικούς Στόλους.

Οι διοικητές των ναυτικών θεμάτων ήταν ναύαρχοι και όχι στρατηγοί, οι οποίοι διοικούσαν τα στρατιωτικά θέματα. Ο διοικητής κάθε ναυτικού θέματος ονομαζόταν δρουγγάριος ή ναύαρχος του Στόλου, και υπήρχε και η ανώτατη αρχή στην οποία υπάγονταν και υπάκουαν οι δρουγγάριοι και ήταν ο στρατηγός των καραβησιάνων. Ήταν επιφορτισμένοι πέραν της διοικήσεως του Στόλου σε τοπικό επίπεδο και με την άμυνα. Η αποκτηθείσα δύναμη των στόλων και των δρουγγαρίων μπορούσε να ενθρονίσει αυτοκράτορες¹⁷, αξιοποιώντας πολιτικά τον τίτλο τους ως δρουγγάριοι¹⁸.

Ξεχωριστή θέση από όλες τις θάλασσες που περιελάμβανε η εκτεταμένη Βυζαντινή Αυτοκρατορία κατείχε το Αιγαίο. Συγκεκριμένα, οι Βυζαντινοί είχαν επίγνωση της ζωτικής σημασίας του αρχιπελάγους του Αιγαίου και γενικά της

¹⁷ Ο Αψίμαρος ήταν δρουγγάριος στο θέμα των Κιβυρραιωτών. Ονομάστηκε Τιβέριος Γ' και από το 698 ως το 705 ήταν αυτοκράτορας. Ο Ρωμανός Α' Λακαπνός, δρουγγάριος του Αυτοκρατορικού Στόλου, από το 919 μ.Χ. ως το 944 μ.Χ. αναλαμβάνει αυτοκρατορικές αρμοδιότητες επειδή ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ' ο Πορφυρογέννητος ήταν ανήλικος, και προσπάθησε την εγκαθίδρυση στο βυζαντινό θρόνο δικής του δυναστείας, παραμερίζοντας τον Κωνσταντίνο Ζ'.

¹⁸ Παρατηρούμε ότι οι Βυζαντινοί στα πλαίσια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ως πολιτικής και διοικητικής συνέχειας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, τιτλοφορούν αντλώντας από α) τη ρωμαϊκή ορολογία. Έτσι, π.χ. [Bas1.30] «δρουγγάριος των πλωτών», ο βυζαντινός όρος δρουγγάριος < λατινικό drungus = στράτευμα (βλ. λήμμα, Κουμανούδη «Λεξικόν Λατινοελληνικόν») < κατά πάσα πιθανότητα εκ του αρχαίου ελληνικού δρυόχοι, «δρυς» + «έχω», με την έννοια της πυκνότητας και της δύναμης του στρατεύματος, αφού «δρυς» σημαίνει στην Αρχαία Ελληνική και «δάσος» και το δένδρο «δρυς» είναι δυνατό και ανθεκτικό, το οποίο «δρυόχοι» εμπεριέχει και τη ναυτική σημασία (βλ. λήμμα Liedell - Scott "Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης»). Αυτήν ακριβώς τη διπλή σχέση, της έννοιας της ναυτικής ήδη από τον Όμηρο και της στρατιωτικής με ελληνική προέλευση από τους Ρωμαίους θεωρούμε πως αξιοποίησαν οι Βυζαντινοί στη δημιουργία του όρου του συγκεκριμένου αξιώματος του αρχηγού του Στόλου, β) αλλά και με ελληνικούς τίτλους, (π.χ. [Bas1.33.5] «των Ρωμαίων ναύαρχος») - στα παραδείγματα παρατηρούμε τη σύμπλεξη του ελληνικού με το ρωμαϊκό στοιχείο - ως πολιτικοί και διοικητικοί συνεχιστές της Ρώμης, αλλά χρησιμοποιούν την Ελληνική ως έκφραση της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Πιο συγκεκριμένα, «Πλωτών», βυζαντινή λέξη > πλους, αρχαία ελληνική λέξη < πλέω, αρχαία ελληνική λέξη, «τριήρης», «διήρης», «ναυς», «ναύαρχος», κ.α.

σημασίας της θάλασσας για το κράτος. Η θαλάσσια διέξοδος του αρχιπελάγους ευνοούσε την άνθηση των εμπορικών δραστηριοτήτων συνδέοντας την Κωνσταντινούπολη με τα παράλια της Μέσης Ανατολής, την Αλεξάνδρεια και την Αίγυπτο, την πλουσιότερη επαρχία του Βυζαντίου. Η εμπορική διαδρομή διερχόταν κατά μήκος και ανάμεσα στις ακτές των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου και των νησιών της Δωδεκανήσου και των παραλίων της Μικράς Ασίας δημιουργώντας προϋποθέσεις οικονομικής και πολιτιστικής ευμάρειας των εμπλεκόμενων περιοχών λόγω της θέσης τους ως εμπορικών σταθμών διακίνησης υλικών και ανθρώπων. Η εμπορική κίνηση αν και υπέστη ύφεση, λόγω των αραβικών επιδρομών και της πειρατείας αλλά και της κατάληψης εδαφών της Αυτοκρατορίας, που δημιουργούσαν επισφαλείς συνθήκες, ποτέ δε διακόπηκε ουσιαστικά. Γι' αυτό και οι Βυζαντινοί προσπαθούσαν να διατηρούν την απόλυτη κυριαρχία τους στην αιγαιοπελαγίτικη περιοχή με διασφάλιση της απρόσκοπτης κίνησης, πράγμα το οποίο επιτεύχθηκε με την ανακατάληψη της Κρήτης (961 μ.Χ.) από το Νικηφόρο Β' Φωκά. Συνάμα, υπήρξε μέριμνα για την ασφάλεια των θαλάσσιων δρόμων από και προς την Κωνσταντινούπολη με την κατασκευή οχυρωματικών έργων στα κυριότερα λιμάνια και την ανάπτυξη δικτύου συστήματος φωτεινών σημάτων, τις φρυκτωρίες¹⁹, που μετέδιδαν τα μηνύματα γρήγορα και σε διάφορες περιοχές, με ανάλογο κώδικα επικοινωνίας, που στους μη γνωρίζοντες ήταν «γλώσσα» άγνωστη και ακατανόητη και επομένως, εξασφάλιζε το να μην μπορούν οι εχθροί και οι αντίπαλοι να τα αποκωδικοποιούν και να αποκτούν το περιεχόμενό των μηνυμάτων²⁰.

Παράλληλα, η σπουδαιότητα της θάλασσας για τους Βυζαντινούς φαίνεται και από διάφορες γραπτές πηγές. Ο Σκυλίτζης στο έργο του «Σύνοψις Ιστοριών»²¹, στη συγκριτική παρουσίαση των τμημάτων της Αυτοκρατορίας που περιλαμβάνει στο πόνημά του, χρησιμοποιώντας παλαιότερες παρόμοιες περιγραφές, εκφράζει την προαναφερόμενη πεποίθηση παρομοιάζοντας τη Μικρά Ασία με κεφαλή, τα ευρωπαϊκά τμήματα της Αυτοκρατορίας με ουρά και τα νησιά του Αιγαίου με τη μέση ενός σώματος. Επίσης, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ' ο Πορφυρογέννητος σημειώνει ότι την πραγματική εξουσία κατέχει μόνο ο αυτοκράτορας που ελέγχει πλήρως τη θάλασσα.

Η προσφορά των Πλωίμων καθόρισε την πορεία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αλλά και της Μεσαιωνικής Δύσης. Υπερασπίστηκαν και απομάκρυναν

¹⁹ Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν αναπτύξει σύστημα φρυκτωριών (βλ. λήμμα Lieddell - Scott).

²⁰ Ο Βυζαντινός Λέων ο Μαθηματικός (790 - 870 μ.Χ.), ο μεγαλύτερος επιστήμονας του Βυζαντίου, εφηύρε τον «οπτικό τηλεγράφο», ο οποίος ήταν σύστημα ειδοποίησης από φρυκτωρία σε φρυκτωρία για αραβικές επιδρομές, βάσει του οποίου σε μια ώρα το μήνυμα είχε φτάσει από το φρούριο Λούλου της Κιλικίας στο Φάρο του Παλατίου της Κωνσταντινούπολης.

²¹ Ο πλήρης τίτλος του έργου του Βυζαντινού Σκυλίτζη αξιωματούχου Ιωάννη (11^{ος} - 12^{ος} αι.) είναι «Σύνοψις ιστοριών αρχομένη από της αναιρέσεως Νικηφόρου βασιλέως του από γενικών και μέχρι της βασιλείας Ισαακίου του Κομνηνού συγγραφείσα παρά Ιωάννου κουροπαλάτου και γεγονότος μεγάλου δρουγγαρίου της βίγλας του Σκυλίτζη». Πραγματεύεται τα έτη 811 -1051 (δυναστείες Αμορίου και Μακεδόνων), συνεχίζοντας τη «Χρονογραφία» του Όσιου Θεοφάνη του Ομολογητή με διάρθρωση κατά την αυτοκρατορική διαδοχή αποτελώντας τη μοναδική μικρογραφημένη βυζαντινή χρονογραφία με 574 μικρογραφίες. Το χειρόγραφο του Σκυλίτζη βρίσκεται στη Μαδρίτη.

διπλά τους Άραβες²² σώζοντας την Κωνσταντινούπολη και διατήρησαν τη Σικελία στη βυζαντινή κυριαρχία αποκρούοντας και πάλι τους Άραβες. Ανακτώντας την Κρήτη το 961 μ.Χ. οι Βυζαντινοί απέτρεψαν την κυριαρχία των Αράβων στη θάλασσα σημαίνοντας το τέλος της ναυτικής δύναμης των τελευταίων και καθιστώντας τους ίδιους κυρίαρχους των θαλασσών της Αυτοκρατορίας, ούτως ώστε ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ΄ ο Πορφυρογέννητος να μπορεί ισχυριστεί ότι είχε την υπεροχή ως τα στενά του Γιβραλτάρ και ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Β΄ Φωκάς να υπερηφανευτεί στον πρέσβη, του Γερμανού αυτοκράτορα Όθωνα Α΄, Λουϊπράνδο της Κρεμόνας, ότι εκείνος μόνο άρχει στη θάλασσα.

Από την αρχαιότητα τα πλοία διακρίνονταν σε «μακρά» και «στρογγυλά», τα μεν προσδιόριζαν τις πολεμικές και τα δε τις εμπορικές νήες. Ο «δρόμωνας» ήταν το συνηθισμένο πολεμικό σκαρί των Βυζαντινών. Γι' αυτού του τύπου το πλοίο θα μιλήσουμε παρακάτω. Επίσης, ο Στόλος διέθετε τον «πάμφυλο», διήρη, δηλ. είχε δυο επίπεδα κουπιών, και ήταν γρηγορότερος από το «δρόμωνα». Το ηγετικό πλοίο κατά το 10^ο αι. μ.Χ., η ναυαρχίδα του Στόλου ήταν ένας μεγάλος «πάμφυλος».

Ο πάμφυλος ήταν τύπου δρόμωνας αλλά μικρότερός του. Διέθετε 120 - 160 κωπηλάτες. Ο Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος θεωρούσε τον πάμφυλο ανώτερο του δρόμωνα και ως το καταλληλότερο πλοίο για να ηγηθεί του Βυζαντινού Πολεμικού Ναυτικού και να γίνει η ναυαρχίδα του «*Δρουγγαρίου των Πλωίμων*». Για την προέλευση του ονόματος του πλοίου έχει διατυπωθεί η εκδοχή ότι προέρχεται από την Παμφυλία («παν» + «φύλον»), την παράκτια πεδιάδα στη νότια Μικρά Ασία, απ' όπου προμηθεύονταν τα ξύλα κατασκευής. Ο πάμφυλος και το χελάνδιον ήταν οι βοηθητικές μονάδες υποστήριξης του Βυζαντινού Πλωίμου, δηλαδή ιππαγωγά, σιταγωγά και σκευοφόρα πλοία.

Άλλοι τύποι πλοίου ήταν: α) η «γαλέα»²³, η γαλέρα, που ήταν μονήρης ελάσων δρόμωνας. Ήταν μικρότερο πολεμικό πλοίο, που εκτελούσε αποστολές ανίχνευσης ή «αγγελιαφόρου», με πλήρωμα 60 κωπηλάτες. Θεωρείται πρόδρομος της γαλέρας μαζί με τον δρόμωνα, β) ο «ουσιακός», άλλος τύπος κωπήλατου πλοίου που το κινούσε μια «ουσία». «Ουσία» ονομαζόταν η ομάδα που αποτελούσαν από 108 ερέτες, γ) το ιππαγωγό «χελάνδιον» (βενετσιάνικα: *chelandio*) ήταν βαρύτερος τύπος κωπήλατου πολεμικού πλοίου, πράγμα που φαίνεται από το ότι για την κίνησή του απαιτούσε τρεις «ουσίες». Έφερε δύο ιστούς και ειδικές κατασκευές στην πλώρη, π.χ. ξύλινα κουβούκλια ή «ξυλόκαστρα» και σίφωνες εκτόξευσης Υγρού Πυρός. Θεωρείται πρόδρομος του τύπου της караβέλας, δ)

²² Οι Βυζαντινοί ιστοριογράφοι αποκαλούν με διάφορες ονομασίες τους Άραβες. «Αγαρηνούς», ως απογόνους της Άγαρ, δούλας του Αβραάμ, με την οποία γέννησε τον Ισμαήλ, γι' αυτό και ο Αβραάμ θεωρείται γενάρχης και των Αράβων (Ιμπραχίμ), εκτός των Εβραίων, «Ισμαηλίτες» από τον Ισμαήλ. Επιπλέον, ευρύτατα διαδεδομένο είναι και το όνομα «Σαρακηνοί», ως προερχόμενο είτε εκ του «*shark / sharkiyum*» (Ανατολή), είτε εκ του «*saraka*» (ληστεία). Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε για την ονομασία των θαλάσσιων επιδρομέων την περίοδο 8^ο - 10^ο αι. εκ των υστέρων. (Σαββίδης Αλ., «Οι Βυζαντινοί απέναντι στους λαούς του ανατολικού και βαλκανικού κόσμου, εν Από την Ύστερη Αρχαιότητα στον Μεσαίωνα», εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2006, σελίδα 171).

²³ «Σύνοψις Ιστοριών», ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΑΚΕΔΩΝ Ο ΚΕΦΑΛΑΣ [Bas1.30], «και πλήθους μουπαρώνων και πενηκοντόρων, ας δε γαλέας κατονομάζειν ειώθασιν».

ο Πολεμικός Στόλος των Βυζαντινών περιελάμβανε και άλλους τύπους πλοίων, όπως τα βοηθητικά «σανδάλια», τα μεταγωγικά «καματηρά» καράβια, κ.α.

Το αριθμητικό μέγεθος του Στόλου την περίοδο του 9^{ου} και 10^{ου} αιώνα, όταν ο Πολεμικός Στόλος και η ναυτική πρόνοια και οργάνωση διέρχονταν τη λαμπρότερη περίοδό τους, περιελάμβανε σημαντικότατο και καθόλου ευκαταφρόνητο πλήθος όπως διαπιστώνεται από διάφορα γεγονότα, π.χ. εναντίον της Αιγύπτου (853 μ.Χ.) στάλθηκαν 300 πλοία, από τα οποία πολλά μπορεί να ήταν «ακάτια», στην εκστρατεία της Κρήτης (902 μ.Χ.) επί Λέοντα ΣΤ΄ του Σοφού, το Αυτοκρατορικό Ναυτικό συμμετείχε με 60 δρόμωνες και 40 παμφύλους, και το θεματικό Ναυτικό, που αποτελούνταν από τα πλοία των ναυτικών θεμάτων των Κυβερραιωτών, του Αιγαίου και της Σάμου, με 35 δρόμωνες και 35 παμφύλους, ενώ το θέμα της Ελλάδος με 10 δρόμωνες, το θέμα της Καλαβρίας το 929 μ.Χ. φαίνεται ότι συντηρούσε 7 πλοία. Επίσης, επί βασιλείας Λέοντος Α΄ το Αυτοκρατορικό Ναυτικό συγκροτούταν από 1.113 σκάφη, επί βασιλείας Κώνστα Β΄ 700 πολεμικά πλοία στάλθηκαν κατά των Αράβων και ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Β΄ Φωκάς στην επιχείρηση κατά των Αράβων της Κρήτης το 961 μ.Χ., που την είχαν καταλάβει, συγκέντρωσε το αξιοσημείωτο άθροισμα Στόλου από 3.300 πλοία, απ΄ τα οποία τα 2.000 ήταν δρόμωνες και χελάνδια. Κυρίαρχο όπλο όλων των πλοίων ήταν το Υγρόν Πυρ. Βεβαίως, διέθεταν και άλλου τύπου πολεμικό εξοπλισμό, π.χ. «κριούς».

Το Βυζάντιο, μετά το 1260 μ.Χ. και ιδιαίτερα με το τέλος της Λατινοκρατίας και την απελευθέρωση και την επανάκτηση της Κωνσταντινούπολης και την ανασύσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από το Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο, προσπάθησε να εκσυγχρονίσει τον Πολεμικό Στόλο του και να αποκτήσει νέους τύπους πλοίων. Αυτή η αποστολή ανατέθηκε στους Γασμούλους ή Βασμούλους (Ελληνολατίνους, ονομασία αποδιδόμενη κυρίως από τους Βυζαντινούς της Πελοποννήσου και των νησιών του Αιγαίου σε γόνους μεικτών γάμων Ελληνίδων και Φράγκων, οι οποίοι γόνοι μιλούσαν την Ελληνική) και σε μετανάστες Λάκωνες ή Τζάκωνες ή Τσάκωνες²⁴, που ήταν κυρίως ναύτες.

Εκτός από τον Πολεμικό Στόλο για τις πολεμικές ανάγκες οι Βυζαντινοί μπορούσαν να προχωρήσουν σε επίταξη εμπορικών πλοίων και αυτό συνέβη σε αρκετές περιπτώσεις. Για παράδειγμα, οι συντεχνίες της Κωνσταντινούπολης συγκρότησαν μεγάλο τμήμα από τον Πολεμικό Στόλο που έστειλε ο Ιουστινιανός Β΄ εναντίον της Χερσώνος συμμετέχοντας με εμπορικά πλοία. Κατά την επιδρομή και την επίθεση των Ρώσων το 941 μ.Χ. με τον ηγεμόνα Ιγκόρ εναντίον της Κωνσταντινούπολης επί Ρωμανού Α΄ του Λακαπηνού, οι Βυζαντινοί οργάνωσαν αναγκαστικά Στόλο που αποτελούνταν από παλιά πλοία και εμπορικά, διότι ο Αυ-

²⁴ Από την Τσακωνιά της Αρκαδίας, αρχαιοδωρικής καταγωγής, αρχαιοελληνική κληρονομιά των οποίων αποτελεί η πολεμική τους ικανότητα και το νεοελληνικό γλωσσικό ιδίωμα της Τσακωνικής διαλέκτου, επιπλέον απόδειξη της διαχρονικής ενότητας της Ελληνικής, που έχει συμβάλει σημαντικά προωθώντας την επιστήμη της Ελληνικής Φιλολογίας στη γνώση των χαρακτηριστικών του προφορικού και γραπτού λόγου της αρχαίας ελληνικής δωρικής διαλέκτου κατά την αρχαιότητα. Βοήθησαν πολύ τους Παλαιολόγους στην αποτίναξη του φράγκικου ζυγού από την Πόλη το 1261.

τοκρατορικός Στόλος απουσίαζε εκτός του λιμανιού της Κωνσταντινούπολης, στο Αιγαίο, και απέκρουσαν τους εχθρούς.

Ο Λέων ΣΤ' ο Σοφός στα «*Τακτικά*» παραδίδει ναυτικές συμβουλές συστήνοντας την ανάγκη για μεγαλύτερη φρόνηση στη ναυμαχία σε σχέση με αυτήν που συστήνει για τη διεξαγωγή χερσαίας μάχης. Πιο συγκεκριμένα, η ναυμαχία δεν πρέπει να διεξάγεται με τα πλοία κατά παράταξη, εκτός αν ο στόλος των αντιπάλων βρισκόταν σε μειονεκτική θέση, θα πρέπει οι Βυζαντινοί να επιδιώκουν τους μεμονωμένους ακροβολισμούς διότι είναι ορθότερο από πλευράς τακτικής. Όταν ο Βυζαντινός Στόλος εξαναγκάζεται σε ναυμαχία κατά παράταξη, η συμβουλή του Λέοντα ΣΤ' ακολουθεί την αγαπημένη τακτική των αρχαίων Ελλήνων, του ημισελήνοειδούς σχηματισμού των πλοίων. Η ναυτική επικοινωνία γινόταν με σήματα και με σημαίες κατά την ημέρα και με φώτα κατά τη νύχτα. Η τέχνη της ναυσιπλοΐας απαιτεί την προσεχτική προσέγγιση και στάθμιση των αντικειμενικών παραγόντων και τη γνώση των ανέμων, των θαλασσίων ρευμάτων, των παραθαλάσσιων και των υποθαλάσσιων διαμορφώσεων ώστε να πλεονεκτούν στην τελική λήψη αποφάσεων προφύλαξης. Επίσης, εισηγείται την αποφυγή των δύσκολων ακτών. Ακόμη και η κακοκαιρία δεν πρέπει να μένει ανεκμετάλλευτη, εφόσον σταθμίσουν και κρίνουν ορθά, για να καταστρέψουν εχθρική ναυτική μοίρα, πράγμα που συνιστά τον οικονομικότερο και γι' αυτό και τον καλύτερο τρόπο επίτευξης νίκης.

ΤΟ «ΥΓΡΟΝ ΠΥΡ» ΚΑΙ Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΔΡΟΜΩΝΑΣ

Ο «*δρόμων*» θεωρείται ο επικρατέστερος τύπος πλοίου του Βυζαντινού Πολεμικού Στόλου, η κύρια μονάδα μάχης του Ναυτικού και αποτελεί τη βάση για την καινούργια έναρξη της ναυπηγικής εξέλιξης. Κάνοντας μικρή παρένθεση, επισημαίνουμε με φιλολογική προσέγγιση ότι πρόκειται για ομόρριζη λέξη με τα επίθετα «*καταδρομικό πλοίο*», ορολογία που αναφέρεται σε τύπο πλοίου του σύγχρονου Πολεμικού Ναυτικού, και «*εύδρομον πλοίων*», λέξεις που έχουν κοινή ρίζα την αρχαία ελληνική λέξη «*δρόμος*» που αναφέρεται στη γοργή κίνηση, ίδιον γνώρισμα του συγκεκριμένου πλοίου, του δρόμωνα. Απόδειξη της συνέπειας ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού στην πορεία τους από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο και στη σημερινή εποχή, τη διαχρονική και ενιαία.

Ήδη, επανερχόμενοι στο κυρίως θέμα, από τον 6^ο αι. μ.Χ. το μεγαλύτερο μέρος του Πολεμικού Στόλου το αποτελούσαν δρόμωνες. Οι ισχυρές ναυτικές δυνάμεις του στρατηγού Βελισαρίου, του πιο ονομαστού στρατηγού του Ιουστινιανού Α', και του Ναρσή, στρατηγού του Ιουστινιανού Α' και Ιουστίνου Β', περιελάμβαναν τους πρωτοεμφανιζόμενους δρόμωνες.

Ο δρόμωνας κατασκευαστικά προέρχεται από την αρχαιοελληνική ναυπηγική τέχνη, θεωρείται ο εξελιγμένος απόγονος της αθηναϊκής διήρους και τριήρους. Ο Σκυλίτζης τον αποκαλεί «*τριήρη δρομάδα*»²⁵, χαρακτηρισμός από τον οποίο εξάγεται το συμπέρασμα ότι πρόκειται για γρήγορο πλοίο, «*δρομάδα*», και, επομένως, και ελαφρύ σκαρί. Ακολουθώντας τα βασικά χαρακτηριστικά της

²⁵ «*Σύνοψις Ιστοριών*», Κωνσταντίνος ο Μονομάχος, [Const9.6.36] «*τριήρεις δρομάδας*».

κατασκευαστικής του προγόνου του ήταν ελαφρύς, ευκίνητος, ανθεκτικός και κωπήλατος, ο οποίος αρχικά διέθετε μία σειρά κουπιών και βοηθητική ιστιοφορία, με ιστίο (δηλ. πανί) στον κύριο ιστό του (δηλ. κατάρτι). Στη συνέχεια, η εξελιγμένη, μεγάλη και ισχυρά εξοπλισμένη πολεμική μορφή προέβλεπε δύο σειρές από 25 κουπιά σε έκαστη πλευρά, με δυο κωπηλάτες ανά κουπί, γι' αυτό και η ονομασία κατά την αρχαία ναυτική ορολογία δίκροτη τετριήρης, με πλήρωμα 200 ερέτες (δηλ. κωπηλάτες). Συνολικά πλήρωμα και πολεμιστές ανέρχονταν σε 300 άνδρες. Οι ερέτες επωμιζόνταν και την υποστήριξη των πολεμιστών κατά τη διεξαγωγή της ναυμαχίας. Στο κατάστρωμα του δρόμωνα επέβαιναν πολεμιστές που επεδίωκαν την εκ του σύνεγγυς μάχη με τον εχθρό.

Από τους 12 καλοδιατηρημένους δρόμωνες, που ελλιμενισμένοι βυθίστηκαν γύρω στο 1000 μ.Χ. κατά τη διάρκεια καταιγίδας, οι οποίοι ανακαλύφθηκαν το καλοκαίρι του 2005 ύστερα από έρευνες υποβρύχιας αρχαιολογίας στο «Λιμάνι του Θεοδοσίου», «Ελευθέριον» κατά τους Βυζαντινούς, στην Κωνσταντινούπολη, επιβεβαιώνεται από τις διασωσμένες οπές των κουπιών ότι η απόσταση μεταξύ των κωπηλατών ήταν 95 εκατοστά. Επίσης, βρέθηκαν οι πάγκοι όπου κάθονταν οι κωπηλάτες. Τα παραπάνω ευρήματα σε συνδυασμό με τη «γωνία» και την απόσταση από το σώμα του πλοίου μάς αποκαλύπτουν και πληροφορούν για τις τρεις εργονομικές διαστάσεις των θέσεων των κωπηλατών.

Οι διαστάσεις των δρομώνων ήταν ανάλογες αυτών των τριήρων. Είχε μήκος 55 μέτρα περίπου, πλάτος 9 μέτρα και βύθισμα 5 μέτρα. Επίσης, είχε δύο κατάρτια με τρίγωνα (λατίνια) πανιά και ένα με τετράγωνα ιστία, με την επιφάνεια των ιστίων του να είναι μεγαλύτερη από αυτήν της τριήρους, πράγμα που του προσέδιδε τα πλεονεκτήματα της γρηγορότερης κίνησης και επιτάχυνσης και της πολλαπλής επιλογής μέσω κίνησης ώστε αν οι συνθήκες ήταν οι κατάλληλες να μπορεί να εκμεταλλευτεί την αιολική ενέργεια και να πορευτεί μόνο με τα πανιά του.

Το κατάστρωμά του ήταν πλήρες και έφερε διαφόρων ειδών πολεμικές μηχανές και υπερυψωμένες κατασκευές στην πλώρη και την πρύμνη. Ήταν εξοπλισμένος προς την πλώρη και την πρύμνη, στη μέση του μεγάλου ιστού, με ξυλόκαστρα, πύργους, με το πλάτος τους ίσο με του πλοίου, απ' όπου οι στρατιώτες χρησιμοποιούσαν ακόντια και τόξα ή εκσφενδόνιζαν βλήματα, πέτρες και σίδερα, ή χύτρες γεμάτες με ασβέστη και άλλα πηλίνα με καυστικά υγρά εναντίον του εχθρού. Στην πλώρη και στην πρύμνη υπήρχαν μόνιμες τοξοβαλίστρες, απ' όπου εκτοξεύονταν μικρά βέλη.

Το σημαντικότερο ήταν ότι το γοργοκίνητο ναυτικό στολίδι της βυζαντινής ναυσιπλοΐας από τον 7^ο αι. μ.Χ. (μετά το 673 μ.Χ.) διέθετε στην πλώρη ειδικό μηχανισμό εκτόξευσης του Υγρού Πυρός, το «σίφωνα», αντί του μεταλλικού εμβόλου που έφερε η αθηναϊκή τριήρης για να εμβολίσει τον αντίπαλο ερχόμενη σε επαφή μαζί του κατά τη ναυμαχία. Εξοπλισμένοι με αυτό το σύστημα οι σιφωνοφόροι ή κακκαβοπυρφόροι δρόμωνες έκαιγαν τα εχθρικά πλοία χωρίς οι ίδιοι να κινδυνεύουν.

Η εφεύρεση του Υγρού Πυρός δημιούργησε συνθήκες τήλε-ναυμαχίας δηλ. της ναυμαχίας από απόσταση, που προσδίδει καινούργια χαρακτηριστικά στην οργάνωση και στον τρόπο διεξαγωγής και εκτέλεσης της ναυμαχίας. Αυτή του η

δύναμη, που πηγάζει και από το ότι δεν έσβηνε ούτε με την επαφή με το νερό, έγινε ο φόβος και ο τρόμος των εχθρικών πλοίων, πράγμα που κατέστησε το Βυζαντινόν Πλώμιον τον αδιαφιλονίκητο κυρίαρχο της θάλασσας της Μεσογείου εδραιώνοντας, κατά συνέπεια, τη ναυτική κυριαρχία του Βυζαντινού κράτους. Επιπλέον, ενίσχυε σημαντικά το ηθικό και την πίστη των Βυζαντινών στο να αντιτάσσονται επιτυχώς έναντι των εχθρών και να επιβάλλονται.

Σχετικά με την τακτική παράταξης οι δρόμωνες χρησιμοποιούνταν ως επιθετικές αιχμές στο κέντρο του επιτιθέμενου Βυζαντινού Πλώμιου κατά του εχθρικού, δεισιδύοντας και διασπώντας την εχθρική παράταξη. Παράλληλα, η παρουσία τους εντοπίζεται και στα μετόπισθεν του Στόλου για να κάψουν από απόσταση ασφαλείας εχθρικά πλοία που πιθανώς θα κατάφεραν να διαπεράσουν τις μπροστινές σειρές των πλοίων. Συνεπώς, ο εχθρός είχε να επιτελέσει πολύ δύσκολο έργο, να διαπεράσει διπλή ζώνη Υγρού Πυρός.

Οι βαρύτεροι και μεγαλύτεροι δρόμωνες του 11^{ου} - 12^{ου} αιώνα υπήρξαν τα πρότυπα της δυτικής γαλέρας και γενικότερα της ευρωπαϊκής ναυπηγικής την περίοδο που η Ευρώπη αρχίζει να επιδίδεται στις «Ανακαλύψεις» με τους θαλασσοπόρους εξερευνητές.

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΧΡΗΣΗΣ «ΥΓΡΟΥ ΠΥΡΟΣ»

Στη «Χρονογραφία» του Όσιου Θεοφάνη του Ομολογητή περιλαμβάνεται η πρώτη καταγεγραμμένη αναφορά χρήσης του Υγρού Πυρός, όταν αυτοκράτορας του Βυζαντίου ήταν ο Κωνσταντίνος Δ΄ Πωγωνάτος (665 - 685 μ.Χ.), που διαδέχτηκε τον αυτοκράτορα Κώνστα Β΄. Ο Κωνσταντίνος Δ΄ Πωγωνάτος το χρησιμοποίησε με επιτυχία στην απόκρουση των Αράβων κατά την πρώτη απόπειρά τους με αρχηγό τον χαλίφη της Δαμασκού Μωαβία, τον πρώτο χαλίφη των Ομειαδών του αραβικού Χαλιφάτου, και τον πολυάριθμο στόλο του να κατακτήσουν την Κωνσταντινούπολη (674 - 678 μ.Χ.). Την ηγεσία του στόλου κατά την τελική φάση των σχεδίων του, ο οποίος ενισχύθηκε και με ναυτικές δυνάμεις με αρχηγό το Χαλέβ, την είχαν οι αρνησίθρησκοι Μουαμέδ και Κάισον.

Οι προηγούμενες κινήσεις των Αράβων έδειχναν ότι από νωρίς αντιλήφθηκαν ότι για να συνεχίσουν την προέλασή τους και να επιβληθούν στην περιοχή έπρεπε να κατακτήσουν την Κωνσταντινούπολη, το σημείο αναφοράς των Ρωμηών. Η πεποίθηση αυτή ήταν απόρροια στάθμισης των παραγόντων; α) η οροσειρά Ταύρου - Αντίταυρου, β) το έντονα αναπτυγμένο ελληνορθόδοξο φρόνημα του αρραγούς μικρασιατικού πληθυσμού και γ) η συνεργασία Ρωμαίων, δηλ. Βυζαντινών, και Βερβέρων στη Β. Αφρική και στην Καρχηδόνα, όρθωναν εμπόδια την προώθησή τους.

Η πολιορκία της Βασιλεύουσας ήταν μακρόχρονη, διήρκεσε πέντε χρόνια και τελικοί νικητές ήταν οι Βυζαντινοί. Η επιτυχία δε σχετίζεται μόνο με το ότι ο αυτοκράτορας προνόησε να εξοπλιστούν τα βυζαντινά πολεμικά πλοία με τα πιο σύγχρονα και εξελιγμένα μέσα εκτόξευσης του Υγρού Πυρός αλλά και με το ότι δεν επέτρεψε στους Άραβες να επιτύχουν την απομόνωση από ξηράς της Κωνσταντινούπολης, πράγμα το οποίο θα είχε σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στον ανεφοδιασμό και στην τροφοδοσία της Πόλης. Κατά τον Όσιο Θεοφάνη

τον Ομολογητή ο βασιλιάς κατανοώντας ότι οι εχθροί θα επιχειρούσαν κυρίως από θαλάσσης ετοίμασε «*διήρεις ευμεγεθείς και κακκαβοπυρφόρους και δρόμωνασι σιφωνοφόρους*». Οι χρονογράφοι της εποχής, είναι οι δυο βασικότεροι²⁶, αναφέρουν ότι τα αραβικά πλοία προσορμίσθηκαν στα θρακικά παράλια, δεν υπάρχει συγκεκριμένη διευκρίνηση για την ακριβή τοποθεσία ελλιμενισμού, και έχοντας ως ναυτική βάση τους αυτές τις όμορες ακτές, άρχισαν να επιτίθενται στην Πόλη (674 μ.Χ.). Οι επιθέσεις διαρκούσαν από τον Απρίλιο μέχρι το Σεπτέμβριο κάθε έτους, αποφεύγοντας τις χειμερινές δυσχέρειες. Η αναφορά των πηγών ότι ο κύκλος των ετήσιων επιθέσεων διήρκησε επτά έτη και με δεδομένο ότι η υπογραφή συνθήκης ειρήνης επιτεύχθηκε το 678, είναι λογικό να θεωρήσουμε ότι σ' αυτήν τη χρονολόγηση συμπεριλαμβάνονται και οι προπαρασκευαστικές αραβικές επιχειρήσεις εναντίον της χερσονήσου της Κυζίκου το 670 και της Σμύρνης το 672 αποκτώντας τον έλεγχο αφού προηγουμένως είχαν, ήδη, καταστρέψει τη Ρόδο, στερώντας την Αυτοκρατορία από τη ναυτική βάση που της εξασφάλιζε τον έλεγχο του θαλάσσιου αυτού χώρου και των παράκτιων περιοχών.

Η ισχυρά οχυρωμένη Βασιλεύουσα με τα περίφημα τείχη της, η θαρραλέα αποφασιστικότητα του Κωνσταντίνου Δ' Πωγωνάτου, η δυναμική αντίσταση των αμυνόμενων πολιορκουμένων, η έντονη χριστιανική πίστη και η βυζαντινή συνείδηση και το πρωτοεμφανιζόμενο Υγρόν Πυρ του Καλλίνικου, προκάλεσαν τέτοιες τρομερές απώλειες στο αντίπαλο αραβικό στράτευμα ώστε οι Άραβες να εξαναγκαστούν να λύσουν την πολιορκία και αντιλαμβανόμενοι τη ματαιότητα της επιχειρήσής τους πήραν το δρόμο της επιστροφής αναβάλλοντας και παραιτούμενοι από τα σχέδιά τους. Δεν μπόρεσαν να φτάσουν στις βάσεις τους γιατί ισχυρή τρικυμία βύθισε τα εναπομείναντα αραβικά πλοία στο Σύλαιον, την ίδια στιγμή που οι Βυζαντινοί στρατηγοί Φλώρος, Πετρωνάς και Κυπριανός αποδεκάτιζαν το στρατό τους στα Κίβυρρα, καταστρέφοντας το αραβικό στράτευμα ολοσχερώς.

Σ' αυτό το σημείο οφείλουμε να επισημάνουμε σε σχέση με την έντονη χριστιανική πίστη και τη βυζαντινή ελληνική συνείδηση τα εξής δυο ενδεικτικά περιστατικά, που συμπεριλαμβάνονται στη «*Χρονογραφία*» του Οσίου Θεοφάνους. Το επεισόδιο με τους Αιγυπτίους ναύτες που λιποτακτώντας από τις τάξεις του αραβικού στόλου αυτομόλησαν στην Πόλη ζητωκραυγάζοντας τον αυτοκράτορα το 718 και την εγκατάλειψη της υπό ισλαμική τυραννία πατρίδας του, της Ηλιούπολης της Συρίας, από το Βυζαντινό μηχανικό Καλλίνικο, τον εφευρέτη του Υγρού Πυρός, που «*προσφυγών τοις Ρωμαίοις*».

Τελικά, οι Άραβες ωθήθηκαν να συνάψουν συνθήκη τριακονταετούς ισχύος με το Βυζάντιο, στην οποία προβλεπόταν να πληρώνουν στους Βυζαντινούς ετησίως 3.000 χιλιάδες χρυσά νομίσματα και να προσφέρουν πενήντα δούλους και πενήντα ευγενείς ίππους και να αποδώσουν 8.000 αιχμαλώτους. Ο επιτυχής χειρισμός των αντιπάλων επέφερε κυρίως το ιστορικό γεγονός της αναχαίτισης της πορείας των Αράβων προς τη Δύση, διασώζοντας όχι μόνο την Κωνσταντι-

²⁶ Γ' αυτήν την εποχή πληροφορίες αντλούμε από τις δύο βασικές πηγές μας. Αυτές είναι ο Όσιος Θεοφάνης ο Ομολογητής, ηγούμενος της Μονής του αγρού και ομολογητής, εορτάζει την 12^η Μαρτίου, και ο Άγιος Νικηφόρος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, εορτάζει την 2^η Ιουνίου.

νούπολη και τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, την ελληνοχριστιανική, αλλά και τη χριστιανική Δύση.

Η σημαντικότερη αρωγή και συμβολή του Υγρού ή Ελληνικού Πυρός έγκειται πέραν των υπολοίπων ιδιοτήτων και διευκολύνσεων στο ότι όπου έπιπτε γινόταν ολοκαύτωμα, αφού συνέχιζε να καίει ακόμα και πάνω στο νερό, και στην έκπληξη που δοκίμασαν και στο δέος που υπέστησαν οι αντίπαλοι με το καινότομο αυτό όπλο. Με βάση τη λήξη της πολιορκίας το 678 μ.Χ. και την αναφορά της χρήσης της καινούργιας εμπρηστικής ουσίας, θεωρείται ότι το Υγρόν Πυρ εκείνο το έτος πρέπει να εφευρέθηκε. Οι Άραβες, δέχθηκαν πλήγμα στο ηθικό του στρατεύματος και αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την έπαρση που τους καλλιέργησαν οι αρκετές και γρήγορες επιτυχίες τους. Αποκόμισαν διδάγματα χρήσιμα και λυσιτελή για το ότι: α) οι ναυτικές επιχειρήσεις μόνον, σε συνδυασμό με την τοπογραφία της Κωνσταντινούπολης, όπως και κάθε ανάλογης πόλης, δεν επιτρέπουν την κατάληψή της ύστερα από πολιορκία χωρίς τις συνδυαστικές επιχειρήσεις των χερσαίων και θαλάσσιων δυνάμεων και την προσεγμένη πολιορκητική τεχνική, β) ο πολιτικός και στρατιωτικό - διοικητικός μηχανισμός του Βυζαντίου με τη μακραιώνη και επιτυχή πορεία και πείρα του μπορούσε να αντιταχθεί με επάρκεια χωρίς να υποκύψει σε ψυχολογικές και άλλου είδους πιέσεις και μεθόδους, γ) το ηθικό των χριστιανικών πληθυσμών σε συνδυασμό με την πολιτισμική τους βάση, που προήλθε από τον ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό, δεν μπορούσε να καμφθεί και δε θα αποτελούσε ποτέ τη δίοδο προς τη Δύση αν πρώτα δεν έδιδε ηρωικά και την τελευταία μάχη του.

Η μέγιστη σημασία που είχε αυτή η επιτυχής απώθηση του εχθρού φαίνεται από την αντίδραση της Δύσης προς το Βυζαντινό αυτοκράτορα. Η προέλαση και οι κατακτήσεις των Αράβων στο Βυζάντιο ανησυχούσαν έντονα τους Δυτικούς, λόγω της στρατιωτικής και πολεμικής αυτογνωσίας και αυτοκριτικής επίγνωσής τους, και η συγκεκριμένη κατάληξη τούς πρόσφερε αγαλλίαση, γιατί αν οι Βυζαντινοί έχαναν την Κωνσταντινούπολη τότε κανείς δε θα μπορούσε να εμποδίσει την αραβική επέκταση αποκρούοντας την επίθεσή τους. Αυτό ήταν συνειδητή και διαρκής πεποίθηση απάντων, ότι το Βυζάντιο ήταν το προπύργιο, ο προμαχώνας, ο κυματοθραύστης των επιθέσεων, ειδικά των εχθρών εξ Ανατολής, εξασφαλίζοντας τόσο τη δική του κυριαρχία όσο και την ασφάλεια της Δύσης. Ως ένδειξη καλής θέλησης και αναγνώρισης του κύρους της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας όλοι οι δυτικοί και βόρειοι ηγεμόνες, όπως μας πληροφορεί ο Όσιος Θεοφάνης, έστειλαν πρέσβεις και δώρα στον αυτοκράτορα του Βυζαντίου ζητώντας ειρηνική συνύπαρξη, τη λεγόμενη «*Δεσποτική Ειρήνη*». Και ο Κωνσταντίνος Δ΄ Πωγωνάτος, κατά τον Άγιο Νικηφόρο, «*γαλήνη εν τε τοις εώοις εν τε τοις εσπερίοις εβραβεύετο*» δείχνοντας συγκατάνευση και θέλοντας με τη διπλωματική αυτήν ευκαιρία να ενισχύσει το ευνοϊκό κλίμα στις σχέσεις Ανατολής και Δύσης και να εδραιώσει την πρωτοκαθεδρία της εξουσίας του Βυζαντίου έναντι των δυτικών ηγεμόνων. Η πρωτοκαθεδρία αυτή δε σχετιζόταν μόνο με την κληρονομική μεταβίβαση του ρωμαϊκού εξουσιαστικού δικαιώματος αλλά ήταν η ουσιαστική, πραγματική προστασία και εγγύηση που διασφάλιζε η ισχυρή Βυζαντινή Αυτοκρατορία γι' αυτούς,

προσδίδοντας στην άσκηση της εξουσίας της οικουμενική διάσταση.

Η «Χρονογραφία» του Θεοφάνη εμπεριέχει και τη δεύτερη αναφορά χρήσης του Υγρού Πυρός κατά τη δεύτερη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Άραβες (717 - 718 μ.Χ.), όταν ο αυτοκράτορας Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος κατόρθωσε δις να κάψει με Υγρόν Πυρ τον στόλο των εισβολέων και με φαιινείς μεθοδεύσεις πέτυχε τη λύση της πολιορκίας των Αράβων και να ματαιώσει την απόπειρά τους να εισβάλουν στον ευρωπαϊκό χώρο καταλαμβάνοντας τη Βασιλεύουσα. Ο Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος με την πολιτική που ακολούθησε απέναντι στις αραβικές επιθέσεις όχι μόνο απέκρουσε τους εχθρούς αλλά επιπλέον, άνοιξε το δρόμο δημιουργώντας τις ανάλογες προϋποθέσεις για τις νικηφόρες επιχειρήσεις της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στην επόμενη περίοδο της Μακεδονικής δυναστείας. Γενικά, η περίοδος βασιλείας της Ισαυρικής δυναστείας στο θρόνο της Επταλόφου της Ανατολής μπορεί να χαρακτηριστεί ως η πιο κρίσιμη για τις αραβο-βυζαντινές σχέσεις.

Η αξία του Λέοντα Γ΄ του Ίσαυρου φάνηκε όταν απειλήθηκε η Βασιλεύουσα. Πιο συγκεκριμένα, λίγους μήνες μετά τον άνοδό του στον αυτοκρατορικό θρόνο του Βυζαντίου οι Άραβες με τον ηγέτη τους χαλίφη Μασαλμά, αδελφό του χαλίφη Σουλεϊμάν, πολιορκήσαν την Κωνσταντινούπολη με χερσαίες δυνάμεις 80.000 στρατιωτών και με θαλάσσια δύναμη 1.800 πλοίων. Ο Μασαλμάς ξεκίνησε την πολιορκία στην ξηρά σκάβοντας τάφρο και υψώνοντας προτειχίσμα σε όλη τη διαδρομή των χερσαίων τειχών της Πόλης. Την 1^η Σεπτεμβρίου κατέπλευσε αραβικός στόλος με επικεφαλής τον ίδιο το χαλίφη Σουλεϊμάν, που αποτελούταν από 1.800 μικρά και μεγάλα πλοία. Αν και το πλήθος των αντιπάλων ήταν εντυπωσιακό και ο σχεδιασμός και η οργάνωση ήταν πολύ καλοί, το εγχείρημα δεν είχε και τα ανάλογα αναμενόμενα αποτελέσματα για τους Άραβες. Έχοντας αποκομίσει ήδη την πείρα στη χρήση του Υγρού Πυρός οι Βυζαντινοί κατέκαυσαν τα μεγαλύτερα και βραδύτερα από τα αραβικά πλοία. Συγχρόνως, αν και επινόησαν παγίδα για να καταστρέψουν και τα εναπομείναντα με την καταστροφή της αλυσίδας που έκλεινε τον Κεράτιο, πράγμα το οποίο φανερώνει τον ενθουσιασμό και το υψηλό ηθικό των πολιορκουμένων, αυτό το εγχείρημά τους δεν πέτυχε. Ακολούθησε δριμύς χειμώνας που αποδεκάτισε το αραβικό στρατόπεδο από λιμό, που είχε προηγουμένως χάσει τον αρχηγό του Σουλεϊμάν. Η Βυζαντινή Διπλωματία δραστηριοποιήθηκε και ακολούθησε τη συνήθη τακτική να χρησιμοποιεί ξένους στρατούς για να κατατροπώσει τους εχθρούς της Αυτοκρατορίας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση χρησιμοποίησε τους Βούλγαρους, οι οποίοι επιτιθέμενοι ρήμαξαν τα νώτα των Αράβων, με 22.000 νεκρούς, σύμφωνα με πηγές.

Την άνοιξη του 718 μ.Χ., ο Όσιος Θεοφάνης αναφέρει στη «Χρονογραφία» του ότι ο νέος χαλίφης Ομάρ Β΄ (717 - 720) συνεχίζοντας την πολιορκία έστειλε για ενίσχυση δυο στόλους, από τους οποίους ο πρώτος αποτελούταν από 400 «σιτοφόροι κατήναι», δηλ. δρόμωνες, υπό το Σουφιάμ της Αιγύπτου και ο δεύτερος από 360 «κατήναι» υπό τον Ιζίδ της Αφρικής, οι οποίοι αν και κατέπλευσαν στην περιοχή, δεν τόλμησαν να πλησιάσουν. Τα χριστιανικά πληρώματα του αιγυπτια-

κού στόλου αυτομόλησαν προς το Λέοντα Γ΄ τον Ίσαυρο, ζητωκραυγάζοντας τον αυτοκράτορα όπως έχουμε προαναφέρει, αποκαλύπτοντας τα αγκυροβόλια των πολιορκητών και επανδρώνοντας τις βυζαντινές πυρφόρες νήες, διήρεις και δρόμωνες, που κατέπλευσαν γρήγορα και κατάστρεψαν τα πλοία των Σαρακηνών. Παράλληλα εκδηλώθηκε θερινή επιδημία στα αραβικά στρατεύματα. Όσα αραβικά πλοία κατάφεραν να διαφύγουν της επίθεσης των Βυζαντινών, τα περισσότερα καταστράφηκαν σε δυο τρικυμίες, στην Προποντίδα και στο Αιγαίο, και μόνο 5 πλοία από τα χιλιάδες του αραβικού στόλου κατάφεραν να επιστρέψουν ύστερα από το σύνθημα της αποχώρησης που δόθηκε από τον Ομάρ Β΄ τον Αύγουστο του 718 μ.Χ. Η καταστροφή του στόλου ανάγκασε τους Άραβες να ξεκινήσουν πεζοί για να επιστρέψουν και σε όλη τη διαδρομή δέχονταν τις παρενοχλήσεις από τα βυζαντινά στρατεύματα με ανάλογες απώλειες. Κατά τις αραβικές πηγές, οι απώλειες έφτασαν τους 150.000 νεκρούς (μόνο στο *«Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους»* του Καραγιαννόπουλου, τόμος Β΄, σελ. 121). Ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος αναφέρει 500.000 συνολικές απώλειες ανδρών καθ' όλη τη διάρκεια της πολιορκίας και της επιστροφής.

Η σημασία της απόκρουσης και της διάλυσης των στρατευμάτων των Αράβων, στόλου και στρατού, απέδειξε και πάλι το ρόλο του Βυζαντίου ως προπύργιο και τείχος που αναχαίτιζε τους ανατολικούς ασιατικούς εχθρούς, το οποίο δεν αφορούσε μεμονωμένα την υπόσταση της Αυτοκρατορίας αλλά την υποδείκνυε και την αποδείκνυε ως τη μόνη δύναμη που θα μπορούσε να αναστείλει την τάση προς εξόρμηση προς τη Δύση από πλευράς των Αράβων. Η νίκη συνδέθηκε άμεσα με τη Χριστιανική Πίστη. Ο Όσιος Θεοφάνης ο Ομολογητής αναφέρει συγκεκριμένα στη *«Χρονογραφία»* ότι *«Ο Θεός και η Παναγία Παρθένος και Θεομήτωρ φρουρούσι την πόλιν ταύτην και το των Χριστιανών βασίλειον, και ουκ έστιν εγκατάλειψις τελεία Θεού εν τοις επικαλουμένοις αυτόν εν αληθεία»*. Ο Θεός και η Μητέρα του Χριστού, η Υπεραγία Θεοτόκος επέδειξαν και πάλι την Πρόνοια και την Προστασία Τους προς την Κωνσταντινούπολη και τη Χριστιανική Βυζαντινή Αυτοκρατορία λόγω της ειλικρινούς επίκλησής Τους από τους πιστούς.

Σε επίπεδο εγχειριδίων Βυζαντινής Ιστορίας η συγκεκριμένη απόκρουση συνδέεται άμεσα με τη μάχη του Πουατιέ της Γαλλίας (Poitiers, Πικτάβων) το 732 μ.Χ. και τη νίκη του Κάρολου Μαρτέλλου, του μαϊορδόμου (κυβερνήτη) του φραγκικού βασιλείου των Μεροβιγγείων, που επίσης απέτρεψε την αραβική επέκταση στην Ευρώπη. Ο Α. Vassiliev μιλώντας ειλικρινά στη δεύτερη αγγλική έκδοση της *«Ιστορίας»* του αναφέρει ότι *«Στη ρωσική και την πρώτη αγγλική έκδοση της Ιστορίας μου της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας είχα μάλλον υπερεκτιμήσει τη σημασία της μάχης του Poitiers»*²⁷.

Επομένως, με βάση τις δυο προηγούμενες πολιορκίες μπορούμε ασφαλώς να εξάγουμε σειρά συμπερασμάτων. Η Πόλη σώθηκε από την πολιορκία των Αράβων και χάρη στην αναβάθμιση του Πολεμικού Ναυτικού των Βυζαντινών. Οι Βυζαντινοί μαχητές απέκρουσαν δις την αραβική απειλή συνεπικουρούμενοι από την προστα-

²⁷ Το απόσπασμα από Α. Vassiliev, *«Ιστορία...»*, τόμος Α΄, σελίδα 295, υποσημείωση 14.

σία των απόρθητων τειχών της Κωνσταντινούπολης και τη χρήση της τεχνολογίας, της εφεύρεσης του Υγρού Πυρός. Οι απώλειες των Αράβων, ιδιαίτερα σε έμψυχο υλικό, είχαν επιπτώσεις στην επάνδρωση του στρατού και του στόλου τους, αφού, έχοντας απολεσθεί ολόκληρος ο στόλος και το μεγαλύτερο μέρος του στρατού τους, καθίσταντο αδύναμοι αναπλήρωσης των κενών επάνδρωσης πριν την πάροδο μιας γενιάς. Επιπλέον, το ανυπέρβλητο τείχος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας φρουρούσε Ανατολικούς και Δυτικούς και εξανάγκαζε τους Άραβες σε στασιμότητα των σχεδίων τους για επέκταση και εξάπλωση, αποδεικνύοντας ότι το ηθικό των Χριστιανών Βυζαντινών υπερασπιστών δε θα μπορούσε να υποστεί κατίσχυση και η όποια απόπειρα καταρράκωσης θα ήταν εκ των προτέρων ακατόρθωτη.

Επίσης, είναι αντιληπτό πως με τις επιθέσεις και τις κατακτήσεις από τους Άραβες περιοχών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, η θαλασσοκρατία των Βυζαντινών τέθηκε υπό σοβαρή αμφισβήτηση. Γενικά, πρέπει να επισημάνουμε ότι αυτήν την περίοδο η Μεσόγειος, η «*Mare Nostrum*» δηλ. «η δική μας θάλασσα», έτσι ονομαζόταν μετά τις επιτυχίες του στρατηγού Βελισάριου του Ιουστινιανού Α΄ ιδιαίτερα με το βαλδαλικό πόλεμο και την κατάληψη της Καρχηδόνας, μετατρέπεται από Ρωμαϊκή, δηλ. Βυζαντινή, -οι Βυζαντινοί αποκαλούσαν του εαυτούς τους «*Ρωμαίους*» για πολιτικο-διοικητικούς λόγους, όπως ήδη έχουμε προαναφέρει- σε πεδίο ανταγωνισμών για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Αυτό το διαπιστώνουμε από την επιμονή των επιθέσεων των Αράβων κατά του Βυζαντινού κράτους. Επί βασιλείας του Λέοντα ΣΤ΄ του Σοφού, Αγαρηνοί πειρατές της Κρήτης με αρχηγό τον Έλληνα εξωμότη αρνησίθρησκο εξισλαμισμένο Λέοντα Τριπολίτη από την Αττάλεια έπλευσαν (904 μ.Χ) κατά της Κωνσταντινουπόλεως. Πληροφορούμενος την είδηση της επικείμενης επίθεσης των Αγαρηνών κατά της Πρωτεύουσας, ο αυτοκράτορας έστειλε εναντίον τους το δρουγγάριο των Πλωϊμων Ευστάθιο, που, επειδή δεν κατόρθωσε να τους ανασχέσει, αντικαταστάθηκε από τον πρωτοασηκρήτι Ιμέριο. Έξω από την Άβυδο, στο Πάριο στην περιοχή της Χερσονήσου και έχοντας εισέλθει στον Ελλήσποντο, οι πειρατές αντιλαμβανόμενοι το αναποτελεσματικό της επίθεσews εναντίον της Πόλης, πρύμισαν και ανέστρεψαν πορεία επειδή φοβήθηκαν τον αποκλεισμό και πορεύτηκαν εναντίον της Θεσσαλονίκης, της Συμβασιλεύουσας. Ο Ιμέριος πρόλαβε το στόλο του Τριπολίτη στη Θάσο αλλά, σύμφωνα με τον κουβουκλίσιο Καμινιάτη και τον Παπαρρηγόπουλο, δεν επιτέθηκε λόγω του πλήθους του εχθρικού στόλου, αποτελούμενου από 54 σκάφη με 200 μαχητές έκαστο, και του υψηλού ηθικού των εχθρικών πληρωμάτων.

Ο αυτοκράτορας ενημερώθηκε για την επαπειλούμενη επίθεση στη Θεσσαλονίκη, σύμφωνα με τον Καμινιάτη, από τον αγγελιοφόρο πρωτοσπαθάριο Πετρωνά, ο οποίος είχε πληροφορηθεί σχετικά από λιποτάκτες του στόλου του Τριπολίτη. Αποφασίστηκε η βελτίωση της οχύρωσης της πόλης, την ευθύνη της οποίας ανέλαβε ο Πετρωνάς, αφού τα θαλάσσια τείχη ήταν παλιά και χαμηλά, αλλά λόγω της πίεσης του χρόνου που δεν επέτρεπε την ανέγερση νέου συμπληρωματικού τείχους, ο Πετρωνάς σκέφτηκε να παγιδεύσει τα εχθρικά πλοία. Ξεκίνησε την κατασκευή υφάλου από τους μονόλιθους αρχαίων νεκροταφείων της περιοχής ως

φράγμα, η εξέλιξη του οποίου ματαιώθηκε από την άφιξη του στρατηγού Λέοντα Χατζιλάκη με την ιδιότητα του γενικού πληρεξούσιου, ο οποίος άρχισε την κατασκευή του τείχους. Η αντικατάσταση του Λέοντα Χατζιλάκη, ύστερα από αρνητικές εξελίξεις, από το στρατηγό Νικήτα, δεν επέφερε τα αναμενόμενα. Η πρωτοβουλία του να καλέσει τους Σκλαβήνους του Στρυμώνα να ενισχύσουν την άμυνα της πόλης ήταν ανεπιτυχής αφού παρουσιάστηκαν λίγοι και απροετοίμαστοι. Παρόλο που οι προετοιμασίες δεν είχαν ολοκληρωθεί όταν στις 29 Ιουλίου του 904 μ.Χ. εμφανίστηκε ο εχθρικός στόλος των Σαρακηνών, οι μαχητές της πόλης την υπερασπίστηκαν αντιστεκόμενοι με περισσό ηρωισμό και ευρηματικότητα. Στις 31 Ιουλίου του 904 μ.Χ. μετά από τριήμερη μάχη οι Αγαρηνοί εισέβαλαν στην πόλη με επίθεση από θαλάσσης, τη λεηλάτησαν, κατέσφαξαν ανηλεώς τους κατοίκους, γέρους, παιδιά, μοναχούς, ομαδικές σφαγές συνέβησαν στη Χρυσή Πύλη, στη σημερινή Πλατεία Δημοκρατίας, και στη Λιτταία, στην αρχή της Αγ. Δημητρίου, και αποχώρησαν αρπάζοντας λάφυρα και συλλαμβάνοντας 22.000 αιχμαλώτους, όλους νεαρής ηλικίας. Το σχέδιό τους για πυρπόληση της πόλης αποφεύχθηκε και η Θεσσαλονίκη σώθηκε με την παρέμβαση του ασκηρήτι Συμεών, ο οποίος εξαγόρασε τη σωτηρία της με 100 λίτρες χρυσού, σύμφωνα με τους Καμινιάτη και Σκυλίτση, τις οποίες μετέφερε ο ευνούχος κουβικουλάριος Ροδοφύλης για το στρατό που μαχόταν στη Σικελία. Η άλωση της Θεσσαλονίκης κατέδειξε με δραματικό τρόπο την ανάγκη απελευθέρωσης της Κρήτης, που είχε κατακτηθεί από τους Άραβες. Τα γεγονότα σχετικά με την πολιορκία της Συμβασιλεύουσας Θεσσαλονίκης μάς διηγείται ο Ιωάννης Καμινιάτης στο έργο του «Εις την άλωσιν της Θεσσαλονίκης», όπου όντας ο ίδιος παρών και μετέπειτα αιχμάλωτος των πειρατών, βίωσε τα γεγονότα. Οι πολιορκούμενοι Θεσσαλονικείς έριξαν εμπρηστικό μείγμα κατά των αντιπάλων, που ο συγγραφέας δεν το ονομάζει «Υγρόν Πυρ», αλλά αναφέρει τη χρήση δύο ειδών μειγμάτων που μοιάζουν με το Υγρόν Πυρ.

Το Υγρόν Πυρ εξυπηρέτησε και τις ανάγκες σταθεροποίησης και διασφάλισης της εξουσίας στο βυζαντινό θρόνο από εσωτερικές διεκδικήσεις ή αμφισβητήσεις. Έτσι, ο Μιχαήλ Β΄ Τραυλός την περίοδο 820 - 824 μ.Χ., στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του αντιμετώπισε την εξεγερτική στάση του στρατηγού Θωμά Καππαδόκη, ή αλλιώς Θωμά του αποστάτη, που υπηρετούσε στο θέμα των Ανατολικών, του εξωμότη που ασπάστηκε το Μωαμεθανισμό από τους Αγαρηνούς στους οποίους είχε διαφύγει, γενόμενος αρχηγός, ο οποίος με την υποστήριξη των Αράβων, των εικονολατρών και των λαϊκών τάξεων, κυρίως της αγροτικής, κινήθηκε εναντίον του θρόνου και πολιορκήσε την Πόλη για τρία έτη (821 - 823) αφού συγκέντρωσε στρατό από τα περισσότερα θέματα της Ανατολής και με συμπληρωματική αρωγή και ενίσχυση από το ναυτικό θέμα των Κιβυρραιωτών. Η στάση αυτή θεωρείται η τελευταία και ίσως η πιο σημαντική των θεματικών στρατών εναντίον του θρόνου. Οι στασιαστές τελικά υπέστησαν συντριβή αλλά ο εσωτερικός εμφύλιος ευνόησε συνθήκες κατάλληλες για τους Σαρακηνούς πειρατές, που δραττόμενοι της ευκαιρίας κυρίεψαν το 823 μ.Χ. την Κρήτη. Τα αποσπάσματα από τη «Σύνοψιν Ιστοριών» του Σκυλίτση αναφέρονται στην αποστασία και τον εμφύλιο του Θωμά του αποστάτη, και στην πολιορκία που επιχείρησε εναντίον

της Κωνσταντινούπολης. [Mich2.t] ΜΙΧΑΗΛ Ο ΤΡΑΥΛΟΣ, [Mich2.5] «Κατά γαρ τον καιρόν τούτον ο εμφύλιος πόλεμος αρχήν ειληφώς εξ ανατολής [...] Θωμάς ων της αποστάσεως έξαρχος», [Mich2.10] «οι δε του βασιλικού στόλου κατάρχοντες την τούτων επεγνωκότες έλευσιν νυκτός επιτίθενται ναυλοχούσι τοις εναντίοις, και τω αιφνιδίω καταπληξάμενοι πολλάς μεν αυάνδρους έσχον των νηών, τινάς δε και τω σκευαστώ πυρπολούσι πυρί [...] ο δε και γέγονε».

Το Υγρόν Πυρ χρησιμοποιήθηκε και σε άλλες εχθρικές επιθέσεις. Χαρακτηριστική είναι στα χρόνια του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄ του Μέθυσου η περίπτωση της πρώτης επίθεσης των σκανδιναβικής καταγωγής Ρως (Ρώσων) το 860 μ.Χ. κατά της Κωνσταντινούπολης με 200 μονόξυλα.

Ο Βασίλειος Α΄ ο Μακεδών ο Κεφάλας, ο ιδρυτής της Μακεδονικής δυναστείας, εκστράτευσε εναντίον των Αράβων της Συρίας επιτυγχάνοντας σημαντικές νίκες και παράλληλα με επανειλημμένες ναυτικές επιχειρήσεις περιόρισε τις ληστρικές επιδρομές και την πειρατική δραστηριότητα των Σαρακηνών της Κρήτης. Τα παρακάτω αποσπάσματα περιγράφουν το πρώτο την απόκρουση της πολιορκίας της πόλης του Ευρίπου [Bas1.29], [Bas1.29.3], και το δεύτερο [Bas1.30] τις επιχειρήσεις της Κρήτης με χρήση Υγρού Πυρός. [Bas1.29] «Κατά τούτον τον χρόνον και Εσμάν ο της Ταρσοού αμηνράς τη προηγησαμένη επαιρόμενος νίκη τριάκοντα πλοία μέγιστα εξαρ- [Bas1.29.3] τυσάμενος (κουμπάρια ταύτα καλείν ειώθασιν οι Σαρακηνοί) τη πόλει επιτίθεται του Ευρίπου. προγνόντος δε τούτο του βασιλέως ο στρατηγός της Ελλάδος (ο Οινιάτης ούτος ων) [...] επει δε κατέλαβε και ο των Ταρσέων στόλος και τοις τείχεσιν ήδη προσήγγιζε, και βελών αφέσει συχνών αναστέλλειν ηγωνίζετο τους από των τειχών αμυνομένους, θυμού και προθυμίας πλήρεις οι του Ευρίπου γενόμενοι τοις πετροβόλοις των οργάνων και τοις καταπελτικοίς βέλεσι και τοις τόξοις και τοις εκ χειρών λίθοις από των τειχών γενναίως ημύνοντο, και συχνούς των βαρβάρων καθ' εκάστην ανήλισκον. επιτηρήσαντες δε και πνεύμα επίφορον επαφήκασι τας εαυτών τριήρεις τας εναντίαις, και πολλάς τω υγρώ πυρί κατενέπρησαν.», [Bas1.30] «τούτω συναντήσας μετά του Ρωμαϊκού στόλου ο πατρίκιος Νικήτας και δρουγγάριος των πλωϊμων ο Ωρούφας και του Ρωμαϊκού στόλου κατάρχειν λαχών περί το στόμα του Αιγαίου παρά την Καρδίαν, και μάχην καρτεράν συστησάμενος, ευθύς τα μεν είκοσι των Κρητικών σκαφών τω υγρώ πυρί συγκατέφλεξε, και τους εν αυτοίς βαρβάρους μάχαιρα και πυρ και ύδωρ διεμερίσαντο. όσα δε τον εκ της ναυμαχίας και τον εκ της θαλάσσης διέφυγον κίνδυνον, φυγή την σωτηρίαν επραγματεύσαντο».

Το Υγρόν Πυρ χρησιμοποιήθηκε και πάλι σε εσωτερικές υποθέσεις. Όταν αυτοκράτορες ήταν ο Βασίλειος Β΄ ο Βουλγαροκτόνος και ο αδερφός του Κωνσταντίνος Η΄ (10^{ος} - 11^{ος} αι.), γιοι του Ρωμανού Β΄ της Μακεδονικής δυναστείας, συμβασιλείς με εντελώς αντίθετο χαρακτήρα, εκδηλώθηκε η στάση του Βάρδα Σκληρού, από τους μεγάλους φεουδάρχες της Ανατολίας, δηλ. της Μικράς Ασίας, οι οποίοι επέδειξαν απροθυμία υποταγής στην κεντρική εξουσία και υπακοής στο θρόνο που διοικούσαν από τον εικοσάχρονο αυτοκράτορα Βασίλειο Β΄. Η πρώτη φάση εξέγερσης εκδηλώθηκε το 976 - 979 μ.Χ. όταν ο Βασίλειος Β΄ είχε μόλις ανακηρυχθεί αυτοκράτορας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, στην περιοχή του Χαρπούτ, στο βυζαντινό στρατιωτικό θέμα της Μεσοποταμίας. Ξεκίνησε στο τέλος της άνοιξης του 976 μ.Χ. και κατεστάλη στις 24 Μαρτίου 979 μ.Χ.. Κατά

την τρίχρονη διάρκειά της επεκτάθηκε σε μεγάλο μέρος της Μικράς Ασίας και ο αυτοκράτορας εξουδετέρωσε το Βάρδα Σκληρό. Η δεύτερη φάση διήρκεσε δυο χρόνια από το 987 ως 989 μ.Χ., όταν ο εξόριστος δούκας της Μεσοποταμίας Βάρδας Σκληρός επιστρέφοντας από το χαλιφάτο της Βαγδάτης στα βυζαντινά εδάφη προκάλεσε τη στάση, που εκδηλώθηκε στην περιοχή της Μελιτηνής την άνοιξη του 987 μ.Χ. και επεκτάθηκε σε μεγάλο μέρος της Μικράς Ασίας, στασίασε εναντίον του αυτοκράτορα Βασιλείου Β' προκαλώντας εμφύλιο πόλεμο και τον Αύγουστο του 987 μ.Χ. ανακηρύχθηκε αυτοκράτορας. Η φάση αυτή σήμαινε και την οριστική λήξη της στάσης τον Οκτώβριο του 989 μ.Χ. κατόπιν συμφωνίας ανάμεσα στον στασιαστή και τον αυτοκράτορα. Στο «Σύνοψις Ιστοριών» αναφέρεται: [Bas2+Const8.2] «*Βάρδαν μάγιστρον τον Σκληρόν [...], ην εκ μακρών έδινεν αποτίκει αποστασίαν, και κατά των βασιλέων και των ομοφύλων αίρει τα όπλα. [Bas2+Const8.7] και δη Μανουήλ πατρίκιον τον Ερωτικόν, εκ γένους τε άνδρα και επ' αρετή διαβόητον και ανδρεία, φρουρείν εκπέμπει την Νίκαιαν. μετά μικρόν δε καταλαμβάνει και ο Σκληρός, και τα πέριξ της Νίκαιας πυρπολήσας χωρία τελευταίον και απ' αυτήν την Νίκαιαν έρχεται, και ελεπόλεσι και μηχαναίς εκπορθήσαι ηπειγέτο. γενναίως δε του Μανουήλ αποδεξαμένου την πολιορκίαν και τας προσαγομένας τω τείχει κλίμακας και μηχανάς σκευασώ πυρί πυρπολήσαντος, την εκ πολιορκίας άλωσιν απογνούς ο Σκληρός ενδεία των αναγκαίων ήλπιζεν αιρήσαι την πόλιν».*

Το καλοκαίρι του 941 μ.Χ. η Πόλη και επί βασιλείας Ρωμανού Α' Λακαπηνού και Κωνσταντίνου Ζ' του Πορφυρογέννητου απειλήθηκε και πάλι από τους Ρως. Ο ηγεμόνας των Ρως Ιγκόρ του Κιέβου εκστράτευσε αιφνιδιαστικά κατά της Βασιλεύουσας επωφελούμενος της απουσίας της αμυντικής προάσπισής της, αφού τόσο ο Στρατός όσο και ο Στόλος της ήταν απασχολημένοι με τους Άραβες. Ο αυτοκράτορας ανέλαβε δράση και κάλεσε εσπευσμένα τον Στόλο από το Αιγαίο και τον Κουρκούα από την Μεσοποταμία. Παράλληλα, οργανώθηκε η επισκευή και ο εξοπλισμός με το Υγρόν Πυρ όσων πλοίων ήταν διαθέσιμα εκείνη τη στιγμή στην Πόλη και ο πρωτοβεστιάριος Θεοφάνης ανέλαβε την ευθύνη της διοίκησης αυτού του αυτοσχέδιου στόλου, ο οποίος υπό τις διαταγές του έσπευσε να αντιμετωπίσει τον εχθρικό στόλο των Ρως. Ο Βυζαντινός Στόλος αναχαίτισε την επίθεση των Ρως στην Πόλη, δεν μπόρεσε, όμως, να εμποδίσει την απόβασή τους στην Ανατολία και στις ακτές του Πόντου της Βιθυνίας. Ο Βάρδας Φωκάς, ο Ακρίτας²⁸ στρατηγός του θέματος των Αρμενιακών, με όσες μονάδες διέθετε προέβαλε αντίσταση, η οποία ύστερα από τρεις μήνες ενισχύθηκε από τον αρχιστράτηγο Κουρκούα, το δομέστικο της Ανατολής, με τα στρατεύματα της Ανατολής που

²⁸ Το θεσμό των Ακριτών δημιούργησαν οι πολυετείς, αλληπάλληλοι πόλεμοι με τους Άραβες στα ανατολικά της Αυτοκρατορίας, τον 9^ο και το 10^ο αιώνα, με σκοπό την ανάπτυξη ισχυρής αμυντικής γραμμής απόκρουσης των επιθέσεων στα ανατολικά σύνορά της. Οι Ακρίτες ήταν στρατιώτες εφ' όρου ζωής, ανά πάσα στιγμή σε ειμότητα, και γι' αυτόν τον λόγο είχαν αναπτύξει έναν ιδιαίτερο τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς, κώδικα ήθους και τιμής. Η αφοσίωση στους οικογενειακούς δεσμούς προσέδιδε ιδιαίτερη δυναμική στην τάξη τους. Τα κατορθώματά τους γέννησαν τον επικό κύκλο των δημοτικών ακριτικών τραγουδιών, στον οποίο ανήκει το «*Έπος του Διγενή Ακρίτα*», συνθεμένο περί το 1000 μ.Χ., που θεωρείται το πρώτο δημιουργημα στη Νεοελληνική. Στις αρχές του 10^{ου} αι., έχουμε την πρώτη μαρτυρία από τον επίσκοπο Καισαρείας και λόγιο Αρέθα, μαθητή του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου, για τα ακριτικά δημοτικά τραγούδια στον Πόντο και την Καππαδοκία, που τραγουδιούνται στη νεοελληνική γλώσσα της εποχής.

εφόρμησαν πάνω στους ανύποπτους επιδρομείς που είχαν επιδοθεί στη λεηλασία και λαφυραγωγία των περιοχών, προκαλώντας τους σημαντικότερες απώλειες. Οι Ρως επιχειρώντας να σωθούν διαφεύγοντας, επιβίβαστηκαν στα πλοία τους αλλά ηττήθηκαν κατά κράτος από το Θεοφάνη που είχε πλέον υπό τις διαταγές του ολόκληρο το Βυζαντινό Στόλο. Στο «Σύνοψις Ιστοριών» αναφέρεται: [Roman1.31] «Δεκάτη δε και τετάρτη ινδικτιώνι, Ιουνίω μηνί, επέλευσις κατά της πόλεως εγένετο Ρωσικού στόλου πλοίων χιλιάδων δέκα. εξήλθεν ουν κατ' αυτών ο πατρίκιος και πρωτοβεσιτάριος Θεοφάνης μετά του στόλου, καν τω Ιερώ προσωρμίσαστο, εκείνων εν τω Φάρω και τω επέκεινα αιγιαλώ ναυλοχούντων. καιροσκοπήσας ουν αθρόον τούτοις επέθετο, και τήν τε σύνταξιν αυτών διέλυσε και πολλά των πλοίων τω σκευαστώ πυρί απετέφρωσε, τα δε τελέως ετρέψατε».

Οι Ρως οχλούσαν επίμονα και κατ' επανάληψη. Ο Ιγκόρ του Κιέβου όσο ήταν στον αυτοκρατορικό θρόνο ο Κωνσταντίνος Ζ' οργάνωσε και δεύτερη εκστρατεία επιχειρώντας την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης το 944 μ.Χ.. Τα πλοία του και πάλι καταστράφηκαν από το Υγρόν Πυρ.

Ο Κωνσταντίνος Θ' ο Μονομάχος το 1043 αντιμετώπισε τα 400 μονόξυλα του Ρώσου ηγεμόνα Βλαδίμηρου που επιτέθηκε εναντίον της Κωνσταντινούπολης. Παρά το εγχείρημα για ειρηνικό διακανονισμό του ζητήματος με πρωτοβουλία του Βυζαντινού αυτοκράτορα, οι προτάσεις για ειρήνη απορρίφθηκαν από το Βλαδίμηρο. Τότε, ο Κωνσταντίνος Θ' ο Μονομάχος διέταξε το μάγιστρο Βασίλειο Θεοδωρικάνο να αντιμετωπίσει τους Ρώσους, ο οποίος πράγματι κατέκαυσε το στόλο τους με το Υγρόν Πυρ. Στα ρωσικά πλοία και στους Ρώσους στρατιώτες που διέφυγαν της πυρπόλησης του στόλου κατά την επιστροφή τους στη χώρα τους επιτέθηκε ο στρατηγός Κατακαλών Κεκαυμένος, που τους κατέστρεψε στη Βάρνα, λήγοντας επιτυχώς για τους Βυζαντινούς η συγκεκριμένη πολιορκία και επιθετική απόπειρα των Ρώσων. Στο «Σύνοψις Ιστοριών» αναφέρεται: [Const9.6.36] «μεταστειλάμενος ο βασιλεύς τον μάγιστρον Βασίλειον τον Θεοδωροκάνον, τρεις ειληφέναι προστάττει τριήρεις δρομάδας και επελθειν και αποπειράσασθαι των Σκυθών, είπερ δυνηθείη ακροβολιζόμενος προς πόλεμον αυτοίς επισπάσασθαι. ο δε τας τριήρεις ειληφώς και προς τους Σκύθας γενόμενος, οι δι' ακροβολισμού της αυτών απειριάτο γνώμης, αλλ' εις μέσους εαυτόν ωθήσας άπτη μεν σκάφη τω σκευαστώ καταφλέγει πυρί, τρία δε αύτανδρα ποντίζει».

Οι βυζαντινές πηγές αναφέρουν τη χρήση του Υγρού Πυρός μέχρι και τα τέλη του 12^{ου} και πιθανώς τις αρχές του 13^{ου} αιώνα. Το ιστορικό έργο «Αλεξιάς» της Άννας Κομνηνής, που αναφέρεται στη βασιλεία του Βυζαντινού αυτοκράτορα και πατέρα της Αλεξίου Α' Κομνηνού (1069 -1118) γραμμένο στην αττική διάλεκτο και με πρότυπο τον Θουκυδίδη, θεωρείται σημαντική πηγή για τη χρήση του Υγρού Πυρός. Η τελευταία πιθανή χρήση του Υγρού Πυρός πρέπει να έγινε το 1203, κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους κατά τη Δ' Σταυροφορία, όταν οι Βυζαντινοί γέμισαν 18 παλαιά καράβια με εμπρηστικές ύλες, πιθανώς και με Υγρόν Πυρ, και προσπάθησαν ανεπιτυχώς να πυρπολήσουν και να ανατινάξουν τον ενετικό στόλο που ναυλοχούσε στον Κεράτιο.

Από τότε δε γίνεται αναφορά για χρήση του Υγρού Πυρός ούτε κατά την περίο-

δο της Ελληνικής Αυτοκρατορίας της Νίκαιας (1204 - 1261), της επίσημης διαδόχου της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας, ούτε όταν ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος με τη συμβολή του στρατηγού Αλέξιου Στρατηγόπουλου απελευθέρωσε την Κωνσταντινούπολη στις 25 Ιουλίου 1261 ανασυσταίνοντας τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Αυτό αποδεικνύει ότι οι Βυζαντινοί εγκατέλειψαν το Υγρόν Πυρ αλλά δεν υπάρχουν διασαφητικές πληροφορίες που να εξηγούν τους λόγους. Πιθανότατα σχετίζεται με τις εξελίξεις στο Βυζάντιο, α) την απώλεια των ασιατικών επαρχιών και ειδικότερα της περιοχής μεταξύ Κασπίας και Μαύρης θάλασσας, της προμηθεύτριας περιοχής των πρώτων υλών, η οποία επέφερε την παντελή έλλειψη των απαραίτητων συστατικών για τη δημιουργία του εμπρηστικού μείγματος, β) την κατάληψη της Πόλης από τους Φράγκους κατά τη Δ΄ Σταυροφορία και τους Ενετούς συμμάχους τους στις 13 Απριλίου 1204 και η λατινική κατοχή της Βασιλεύουσας ως το 1261, σήμαιναν όχι μόνο τη διάλυση της Αυτοκρατορίας αλλά και την εξάλειψη των εξειδικευμένων τεχνιτών του Υγρού Πυρός αφού δεν υπήρχε η ανάλογη κρατική μέριμνα, λογική απόρροια της όλης ξενικής κατοχής, γ) τη σταδιακή παρακμή και διάλυση του Βυζαντινού Στόλου, που από το τέλος του 13^{ου} αι. μ.Χ. έπαψε σχεδόν να υφίσταται, και με αυτοκρατορική ευθύνη.

Παρ' όλο που θα ήταν αναμενόμενο η μη επανεμφάνιση του Υγρού Πυρός, αυτό ή ανάλογη παρεμφερής εμπρηστική ύλη επαναχρησιμοποιείται κατά το 15^ο αιώνα, κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης το 1422 από το σουλτάνο Μουράτ Β΄ και την άλωση της Θεσσαλονίκης το 1430 από τον ίδιο, και κατά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 από το Μωάμεθ Β΄. Το είδος του Υγρού Πυρός θα πρέπει να περιείχε στη σύστασή του μαύρη πυρίτιδα. Αυτή ήταν η ύστατη φορά που οι Έλληνες προσπαθώντας να απωθήσουν τον εχθρό και να σώσουν την Πρωτεύουσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας τους χρησιμοποίησαν παρεμφερή μορφή του Υγρού Πυρός.

Η χρήση του Υγρού Πυρός εντοπίζεται και σε άλλους λαούς. Σε κινέζικες και αραβικές πηγές καταδεικνύεται ότι για την εκτόξευση του Υγρού Πυρός οι Άραβες και οι Κινέζοι δε χρησιμοποιούσαν σίφωνες στον Ινδικό ωκεανό όπως έπρατταν οι Βυζαντινοί στη Μεσόγειο. Χρησιμοποιούσαν καλά σφραγισμένες «*χύτερες*», όπως προαναφέραμε ότι ονομάζονται στη βυζαντινή ορολογία, τις όποιες καλούσαν «*garura*». Έχουμε προαναφέρει το «*Ελληνικό Πυρ*», το εμπρηστικό μείγμα που έφερε τη χαρακτηριστική ονομασία ως «*Greek Fire*». Επίσης, το δυτικοευρωπαϊκό Ναυτικό χρησιμοποιούσε μηχανές εκτόξευσης Υγρού Πυρός από το 16^ο αιώνα, «*χύτερες*» που έμοιαζαν με τις αραβικές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Γιανναράς Χρήστος, «*Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*», εκδόσεις Δόμος, Αθήνα, 2003.
- 📖 Γλύκατζη-Αρβελέρ, Ελένη, «*Η Πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*», μετάφραση Τούλα Δρακοπούλου, εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα, 1992.
- 📖 Γλύκατζη - Αρβελέρ Ελένη, «*Γιατί το Βυζάντιο*», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2009.
- 📖 «*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*», τόμος Ζ΄, Εκδοτική Αθηνών Α. Ε., Αθήνα, 1978.

- ☞ Καραγιαννόπουλος Ι. «Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους», εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1996.
- ☞ Κόλλιας Η., «Τεχνολογία και πόλεμος στο Βυζάντιο», Αρχαιολογία και τέχνη τ.96, Σεπτ. 2005,σ.18-22.
- ☞ Κόλλιας Τ. Γ., «Όπλα και τεχνολογία στο Βυζάντιο» στο Πρακτικά Α' Διεθνούς συνεδρίου: «Αρχαία ελληνική τεχνολογία», 4 - 7 Σεπτεμβρίου 1997, Θεσσαλονίκη 1997, σελίδες 549 - 554.
- ☞ Κουμανούδης Στέφανος, "Λεξικόν Λατινοελληνικόν μετά συνωνύμων και αντιθέτων της Λατινικής», Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1972.
- ☞ «Λέοντος βασιλέως Ναυμαχικά», έκδοση Α. Dain, "Naumachica", Paris, 1943.
- ☞ Παπαρηγόπουλος Κωνσταντίνος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», εκδόσεις Φάρος, Αθήνα, 1983.
- ☞ Πλακογιαννάκης Ε. Κίμων, περιοδικό «ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ» τεύχος 41.
- ☞ Προκόπιος Καισαρέυς, «Περί του δεσποτάτου Ιουστινιανού κτισμάτων», έκδοση J. Haury / G. Wirth, «Procopii Caesarensis Opera omnia», Lipsiae, 1962 - 1964.
- ☞ Πολίτης Λίνος, «Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», έκδοση Μ. Ι. Ε. Τ., Αθήνα, 1991.
- ☞ Σαββίδης Αλ., «Οι Βυζαντινοί απέναντι στους λαούς του ανατολικού και βαλκανικού κόσμου, εν Από την Υστερη Αρχαιότητα στον Μεσαίωνα», εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2006, σελίδα 171.
- ☞ Σκυλίτζης Ιωάννης, «Σύνοψις Ιστοριών», Thurn, I. (ed.), Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 5, Berlin-New York 1973).
- ☞ «Στρατηγική έκθεσις και σύνταξις Νικηφόρου δεσπότη», στο «Sowing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century», McGreer, E. (επιμ.), Dumbarton Oaks Studies 23 (Washington D. C. 1995).
- ☞ «Στρατηγικόν Κεκαυμένους», Εισαγωγή - Μετάφραση: Δημ. Τσουγκαράκης, Επιμέλεια: Θεόδωρος Μωυσιάδης, εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 1993.
- ☞ Τσάρας Γεώργιος, «Ιωάννου Καμινιάτου στην άλωση της Θεσσαλονίκης (904 μ.Χ.)», εισαγωγή - μετάφραση - σχόλια, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1987.
- ☞ Τσολάκης Εύδοξος, «Ιωάννης Καμινιάτης, Εις την άλωσιν της Θεσσαλονίκης», μετάφραση - εισαγωγή - σχόλια, εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 2000.
- ☞ Χατζιδάκις Γ., «Βιβλιοκρισία τού Cecaumeni Strategicon et incerti scriptores de officiis regii libellus», έκδ. Β. Wassiliewsky, V. Jernstedt (Αγία Πετρούπολη), 1896.
- ☞ «Χρονογραφία Θεοφάνους», «Chronografia», εκδόσεις C. de Boor, Α' Λειψία, 1883.
- ☞ Christides V., «Naval Warfare in the Eastern Mediterranean (6th - 14th cent.)», Greco - Arabica, v. 3, 1984.
- ☞ Colin J., M. Martin, «Incendiary Weapons from the Spanish Armada wreck», «La Trinidad Valencera», "1588", The International Journal of Nautical Archaeology 23 (1994), pages 209 - 216.
- ☞ Georgacas D. J., «The names of Constantinople», American Philological Association: Transactions, lxxviii (1947), pages 347 - 367.
- ☞ Lieddell H. G. - Scott R., «Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης», εκδόσεις Ιωάννης Σιδέρης, Αθήνα.
- ☞ Neil Gussman communications manager for the Chemical Heritage Foundation, article 's title «We're History», of «Chemical Engineering Progress magazine» (in the April 2005 edition). The article was based on the book «A History of Greek Fire and Gunpowder» by James Riddick Partington (1886-1965), noted chemist and historian of chemistry.
- ☞ Vassiliev A. A, «Η Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324 - 1453», Αθήνα 1973, IBC Hellas LTD.
- ☞ <http://www.aet.com> (προσπελάστηκε στις 04 - 06 - 2010)
- ☞ <http://www.greek-language.gr> (προσπελάστηκε στις 04 - 06 - 2010)
- ☞ <http://www.ime.gr> (προσπελάστηκε στις 04 - 06 - 2010)
- ☞ <http://www.impantokratoros.gr> (προσπελάστηκε στις 04 - 06 - 2010)

Σημείωση: Τα αποσπάσματα μεταφέρθηκαν στο μονοτονικό. Δεν καταγράφονται οι υπογεγραμμένες.

**ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ**

A/A	ΚΩΔΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΤΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΑΞΙΑ €
1	70	Κατασκοπεία	1970	0.59
2	84	Ιστορία Σταυροφοριών - Τόμος Γ'	1976	0.88
3	92	Προβλήματα πολέμου στην Αρχαία Ελλάδα	1981	0.88
4	96	Ρόμμελ	1982	0.88
5	99	Η Επανάσταση του 1821	1983	1.17
6	100	Γ' Παγκόσμιος Πόλεμος (Τζον Χάκκετ)	1983	1.17
7	107	Θεωρία και κείμενα Διεθνούς Δικαίου	1985	1.32
8	108	Ο επιτήδειος ουδέτερος	1985	1.17
9	109	Ο Μ. Αλέξανδρος και η ΔΜ του Μακεδονικού στρατού	1986	0.88
10	110	Παντουρκισμός	1986	0.88
11	111	Το δικαίωμα να είσαι άνθρωπος - Τόμος Γ'	1986	1.03
12	112	Εισαγωγή στη Στρατηγική	1987	0.44
13	113	Ιστορία Β' Παγκοσμίου Πολέμου - Τόμος Α'	1988	0.88
14	116	Διοίκηση και Ηγεσία (Δνση Μελετών ΓΕΣ)	1988	0.44
15	117	Πρακτικές Οδηγίες Δκσης Μικρών Κλιμακίων (Δνση Μελετών ΓΕΣ)	1988	0.15
16	118	Διοικητική	1988	0.29
17	119	Στρατιωτική Ιστορία της Ελλάδος (μέχρι 1941)	1993	0.73
18	121	Οι Γερμανικές Εκστρατείες στα Βαλκάνια (Κέντρο Ιστορίας των Η.Π.Α.) (Μετάφραση - Απόδοση Αντγου ε.α. Νικόλαου Κολόμβα)	1994	0.88
19	122	Προσωπικός Υπολογιστής (Τχη Παν. Βαχαβιόλου)	1989	0.29
20	124	Γεροντική ή Τρίτη Ηλικία (Χατζηπαλλή Ελευθ.)	1991	0.29
21	125	Οι Επικίνδυνοι Άνδρες - Τόμος Α' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτόπουλου)	1994	2.93
22	126	Οι Επικίνδυνοι Άνδρες - Τόμος Β' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτόπουλου)	1995	2.93
23	128	Το Ημερολόγιο μιας Καταστροφής (Μετάφραση Υπτγου ε.α. Κων/νου Κανακάρη)	1996	2.05
24	129	Στρατιωτική Επιθεώρηση 1883-1884	1995	1.47
25	130	Θεματικό Ευρετήριο Μελετών Στρατιωτικής Επιθεώρησης και Συγγραμάτων 1981-1995	1996	1.47
26	131	Στρατιωτική Επιθεώρηση - 1 ^ο τεύχος Μάιος/1883	1998	0.88
27	132	Διεθνείς Συμφωνίες, Συνθήκες και Συμβάσεις (Υπτγου Γεωργίου Γκορέζη)	2000	0.88
28	133	Ο Πόλεμος και οι Άνθρωποι (Στγου Dereney) Ανατύπωση Εκδόσεως της Στρατιωτικής Επιθεώρησης Ιουλίου 1939	1998	4.40
29	134	Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων 1828 - 1998 - Τόμος Α' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτοπούλου)	1997	2.35
30	135	Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων 1828 - 1998 - Τόμος Β' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτοπούλου)	1998	2.35
31	136	Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων 1828 - 1998 - Τόμος Γ' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτοπούλου)	1998	2.35
32	137	Πακτωλός γνώσεων, παροιμιών και γνωμικών	2000	1.47
33	138	Εγχειρίδιο του Καλού Διοικητού (Αντγου ε.α. - Νομικού Θεοδώρου Λ. Γούλα)	2000	1.47
34	139	Θεματικό Ευρετήριο Μελετών (1991-2001) & Ευρετήριο Συμπληρωματικών Εκδόσεων (1991-2001)	2002	4.00
35	ΔΙΑΦ. 29 (ΔΕΚ. 11)	Η Έμμεσος Στρατηγική (Β. Η. Liddell Hart)	2001	2,93

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΓΕΣ/ΔΙΣ

A/A	ΚΩΔΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΤΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΑΞΙΑ €
1	1	Ο Μακεδονικός Αγώνας και τα γεγονότα στη Θράκη (1904-1908)	1988	3.52
2	2	Επιχ/σεις κατά των Τούρκων σε Μακεδονία και ν. Αιγαίου, 1912 (Α')	1988	2.35
3	3	Επιχειρήσεις κατά των Τούρκων στην Ήπειρο (1912-13) (Β')	1992	3.48
4	4	Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-14) (Γ')	1992	4.7
5	5	Επίτομη Ιστορία Βαλκανικών Πολέμων (1912-13)	1987	1.76
6	9	Η συμμετοχή της Ελλάδας στον Πόλεμο (1914-1918)	1961	1.76
7	10	Επίτομη Ιστορία της Συμμετοχής του Ελληνικού Στρατού στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο	1994	3.23
8	11	Το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα στη Μεσημβρινή Ρωσία (1919)	1955	7.44
9	14	Επιχειρήσεις Φιλαδέλφειας - Προύσης - Ουσάκ	1957	2.05
10	15	Επιχειρήσεις Φιλαδέλφειας - Προύσης - Ουσάκ (σχεδιαγράμματα)	1957	1.17
11	16	Επιθετικά Επιχειρήσεις Δεκ. 1920 - Μαρ. 1921	1957	9.61
12	18	Επιχειρήσεις προς Άγκυρα (Μέρος Α') 1921	1965	1.76
13	19	Επιχειρήσεις προς Άγκυρα (Μέρος Β') 1921	1965	1.76
14	21	Το Τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας, Α' Τόμος (Υποχωρ. Αγώνες Α' και Β' Σ.Σ.)	1960	1.76
15	22	Το Τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας, Β' Τόμος	1962	2.05
16	23	Επιχειρήσεις εις Θράκη (1919-1923)	1969	9.75
17	27	Αίτιαι και Αφορμαί Ελληνοϊταλικού Πολέμου (1940-41)	1959	1.47
18	28	Ιταλική Εισβολή 1940	1959	1.76
19	30	Χειμερινά Επιχειρήσεις - Ιταλική Επίθεση 1941	1966	1.47
20	31	Αγώνες εις Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (1940-41)	1956	1.76
21	32	Το Τέλος μιας Εποποιίας Απρίλιος 1941	1959	14.62
22	33	Η Μάχη της Κρήτης 1941	1961	2.20
23	34	Επίτομη Ιστορία Ελλ./Ιταλ.-Ελλ./Γερμ. Πολέμου (1940-1941)	1984	2.64
24	40	Το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα της Κορέας, 1950-65	1977	1.47
25	45	Η Υγειονομ. Υπηρεσία κατά τη Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-22)	1966	2.05
26	46	Η προς Πόλεμον Προπαρασκευή του Ελληνικού Στρατού (1923-1940)	1969	10.96
27	47	Ανεφ/σμοί-Μεταφοραί κατά τη Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-22)	1967	2.64
28	48	Εφοδ/μοί του Στρατού σε Όπλα και Πυρ/κά ΠΖ-ΠΒ (1940-41)	1982	1.17
29	49	Η Υγειον. Υπηρεσία κατά τον Πόλεμο 1940-41	1982	0.88
30	50	Ευρετήριο Πολεμικών Γεγονότων Ελληνικού Έθνους	1989	2.05
31	51	Αγώνες και Νεκροί του Ελληνικού Στρατού, 1940-45	1989	7.92
32	56	Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος 1897	1993	3.23
33	57	Η Ειρηνευτική Αποστολή στη Σομαλία	1996	2.49
34	58	Ο Ελληνικός Στρατός στη Μέση Ανατολή, 1941-45 (Ελ Αλαμείν-Ρίμνι-Αιγαίο)	1996	2.64
35	59	Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944), 8 τόμοι	1998	28.00
36	60	Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου (1944-1949), 16 τόμοι	1998	52.00
37	61	Ιστορία του Ελληνικού Στρατού	1997	2.35

A/A	ΚΩΔΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΤΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΑΞΙΑ €
38	62	Η Ελληνική Δύναμη στην Αλβανία (ΕΛΔΑΛ) (Απρ.-Αυγ. 1997)	1998	2.35
39	63	A Concise History of the Balkan Wars 1912-1913	1998	2.93
40	64	An Index of Events in the Military History of Greek Nation	1998	2.93
41	65	An Abridged History of the Greek-Italian & Greek-German War, 1940-41	1997	2.93
42	66	Ο Βορειοηπειρωτικός Αγώνας	1997	2.93
43	67	An Abridged of the Hellenic Army Participation in the World War I	1999	3.37
44	68	HISTORY OF THE HELLENIC ARMY 1821-1997	1999	4.25
45	69	Στρατιωτική Οργάνωση & Πολεμική Τέχνη των Αρχαίων Ελλήνων	1999	9.68
46	71	Η Συνοπτική Ιστορία του Γενικού Επιτελείου Στρατού (1901-2001)	2001	6.93
47	73	Επίτομη Ιστορία της Εκστρατείας στη Μικρά Ασία, 1919-1922	2002	8.65
48	74	The Battle Of Crete	2002	10.07
49	75	Η Υγειονομική Υπηρεσία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους, 1912-1913	2002	7.52
50	76	The struggle for Macedonia and the events in Thrace, 1904-1908	2003	6.40
51	77	A Concise History of the Campaign in M. Asia, 1919-22	2004	16.20
52	78	Ιστορικές Ονομασίες Ενεργών Συνταγμάτων και Ταξιαρχιών (ΠΖ-ΤΘ-ΕΔ)	2004	12.40
53	79	Ιστορία της Οργάνωσης του Ελληνικού Στρατού, 1821-1954	2006	11.00
54	80	Ο Οπλισμός του Ελληνικού Στρατού (1866-2004)	2008	5.48
55	81	Ευρετήριο Αρχείου Καποδιστριακής Περιόδου: Στρατιωτικά Τεκμήρια (1827-1833)	2007	1.27
56	82	Concise History of the Hellenic Army General Staff	2007	4.35
57	83	Η Σημασία των Ιστορικών Αρχείων στην Αντικειμενική Συγγραφή της Ιστορίας-Φορείς που τηρούν Ιστορικά Αρχεία-Διαδικασίες Πρόσβασης στο Αρχειακό Υλικό	2009	1.89
58	84	Οι Ελληνοαμερικανοί Εθελοντές στην Εθνική Αντίσταση	2005	12.50
59	85	Η Συμβολή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	2009	4.16
60	301	The Northern Epirus Struggle	2002	6.79

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τις παραπάνω εκδόσεις οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να τις προμηθευτούν όλο το έτος, εκτός από τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο από τα παρακάτω σημεία:

- Το Γραφείο Ενημέρωσης Κοινού, Σόλωνος 34 (τηλ: 210-3630579, 210-3630081).
- Το ΕΚΕΜΣ Αθήνας (τηλ: 210-7652478, 210-7675495).
- Το Στρατιωτικό Πρατήριο 1ης Στρατιάς.
- Τα Στρατιωτικά Πρατήρια Α΄, Β΄, Γ΄ και Δ΄ Σωμάτων Στρατού.
- Το ΤΥΕΣ/Β΄ Δνση, ΣΤΓ 1020 (Στρατόπεδο Παπάγου), τηλ: 210-6552673, για τους μεν διαμένοντες στην Αττική, προσωπικά, κάθε Τετάρτη από 08.00 έως 12.00 π.μ., για τους δε εκτός Αττικής, ταχυδρομικά, στέλνοντας το ακριβές αντίτιμο της αξίας τους, με ταχυδρομική επιταγή, στην παραπάνω διεύθυνση (μαζί με αριθμό τηλεφώνου).

Η τιμή διάθεσης των βιβλίων σε τρίτους, πλην του προσωπικού του ΥΕΘΑ, προσauξάνεται κατά 40%.